[illegible]

శరత్

గ్రంథమాల
మద్రాసు

అపస్వరాలు

Apasvaraalu.

రచయిత:

'శారద'

Sarat

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

మదరాసు-1

ఆంధ్రపత్రిక
సచిత్ర వారపత్రికనుండి
పునర్ముద్రితము.
మొదటి కూర్పు
1000 కాపీలు

వెల 2-0-0

ముద్రణ:
ఆంధ్రపత్రికా ముద్రణాలయము
చెన్నపురి
జూలై 1955.

Publishers:
Sambhu Prasad and Sons, Ltd.,
7, Thambu Chetty Street, Madras-1

అపస్వరాలు

తలుపు దభేలున తీసుకుని లోపలికి వచ్చాడు వరదరాజు. క్రాపు చెరిగి మొహంమీద పడుతోంది. పొడగరి కావటంవల్ల కొంచెం వంగి లోపలికి విసురుగా వచ్చాడు. లోపల వెలుగుతున్న లాంతరు మసకవెల్తుర్లో అతని కళ్లు రెండూ ఎర్రగా మెరుస్తున్నాయి. పొడుగు లాల్చీ తొడిగాడు; పంచె సైకిల్ కట్టు కట్టాడు. ముప్పై ఏళ్లుంటాయి. మనిషి కొంచెం తూలుతున్నాడు. రెండే గదుల ఇల్లు అది. మొదటిగదిలో లాంతరు కప్పుకింద ఇనపతీగెకి వేళ్లాడుతోంది. గోడలన్నీ మసకబారి, పెచ్చులూడి వున్నాయి. ఎడంవేపు గోడకి రాధాకృష్ణుల పటం ఒకటీ నలుగురు కూర్చుని తీసుకున్న ఫోటో ఒకటీ దిగులుగా వేళ్లాడుతున్నాయి. నాపరాయి పరిచిన నేలమీద ఎన్నడో వేసిన ముగ్గులకి గుర్తుగా గీతలు కనపడుతున్నాయి. కుడివేపుగోడకి ఓ కుక్కిమంచం ఆనించివుంది.

వరదరాజు జోరుగా లోపలికి వచ్చి "ఏయ్, వసంతం!— అప్పుడే నిద్రా! ఇంకా ఊర పొద్దు కూక లేదు" అంటూ కేక వేశాడు.

లోపలి గదిలో బుడ్డిదీపంవెలుగులో కూర్చునివున్న యువతి చప్పున లేచివచ్చింది. లాంతరు కీనీడలో నిల్చుని అతన్ని ఎగాదిగా రెండునిముషాలు చూసింది. "మళ్లీ తాగొచ్చావంట్రా సచ్చినోడా!" అంది చాలా మామూలుగా.

"నోరు మరీ ఎక్కువౌతాంది నీకు! వీపు భద్రం! కూడేమేనా వండావా?"

"దొరగారు దేశంమీద బలాదూరు తిరిగి వేళకి వస్తాడని వంట వార్చినా.—తయారుగా" అంది యువతి ఈసడింపుగా, నొసలు చిట్లించి, నోరు బిగదీసి. ఆమెకి పాతికేళ్లుంటాయి. ఎర్రగా, బక్క-

పల్చగా పొడుగ్గా వుంటుంది. మొహం అందంగా వున్నా, కళగా లేదు. కళ్లు కాంతిగా మెరుస్తూ చిలిపిగా వున్నాయి.

"సోగుసుయ్యి! ఆకలయి నేను చస్తావుంటే...పద—" అంటూ వరదరాజు ఆమెను స్వతంత్రంగా భుజం పట్టుకుని లోపలికి నెట్టుకువెళ్లాడు.

"ఓరి సచ్చినోడా, నెట్టకరా అట్టా. బుజం పడిపోతంది." అంటూ యువతి చరచర లోపలికి వెళ్లింది. అది వాళ్లి ఇద్దరికీ మామూలే.

వసంతం కంచం పెట్టి గ్లాసుతో నీళ్లుపెట్టి, అన్నం వడ్డించి, ఎదురుగా కూచుంది. ఆ గదిలో బుడ్డి దీపపు కాంతి మరీ మందంగా వుంది. గోడలు నల్లగా పొగచూరి వున్నాయి. ఒకవేపు పొయ్యి దగ్గిర చట్లూ కుండలూ వున్నాయి. ఇతరత్రా ఇత్తడిసామాను బహు కొద్ది. ఇంకోమూల ఒక ట్రంకున్నది.

వరదరాజు భోంచేస్తూ, "నాలుగురోజులబట్టి తిరుగుతావుంటే ఈయేల దొరికింది డబ్బు. ఇంకోవారంవరకు దిగుల్లేదు" అన్నాడు ఎడంచేత్తో, జేబు తడుముకుంటూ. వసంతంకళ్లు ప్రకాశించినై. "ఎంతదొరికింది, చెప్పు! నాకేటి తెచ్చినావు?"

"అరవై రూపాయల చిల్లర. రేపు బజారుపోయి నీకేంకావాలో తెచ్చుకో. నే నిప్పుడేంతెస్తాను నీమొహం! సరాసరి, అంజయ్య కాడికి పోయి ఓ గ్లాసు 'మందు' వేసుకుని వచ్చేసినా"

"ఆ అంజయ్య సచ్చినోడికి రోగం ఏందంటా? దొంగతనంగా సారాకాసి జనాన్ని సంపుతున్నాడు! మొన్న ఈ సారాతాగి, రోశయ్య గుండె లాగిపోయి డామ్మని సచ్చాడు. నీకేం పొయ్యే గాలం వొచ్చిందిరా! ఎప్పుడో..." ఆమె ఆవాక్యం పూర్తికాకముందే వరదరాజు పకపక నవ్వాడు. "నీమొహంకాదు! నేనెందుకు సస్తానే! గ్లాసుకి రూపాయి...నిక్కచ్చిసరుకు తెలుసా,? మరేం ఫర్వాలేదులే." అన్నాడు, పప్పుచారు అన్నం తింటూ.

"డబ్బులిటతే. ఈ పాడుసోదిలో నీకోమాట చెప్పడం మరిచిపోయినా; నా చెల్లెలు రత్తమ్మ వస్తుందాది." అంది వసంతం మెల్లిగా.

"యేంది? రత్తమ్మా! ఏం? రానీ! వొస్తే" అంటూ పర ధ్యానంగా అన్నం తినసాగాడు వరదరాజు.

కాని మరునిమిషమే త్రుళ్ళిపడి, "ఆ ఎవరూ? రత్తమ్మా? నీ మారుటి చెల్లెలా?" అన్నాడు ఆసక్తిగా.

అతనిలో ఆసక్తి పెరగటం చూసి, వసంతం అన్నది. "అవును అదే. చిన్నప్పుడు గుంటూరు పోయింది; మళ్లీ రానేలేదు. ఈయాల వస్తానని ఉత్తరం రాసింది."

"నీకు మల్లేనే ఉంటదా అదికూడా?"

"ఆ, నాకు మల్లేనే ఉంటది."

"రానీ—లే." అంటూ భోజనం ముగించి లేచాడు వరద రాజు.

"మళ్ళీ ఎక్కడికన్నా వెళ్తావా యేం?"

"వెళ్లొద్దూ? రంగయ్యగారియ్యాల, భలే నంబర్లు చెబుతా నన్నాడు" అంటూ వరదరాజు అప్పుడే గడప దాటాడు.

"నీకు ఆ నంబర్లే వొద్దన్నా..." అంటూనే వుంది వసంతం, వరదరాజు పకపకనవ్వుతూ, "నీ మొహం" అంటూ వెళ్ళి పోయాడు.

వసంతం మెటికలు విరుచుకుంటూ, తలుపు దఢేలున వేసు కుని లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

2

వరదరాజు నిదానంగా చార్మినార్ సిగరెట్టు వెలిగించి పొగ పీలుస్తూ, నాలుగు ఫర్లాంగులు నడిచి, స్టేషన్ దగ్గరకి వొచ్చాడు. బెజవాడ స్టేషను కుడివేపు కొండదిగువన ఓ పెద్ద హోటలుంది. దానికి పక్కనే వరసగా, బీడీకొట్లున్నాయి. చివర కొట్టు కొంచెం పెడగావుంది. అసలా సెంటర్లో, తెల్లవార్లూ మను షులు తిరుగుతూనే వుంటారు. రకరకాల మనుషులు, భిన్న ప్రవృ త్తులు గల వ్యక్తులు, వివిధవేషాలవాళ్ళూ బహుళంగా కనపడతా రక్కడ. పగటిపూట వుండేంత రద్దీలేకపోయినా, ఆ తొందర

పోయి, అలలు తగ్గిన సముద్రంలాగా, వరదతీసిన కృష్ణలా మనుషులు నిదానంగా తిరుగుతూ, అక్కడక్కడ గుంపులు గుంపులుగా నిలబడేలుతూ వున్నారు. స్టేషన్ లైట్లకాంతిని జయించే కొండకింది దట్టమైన చీకట్లూ, కొండకెదురుగా, రైల్వే కాంపౌండ్ గోడకానుకుని వున్న గుర్రబ్బండ్ల షెడ్లలోనూ, ప్రక్కగా అనాథలు వెలిగించిన మూడురాళ్ళ పొయ్యిలలోని మంటల దారుణమైన వెలుగు చీకట్లూ, బలంలేని గుర్రాల సకిలింపులూ, అక్కడ మనుషుల మోట సరసాలూ, కొట్లాటలతో అక్కడ వాతావరణం అమానుషంగా ఉంటుంది. మధ్య మధ్య స్టేషన్‌లోంచి, మందరస్థాయిలో ఏదో ఇంజన్ కూస్తూవుంటుంది. సైకిల్ రిక్షాల పోటీతో భుక్తిచెడ్డ గుర్రబ్బండ్లవాళ్ళు, రిక్షావాళ్ళని దబాయిస్తూ, పోట్లాడ్డం, జనం అక్కడ పోగులుపడ్డం, తరుచు కనపడే దృశ్యం.

దీపాలకిందగా, వెలుగు వలయాలగుండా రోడ్డు నడిచివచ్చిన వరదరాజు, చివరి బీడీకొట్టుముందుకొచ్చి నిలబడ్డాడు. బీడీకొట్టు ముందు ఏడెనిమిది మంది వున్నారు. అందరూ జీవితంలో దగాపడి నలిగినవాళ్లే. బీడీకొట్టులో గ్యాస్ లైటు ఒకటి ఉసూరుమంటూ వెలుగుతోంది; జుమ్మని రొదపెడుతోంది. కొట్టుమీద కూర్చుని వున్న అతను బుట్టక్రాపు పెట్టాడు; వలబనియన్ తొడిగాడు. అతనుమాత్రం వాడిపోయిన వంకాయల్లే సన్నగా ఉన్నాడు. అతని మొహానికి వన్నె తెచ్చేదల్లా అతని తెల్లని పళ్లవరసమాత్రమే. ఓ చిన్న బిల్లుపుస్తకంమీద ఏదో రాసుకుంటున్నాడు.

కింద నిలబడ్డవాళ్లల్లో గళ్ళలుంగీ, ఆకుపచ్చని అరచొక్కా తొడిగిన ఒకడు "సుబ్బయ్యా! డబుల్ త్రీ (రెండుమూళ్లు) వేశరాయి?" అన్నాడు ఉత్సాహంగా.

అతనిపక్కనే నుల్చున్న ఇంకో అరలాగూ, బనీను తొడిగిన వ్యక్తి "ఏందిరోవ్, ఇవ్వేళ మాలిష్‌లో ఏపాటి సంపాయించావు" అని ప్రశ్నించాడు.

"రూపాయిన్నర" అన్నాడు గర్వంగా. అతను స్టేషన్‌లోనూ, బైటా మనుషులకి తల 'మాలిష్' చేస్తూ జీవిస్తున్నాడు. అతను పక్కకి తిరిగి, "సత్తెం! నిన్న అయిదూ మూడూ (ఫైవ్ త్రీ) రాశానా! తన్నేసింది; ఇవ్వాళ నువ్వేం రాయించావ్?" అని అడిగాడు.

వరదరాజు, ఈ సంభాషణలు వింటూ ఎవరికోసమో ఎదురు చూస్తూ స్టేషన్‌వేపు చూస్తున్నాడు.

సత్తెం ఏంపనిచేసి ఎట్లా సంపాయిస్తాడో ఎవరికీ తెలీదు. చూడ్డానికి కూలిమోస్తాడేమో అనిపిస్తోంది. అతను మెల్లిగా, "నేను, ఎనిమిదీమూడు (ఎయిట్ - త్రీ) రాశా - పావలా. తప్పకుండా దిగుతుంది చూసోక్క" అన్నాడు ఉత్సాహంగా.

"నీమొహం! నువ్వు బొమ్మచూశా? "అంటూ జేబులోంచి, ఏదో ఇంగ్లీషు దినపత్రికనుంచి కత్తిరించిన బొమ్మముక్క తీసి చూపించాడు. సత్తెం, "నేను పొద్దున్నే సూశా. నేను రాసిందే వస్తదట. రంగయ్యగారు సెప్పారుగా" అన్నాడు.

చుట్టూ అందరూ ఇదేవిధమైన తర్కంలోపడి వున్నారు. చుట్టూ ఏం జరుగుతోందోగూడా గమనించకుండా, బ్రాకెట్ అంకెల వ్యసనంలో చిక్కుకుని వున్నారు. వాళ్ళ మనోనేత్రాల్లో సున్నా మొదలు తొమ్మిదివరకూ గల అంకెల సముదాయమే, విడివిడిగా జంటలుజంటలుగా, కనపడుతున్నాయి; ఆడుతున్నాయి; మెరుస్తున్నాయి, చెరిగిపోతున్నాయి.

బీడీకొట్టు సుబ్బయ్య బ్రాకెట్లు తెగ బుక్ చేసుకుంటున్నాడు. చిల్లర తెగ పోగవుతోంది. క్రమంగా, ప్రతివాడు, నాలుగేసి, ఆరేసి బ్రాకెట్లు రాయిస్తున్నాడు.

అందులో ఒకడికీ మనస్సు స్థిమితంలేదు. దగ్గరవున్న చిట్టచివరి అణాకూడా ఒకటే ఎనిమిది (వన్ - ఎయిట్) మీద కట్టేసిన గుర్రబ్బండి రామదాసు, టీ కొట్టుముందు బండిదగ్గిర నిలబడి, వోపెనింగ్ కోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు.

సైకిల్ రిక్షా తోలే వెంకడు, తన మొదటిబాడిగ మూడణాల్లో రెండు ఒక అంకెమీద, ఓపెనింగ్ కట్టేసి, మిగిలిన అణాకి టీ తాగి, ఇంకో బాడిగకోసం చూస్తూ నుల్చున్నాడు.

ఏ అంకెలొస్తాయో ఎవడికీ తెలీదు; తానుకట్టిన అంకే వస్తుందని ప్రతివాడికీ నమ్మకం; అన్ని ఇతర వ్యవహారాల్లోలాగే, ఇక్కడా మెజారిటీ ఒకటి ఉంది! గుంపులో గోవిందా అన్నట్టు కొంచెం నీటుగావున్నవాడు ఏ అంకెలమీదేనా, పదిరూపాయలు

కట్టే, మిగతావాళ్లూ ఎగబడి దానిమీదే పేపలూ పావలాలు సమర్పించుకుంటున్నారు. ఆ అంకెలు రెండు మెజారిటీ సంపాదించుకుంటున్నాయి.

ఎవడికివాడే గట్టినమ్మకంతో, పేకమేడలో నివసిస్తున్నాడు.

లైట్లు వెలుగుతున్నాయి. జనం, కొట్లముందునుంచి నిష్క్రమిస్తున్నారు. జనసమ్మర్దం తగ్గుతోంది. అన్నిచోట్లా తగ్గినా సుబ్బయ్య కొట్టుముందు మాత్రం జనం తగ్గటంలేదు. రాత్రి తొమ్మిది కావస్తోంది. అంకెలు జోరుగా వినిపిస్తున్నాయి.

వరదరాజు పెట్టె సిగరెట్లు తగలేశాడు. ఇంకా రంగయ్యగారు రాలేదు...రారేమో! వరదరాజు అకస్మాత్తుగా స్టేషన్‌వేపు చూశాడు. రంగయ్యగారే...వస్తున్నాడు. భలే బ్రాకెట్ చెబుతాడు! చార్టు అంతా ఆయనకి కంఠోపాఠం.

రంగయ్యగారు బెజవాడలో ఒక స్కూల్లో తెలుగు పండితుడు. ఆయనకున్న ఒక్క దుర్గుణం—ఇదే; ఈ అభ్యాసం మూలంగా ఆయన, ఈ కొట్టుదగ్గిరకి రావటమూ, ఆయన అంతస్థుకి ఎక్కడా పోలికలేని మనుషుల సహవాసం ఏర్పడ్డమూ జరిగాయి. కాని, ఈ పరిచయం ఇక్కడే. ఇతరత్రా ఏ సంబంధమూలేదు. రంగయ్యగారి నొసట నామాలు ప్రకాశమానంగా కనిపిస్తున్నాయి. నిగనిగలాడే బట్టతల; తెల్లని మల్లుపంచె; లాల్చీ; లాల్చీపైన వేస్టు కోటు; కాళ్లకి చెప్పులూ, కళ్లకి జోడూ; వయస్సు ఏభై పైన.

రంగయ్యగారు బీడీకొట్టు సమీపించగానే, అక్కడ అందరూ కొంచెం పక్కకి వొదిగి ఆయనకి దారి ఇచ్చారు. ఆయన పక్కగా వరదరాజుకూడా వచ్చి కొట్టుకు ఆనుకుని నిల్చున్నాడు.

రంగయ్యగారు ఏ అంకెలమీద డబ్బుకట్టే, ఆ అంకెలమీదే కడ్దామని మిగతావాళ్లు సిద్ధంగా డబ్బులు తీసుకుని నిలబడ్డారు.

రంగయ్యగారు, వరదరాజువేపు చూసి, "ఓ—నువ్వా! నాలుగురోజుల్నుంచీ కనపడ్డంలేదేం?" అన్నాడు వాత్సల్యంతో.

"వూళ్ళోలేనండి అయ్యగారు! ఇవ్వాళ మీరు...ఏ అంకె అంటే దానిమీద ఐదురూపాయలు కట్తా." నమ్రత ఉట్టిపడుతూ అన్నాడు వరదరాజు.

రంగయ్యగారు కొంచెం ఆలోచించాడు. సుబ్బయ్య పెన్సిలూ, పుస్తకం రెడీగా వుంచుకుని ఆదుర్దాగా రంగయ్యగారి మొహంకేసి చూస్తున్నాడు.

చుట్టూ వున్నవాళ్లందరూ కూడా ఎదురుచూస్తూ నిల్చున్నారు.

రంగయ్యగారు, "రెండురూపాయలు తీసి రెండూ నాలుగూ (టూ—ఫోర్) మీద రూపాయి, రివర్సు (నాలుగూ రెండు) మీద రూపాయి" అన్నాడు. సుబ్బయ్య గబగబ రాశాడు. చీట్లు చింపి, ఇచ్చాడు.

ఇంక అందరూ అవే అంకెలు రాయిస్తున్నారు. రంగయ్యగారు రాయించే అంకెలు, అప్పుడప్పుడు రావటం కద్దు. రాకపోయినా, అక్కడి అజ్ఞానులకి ఆయనమీద గొప్ప గురి. ఆయన సంస్కృతపండితుడు. తెలుగు ఎం. ఏ. ఆయనకి ఈపాటి బ్రాకెట్ అంకెలు తెలీవా, అని వాళ్ల నమ్మకం. ఆ గుంపులో చదువొచ్చినవాళ్ళు లేరు. అంకెలు గుర్తుపట్టే వాళ్ళే తక్కువ.

రంగయ్యగారు, నాలుగు అడుగులు ముందుకు వేశారు స్టేషన్ వేపుగా. పదకొండుగంటలు కావస్తోంది. చీకట్లు దట్టంగా అలుముకుని వున్నాయి. ఆకాశం, నక్షత్రాలుపరిచిన రత్నకంబళంలా వుంది. రంగయ్యగారు ఎందుకో ఒకనిమిషం ఆగి, వెనక్కి చూశాడు వరదరాజు వేపు. వరదరాజు ఆయన చూపు గుర్తించినట్టు చిరునవ్వునవ్వాడు. "రా" అన్నట్టు రంగయ్యగారు సౌజ్ఞచేశాడు.

వరదరాజు గబగబ నడిచి రంగయ్యగార్ని కలుసుకున్నాడు. రంగయ్యగారు, తల వొంచుకుని నడుస్తూ, "నాతో గాంధీనగరం దాకా రాగలవా? నీతో ఒక్కమాట మాట్లాడాలి" అన్నాడు.

"ఎందుకు రానండీ! పదండి..." అంటూ వరదరాజు వినయంగా ఆయనవెంట నడవసాగాడు. ఆయన గొప్ప పండితుడట!...ఎంత గొప్పవాడో...ఆయన తనని రమ్మంటున్నాడు... ఎంత గౌరవం...అనుకుంటున్నాడు అతను. ఆయనకి తనతోటి మాట్లాడాల్సిన పని రావటమా!...

ఇద్దరూ స్టేషన్ ఓవర్ బ్రిడ్జి దాటి ఎలక్ట్రిక్ దీపాల కాంతి ధారల ప్రక్క చెట్లనీడల చిక్కని చీకట్లలో నడుస్తున్నారు. రోడ్లమీద జనం పల్చపల్చగా వున్నారు.

"నీ పేరేమిటి నాయనా. మర్చిపోయానూ" అని అడిగాడు రంగయ్యగారు.

"నా పేరు వరదరాజు అంటారండి"

"మనకు అట్టే పరిచయం లేదనుకో ... ఐనా ఒక్కమాట అడుగుతాను...ఏమనుకోవుగదా" అన్నాడు రంగయ్యగారు కొంచెం స్థాయితగ్గించి.

"ఎబ్బే ... ఏమనుకుంటానండి ... చెప్పండి ఫరవాలేదు." సంశయం పోగొట్టేట్టుంది వరదరాజుమాట మన్నన.

"మరేంలేదు...ఒక్క ఐదురూపాయలుంటే ఇవ్వు...ఫస్టు తారీఖురాగానే ఇచ్చేస్తాను...నమ్మకంవుంటేనే చూడు."

వరదరాజు క్షణంసేపు నిర్ఘాంతపోయి మరుక్షణం తెప్పరిల్లు కున్నాడు. "మిమ్మల్ని నమ్మకపోవటం ఏమిటండి...తీసుకోండి..." వెంటనే అతను జేబులోనించి ఐదురూపాయిలకాయితంతీసి ఆయన చేతికిచ్చాడు.

రంగయ్యగారిమొహం క్షణకాలం వికసించింది. "మంచి సమయంలో ఆదుకున్నావు నాయనా. ఇందుకే పెద్దలన్నారు: లేనివాడికి త్యాగబుద్ధి ఎక్కువని. ఫస్టుతారీకునాటికి ఇచ్చేస్తాను." అన్నారు ఆగి.

వరదరాజు చాలా నమ్రంగా, "ఇంకోనెలకిచ్చినా ఫర్వాలేదు లెండి..."అన్నాడు.

రంగయ్యగారు, "నాయనా- చాలా పొద్దుపోయింది... నేను వెళ్లొస్తా ... ఒక్కమాట ... ఈ కంపెనీవాడు పేమెంటు సరిగ్గా ఇస్తాడా - నమ్మకమేనా? నీకు తెలుసా?" అని ప్రశ్నించాడు.

వరదరాజు ఏమాత్రం ఆలోచించకుండా, "ఆ భయం అక్కర లేదులెండి ... ఇవ్వకండాపోడానికి వాడికి ఎన్ని గుండెలండీ! ఇవ్వకపోతే- వాణ్ని బొమికలు గుండ కొట్టెయ్యమండి!"అన్నాడు.

అతను రంగయ్యగారితో మాట్లాడుతున్నంతసేపూ, సహజమైన తనయాస రాకుండా జాగ్రత్త పడుతున్నాడు కొంత శ్రమతో. అయినా ఉద్రేకం వొచ్చినప్పుడు ఆ యాస వొచ్చేస్తుంది.

వరదరాజు పకపక నవ్వాడు. "పంతులుగారూ...ఆ భయం మీకొద్దండి...పొద్దుపోతంది...రిక్షా పిలవనా..." అంటూ సైకిల్ రిక్షావాణ్ణి కేకేశాడు.

రంగయ్యగారు చిరునవ్వునవ్వుతూ, "వెళ్తా నాయనా,..." అంటూ రిక్షా ఎక్కి కూచుని, "గవర్నర్ పేట, పటేల్ రోడ్డుకి పోనియ్యి..." అన్నాడు. రిక్షా గంట గణగణ మోగుతూ వెళ్ళి పోయింది.

వరదరాజు నవ్వుతూ స్టేషన్ వేపు నడవసాగాడు. అతని చూపులు తీక్ష్ణమైనాయి. జాగ్రత్తగా చుట్టూ చూసుకుంటూ ఠీవిగా నడవసాగాడు.

3

రంగయ్యగారు ఉదయం ఆరుగంటలకి స్నానం పూర్తిచేసి మడిగా సంధ్యవారుస్తున్నాడు. తన్మయం చెంది గాయత్రి జపిస్తున్నాడు. ఆయన సతీమణి వరలక్ష్మమ్మగారు కాఫీ కాస్తోంది వంటింట్లో. ఇల్లు అంత పెద్దదీకాదు చిన్నదీకాదు. నాలుగు గదుల ఇల్లు.

కాఫీవేళ కావటంవల్ల రంగయ్యగారి కుమారుడు సదానందం, కూతురు జయలక్ష్మి వంటింట్లో తల్లిదగ్గర కూచున్నారు. పొంగే పాలు దించి డికాక్షన్ కలిపింది వరలక్ష్మమ్మగారు. కాఫీ గ్లాసుల్లో పోస్తూ "ఏమే అమ్మాయి, మీ నాన్నగారి సంధ్యవార్చడం పూర్తయిందేమో చూసిరా" అంది.

అమ్మాయికి పదిహేడేళ్ళుంటాయి. నిమ్మపండువన్నెలో మిసమిసలాడుతోంది.

"ఆయనే వస్తాడులేవే. గంటసేపాయె కూర్చుని" అంది చనువుగా. ఆమెకి తండ్రంటే ఎంత చనువో—అంత భయంకూడా ఉంది.

"నువ్వన్నా వెళ్లి పిలుచుకురారా" అంది తల్లి కొడుకుని ఉద్దేశించి. కొడుక్కి ఇరవైఏళ్ళుంటాయి. అంతా చెల్లెలులాగే వుంటాడు.

"గాయత్రి నూటపదహారుసార్లు జపం చెయ్యందే ఆయనకి లేవ బుద్ధిగాదే; అందులో ఏలోటు వచ్చినా, మండిపడతాడు..." అంటూ, కాళ్లచప్పుడు విని, "అరుగో నాన్నగారు వస్తున్నారు" అన్నాడు.

రంగయ్యగారు,సరాసరివచ్చివంటింట్లో ఓపక్కగా పీటవాల్చుకుని కూర్చున్నాడు; కూతురు కాఫీగ్లాసు అందించింది. రంగయ్యగారు కాఫీ నోట్లోపోసుకుని, "ఏమిరా సదానందం, కాఫీ ఏమిటి ఇలావుంది? ఖాతాకొట్లోనే తెచ్చావా పొడి?" అని ప్రశ్నించాడు.

"అక్కడే తెచ్చాను. ఏం?"

"ఏవూరు కాఫీరా ఇది ! దరిద్రంగావుంది?"

"నీలగిరినించే తెప్పించాట్ట..." నసిగాడు కొడుకు.

"అవునులే అన్నయ్యా! కాఫీగింజలు నీలగిరిలో పండుతాయని జాగ్రఫీలో చదివుంటాడు. ఇవి చిత్తూరు గింజలు..." అన్నది అమ్మాయి.

"చిత్తూరులో కాఫీగింజలు పండుతాయా? ఏ జాగ్రఫీలో చదివావు?" అన్నయ్య రెట్టించాడు.

"చిత్తూరులో కాఫీగింజలు పండుతాయనలేదు. చిత్తూరు చింతగింజలకి ప్రసిద్ధం..."

అంతా నవ్వారు. హాల్లో గోడగడియారం ఏడుగంటలు కొట్టింది. పచ్చని ఎండపొడ వరండాలోకి పాకుతోంది. జయ లేచి బైటికి వెళ్ళిపోయింది. సదానందం ఒకచేత్తో క్రాపు సర్దుకుంటూ "నాన్నగారూ" అంటూ ఉపోద్ఘాతంలా ఆరంభించాడు.

"ఏమిటది?" అన్నాడు రంగయ్యగారు. ఆయనకి లోలోపల 'బ్రాకెట్' ఏం వచ్చిందో అనే ఆదుర్దా. వెళ్ళి కనుక్కురావాలి...

"రెండురూపాయలు కావాలి" అని నసిగాడు పుత్రుడు. అతను కాలేజీలో ఇంటర్మీడియట్ చదువుతున్నాడు సాదరుకి డబ్బులు లేకపోతే ఇబ్బందిగా వుంటుంది.

"ఏడిశావు వెధవా, నెలాఖరు రోజుల్లో డబ్బు లెక్కడ వుంటాయిరా? జ్ఞానం వుండక్కర్లేదూ?" రంగయ్యగారు రుసరుస లాడుతూ లేచిపోయినాడు.

సదానందం మెల్లిగా అమ్మదగ్గరికి చేరాడు. తల్లి, కొడుకువేపు జాలిగా మాస్తూ, "ఎందుకురా డబ్బులూ? నాన్న దిగులుపడిపో తూంటేనూ! ఆయన్ని వేధిస్తారూ?" అంది.

"నీకేమమ్మా చెబుతావు! వొచ్చే మంగళవారం కాలేజీలో ఏదో సెలెబ్రేషనట. తలా రెండు రూపాయలు వసూలు చేస్తున్నారు అందరిదగ్గిరా! నేనూ ఇవ్వాలా! పేరేమో రంగయ్యగారబ్బాయి అని! తీరా చూస్తే జేబు ఖాళీ! నాకు తలవొంపులుగా వుందమ్మా! ఎలాగైనా ఈ రెండు రూపాయలూ ఇవ్వాళ నువ్వ ఇవ్వాల్సిందే!"

జయ శుభ్రంగా అలంకరించుకుని వొచ్చింది. "నాన్న వెళ్లాడా—అన్నయ్యా?" అని ప్రశ్నించిం దామె రావటం రావటం.

"ఏం అట్లా అడుగుతున్నావు?" అంది తల్లి కొంత అనుమానం తీర్చుకోవల్సినట్టు.

"ఏమోనే అమ్మా, నాన్న ఎన్నడూ లేనిది ఈమధ్య నాలు గైదు నెలల్నించి రాత్రి పదకొండు దాటి ఇంటికి రావటం— ఉదయం కాఫీ తాగగానే పెద్ద పనివున్నట్టు పరిగెత్తటం...ఏమిటా తిరుగుడూ అని ఆలోచిస్తున్నా" అంది జయ.

సదానందం, "నువ్వుండవే, మధ్య లేనిపోని సోది! అమ్మా, డబ్బులే" అంటూ గునుస్తున్నాడు.

"అబ్బ చంపుతున్నావురా!" అంది తల్లి. ఆమె కూడా లోలోపల తన భర్త ప్రవర్తనగురించి కొంత అనుమానిస్తోంది. "అయితే...అయితే...ఆయనకి లక్ష పన్లుంటాయి. ఆ పుస్తకం రాయనూ, ఈ పుస్తకం దిద్దనూ..." అంది తన సంశయాన్ని తనే తీర్చుకోడానికి ప్రయత్నిస్తూ—సమర్థించుకుంటూ.

"కాదులే అమ్మా! నువ్వ సత్తెకాలం మనిషివి. నాన్న ఈమధ్య ఆ రాస్తోన్న 'భాగవతం' గూడా మానేస్తున్నాడు ఎందుకని? ఎంతో భక్తిశ్రద్ధలతో రాస్తోన్న గ్రంథాన్ని, తన

కెంతో ప్రియమైన కావ్యరచనని కూడా మానేసి—ఆయన ఇంకే పనిలో దిగినట్టూ? ట్యూషన్ కుర్రవాళ్లు తొమ్మిది గంటలకే ఇళ్లకి పోతారయ్యే..." అంటూ ఆమె—అన్నయ్యవేపు తిరిగి, "నువ్వన్నా కాస్త కనుక్కోరాదుట్రా?" అంది.

సదానందం, "పోదూ! ఆయన పర్సనల్ అఫైర్స్‌లో మన జోక్య మేమిటి మమ్మీ?"—అని తీవ్రంగా అంటూ, "అమ్మా, డబ్బు లే" అని మళ్లీ తన పాఠంలోకి వచ్చాడు.

"అంతేలే. అయినా, నీకు ఒకదాంట్లో మాత్రం జోక్యం ఏడ్చిందీ? అమ్మా! అన్నయ్యకి అడిగినప్పుడల్లా ఒకటే రెండూ ఇస్తూవుండు. తొందరగా బాగుపడ్తాడు" అంది జయ కోపంగా.

"నేను తీసుకుంటే నీకేమిటే కడుపుడుకు? నువ్విక్కడ్నుంచి పో ముందు."

తల్లివొచ్చి సర్దింది. "ఊరుకోరా నాయనా, దాంతో నీకేమిటి! నువ్వు వెళ్లి చదువుకోవే అమ్మాయి!" కూతురు, గబగబ లేచి లోపలికిపోయింది.

"ఏమిటిరా, నువ్వు! దాన్ని చూస్తే క్షణం పడదేమిరా నీకు!" అంది తల్లి మందలించినట్టు.

కొడుకు ఇంటర్‌మీడియెట్ చదువుతున్నాడన్న మాటేగాని, కుర్రతనం వొదల్లేదింకా. తోక తక్కువగా కోతి. "నువ్వు డబ్బిస్తావా ఇయ్యవా ఇంతకీ? నేనుపోయి చదువుకోవాలి" అంటూ అలకపాన్పెక్కాడు సుపుత్రుడు.

"నువ్వు బళ్లోకి పొయ్యేటప్పుడు ఇస్తాలే, ఊరికే వేధించకు. పోయి చదువుకో." అన్నది తల్లి. కొడుకు ఈలవేసుకుంటూ వెళ్లి పోయినాడు.

తల్లి స్నానంచేసివచ్చి వంటపనిలో దిగేటప్పటికి ఎనిమిది గంట లయింది. పదింటికల్లా భర్తకి, కొడుక్కీ వంటచేసి పెట్టి పంపించాలి. ఆమెకి కూతురుదిగులు వేరే. పెళ్లిచేసి రెండేళ్లయింది. పెద్దమనిషి అయికూడా...కట్నాలదగ్గర పేచీవచ్చి, ఇంతవరకూ అల్లుడు తీసుకువెళ్లే ప్రసక్తే తీసుకురాడు. ఇంకో వెయ్యిరూపాయ లుంటేగాని ఆ సమస్య పరిష్కారమై కూతురు కాపరానికి వెళ్లదు. ఆయన అఖండ పండితుడే, పేరుప్రతిష్ఠలున్న రచయితే; అయితే

ఏం? అల్లుడు కావల్సింది అమ్మాయీ కాదు; మామగారి పాండిత్యమూ కాదూ; మామగారిస్తానన్న కట్నం. అందులో దమ్మిడీ తగ్గితే ఒప్పుకోడు—ఒప్పుకోలేదు. పైకి వుపన్యాసాలు చెబుతాడు వియ్యంకుడు.

వరలక్ష్మమ్మగారు, కుంపటిమీద పప్పు పడేసి, పొయ్యిమీద అన్నం పెట్టి, పొట్లకాయి తరుగుతోంది. మనసేమో ఆలోచనలో పడింది.

పెళ్ళప్పుడు ఎన్ని పేచీలు! ఆరువేలూ కర్పూరం హారించి పోయినట్టు కర్చయినాయి. మాటా దక్కలేదు. వెయ్యిరూపాయలు తగ్గినాయని, ఆ మూడుముళ్లు వేసిన క్షణంనించీ తగాదా. అది ఈ రోజుకీ తెగలేదు. వియ్యంకుడు ప్లీడరు. ఆయన వ్యవహారజ్ఞానమంతా ఉపయోగించి పేచీ తెగకుండా జాగ్రత్తగా చూసుకొస్తున్నాడు. అల్లుడు ఒట్టి వాజమ్మ...తండ్రి గీతగీసి 'దాటకు' అంటే చాలు, అటువేపు చూడనుకూడా చూడడు...తన భర్తకి రోషం పుట్టేదుంది. మాటంటే మండిపడతారు; వీళ్ల పట్టింపులకీ, డబ్బాశకీ మధ్య తన కూతురు కాపరం గడ్డలైపోతోంది. చిలకాగోరింకల్లాగా వుండవల్సిన ఈడులో ఇదేం ఖర్మ...

ఆమె మాట వినేవారు ఆ యింట్లో ఎవరూ లేరు. మొగుడు వినడు—కూతురు వినిపించనట్టే వుంటుంది—కొడుకు అతీతుడు; ఎవరిమాటా వినడు.

ఆమె ఆలోచిస్తో వంటచేస్తోంది. కూతురు ముందుగదిలో కూర్చుని కూనిరాగం తీస్తోంది.

4

మొగల్రాజపురం వెళ్లే దారిలో కొండమీద, త్రిమూర్తి గుహలకి పైన ఖిలమైన ఎనిమిది స్తంభాల నలుచదరపు నల్లరాతి మండపం ఒకటివుంది. బైటివేపు నాలుగు స్తంభాలూ లోవేపున నాలుగు స్తంభాలూ పై గోపురాన్ని నిలుపుతున్నాయి. తూర్పువైపున కొండే—ఆవైపుగోడకి ఓ శిలాప్రతిమవుంది. పాండ్యరాజుల కాలంనాటి మధుర దేవాలయపు శిల్పనైపుణ్యాన్ని జ్ఞప్తికి తెస్తుంది, ఆ శిలామండపం. చక్కని రూపురేఖావిలాసాల్తో, ఆ

శిల్పం చిరునవ్వు నవ్వుతూ, ఒకచేత వింజామర వీస్తూ రెండో చెయ్యి, నడుముపై వొయ్యారంగా లాలిత్యం పుట్టిపడేలా పెట్టు కునివుంటుంది. నిగనిగలాడే నల్లరాతిలో జీవం తొణికిసలాడే అపూర్వ శిల్పసుందరి ఆ విగ్రహం. ఈ మండపానికి కిందనించి వంకరటింకరగా పైదాకా ఓ వందమెట్ల దారివుంది; మండపం యొక్క ఎనిమిది స్తంభాలమీదకూడా, లతలూ, పక్షులూ అందంగా చెక్కబడివున్నాయి. అయితే జీర్ణస్థితిలో, జాలికొల్పుతూ వున్నాయి. మండపం కిందనించి పిచ్చితీగలేవో మొల్చి నలు వేపులా ఆక్రమించుకున్నాయి.

మంటపం పగటిపూట కూడా మసకవెల్తురులో ఏవో పూర్వ స్మృతులకు దోహదమిస్తుంది. లోపలికి వెళ్లితే నేలంతా బీడీపీకలతో అధ్వాన్నంగా వుంటుంది. కొంచెం పరీక్షగా చూస్తేగాని తూర్పు వేపు విగ్రహం కనపడదు. ఆ మండపం అక్కడ ఎందుకుందో, అది దేవాలయమానో కాదో తెలియదు. అంతా నల్లరాయే కావటం వల్ల నున్నగా, సౌకర్యంగావుంటుంది. అక్కడ చేరేవాళ్లు వున్నారు. పొద్దుక్రుంకేవరకూ అక్కడ 'కాసుముక్క' ఆట జోరుగా సాగుతూవుంటుంది. గుడ్డలు చినిగిపోయి, క్రాపు చెరిగి పోయి, కళ్లు లోతుకుపోయిన ఓ ఏడెనిమిదిమంది, అక్కడ చేర తారు అన్యుల జోక్యంలేని గుప్తస్థలం కావడంచేత. పైగా బైటి వేపు స్తంభాలకి ఆనుకుని కూర్చునిచూస్తే బెజవాడంతా చక్కగా కనపడుతుంది. రైలువంతెన, స్టేషనూ, దుర్గకొండ, పెదదర్రోడ్లు, రేడియో స్టేషనూ వివరంగా కనపడతాయి. కొండకింద రోడ్డు చక్కగా కనపడుతుంది. పోలీసులుగాని ఇతరులుగాని మండపం వైపు వస్తున్న సంగతి చాలా ముందుగానే చూడవచ్చు. చటుక్కున చీట్లాట మానేసి పరారి కావచ్చు. మండపం తూర్పువేపు మెట్ల దారేమీ లేదుగాని, కొంచెం అలవాటుంటే, కొండదిగి పరిగెత్తడం అసాధ్యంమాత్రం కాదు.

సాయంత్రంవేళ మండపం అస్తమయ కాంతిలో దూరంనించి గొప్ప రాజప్రాసాదంలాగ కనిపిస్తుంది. ఆ వేళ పగలు ఒంటిగంటప్రాంతాన మండపంలో చీట్లపేక జోరుగా సాగుతోంది. నలుగురు ఆడుతు న్నారు; ఇద్దరు పైనించి చూస్తున్నారు. ఇద్దరు బైటివేపు ఒక స్తంభందగ్గిర ఆనుకుని కూర్చుని చింతపిక్కల ఆట ఆడుతూ, మధ్య

మధ్య కింద పామూలా వొంపులతిరిగిన రోడ్డువేపు చూస్తున్నారు. ఈ గుంపుకి నాయకుడు వరదరాజు. అతడు పైనించి ఆట గమనిస్తూ, బంజామర వీస్తోన్న వొయ్యారిశిల్పం పక్కనే గోడకానుకుని నిలబడి వున్నాడు. అతనికి ఎదురుగా ఒకడు వొంగి నిల్చుని బహు ఆసక్తిగా ఆట చూస్తున్నాడు. ఆడుతున్న వాళ్లకేనా లేని ఆసక్తి చూసేవాళ్ళకుండటం, సహజం. ఆ ఆడేవాళ్ళు నలుగురూ, నాలుగు రకాలుగా వున్నారు. అయినా ఏదో గాఢమైన సానుభూతి నలుగుర్నీ కలుపుతున్నట్టుతోస్తుంది. వాళ్ళు అన్నదమ్ములేనా కారు. తైలసంస్కారం లేని జుట్టూ, భుజాల దగ్గరా కాలర్ దగ్గరా చినిగిన చొక్కాలూ, లుంగీలూ, బొమికెలు బైటికిచూస్తున్న శరీరం, దీనంగా వున్నా, ఏదో ధీమా, ఏదో ఆశా చావని మసకబారిన కళ్లూ వాళ్లు నలుగుర్నీ, ఒకే వర్గానికో, తెగకో, వృత్తికో సంబంధించినట్టు రుజువు చేస్తున్నాయి. ముఖ్యంగా వాళ్ల సంస్కారం—అది అక్కడవున్న వాళ్లంతా ఒకటే సుమా అనిపిస్తుంది. మాటిమాటికీ పచ్చిగా బూతులు విసురుతూ మాట్లాడుకుంటున్నారు వాళ్లు.

ఎండ తీవ్రంగా దహిస్తోంది. మండపం పైవేపు తీగలల్లుకుని వుండడంతో, లోపల చల్లగా వుంది. సూర్యరశ్మి బహుప్రయత్నం మీద లోపలికి పడుతోంది. తగినంత వెలుగుమాత్రం లోపలికి వస్తోంది. వరదరాజు నుంచున్న వాడల్లా పక్కకి తిరిగి, తనపక్కన కూర్చున్న అతనితో, "వొరేయ్ రోశయ్యా, ఏడిరా, ఈ కొండలుగాడు! ఇంకా జావడేం? ఎర్రబుట్టలవాళ్ల చేతుల్లోగాని పడ్డాడా" అని ప్రశ్నించాడు.

చీట్లాడుతున్న రోశయ్య, ఎడం చేత్తో క్రాపు పైకి తోసుకుని, కుడిచేతితో ఆటీన్ తురఫుముక్క కింద పడేసి, "కోశారా" అన్నాడు. ఇటు వెనక్కి తిరిగి వరదరాజుతో, "వస్తాడులేరా, పైసా దొరకద్దూ!...ఆపనేం మజాకా అనుకున్నా?" అన్నాడు.

"ఏడిశావులే. ఉదయంనించి సరిగ్గా టిపినన్నా చెయ్యలేదు" అంటూ, తనతోపాటు నుల్చుని ఆట గమనిస్తున్న అతనివీపు తట్టి, "వొరే, చందూ, ఆ కాయ అందుకోరా, ఓ చుక్క మందేసుకుందాం" అన్నాడు.

కూర్చున్న ఆటగాళ్లు తాత్కాలికంగా ఆట విరమించారు. వాళ్లలో యేదో చైతన్యం వొచ్చినట్టయింది.

"స్స్ .... గోల సెయ్యకండిరా. క్రిందికికూడా వినబడే లాగుంది" అంటూ చందూ శిలాప్రతిమపైపు వొంగి, శిల కాళ్లకి వెనక గోడకీ మధ్యవున్న నల్లటి కిరసనాయిలు సీసా ఒకటి బైటికి తీశాడు. దానిపంబడే వున్న ఓ మురికి గ్లాసు బైటికి దీసి, ముందు వరదరాజుకి సగం గ్లాసు తెల్లని—నీళ్ళవంటి, కొంచెం కలుకుగా వున్న ద్రవాన్ని పోసి ఇచ్చాడు. వరదరాజు ఒక్క గుక్కలో తాగేశాడు. అతని మొహం వివర్ణమైంది. అగ్ని ద్రావకం తాగినట్టు లోపల మండుతోంది. మిగతావాళ్లూ తలా ఒక అరగ్లాసు తాగారు. కడుపులో ఆకలి మరిచిపోవటానికి ఇది ఒక సాధనం; బీడీలూ సిగ రెట్లూ మరో సాధనం. వాళ్లెవళ్ళూ పొద్దుణ్ణించీ అన్నం తినలేదు. ఎప్పుడు తిండి దొరుకుతుందో కూడా తెలీదు. ఇదిమాత్రం వాళ్ల స్నేహితుడొకడు దొంగతనంగా కొన్నావుండడంవల్ల ఊరికే దొరు కుతోంది. ఆకలినీ, బాధల్నీ మర్చిపోయి, సరదాగా చీట్లపేకలో వాళ్లు తెలియకుండా మునిగిపోవడానికి వీలవుతోంది.

ఆ అస్థిపంజరాల్లో ప్రాణాలు ఊగులాడేట్టూ, ఉండీ ఉండ నట్టూ రెండు నిమిషాలు త్రిశంకుస్వర్గంలో పడి తేరుకున్నాయి. తెచ్చిపెట్టుకున్న హుషారితో వాళ్లు తిరిగి ఆటలో పడ్డారు. నలు గురిలోనూ కొంచెం పొట్టిగావున్న ఒకతను ముక్కలు పంచుతు న్నాడు. వాళ్లలాగే ఆ పేకముక్కలు గూడా, మురికిపట్టి వున్నాయి.

బైటి స్తంభాని కానుకుని కూర్చున్న అతను చింతపిక్కల ఆట మానేసి గొడ్డుకేసి చూశాడు. మరునిమిషం, నోట్లో రెండు వేళ్లు పెట్టి హుషారుగా ఈలవేశాడు. ఆడేవాళ్ళూ వరదరాజూ తిరిగిచూశారు.

"ఏందిరా, గోపీ—! ఎవరా వచ్చేది?" అన్నాడు వరద రాజు.

"ఏడుకొండలొస్తున్నాడురా...రొప్పుతో..." అన్నాడు గోపీ ఆత్రంగా. మంత్రించినట్టు చీట్లాట ఆగిపోయింది. అంతా బైటికి వచ్చి ఆదుర్దాగా చూస్తున్నారు. మెట్లదగ్గిర కొచ్చేశాడు ఏడుకొండలు. గళ్లచొక్కా, ఎర్రపంచె; తలకి సిల్కురుమాలు

కట్టుకున్నాడు. సన్నగా వున్నాడు. గబగబ పైకెక్కి వచ్చాడు. ఎండదెబ్బకి బాగా చెమటపట్టి వేగంగా నడవటంవల్ల జట్కా గుర్రంమల్లే నురగలు కక్కుతున్నాడు. గబగబ పైకొచ్చి మండపం నీడలో కూలబడ్డాడు. నీడ ఎంతో హాయిగా వుంది ప్రాణానికి.

వరదరాజు శిలావిగ్రహానికి ఆనుకుని నుల్చుని, "ఏం దొరికింది" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఏమో! ఎవడు సూశిండు" అంటూ ఏడుకొండలు, బొక్లో నుంచి, ఓ ఆకుపచ్చని ప్లాస్టిక్ పర్సు తీసి తెరిచి, నల్లరాతిమీద దులిపాడు. కాయితాలు, రూపాయి బిళ్లలూ చిల్లర ఘల్లున రాలినాయి. వరదరాజు లెఖ్ఖ చూస్తూవుంటే మిగతావాళ్లు పైనించి చూస్తున్నారు.

ఒకడు బైట స్తంభానికానుకుని నిలబడి సిగ్నలర్ లా రోడ్డు కేసి చూస్తున్నాడు. వరదరాజు లెఖ్ఖ చూశాడు. మొత్తం 64 రూపాయల చిల్లర వుంది. వరదరాజు తలపైకెత్తి, కాళీ మనిపర్సు చందూకిచ్చి, "అవతల పారెయ్యరా. జాగర్త! కొండదిగువకి పొయ్యేట్టు యిసిరెయ్యి!......" అనేసి, ఏడుకొండలవేపు తిరిగి, "ఎవరు చేశార్రా ఈ పని?" అని అడిగాడు.

ఏడుకొండలు ఓ స్తంభానికి చేరగిలబడి, "కాస్త మందేయండిరా, నాలిక పీక్కుపోతంది!" అన్నాడు.

వరదరాజు మందలిస్తున్నట్టుగా, "కొంచెపు ఆగరా! ఎండనబడి వచ్చావు. డాంమ్మని సస్తావు! ఆ కుండలో చన్నీళ్లున్నాయి. ఓ గ్లాసు ఏడు...అసలు సంగతేందో చెప్పరా" అన్నాడు.

ఏడుకొండలు, చందూ ఇచ్చిన గ్లాసు మంచినీళ్లు గడగడ తాగేసి, "మన కోటప్ప, పెద్దలైను బుకింగ్ కాడ ఓ మైనరుగాడి పక్కజేబు కొట్టేసి నా కిచ్చేశాడు...వీడు పారిపోతంటే మైనరు కేకలేసి పట్టుకున్నాడు. ఎంత తన్నుకున్నా వొదిలాడు గాదు... పోలీసులూ జనం; కోటప్పని గుండకింద కొట్టేస్తున్నారు... నేను మెదలకుండా పారిపోయి వచ్చేసినాను. మనం పోయి అణ్ణి యిడిపించుకు రావాల..." అన్నాడు మెల్లిగా.

వరదరాజు—"నే యెల్లొస్తా, రుజా లేదుగదరా! ఆడికేం ఫర్వాలేదులే. దెబ్బలంటావు! మామూలేగా! ఒరే చందూ, అంద

రికీ ఆడబ్బు పంచరా! పోలీసోళ్లు వొచ్చినా వస్తా రీపకి. దబ్బున యెల్లిపోవాల" అన్నాడు శాంతంగా.

డబ్బు పంచటం ఐదు నిమిషాల్లో పూర్తయింది. తొమ్మిగి భాగాలూ పంచారు. పోలీసులకు చిక్కిన కోటప్పభాగం వరద రాజు కిచ్చారు. చీట్లపేక విగ్రహం వెనక దాచారు. సీసా గ్లాసూ చందూ లాగూజేబులో భద్రంగా దాచుకున్నాడు. అంతా చాలా మంచివాళ్లల్లే నెమ్మదిగా సంతోషంగా దిగి వెళ్లిపోయ్యారు. ఆకలీ వేస్తోందికదూ?

ఎవరి డబ్బులు వాడి జేబుల్లో గలగల్లాడుతూవుంటే యేనుగ బలం వొచ్చింది వాళ్లకి. తలా ఓ మూలకి పట్నంలోకి చెదిరి పోయినారు.

ఓ రెండుగంటలుసేపు పోయినాక సాయంకాలం నాలుగు న్నర గంటలకి అదే మండపం, పచ్చని ఎండలో మెరుస్తోంది. మెట్ల మీదుగా సదానందం, అతనితోబాటు ఒక స్నేహితుడూ పైకి వచ్చారు. సదానందం క్రాపు చెరిగి నుదుటిమీద పడుతోంది. ఇద్దరు మిత్రులూ సంధ్యాకాంతికి ఎదురుగా, బైటిస్తంభాలవైపు కాళ్లు కిందికి వేళ్లాడేసి కూచున్నారు.

సదానందం మండపం స్తంభాన్నానుకుని కూర్చుని పైకి చూస్తున్నాడు. తీగలల్లుకుని, ఎర్రని, నీలంపూలు ఏవో పూసి, ఎండకి ధగధగ మెరుస్తున్నాయి. అతని ఆలోచన్లు ఎక్కడో వున్నాయి. అతని స్నేహితుడు, "సదానందం!" అని పిలిచి, భుజం గట్టిగా చరిచి, "నీ పేరుకితగ్గట్టు సదా ఆనందంలోనే మునిగివుంటా వేంరా? మాట్లాడవేం?" అన్నాడు కొంత నిష్ఠూరంగానూ, కొంత వెక్కిరింతగానూ.

సదానందం మెల్లిగా పక్కకితిరిగి, "వోరేయ్, నువ్వు డ్రీమ్సులోకి వెళ్ళలేవురా! నీకు..." అని ఆగాడు గట్టిగా శ్వాస పీల్చి. అతని మనస్తత్వం, ఇంట్లోగానీ, బైటగానీ ఎవరికీ సమగ్రంగా అర్థంకాదు.

"ఏమిటా డ్రీమ్సు? ఎందుకొచ్చిన డ్రీమ్సు? దమ్మిడీకి ఉప యోగిస్తాయా?"

"అంతే నువ్వు...నీకు ఏంతెలుసు నా బాధ?...ఊ..."

"ఈ...ఏమిటిది?...ఆ అమ్మాయిని వెర్రిగా చూస్తూ కూర్చోటం, హా-హా-అనటం, ఇదేనా?...నీ బాధ!

"అదికాదు బ్రహ్మానందం! నాకు దేన్ని చూసినా, ఏమిటో ఒక ఆవేదన; ఏ దృశ్యాన్ని చూసినా...సరే. అందమైన అమ్మాయి కానీ, సంధ్యారాగంగానీ—ఓ గుంపుగానీ—"

"ఆపు నీ ఉపన్యాసం! ఎందుకా ఆవేదన? సీనియర్ క్లాసులో అమ్మాయిమీద కన్నేశావు, అంతుకిన్ని కుంటిసమర్థన లెందుకు? ఆ అమ్మాయెవరో తెలుసుకోవాలనుకుంటే సూటిగా చెప్పరాదా?"

"నీకూ అంతకంటే అర్థంకాదు! నాకు ఏ దృశ్యాన్నయినా సరే చూస్తే బొమ్మ గియ్యాలని వుంటుందిరా! మొన్న కూచుని ఈ మండపం బొమ్మవేశాను. కాని...నచ్చలేదు. చించేశాను. నా ఘోష మావాళ్లకి చెబితే అర్థంకాదు. నాకేమో ఈ చదువబ్బదు. కనీసం స్నేహితుడివి నీకేనా అర్థమౌతుందా అంటే నీకూ అర్థం కాదు!" సదానందం చాలా దిగులుగా అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం నవ్వాడు. "పండితపుత్రు డన్నారు—ఊరికే అన్నారా? మీనాయన పాండిత్యంలో నీకు నూరోవంతు రాలేదు. బొమ్మట్ల బొమ్మలు! ఎవణ్ణి ఉద్ధరించను! కూడా గుడ్డా! బి. ఏ. అని ఆ రెండు అక్షరాలూ వుంటేనే ఇంత కూడు...అంతేనా! నీ తాతా, నా తాతా కానీ సంపాయించి పెట్టలేదు, మనవలు పుట్టి మేడుస్తారేమోనని!" అన్నాడు. అతనికి దారిద్ర్యం నిత్యానుభవం. అతని తండ్రి, ఒక ఎన్. జి. వో. నానా కష్టాలూపడి చదివిస్తున్నాడు కొడుకుని.

సదానందం వినిపించుకోనట్టే, "అటు చూడూ సూర్యాస్తమయం, కొండలవెనక ఎంత దారుణంగా, నిగనిగలాడే రక్తారుణిమలో ఎంత సౌందర్యంతో మెరుస్తోందో? దీన్ని కుంచెలతో, రంగులతో, చిత్రించాలిరా...'' అన్నాడు తన్మయుడౌతూ.

బ్రహ్మానందం తన మిత్రునివేపు ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నాడు. ఏమిటితను! ఎందు కిట్లా, నిమిషానికోసారి పరధ్యానంలో పడతాడు? బాగుపడే లక్షణాలేమీలేవే ఇతనిలో!...నాయన కవిత్వం, కొడుకు చిత్రాలు! బాగానేవుంది...!

"సదానందం! నీకంత వుబలాటంగావుంటే బొమ్మలు వెయ్యి. కాని, చదువు మానకు. నాకు తోచిన సలహా చెప్పాను" అన్నాడు.

సదానందం ఇంకా ఏదో ఆలోచిస్తో "నిజమే నువ్వు చెప్పేది. నువ్వు సూటిగా, దైనికజీవితంలో సంక్షోభాన్ని అర్థం చేసుకుని, చదువుకుని, దాన్ని డబ్బులోకి మార్చే విధమేమిటా అని ఆలోచిస్తున్నావు. నా కదే సాధ్యం కాకుండావుంది. అయినా..." ఆపేశాడు అతను. లేచి, వెనక్కి చూశాడు. వింజామర వీస్తూ వొయ్యారంగా నిలబడి నవ్వుతూన్న—ఆ సుందరి కనిపించింది, సంధ్యారాగపు లేనారింజ కాంతిలో మెరుస్తూ.

అతను శిల్పందగ్గిరికి వెళ్ళాడు. మెల్లిని, జాగ్రత్తగా, పరిశీలనగా, తన్మయంగా చూశాడు. "బ్రహ్మానందం! చూడు ఇటు! ఛాఛా! కాసేపు ఆ సంసారం, డబ్బూ సంగతి మర్చిపోయి, ఇటు చూడు!" అంటూ, ఆ శిల్పంముందు, ఆ నిత్యసుందరిముందు మోకరిల్లాడు. శతాబ్దాలుగా నిలిచి, నవ్వుతూ పిలుస్తున్నట్టున్నది ఆ సౌందర్యమూర్తి. విశ్వజనీనమైన ఆత్మానుభూతిగల ఏ శిల్పి కల్పించాడో! ఆ సౌందర్యం కల్మషరహితంగా, లోపరహితంగా, ఏదో దివ్యానుభూతుల్ని స్ఫురింపచేస్తోంది. ఆ శిల్పంలోని ప్రతి వొంపూ మనోజ్ఞంగా, ఆ సంధ్యాకాంతిలో స్వప్నంలాగా కనిపిస్తోంది అతని కంటికి. ఆ విగ్రహాన్ని తడిమిచూశాడు. స్పర్శ తప్ప—కదలిక తప్ప—అన్నివిధాలా అది గొప్పది.

బ్రహ్మానందంకూడా అతని వెనకనే నుంచుని చూస్తున్నాడు—అత నిదివరకు నాలుగైదువాట్లు ఆ విగ్రహాన్ని చూసివున్నాడు. అతనికి అది వొట్టి రాతిబొమ్మ. అందంగా వున్నమాట నిజమే. కాని దాన్నింతసేపు ముందు మోకరిల్లి చూడాల్సినంత గొప్ప ఏమీ అతని కంటికి కనిపించదు.

"సదానందం! లేవోయ్. వెళ్దాంరా, పొద్దుపోతోంది." అన్నాడతను, సదానందం భుజంతట్టి.

సదానందం కలలోనించి మేల్కొన్నవాడిలా లేచాడు. 'వెళ్దాంరా. ఎంతచూసినా, ఆ అనుభూతిని జీర్ణించుకోలేను. ఆ ఆత్మానుగతమైన సౌందర్యోపాసన మనకి ఎన్నటికన్నా సాధ్యమౌతుందా? అని—నా ఆవేదన' అన్నాడతను మండపం దిగుతో.

"వొచ్చేనెల కాలేజీఫీజు కట్టడం ఎలాగా అని ఆలోచిస్తున్నాను నేను."

సదానందం ఇప్పటికి బాహ్యప్రకృతిలో పడ్డాడు. "అవును. ఆలోచించవల్సిన విషయమే. డబ్బులేనిదే ఏపనీ సాగదుగదూ? మధ్యాన్నం భోజనమైనాక తప్పనిసరిగా తాగే ఆ వొక్క సిగరెట్టూ లేనప్పుడు అనిపిస్తుంది, డబ్బుకెంత విలువో—అని" అన్నాడు.

"అన్నీ తెలిసేనా ఆ బొమ్మకునుంచు మోకరిల్లి తన్మయత్వంలో పడ్డావు?" అని ప్రశ్నించాడు, ఎస్. జీ. వో గారి కొడుకు.

"అవును. ఒకరికి పూజ్యమైన ఒక రాతిబొమ్మే, ఇంకొకరికి, చాకిరేవులో గుడ్డలుతకటానికి ఉపయోగించే బండలాగా కనిపిస్తుంది. తేడా ఎక్కడవుందంటావు? మనస్సుల్లోనే వుంది. చూసే చూపులోనేవుంది."

"కావచ్చులే. నేనేం కాదనను. కాని, కళ అనీ గిళ అనీ చూస్తూ చూస్తూ జీవితాన్ని నరకప్రాయం చేసుకోటం అజ్ఞానం". అన్నాడు బ్రహ్మానందం. ఇద్దరూ మెట్లుదిగుతున్నారు నిదానంగా.

"అజ్ఞానమేనంటావా? నువ్వేమైనా అను. నాలోమాత్రం ఆ ద్వంద్వప్రవృత్తి నశించటంలేదురా. నాకూ తెలుసు నాన్న సంపాయించటం మానేసిన రోజున నాగతి ఏమిటో. నాన్నని చూడరాదూ! గొప్ప రచయిత; ఆస్థాన కవులవంటివాళ్లుకూడా ఆయన రచనలకి జోహార్లర్పిస్తారు; చీఫ్‌జస్టిస్‌వంటి వాళ్ళు భక్తి చూపుతారు. కానీ—ఆ పుస్తకాలు అచ్చేసే పబ్లిషరుమాత్రం పుస్తకాన్ని తూకంవేసి, వంద చేస్తుంది, రెండొందలు చేస్తుంది అని ఖరకట్టాడు; గంటలతరబడి ఆలోచిస్తాడు ఆ డబ్బు ఇవ్వడానికి. అలాగని నాన్న రాయటం మానేశాడూ? రాత్రింబవళ్ళూ ఏదో రాస్తూనేఉంటాడు. దానికి ఎంత వొచ్చినా చాలునంటాడు.—అసలు డబ్బు రావాలనే ఉద్దేశంతో రాయనేరాయడాయన...ఏదో ఆవేశంలో రాస్తాడనుకుంటాను..." అన్నాడు సదానందం.

"అవును పాపం...నిజమే; మూడుభాషల్లో అపారమైన పాండిత్యం సాధించి, వాట్ని మధించి, రాత్రింబవళ్లూ శ్రమించి ఓ పుస్తకంరాస్తే, దానికి—చదువువొచ్చీ నిరక్షరాస్యుడూ డబ్బుండడమే అర్హతగల ఒక వ్యాపారి తూచినట్టు విలువకట్టడం దారు

ణమే. కాని చేసేదేమిటి? ఈనాడు అక్షరలక్షలిచ్చే రాజు లేరే!"
బ్రహ్మానందం రంగయ్యగారి శిష్యుడు. ఆయన గొప్పతనం బాగా తెలిసినవాడు.

ఇద్దరు మిత్రులూ మాట్లాడుకుంటూ ఊరివేపు నడిచి వెళ్ళిపోయినారు.

5

తెనాలిలో శేషాద్రిరావుగారు మంచి రాబడిగల ప్లీడరు. ఆయన రెండస్తుల మేడ కట్టించాడు. బాగా వూబకండలు పెరిగిన స్థూలకాయం. దాన్ని చాలా కష్టంతో మోస్తూ, కోర్టులోనూ ఇంట్లోనూ ఆయాసపడుతూ తిరుగుతూవుంటాడు. మిగతా ప్లీడర్లూ, ప్లీడరుగుమాస్తాలూ, వాదులూ ప్రతివాదులూ బొంకుప్లీడరు అంటూ నవ్వుకోడంకద్దు. అయితే ఆయన్లో విశేషం ఏమిటంటే, ధర్మంవేపో, అధర్మంవేపో ఆయన ఏవేపు వాదించితే అవైపు గెలుపు గ్యారంటీ. బోలెడంత సంపాయించాడు; పెట్టుబళ్ళుపెట్టి దావాలు గెలిపించి, ఆయా ఆస్తులలో భాగాలు పుచ్చుకున్నాడు. కుక్కను అమ్మిన డబ్బు మొరుగుతుందా అన్నట్టు, సంపాదించిన డబ్బు పెరిగి పేరుకుంటోంది. ఆయనకి తన దావాలూ వ్యవహారాలూ తప్ప ఇంక ఏ విషయాలూ పట్టవు. బయట ప్రపంచం యుద్ధాలలో మునిగివున్నా, దేశం స్వాతంత్ర్యంకోసం పోరాడి చావుబతుకుల్లో మునిగివున్నా, ఆయన దేన్నీ పట్టించుకోలేదు. ఆయనకి రాజకీయాలు చేదు— పాంఘిక వ్యవహారాలంటే విషప్రాయం; తన ఇనప్పెట్టెలో కట్టలకి కట్టలు పడివున్న డబ్బు లెఖ్ఖచూసుకుంటో, వేళకి బకాసురుడిలాగా తింటూ, చక్కగా ఆయాసపడుతూ సదా చిరునవ్వుతో ఊకిసలాడుతున్న వర్చస్సుతో, వాదుల ప్రతివాదుల రక్తనాళాల్లోని ద్రవాన్ని రకరకాల ఖర్చులపేర పీలుస్తూ, జలగలా సుఖజీవనం చేస్తున్నాడు.

ఆయన ఇంటిలో ఆధునిక సౌకర్యాలు అన్నీ ఉన్నాయి. వితంతువైన ఓ కూతురూ, ఆమెకంటే చిన్నవాడైన కొడుకు ఒకడూ వున్నారు. ప్లీడరుగారి భార్య ఆయన మనస్తత్వానికి సరిపోయిన ఇల్లాలు. మొగుడు, కడుపుకేనా తింటాడు నిస్సంకోచంగా. ఆమె తిననుగూడా తినదు, ఎవరేనా తింటే సహించదు.

ఆమె పేరు జానకమ్మ. కూతురు రమణమ్మ, తల్లికి సరిగ్గా వ్యతిరేకం; ఆమెకీ ఇంట్లో ఇతరులకీ, ఏ విషయంలోనూ అభిప్రాయాలు కలవవు. అయినా ఆమె ఏమీ చెయ్యగలిగింది లేదు; ప్లీడరుగారి పరపతీ, తల్లి నోరూ, తమ్ముడి తెలివితక్కువతనపు చేష్టలూ ఆమెని అనేకరకాల అణిచేశాయి. ఆమె నిత్యం రుసరుసలాడుతూ, ఈ లోకంలో తాను బతుకుతూ, కాలం వెళ్ళబోసుకుంటోంది.

ప్లీడరుగారు ఆవేళ ఉదయం, ఫలహారాలదగ్గిర కూచుని ఉన్నాడు. భార్య జానకమ్మ వడ్డిస్తోంది. భర్త డజన్ ఇడ్లెన్లు తిని, కూజు అరకప్పుల కాఫీ సేవించి, రెండు కిళ్ళీలు జమిలిగా నమిలితే గాని తృప్తిపడడని తెలుసుగనక ఆమె, ఇటు ఏ దృష్టిదోష మేనా తగుల్తుందేమో అని—రెండేసిగా ఇడ్లెన్లు ఆరు తడవలు వడ్డించింది. కాఫీ మూడు తడవలు వెండిగ్లాసుల్లో పోసింది. పనిచేసేమనిషి రెండు కిళ్ళీలూ తెచ్చింది. ప్లీడరుగారు, చుట్ట, బీడీలు తాగే మనిషి గాదు. కిళ్ళీలు నోట్లో వేసుకుని పిండి రుబ్బుతున్నట్టు నములుతూ, "అబ్బాయి ఏడీ?" అని భార్యని ప్రశ్నించాడు.

"ఏ తేగదండీ అయిందీ, ఇంకా లేవలేదు గాబోలు" అంది జానకమ్మ.

శేషాద్రిరావుగారు, తమ్మ తుపుక్కున వరండా అవతలకి ఉమ్మేసి, "నారింజరసం తీసి, అమ్మాయి చేతికిచ్చి ఆఫీసురూంకి పంపించు. అబ్బాయి లేచాక, నాకు కనపడమని చెప్పు" అంటూ నిదానంగా తన ఊబకాయాన్ని లేవదీసి, ఆయాసంగా రొప్పుతో, ఆఫీసురూంకి వెళ్లాడు. ప్లీడరుగారికి స్నానం జపాలతో నిమిత్తం లేదు.

ఆయన నిష్క్రమించగానే జానకమ్మ లోపల ఇడ్లెన్లు వండుతూన్న కూతుర్ని కేకేసి, "అమ్మాయి, నాన్నకి నారింజరసం తీశావా?" అని అడిగింది.

"నాకేం నాలుగు చేతు లున్నాయా; అన్ని పన్లూ ఒకేసారి తక్కబెట్టడానికి? నువ్వు వొచ్చి రసం తియ్యి. నే నిచ్చివస్తా" అంది, కూతురు నొసటపట్టిన చెమట చీరకొంగుతో తుడుచు కుంటూ కొంచెం విసురుగా.

"అబ్బ - నీ ఇల్లు బంగారంగానూ! అరవకే. నేనే తీస్తా లేవే" అంటూ జానకమ్మగారే, ఆరు నారింజకాయలు జాగ్రత్తగా కోసి రసం తియ్యసాగింది.

పొయ్యి పొద్దుట్నించీ సరిగ్గా మండక పొగలు రేగుతూ ఏడిపిస్తూండడంవల్ల, రమణమ్మ బాగా విసిగివున్నది. గొట్టంతో పొయ్యి వూదుతూ, "ఈ తడిపేళ్లు తగలబెట్టకపోతే కొంచెం ఎండువి చూసిపట్రాకూడదుటే అమ్మా" అంది, ఎర్రబడ్డ కళ్లనించి కారుతున్న నీళ్లు తుడుచుకుంటూ.

"ఎవర్నడుగుతావే? అబ్బాయే వెళ్లాడు మొన్నటి తడవ. బేరంచేసి పట్టుకురా, అని నాన్నగారు చెప్పారు గాబోలు. ధర తక్కువ అని ఈ పేళ్లు పట్టించుకొచ్చాడు" అంది తల్లి, పెద్ద వెండి గ్లాసులో నారింజరసం, గింజలు పడకుండా జాగ్రత్తగా పోస్తూ. రమణమ్మ, మెటికలు విరుస్తూ, "ఈ వాజమ్మా తెచ్చిందా?...సరే. ఇంకేం బాగుపడ్డట్టే." అంది కోపంగా, కసిగా.

తల్లి తలెత్తి రుసరుసలాడుతూ చూసింది కూతురువేపు, కాని ఏమీ అనలేకపోయింది.

ఇంతలోనే, అబ్బాయి త్రయంబకరావు మొహం కడుక్కుని, ఆకలిమొహంతో వంటింట్లోకి వచ్చి గోడదగ్గిర కిటికీకింద, పెద్ద పీటమీద కూర్చుని, "రానీవే, రమణమ్మా, నాలుగిడ్డెన్లు రానీ" అన్నాడు.

"వూరికే గుర్రాలుతోలకు, వడ్డిస్తాలే వుండు. వండి వార్చటానికేగా ఇక్కడ వున్నది నేను" అన్నది రమణమ్మ—గొంతు స్థాయి కొంచెంపెంచి.

"ఏమిటే అది, వుట్టి పుణ్యానికి వాడిమీద అట్లా మండిపడతావు? రాత్రికూడా వాడు సరిగ్గా అన్నం తినలేదు సన్నాసి" అంది తల్లి, కొడుకుని వెనకేసుకొచ్చి.

"చాల్లే—" అంటూ మూతి విరుస్తూ రమణమ్మ వెండి పళ్లెంలో నాలుగుఇడ్డెన్లు కారప్పొడి నెయ్యివేసి, తమ్ముడి ముందు, 'టక్' మని మోత వినపడేటట్టు పెట్టి తిరిగి వెళ్లి పొయ్యి దగ్గిర కూచుంది.

త్రయంబకరావు ఇడ్డెన్లమీద పడ్డాడు. అతనికి ఇరవై రెండేళ్లుంటాయి. నాన్నగారికి మల్లేనే బాగా ఏపుగా పెరిగిన ఘటం.

ఎర్రగా దబ్బపండు వన్నెలో వున్నాడు మనిషి. ముచ్చటైన వుంగ రాల క్రాఫు; తీర్చిదిద్దిన ముక్కు మొహం తీరు. కనీసం, 190 పౌన్లకి తక్కువ బరువుండడు. ఏ దిగులూ విచారమూ అతని దరికేనా రావు. ఎప్పుడూ తిండి గంధిమనిషి. రుచిగా శుచిగా బొర్రనిండేలా తిని, కమ్మగా త్రేన్చి, వొంకలు పెట్టి, తన గదిలో ఈజీచేర్‌లో పడుకుని కునుకుతూ వుండడం అతని కెంతో ఇష్టం. ఎంత వన్నె వాడిగల శరీరమో, బుర్రమాత్రం అందుకు అంత వ్యతిరేకం; అంగుల్లో, తెనాలి రేగడిమన్ను తప్ప మరొహటి వుందనటానికి ఎలాంటి ఆధారమూ లేదు. అతని ప్రతి చర్యకీ తల్లో తండ్రో ప్రోద్బలం ఇవ్వాలి. 'ఇలాగా, అలాగా' అని ఆలోచించి పెట్టాలి. ఎస్. ఎస్. ఎల్. సి. మూడేళ్లూ వరసగా తప్పి, మెట్రికుక్కి ప్రయివేటుగా కూర్చుని, అంగులోనూ, వాత్తీ తప్పకుండా ఫేలయి, ఇంక అతడు చదవడం వొట్టి శరీరశ్రమ తప్ప మరేమీ కాదని అతని గురువులూ, తల్లిదండ్రులూ, అతనూగూడా నిర్ణయా నికి రాక తప్పలేదు. అయినా అతను చదివి సంపాయించాల్సిన అవ సరమేమున్నది గనక? సుఖంగా కూర్చుని తింటూ, తల్లి కంట బడుతూ, ఉత్సవ విగ్రహంలా నీటుగా అలంకరించుకుని తిరుగుతూ వుంటే అంతేచాలు; తండ్రి వుద్దేశంగూడా అదే. పోతే, ఈ మొద్దు అవతారాన్ని భరించలేనిది, రమణమ్మ మాత్రమే.

త్రయంబకరావు నాలుగు ఇడ్డెన్లూ నమిలేసి, "ఇంకో రెండే య్యవే. చాలలేదూ" అన్నాడు. "వొస్తున్నా" అంది అక్క విసుగ్గా.

తల్లి, "వాడికి నేను కాఫీ అదీ ఇస్తాగాని, ఈ రసం నాన్న గారి కిచ్చిరా నువ్వు" అంది కూతురుతో.

"పంచదార వేశావుగదూ" అంటూ రమణమ్మ, వెండిగ్లాసు తీసుకుని విసురుగా వెళ్లిపోయింది. ఆఫీసురూంలో ప్లీడరుగారు లా రిపోర్టర్ చదువుతున్నారు, అందులోవున్న ఓ జడ్జిమెంటు తనకొకరకంగా వుపయోగిస్తుందన్న ఊహతో. ఆయనకి కొంచెం దూరంలో, నేలమీద పరిచిన చాపమీద, గుమాస్తా సీతాపతి, శుచిగా, పిలక తడేనా ఆరకండా ముడేసుకుని విభూతిరేఖలు మొహాన మెరుస్తూవుంటే ఏదో అఫిడవిట్ కాయితంగావును రాస్తు న్నాడు రాతబల్లముందు కూర్చుని. అతనికివెనకా, రెండుపక్కలా,

లా పుస్తకాలబీరువాలు పుస్తకాలతో క్రిక్కిరిసి వున్నాయి. ఓ దిన పత్రిక, అన్నీ సిరామరకలతో నిండి పక్కనే పడివుంది. ప్లీడరుగారు అప్పుడప్పుడు, వేలంనోటీసులూ, కోర్టు ప్రకటనలనిమిత్తం కొన్ని పత్రికలు విధిగా చూడవల్సివుండడంవల్ల వాటిని తెప్పిస్తూ వుంటాడు.

రమణమ్మ ఆఫీసుగదికీ ఇంట్లోకి మధ్యవున్న వాకిలిదగ్గిర వేళ్లాడుతున్న తెర తొలగించి, "నాన్నా" అంది.

ప్లీడరుగారు, "ఎవరూ లేరులే. ఇట్లా వొచ్చి నాచేతి కియ్యి" అన్నాడు. ఆయన ధ్యాసలో సగం, నారింజరసంమీదే వుండటం వల్ల, కూతురుగొంతు వినగానే, అదే వొస్తోందని గుర్తుపట్టాడు.

రమణమ్మ వెండిగ్లాసు తండ్రిముందు టేబిల్ మీదపెట్టి, చర చరా ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయింది. ప్లీడరుగారు నారింజరసం అతి ఆప్యాయంగా తాగుతూ, చెమటపట్టిన దేహానికి చల్లగాలి అవ సరమైగాబోలు, గుమాస్తాకి సౌంజ్ఞ చేశాడుచేత్తో, ఫాన్ వెయ్యమని.

గుమస్తా ఫాన్ స్విచ్ నొక్కాడు. ఫాన్ వేగంగా తిరగ సాగింది. కొంత ఆరాటం తగ్గటంతో శేషాద్రిరావుగారు వెండిగ్లాసుడి రసం ఖాళీచేసి, "అబ్బ"అనుకుని, "ఈ ఎండాకాలం నారింజరసం పుచ్చుకోకపోతే వేడితగ్గదు సీతాపతీ" అన్నాడు గుమాస్తాతో.

"అవునండి" అంటూ గుమాస్తా కేసుకట్టల్ని పరిశీలించి, అవ సరమైనవి ప్లీడరుగారిముందు పెడుతున్నాడు.

"పంతులూ, బెజవాడనించి ఉత్తరా లేమేనా వచ్చాయా" అని ప్రశ్నించాడు ప్లీడరుగారు.

"ఇంకా టపా రాలేదండి" అని ముక్తసరిగా జవాబిచ్చాడు గుమాస్తా.

ఇదేసమయాన ప్లీడరుగారి సుపుత్రుడు యేనుగగున్నలా నెమ్మదిగా నడిచివచ్చి నాన్నకి ఎదురుగా గోడవరిగావున్న పేముకుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

ప్లీడరుగారు కొయితాలవంక చూసేవాడల్లా తలెత్తి కొడుకు వంక ప్రేమగా చూస్తూ, "నాన్నా, రాత్రి ఏదో దగ్గ అన్నావు, కులాసాగావుందా, లేకపోతే, డాక్టర్ సర్వేశ్వర్రావు దగ్గిరకెళ్లిరా" అన్నాడు.

"ఇదిగో వెళ్తున్నాను నాన్నగారు! ఎందుకు కనపడమన్నా రట్టి?" అని విధేయతగా అడిగాడు కొడుకు.

"మరేం లేదునాయనా, ఇందుకే అమ్మనడిగి, ఫీజు ఐదు రూపాయలు పట్టుకుపో ఎందుకేనా మంచిది. త్వరగారా. ఎండన తిరక్కు. వెళ్లు" అన్నాడు.

కొడుకు లోపలికి వెళ్లాడు. కొడుకు వెళ్ళేవరకు అటువేపే చూస్తూ కూర్చున్నాడు ప్లీడరుగారు దూడవంక చూసే బర్రెలాగా. కొడుకుమీద ఆయనకంత మమకారం.

"ఇంకా పోస్టురాలేదేమోయ్ పంతులూ" అంటున్నాడు ప్లీడరు, చేతినున్న రిస్టువాచీవంక చూస్తూ.

గుమస్తా "రెడ్డిని ఇందాకనే పంపానండి. వొస్తూవుండాలి" అన్నాడు.

గోడగడియారం 8½ కొట్టింది. ఆఫీసురూం కిటికీలగుండా వేసవి ఎండ చుర్రుమంటూ లోపలికి పాకుతోంది.

కొంచెం భయంగా, వినయంగా ఓ పన్నెండేళ్ళ కుర్రాడు చేతిలో ఉత్తరాలతో లోపలికి వచ్చాడు. చామనచాయ రంగు; తేనెరంగు కళ్లు. తైలసంస్కారంలేని జుట్టు. బాగా బిగుతైన చొక్కా పైకి పీక్కుపోయింది. అరలాగు బాగా వొదులుగా, ఇద్దరికి సరిపడేట్టున్నది. ఈ ఆకారాన్ని చూస్తే కొంచెం నవ్వూ, జాలీ వేస్తుంది ఎవరికేనా.

ప్లీడరుగారు ఉత్తరాలు అందుకుని ఒక్కొక్కటే చింపి చూస్తూన్నారు.

కుర్రాడు ఇంట్లోకి వెళ్లిపోయినాడు.

గుమాస్తా ప్లీడరుగారి మొహంలో మార్పుల్నిబట్టి వుత్తరాల సారం గ్రహించే ప్రయత్నంలో తీవ్రంగా లగ్నమైవున్నాడు.

"వొచ్చిందోయ్, బెజవాడవారి వుత్తరం" అన్నాడు ప్లీడరు గారు, కొంత చేదుగా, కొంత ఎద్దేవాగా.

"వియ్యంకుడే రాశాడా అండీ" అన్నాడు గుమాస్తా.

"అవును. రంగయ్యగారు స్వయంగా రాశారు; ఎక్కడా వ్యాకరణం పొరపాట్లు లేకండా శుచిగా వుందోయ్ వుత్తరం. అయితే—పైకం సంగతి ఎక్కడా ఎత్తలేదులే. అమ్మాయిని తీసుక

వెళ్లండి...అని సున్నితంగావుంది ప్రార్థన" అంటూ ప్లీడరుగారు పకపక నవ్వాడు.

గుమాస్తా వూరుకున్నాడు. అది వారి స్వంతవిషయం; చెంగు తొలిగిందని చెప్పినా తప్పే, చెప్పకపోయినా తప్పే—అయితే చిరునవ్వు నవ్వీ నవ్వనట్టు పెట్టాడు మొహం.

"రెండేళ్లనించీ, ఆ వెయ్యిరూపాయలూ ఇవ్వకుండా ఇలాగే కాలం గడుపుతున్నాడు; మళ్లీ పెద్దమనిషి; ఏదో వియ్యంకుడు కదా అని వడ్డీ వెయ్యలేదు. సిగ్గులేకుండా అమ్మాయిని తీసుకెళ్ళాలట." అన్నాడు ప్లీడరుగారు.

గుమస్తా ఏమీ అనలేదు; నిరామయంగా వింటున్నాడు.

"దీనికేంలే. వెధవ పీడ. అబ్బాయికి ఈ క్షణాన రెండో పెళ్లి చేయగలను; ఎందుకా అని చూస్తున్నాను..." ప్లీడరుగారికి కోర్టులు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. "నువ్వు సబ్‌కోర్టుకి వెళ్ళి, O-S 223 నంబర్ దావా, వాయిదా వేయించుకురా. నేను మున్సబ్‌కోర్టుకి వెళ్తాను. సరా" అంటూ లేచాడు.

"జవాబులు రాయవల్సినవేమేనా ఉత్తరాలున్నాయా పంతులుగారూ" అని కనుక్కున్నాడు సీతాపతిరావు.

"మర్చిపోయినాను. మా వియ్యంకుడికి ఓ కార్డురాయి. కింద నా తరఫున నువ్వే సంతకంచెయ్యి సరిపోతుంది" అన్నాడు ప్లీడరుగారు, శ్వాస నెమ్మదిగా విశాలంగా పీలుస్తూ.

"ఏమని రాయమన్నారు?" సీతాపతి, కాయితం తీసుకున్నాడు.

"ఏముందిలే విశేషం! పైకం సిద్ధంచేసుకుని, కార్యానికి ముహూర్తం పెట్టించవల్సిందని రాయి, సరిపోతుంది. ఇంకేమీ సోది రాయక. ఆఁ?... నే వళ్తా. స్నానం చెయ్యాలి. భోంచెయ్యాలి. దీం తగలేసిన ఎండ ఈయేడు మరీ విపరీతంగావుంది" అంటూ ప్లీడరుగారు లోపలికి వళ్ళాడు.

6

రంగయ్యగారింట్లో ఉదయం పదిగంటలవేళ, కాస్త హడావుడిగా వుంది. భోజనాలదగ్గిర తండ్రీ కొడుకులు కూర్చు

న్నారు. వరలక్ష్మమ్మగారు వడ్డిస్తోంది. జయ గడప నానుకుని నిల బడి వుంది. కాలేజీకి వెళ్లే తొందరలో ఉభయులూ, గబగబ భోంచేస్తున్నారు.

రంగయ్యగారి మొహం కొంచెం జేవురించినట్టున్నది.

"ఆ రాసేదేదో తనే రాయకూడదా, దాం తగలేసిన పని, వియ్యాలవారికూ్కడా, గుమాస్తే రాయాలీ" అన్నది వరలక్ష్మమ్మ గారు, మజ్జిగపులుసు వడ్డిస్తో.

రంగయ్యగారు, భార్యవంక ఎగా దిగా చూశాడు. ఆమె అనేమాట నిజమే...

భార్య చెప్పుకుపోతోంది. "రూపాయలూ, రూపాయలూ అని అన్నీ రూపాయల్తో ముడిపడి వుంటే...ఎలాగో, ఈ వైశా ఖంలో నేనా అమ్మాయిని అత్తారింటికి పంపించాలి..."అంది ఆమె.

రంగయ్యగారు "ఎలాగు పంపించటం? ఏమైనా మన స్థితి గతుల్ని గురించి కొంచెం ఆలోచించే ఆ మాట అంటున్నావా? వైశాఖమాస మనగా ఎంత? పదిహేను రోజులుంది. రూపాయా, రెండు రూపాయలా? వెయ్యి కరుకురూపాయలు కుమ్మరించాల్నే! మొన్న వ్రాసిన ఆ ఖండకావ్యం హక్కులు అమ్మితే రెండు వందలు వచ్చాయి; ఇప్పుడు వ్రాస్తున్న నాటకం అమ్మితే మరో రెండువందలు వస్తాయి; వ్రాయడం మాటలా? పేగులు తెగు తున్నాయి; బుర్ర తిరిగిపోతున్నది; కళ్లజోడు పవర్ మార్చవల్సి వొచ్చేట్టు కన్పిస్తున్నది. వెయ్యిరూపాయలూ, ఎలాగో ఇంకో నాలుగు నెలల వ్యవధిలో పూర్తిచెయ్యాలి. అప్పటికి అమ్మాయిని పంపించగలం" అన్నాడు బాధగా.

సదానందం, అన్నం తినేవాడల్లా తండ్రి మొహంలోకి చూశాడు అప్రయత్నంగా. జీవితభారాన్ని బరువుగా ఈడుస్తూ ఏమాత్రం విశ్రాంతిలేని దౌర్బల్యం కనిపిస్తోంది తండ్రి కళ్లల్లో. గడప నానుకుని నుల్చున్న జయ మొహం చినుకులకి ముందు ఆకా శంలా వుంది.

వరలక్ష్మమ్మగారు, "అవన్నీ ఎవరు కాదన్నారు! ఆడపిల్లను కనటమే పాపం; అదో పెద్దభారం; ఎలాగో వొదుల్చుకోవాలి గదా?" అంది.

జయ మొహం వివర్ణమైంది. అసలు కాపరానికి పోకపోతే ఏం? అనుకుంటోం దామె లోలోపల.

"భారం! సామాన్యమైన భారమా! శ్రీరామచంద్రా! ఆ పరాత్పరుణ్ణైనా తృప్తిపరచగలం గాని, ఈ అల్లుణ్ణి తృప్తిపరచలేము గదా! ఎందుకింత కాంక్ష! లేకపోతే సరేసరి; ఇనప్పెట్టెలో లక్ష్మి మూలుగుతోంది గదా! ఇంకెందు కింత ఆశ!" అన్నాడు రంగయ్య గారు, భోజనం ముగించి లేచి.

సదానందం, "డబ్బుతో కట్టకట్టుకుని, పొయ్యేరోజున తగలేస్తారు ఆయన్ని! అందుకూ" అన్నాడు మండిపోయి.

"అట్లా ఉద్రేకంగా మాట్లాడకురా నాయనా" అంది తల్లి.

"ఉద్రేకం లేదూ వల్లకాడూ లేదూ! ఆ డబ్బుకి—అవసరానికి మించిన డబ్బుకి అంతకంటె ఉపయోగం ఏమిటి?..."

"ఎప్పటికప్పుడు లెక్క చూసుకుంటూ సంతోషించటమే. నేను గనక ఇంత డబ్బు పోగుచేశాను గదా అని" అంది జయ, గడప దగ్గిర నిలబడి.

"ఎవరేనా గట్టిగా బుద్ధిచెబితే బాగుణ్ణు" అన్నాడు సదానందం.

"పొరపాటు. సంస్కారం వున్న మనిషికి ఎవరూ చెప్పక్కరలేదు; సంస్కారం లేనివాడికి ఏమి చెప్పినా ప్రయోజనం లేదు. పద, కాలేజీకి" అంటూ తండ్రి దారితీశాడు. సదానందం ఆయనవెంట వెళ్లాడు తలొంచుకుని.

తండ్రీ, అన్నయ్యా వెళ్లగానే, జయ లోపలికి వచ్చి ఎంగిలి కంచాలు తీస్తోంది. తల్లి, తమ భోజనాల వ్యవహారం చూస్తోంది. జయ కంచాలు కడుక్కొచ్చి పెట్టి, "అమ్మా, సరాసరి నేను తెనాలి వెళ్ళి, అత్తవారింట్లో బైఠాయిస్తాను; వెళ్లగొడ్తారా?" అంది కొంచెం వుద్రేకంతో.

"ఊరుకోవే తల్లీ, పెద్ద ఆలోచన్లు నీకు. పిట్ట కొద్దీ కూత ఘనం" అంది తల్లి, తనకీ కూతురికీ వడ్డిస్తూ.

కూతురు మొహం కొంచెం బెంగగా వుంది. వుద్రేకాన్ని బలవంతాన అణచుకోడంవల్ల కాబోలు కళ్ళల్లో తిరిగే నీళ్ని

కొంగుతో తుడుచుకుంటూ, "ఆడపిల్లంటే భారం. పుట్టంగానే నీక పిసికెయ్యకపోయినావు!" అంది, వెక్కుతో.

"అవాచ్యాలు మాట్లాడకు. మన స్థితినిబట్టి అనుకోవల్సి వచ్చింది గాని, నిన్నన్నానుటే పిచ్చిపిల్లా? ఏడవకు. అదిగో కంది పచ్చడి వేశాను. నీకు ఇష్టంగదూ, కలుపుకో, నెయ్యేస్తాను" అంది తల్లి ప్రేమగా.

కూతురు, తల్లి ప్రేమవాత్సల్యాల వెన్నెల సోనల్లో తన దుఃఖం మరిచి, పచ్చడన్నం కలుపుకోసాగింది.

తల్లి, కూతురు అమాయకత్వానికి ఆవేదనపడుతో తింటోంది అన్నం.

కాలేజీకి వెళ్ళిన సదానందం, బైటివరండాల్లో రణగొణధ్వని చేస్తున్న రకరకాల స్టూడెంట్సుతో కలిశాడు. వరండా పొడుగునా విద్యార్థులు దిగులూ చింతా లేకండా, ఠీవిగా లాగుజేబుల్లో చేతులు పెట్టుకుని తిరుగుతున్నారు. ఒక్కొక్క లెక్చరరే, మెల్లిక్క వరండాలోగుండా, విద్యార్థుల వందనా లందుకుంటో, పరధ్యానంగా లోపలికి పోతున్నారు. సదానందం వరండా ఉత్తరపు చివర, నలుగురు విద్యార్థుల జట్టులో నుల్చుని వాళ్ళతో ఏదో మాట్లాడుతున్నాడు.

"ఆ సీనియర్ క్లాస్ అమ్మాయి ఎవరేమిటిరా?" అని, ఒక బుష్‌కోట్ ఫ్రెండు ప్రశ్నించాడు, బ్రహ్మానందాన్ని.

బ్రహ్మానందం సదానందంవేపు పరిశీలనగా చూస్తూ, "తాసీల్దార్ గారి అమ్మాయి. తెలీదూ?" అన్నాడు.

సదానందం కళ్ళల్లో కొంత ఉద్రేకం లేని ఆసక్తి వొచ్చింది. చెవొగ్గి వింటున్నాడు.

"ఏ తాసీల్దారోయ్; నెంబర్ లేని కారులాగా! ఆయనకి పేరు లేదేమిటి?" అని అడిగాడు బుష్‌కోట్ విద్యార్థి. అతని చంకలో ఓ ఎక్సర్‌సైజు నోటుబుక్ మాత్రమే వున్నది. అవసరమైన పుస్తకాలైనా తెచ్చుకోటం, ఫాషన్‌కి లోటనో, మొయ్యలేకనో ఆ వొక్క నోటుబుక్కు తెచ్చుకుంటాడు. చదువుమీద తప్ప అన్నిటిమీద విపరీతమైన శ్రద్ధ.

బ్రహ్మానందం చేతిలో పుస్తకాలు సర్దుకుంటో, "అయ్యనేరా, మొన్న సోమవారం, ఆ అమ్మాయితోపాటు కాలేజీకి వచ్చాడు

చూడలేదూ?...పేరు జనార్దనరావు. బాగా వున్నవాడేలే. మా యింటిదగ్గిరే వాళ్ళ ఇల్లూనూ. మా నాయనకి బాగా పరిచయస్థుడు గూడా."

"రానీ—మిగతా వివరాలు గూడా. అమ్మాయికి—మేరేజీ మేనా చేశాడా—చేస్తాడా?"

"చెయ్యడు. కనీసం ఇప్పట్లో చేసేట్టు లేదు. ఈ అమ్మాయి గాక ఆయన కింకా ఇద్దరు కూతుళ్ళున్నారు; ఈమెకంటే చిన్నవాళ్ళనుకో—......వీళ్ళ పెళ్ళిళ్ళయ్యేసరికల్లా ఆస్తి కరిగి, పొట్ట కరుగుతుందిలే తాశీల్దారుకి" అన్నాడు బ్రహ్మానందం కసిగా. నలుగురు విద్యార్థులూ వరండా ప్రతిధ్వనించేలా నవ్వారు.

ముచ్చటైన రామ్ములక్కాయలాంటి ఒక అమ్మాయి, మెరిసే సాటిన్‌దుస్తులు ధరించి, చెప్పులు టకటకలాడిస్తూ వాళ్లపక్కగా వెళ్లింది.

బ్రహ్మానందం "అదిగో ఆమె వెళ్తోంది...పేరు...శ్యామల ..." అన్నాడు.

"అవును, ఈమే" అన్నాడు సదానందం వెళ్లే అమ్మాయి వంక రెప్పవాల్చకుండాచూస్తూ.

ప్యూన్ గంట కొట్టాడు. విద్యార్థులు తమతమ తరగతుల్లోకి ప్రశాంతంగా సర్దుకుంటున్నారు.

ఒంటిగంటకు జూనియర్ క్లాసులోని సదానందం, ఇంకో గుంపు విద్యార్థులూ క్లాస్‌రూం బైట వరండాలోనిల్చుని మాట్లాడు కుంటున్నారు.

బ్రహ్మానందం తనపక్కనే నిల్చునివున్న ఓ యువకునితో "ఏమోయ్, మొన్న నేపో పత్రిక్కి గేయం రాశానన్నావు, కాపీ వుందా? కొస్త చదివి వినిపించు" అన్నాడు.

కవి అన్నవాడికి వినేవారంటూ దొరకాలేగాని, ఆలస్యమా!

ఆ కవి కుర్రాడు జేబులోనించి ఓ అరదస్తా కాయితాలకట్ట బైటికి తీశాడు.

సదానందం పక్కనున్న ఇంకోకుర్రాడు "అమ్మబాబోయ్, అన్ని కాయితాలకవిత్వం - ఇప్పుడు వినవల్సిందే - ఎండవేళప్పుడు?

నాలిక పీక్కుపోతుందేమో!" అన్నాడు మొహం బాధగా పెట్టి. రెండుకనుగుడ్లూ ముక్కుదగ్గిరకి చేర్చి వాణ్ణిచూసి మిగతావాళ్లంతా గొల్లున నవ్వారు.

కవి కుర్రాడి మొహం కొంచెం జేవురించింది. నొసలు ముడిచాడు.

సదానందం తనపక్కన నిల్చున్నకుర్రాణ్ణి కొంచెం మందలిస్తూ, "వినరాదురా! నువ్వు రాయలేవుసరేగదా, రాసేవాణ్ణి మాస్తేనా సహించలేవేం!" అనేసి, కవివేపు తిరిగి, "నువ్వు చదవ్వోయ్ బ్రదర్..." అని ప్రోత్సహించాడు.

బ్రహ్మానందం, ఇంకో ముగ్గురూ వరండాలో బెంచిమీద కూర్చున్నారు. నలుగురు నిలబడ్డారు. మధ్య కవి నుల్చుని చదవసాగాడు. వడగాలి వీస్తోంది, వరండాదిగువ నిదురగన్నేరుచెట్టు దెయ్యంలా వూగుతోంది. కవి కుర్రాడు రెండు గేయాలు చదివాడో లేదో మళ్లీ సదానందం పక్కనున్న విద్యార్థి గోల చెయ్యడం మొదలెట్టాడు. "ఇటువంటి గేయాలు రాసేవాడి ప్రాణాలూ వినేవాడిప్రాణాలూ వృథా వృథా..." అంటూ రాగం తీస్తూ కేరింతలు కొట్టినవ్వాడు. సదానందం "ఊరుకోరా, పడకొండూ! పొట్టివాడివి నీకేం తెలుసురా!" అని మందలించాడు.

"ఇంక ఈ గేయరాజాన్ని...పొరపాటు ఈ గేయసంపుటిని - అర్ధ రీను...కౌయితాల్లో రాసిన ఈ మహాగేయాల్ని వినే వోపిక మనకి లేదంటేలేదు...పదండి ఈ ప్రమాదంనించి తప్పించుకుని రాండి ముందుకు" అని అరుస్తూ ఆ పొట్టి కుర్రాడు 'హోరు'మని గోల చెయ్యసాగాడు.

బ్రహ్మానందం వాణ్ణి వురిమిచూసి "వూరుకోవోయ్," అనేసి "వారసీ! ఇప్పుడు మానెయ్యవోయ్. సాయంకాలం, సదానందం రూంలో చదువుకుందాం" అన్నాడు, కవిని కొంచెం ఊరడిస్తూ.

కవి కుర్రాడి మొహం కందగడ్డలా అయింది. పిలిచి అమర్యాద చెయ్యటం కాదా ఇది!

"పొండిరా, మీకేం తెలుసురా, కవిత్వం సంగతి? ఎంత ఎమోషన్‌తో రాశానో మీకేం తెలుసురా!" అన్నాడు, మూకవుమ్మడిగా అందరిమీదికీ విరుచుకుపడుతూ.

పొట్టికుర్రాడికి కోపం వొచ్చింది. "నీకు మహా తెలిసి చచ్చి నట్టు అక్కశిక్కి! ఏమిటా కవిత్వం, కాస్త అర్థం ఏడు—వింటాం" అన్నాడు ఉద్రేకంగా.

ఒక బుష్‌కోటు విద్యార్థి "అది రాసేవాడికే అర్థం తెలియక పోడం, అందులోవున్న ఓ గొప్ప—తనం" అన్నాడు, 'గొప్ప' అనేమాట నొక్కి పలుకుతూ.

బెల్ మోగింది. కుర్రాళ్ళు రభస తగ్గించి, లోపలికి పోయి నారు.

సదానందం, కవి కుర్రాడి భుజంమీద చెయ్యివేసి, లోపలికి తీసుకెళ్ళుతో, "ఇటువంటివాటికి భయపడకురా. అలా రాస్తో వుండు. ఒకప్పటికి మంచివి రాయగలవు" అన్నాడు ప్రోత్సాహం ఇస్తూ. కవి కుర్రాడు సదానందం మాటల్లో మార్దవం గ్రహించి, "నువ్వొక్కడివి మనిషిని అర్థం చేసుకుంటావురా. వీళ్ళంతా వొట్టి దండగ రకం" అన్నాడు.

"అలా అనేయక. అన్నీ విను. నిజంగానే సద్విమర్శ అయితే స్వీకరించు. లేదా! చిరునవ్వు నవ్వి, ఓ నమస్కారం పారెయ్యి సరిపోతుంది." అంటూ క్లాసురూంలోకి వెళ్ళాడు సదానందం.

కవి కుర్రాడు, ఆ సలహాగురించి ఆలోచిస్తూ లోపలికివెళ్లాడు.

సాయంత్రం సదానందం, బ్రహ్మానందం, కవికుర్రాడు 'వారసి' ఇది అతని 'పెన్‌నేం', ముగ్గురూ కొండమీద మండపా నికి బయల్దేరారు. దార్లో కేఫ్‌లో కాఫీ తాగుతోవుంటే, రేడియో పాట హోరుశబ్దం మధ్యనించి పొట్టికుర్రాడి కీచుగొంతు వినిపిం చింది! 'సదా' అని.

సదానందం తిరిగిచూశాడు. "గోపిగాడు లేరా. పదకొండు నెంబరు" అన్నాడు బ్రహ్మానందం.

గోపి పొట్టిగా బక్కపల్చగా వుంటాడు. చదువులోనే గాక అన్ని విషయాల్లోనూ సిసింద్రీ. అతను వీళ్లదగ్గిరికి వొచ్చాడు. రావటం సదానందం దగ్గిర కుర్చీలో కూర్చుని, "ఎక్కడికిరోయ్ గాంగ్ మొత్తం బైల్దేరారు!" అని ప్రశ్నిస్తూ, "వారసి వైపు చూసి, "ఏదిరా, నీ కవిలికట్ట!" అని, వాణ్ణి ఎగాదిగా చూసి, "చచ్చాన్రా గాడ్! అదిగో లాగూ జేబులోవుండే రామాయణం" అన్నాడు కళ్లు తేలేసి, నాలిక బైటికి పెట్టి.

"ఔరే, పదకొండూ, నీపీపు చదునవుతుంది, జాగర్త! వాడి కవిత్వం సంగతెత్తావంటే" అన్నాడు సదానందం కోపంగా.

"వాడికి నీ వకాలత్ ఏమిటోయ్. లంచమేమైనా పెడుతున్నాడేం, వాడి రచన వినేందుకు" అన్నాడు గోపి.

వారసి లేచాడు గోపీని కొట్టటానికి. బ్రహ్మానందం సద్దాడు ఇద్దర్నీ. అంతా కాఫీ ముగించి బైటికి వచ్చారు. సదానందం, గోపి భుజం తట్టి, "అన్నీ నెధవకబుర్లాడుతావ్, ఒకనాడూ సిగరెట్టు ఇప్పించవేం?" అన్నాడు.

గోపీ, "పొట్టాడంటె తేలిగ్గావుందే! చూడు తెస్తాను" అంటూ బీడీకొట్టుకువెళ్లి నాలుగు పాసింగ్ షో సిగరెట్లూ పట్టుకొచ్చి నలుగురికీ ఇచ్చాడు. కవి కొంచెం అయిష్టంగానే పుచ్చుకున్నాడు. అయినా సిగరెట్టు! ఇస్తే వొద్దనడం ఎవరివశం! బ్రహ్మానందం నిప్పుపుల్ల వెలిగించి అందరికీ అందించాడు.

అంతా సిగరెట్లు వెలిగించి పొగ వూదుతూ నడవసాగారు.

సదానందం అందుకున్నాడు. "ఇప్పుడు అమండపానికి వెళ్ళి పెందరాడే కొంప చేరటం కుదరదురా, బ్రహ్మం! ఇలా మాయింటికెళ్ళి కూర్చుందాం. డాబాగదిలే. గాలీ అదీ బాగానే వొస్తుంది" అన్నాడు.

గోపీ "మీ నాన్న చూసి, బడితె తీసుకురాడు గదా! అసలే కొంచెం ముక్కోపి గూడానూ" అన్నాడు. అతనికి హైస్కూల్లో తెలుగు మేస్టారు రంగయ్యగారే పూర్వం. ఆ భీతి ఇంకా పోలేదు.

సదానందం, "ఆ భయం మన కక్కర్లేదులే. ఆయన లోపల పూజామందిరంలో కూర్చుని 'భాగవతం' రాస్తూవుంటారు. అటు సూర్యుడిటు పొడిచినా ఎనిమిదింటిదాకా అక్కణ్ణించి కదిలి ఇవతలకు రారు నాన్నగారు" అని సమాధానపర్చాడు మిత్రుణ్ణి.

వారసి సదానందం భుజంమీద చెయ్యేసి, "ఏమిటీ! మీ నాన్నగారు 'భాగవతం' రాస్తున్నారా! చాలా గొప్పగా వుంటుంది!" అని ప్రశంసించాడు.

గోపీ, "ఓరే, మీరు కోప్పడకుంటా వుంటే ఒక్క సంగతి అడుగుతా చెబుతారూ!" అని ప్రశ్నించాడు. అందరూ రోడ్డు వెంట నడుస్తున్నారు.

"ఏమిటదీ?" అన్నాడు, బ్రహ్మానందం.

"నాకు తెలీక అడుగుతాను, పోతన్నగారు భాగవతం ఏనాడో రాసేశారు గదా, మళ్ళీ రంగయ్యగారు ఇంత శ్రమపడి దేనికి రాయటం?"

సదానందం "అది ఆయన ఇష్టం. నువ్వెవ్వడివిరా అడగటానికి? ఎలకంత నోవకి అన్నీ కొంటె ఆలోచన్లు" అన్నాడు కోపం నటిస్తూ.

"అదిగో తండ్రిని ఆక్షేపించేసరికి కోపం వచ్చింది అబ్బాయికి. నే నడిగిం దెందుకంటే..." అతను వాక్యం పూర్తిచెయ్యక ముందే, బ్రహ్మానందం అడ్డు వచ్చాడు, "నోరు మూస్తావా, తన్నమన్నావా?" అన్నాడు ఉద్రేకంగా.

సదానందం, బ్రహ్మానందాన్ని చెయ్యి పట్టుకుని, ఆపాడు. "ఊరుకోరా, వాడికేం తెలుసు, చిన్నసన్నాసి,.. ఓరె గోపీ, పెద్దవాళ్ళజోలి మనకొద్దు. వృధాగా మాటలు పెరుగుతాయి. సరదాగా కాలక్షేపం చేద్దామని బైల్దేరి పోట్లాడుకోటం ఏమిటి అసహ్యంగా! పదండి. అదిగో...మా ఇల్లు వొచ్చేసింది."

నలుగురూ సదానందం ఇంట్లో రోడ్డుమీదికి వాకిలి వున్న గదిలోకి వెళ్ళారు.

7

వసంతం ఇల్లు కొంచెం కళకళలాడుతోంది. రెండుగదులూ బూజుదులిపి, కొంచెం సున్నం కొట్టించింది. గడపలకి పసుపు పూసి కుంకుమబొట్లు పెట్టింది. కారణం మరేంలేదు. రత్తమ్మని తీసికొని పినతల్లి వొచ్చిందని. రత్తమ్మకి పదహారేళ్లు పదిహేడేళ్ళు వుంటాయి. చామనచాయగా కొంచెం ఎత్తు తక్కువగా వుంటుంది. బొద్దుగా అందంగా ఉంటుంది. పెద్దకళ్లు స్వచ్ఛమైన కాంతివంతమైన కనుపాపలు గుండ్రంగా తిరుగుతూ వుంటే, కళ్లువిప్పి ప్రతిదాన్నీ, ప్రతివ్యక్తినీ ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ వుంటే మొగవాళ్ళు ఇట్టే నిలబడి ఆమె కళ్ళలోకి చూడకుండా వుండలేరు. నల్లని వాయిల్ చీరెమీద తెల్లనిపూలు అద్ది, ఎర్రని పూలద్దిన చీటీరవిక తొడిగి, ఇరుకు ఇంట్లో అటూ ఇటూ తిరుగుతోంది ఆమె.

రత్తమ్మ తల్లిని పక్క పూరింట్లో ఓ గదిలో మంచం వేసి పడుకో పెట్టారు. వాళ్ళకి వసంతం తప్ప వేరే బంధువులు లేరు. చేతిలో కొద్దిపాటి పైకం వుంది. దాన్ని ముసలమ్మ కూతురుకేనా తెలియకుండా దాచుకుంది. ప్రస్తుతం ఖర్చులన్నీ ఎలాగో వసంతమే భరిస్తోంది. రత్తమ్మ వొయ్యారంగా తిరుగుతున్నా, ఏదో ఇరుకనిపిస్తోంది ఆమెకి. కొరిటిపాడులో తమఇల్లు—అద్దెదే అయినా విశాలంగా వుండేది. ఈ కొంపలో రెండేగదులున్నాయి. ఇటుచూస్తే గోపాల కృష్ణుడిపటం; అటుచూస్తే కుక్కి మంచం; పైగా రత్తమ్మ రాత్రిళ్ళు అక్కతో మాట్లాడుతూ పక్క నేవుండటానికి వీల్లేదు. తల్లితోపాటు ఆ పూరింటిలో కిందపడుకోవాలి.

అక్కయ్య వొంటరిగా ఏంచేస్తుందిక్కడ!...అమ్మ మొన్న చెప్పింది; ఏమిటో, మొగవెధవ లొస్తారుట...ఛా.ఛా...అటా బతకడం అసహ్యంకాదూ...రత్తమ్మ ఇంకా వాడని పువ్వు; నల గని చీర.

మధ్యాన్నం తిండికి ఒంటిగంటకు రొప్పుతూ రోజుతూ ఇంటికొచ్చిన వరదరాజుకి అకస్మాత్తుగా రత్తమ్మ ఎదురుపడింది. వరదరాజు నిలబడిపోయాడు. అటూ ఇటూ పోలేక, లోపలిగది గడపదగ్గర నిలబడి బెరుకుచూపులు చూస్తోంది రత్తమ్మ. చక్కని లేఎరుపు పెదాల కమ్మని వొంపులూ, చవకబారు వాయిల్ చీరె; లేడిలాంటి నల్లటి కళ్ళూ, ఎలకతోకలాంటి సన్నని పొట్టి జడ; అప్పుడే తొంగిచూస్తున్న వక్షద్వయం; వరదరాజు కన్నార్పకుండా చూస్తున్నాడు.

ఈలోగా వసంతం పిన్నమ్మదగ్గరనించి వొచ్చింది. వసంతం కొంచెం విసుగ్గా వుంది. ఎర్రటి వాయిల్ చీరె, రవికె తొడిగింది. రాత్రి పెట్టుకున్న పూలు నలిగిఉన్నాయి.

వరదరాజు వెనక్కి తిరిగి ఆమెని గూసి ఈల వేశాడు. రత్తమ్మ గదిలోకి పారిపోయింది; వసంతం, వరదరాజుదగ్గిరకి వచ్చి "కూటికి వచ్చినావురా! యేళకి! రాత్రేనంగా చెప్పినానుగదా, డబ్బులు కావాలని! ఏదిరా!" అని ప్రశ్నించింది.

వరదరాజు వంటింట్లోకి చూపులు పోనిచ్చి, తలుపుచాటున కనపడే చీరెచెంగు, ఎడంచేతి ప్లాస్టిక్ గాజులవంక చూస్తో,

"ఇప్పుడు తెచ్చినానులే. కూడు పెట్టు—పద" అన్నాడు జేబులోకి చెయ్యిపోనిచ్చి.

వసంతం మొహం వికసించింది. "బావొచ్చాడే, అమ్మాయీ—లే. కంచం పెట్టు" అంటూ లోపలిగదిలోకి వెళ్ళింది. వరదరాజు లోపలికి వెళ్ళిన తక్షణం విద్యుల్లతలా రత్తమ్మ ఒక్క పరుగున బైటికి వెళ్ళిపోయింది.

వరదరాజు పకపకా నవ్వాడు.

"జేనికిరా అట్లా నవ్వుతావు సచ్చినోడా" "అది అసలే సిగ్గుబడిపోతుంటేనూ" అంది కోపంగా వసంతం.

"ఓ శబ్బో! సిగ్గోటూ! ఏపాటుందో సిగ్గు. రెండు మూడు రోజుల్లో తెలిసిపోద్దిగా" అన్నాడు వరదరాజు అన్నం కలుపుతూ.

"దాని జోలికి పోయినావంటే జాగర్త..." అంది వసంతం గుడ్లెర్రజేసి.

వరదరాజు నవ్వాడు. ఎడం చెయ్యి జేబులోకి పోనిచ్చి ఐదు రూపాయల కాయితం తీసి వసంతంమీదికి విసిరాడు.

వసంతం పకిలిగా నవ్వుతూ ఐదు కాయితం తీసుకుని వంటింట్లో ట్రంకుపెట్టిలో దాచింది.

"వసంతం, దీంతో ముసిల్దికూడా వొచ్చిందెహ్బా!" అన్నాడు వరదరాజు.

"ఏం పెద్ద ఆరా తీస్తుండావ్, పెద్ద అక్కరున్నవోడల్లే! దాని సంగతి నీ కెందుకంటా? ఓ. కోక కొనిపెడ్తావా చస్తావా?"

"కావాలంటే కొనిపెడ్తానో లేదో సూద్దువుగాని మరి! దాన్ని—యేవారంలోకి దించుతావా?" అడనుచూసుకుని ప్రశ్నించాడు అకస్మాత్తుగా.

"ఓరి యెదవ సచ్చినోడా! దానికేం కరమరా, యేవారంలోకి దిగటానికి! యెవణ్ణో పనిపాటలు సేసుకుని బతికేవాణ్ణొకణ్ణి సూశి, ముడేస్తే కాపరం చేసుకుని హాయిగా వుంటది. ఈ బతుకే కావాలా దానికి!" అంది వసంతం, కొంత నిష్ఠూరంగానూ, కొంత యధార్థంగానూ.

వరదరాజు పగలబడి నవ్వసాగాడు.

"కుడితిలో పడ్డ ఎలక్క పెళ్ళంటే, పెళ్లి!" అన్నాడు కంచం ఎత్తి మజ్జిగ తాగుతూ.

"ఏడ్సినావులే" అంది వసంతం. వరదరాజన్న మాట కొంత వరకు నిజమే. యీ గూడెంలోకి వచ్చిన ఈడేరిన పిల్లలెందరో రూపులేకండా మారిపోయారు. మొదట ఈ 'యెవారం' మహా మోజుగా వుంటుంది. డబ్బుకి డబ్బు, సుఖానికి సుఖం. తన చెల్లెల్ని...తను 'యెవారం' లోకి దించితే తనకీ ఆర్థికంగా వుప యోగం వుంటుందికూడా. కాని మనసొప్పటంలేదు చచ్చి. యెవణ్ణో ఒకణ్ణి నచ్చుకుని పడివుంటే ఎంతో సుఖం...ఎల్లాగో పెళ్లంటూ చేసి దాన్ని ముసిల్దాన్ని తొందరలో అవతలకి పంపిం చెయ్యాలి. లేకపోతే—కొలుజారి ఈ వెధవలచేతుల్లో పడుతుంది. పడింటా ఇక లాభంలేదు ..

"యేం దశా, చెయికడుక్కోను సీళ్లియ్యకండా దొడ్డ స్తంభంలా నిలబడ్డావు"

"యేూంలేదులే. నీళ్ళిస్తా, దొడ్లోకి జావు" అంది వసంతం విసుగ్గా.

వరదరాజు ఆమె వెనకనే దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. దొడ్డచుట్టూ పడిపోయిన తాటాకు దడికి అల్లుకునివున్న కాకరతీగల్లోంచి, అవ తల ఇంట్లో పంచన కూర్చుని తల్లితో మాట్లాడుతున్న రత్తమ్మ కని పించింది. మాట్లాడుతున్నా నవ్వుతున్నా, రత్తిమ్మ తగని ఆకర్ష ణగా పరిణమిస్తోంది వరదరాజుకి. ఎవరూ చూడ్డంలేదనే ధీమాతో, పంచకి వున్న సర్వీబాదుకి ఆనుకుని నిలబడి తల్లితో మాట్లాడు తోంది ఆమె. ఎండకొంత ఆమెమీదికి, దొడ్లో బాదంచెట్టు ఆకుల పచ్చదనంతో పాటు ప్రసరిస్తోంది. ఎండ దహిస్తోంది.

వరదరాజు చేతులు కడుక్కుంటూ అటే చూస్తున్నాడు. కొంచెం పాతబడితేగాని, ఒకటి రెండుసార్లు మాట్లాడితేగాని, ఆ పిల్ల తత్వం ఏమిటో తెలియదు...అనుకున్నాడు.

వసంతం, అతని చూపులో అర్థాన్ని తీక్ష్ణంగా గ్రహిం చింది.

"ఒరే, నీ శిరుసుమండ, ఎండ మండిపోతంది, ఇంట్లోకి జావరా, కొంచేపు కునికితే మగత వొదిలిపోద్ది" అంటూ అతని దృష్టిని మరల్చింది.

"ఓశబ్బో! అంత జాగ్రత్తకలదానివి, కూస్తి మీ సెల్లెలిని సెప్పు..." అంటున్నాడు వరదరాజు.

"ఏమని సెప్పమంటావ్" అంది వసంతం దడి అవతల చెల్లెల్ని చూస్తూ.

వరదరాజు ఇంట్లోకి అడుగు పెడ్తూ "యాం లేదులే. ఎర్రగా బుర్రగా ఉంది. గూడెంలో మనుషులు సూస్తే దిష్టి తగులుద్ది" అన్నాడు.

వసంతానికి మండింది. "సెనవబుద్ధి పోనిచ్చావ్వుగాదు" అంది చాలా ఈసడింపుగా.

నవ్వుతున్న వరదరాజుకి ఈ ఈసడింపుస్వరం చురుక్ మన్నది. ఆ స్వరభేదమే లేకపోతే...చార్మినార్ సిగరెట్ వలిగించబోయినవాడల్లా గబుక్కున వెనక్కి వచ్చి, వసంతం చెంప మీద ఒక్కటిచ్చుకున్నాడు.

వసంతం కళ్ళల్లో మెరుపులు మెరిశాయి. చెవులు గుంమ్ మన్నాయ్. చెంపమీద ఐదువేళ్లూ ఎర్రగా తేలాయి.

"చంపితివిరో సచ్చినోడా, నీ చేతులిరిగిపోనూ" అని శోకాలకి దిగింది వసంతం వరదరాజును దూరంగా నెట్టి.

"నోరు మూస్తావా లేదా, లేకపోతివంటే పాతేస్తా".

"ఓరి సచ్చినాడో..." అని ఇంకేమో అనబోతుంది వసంతం.

వరదరాజు దెయ్యం పూనినవాడిలా, ఆమె నోటివెంబడి మాటలు రావటం తడవుగా; పిడిగుద్దులు ఆరంభించాడు. జుట్టు పట్టుకుని నేలమీద పడేసి కొట్టాడు. వసంతం గోలపెట్టి అరుస్తోంది; బండబూతులు తిడ్తోంది.

వాళ్ల పోట్లాట ఇరుగుపొరుగువారికి వినిపిస్తోంది. బైట నలుగురూ చేరారు. కాని ఎవరూ లోపలికొచ్చి వాళ్లిద్దర్నీ విడిపించరు. వాళ్ళ పోట్లాట తాత్కాలికమని అందరికీ తెలుసు. మళ్ళీ రాత్రికి ఒకటైపోతారిద్దరు. మధ్య మనం చెడ్డవాళ్ళంగావట మెందుకని వాళ్ళు వూరికే వేడుక చూస్తున్నారు.

వరదరాజు చేతులు నొప్పులుపుట్టేదాకే బాదాడు. నోరు నొచ్చిందాకా తిట్టాడు. వసంతం, నోరు మెదపలేక, నోటివెంట

నురగలు కక్కుతోంది. జుట్టుపిచ్చిగా, రేగిపోయింది. పళ్ళసందు ల్లోంచి నెత్తురు కారుతోంది. మొహంమీద పులిమినపౌడరు, స్నోలు, మాసిపోయి, మొహంమీద వాతలు ఎర్రగా, రక్తం చిందు తున్నట్లు తేలినాయి.

వరదరాజు, గుర్రాన్ని మాలిష్ చేసినవాడిలా రొప్పుతూ, "తల తిక్క ఎక్కువైంది, అప్పుడప్పుడు వొదలిస్తుండాల..." అంటూ విసురుగా ఇంట్లోంచి బైటికి వచ్చి, గుమిగూడిన జనంవేపు గర్వంగా తలెత్తి ఒకసారి చూశాడు. గుంపు చెదిరిపోయింది.

వరదరాజు, బైట ఓ నిమిషం నిలబడి సిగరెట్టు ముట్టించి గటిగా ఒక దమ్ముపీల్చి, స్టేషనువేపు వెళ్ళిపోయినాడు. అతని నైఖరిలో కోపం అహంకారం ఏమీలేదు. అన్నీ తాత్కాలికమే.

వసంతం కొంతసేపు రాగాలుతీసి ఊరుకుంది. ఆమెకి ఇది మామూలే. ఆమె నిజానికి శరీరం అమ్ముకుని బగుకు వెళ్ళిబోసుకునే మనిషి. అయినా వరదరాజుతో ఆమెకు చిత్రమైన అనురాగబంధం ఒకటుంది. వరదరాజు ఆమెకి దమ్మిడీ ఇవ్వడు. వీలైతే పుచ్చుకుం టాడు. ఎంతడబ్బున్నా కర్పూరంలా హారించుకుపోతుంది వాడి చేతిలో. వరదరాజు ఆమెతో మనసిచ్చి మాట్లాడతాడు. గంటలతర బడి ఆమెతో కూర్చుని వాగుతాడు. తిడతాడు, తంతాడు, డబ్బు ఇస్తాడు, తీసుకుంటాడు. ఆమె పెట్టే పచ్చడిమెతుకులే అతనికి ఆకలి తీర్చాలి. పొగిడి మెచ్చుకుంటాడు. ఆమెకి అదేసంతృప్తి. తిట్టినా కొట్టినా వరదరాజు రోజూ కనపడకపోతే ఆమెకి ఆవేదన కలుగుతుంది. ఆమెయింటికి వెళ్ళి అన్నం తినకపోతే అతనికి ఆకలి తీరదు.

వరదరాజు ఎండనబడి నడిచి స్టేషన్‌బ్రిడ్జి ఎక్కి గాంధీనగరం వేపు దిగాడు. రైల్వే కటకటాలకి ఆనుకుని గోడ్డుప్రక్కగా ఫుట్ పాత్ మీద, నిగురగన్నేరు చెట్టుకింద, వరసగా, ఓ హస్తసాము ద్రికం చెప్పే అతనూ, అతనిపక్కనే ఓ శతమూలికాది లేహ్యం అమ్మేగడ్డం ముసలాడూ, ఆపక్కనే, ఓ గళ్ళఅట్ట ముందు పరుచు కుని ఏవో ప్లాస్టిక్ సామాన్లూ, బ్యాటరీ లైట్లూ, బొమ్మలూ సబ్బులూ నెంబర్ లు వేసి పెట్టి ఏదుకొండలూ కూర్చునివున్నారు. వడగాలి తీవ్రంగా వీస్తోంది.

హస్తసాముద్రికుడు ఎవడికో చేయి పుచ్చుకుని, గవ్వలు ఎగ రేసి, తిరగేసి జోస్యం చెబుతున్నాడు. శతమూలికాది లేహ్యం

ముసలాడు, ఏవో వేళ్ళు ఎండబెట్టి ముందున్న పాతగుడ్డమీద రకరకాలుగా పరిచి, దగ్గరకొచ్చి చూస్తున్న వారికీ, తన భవిష్యత్తుమీద తనకే నమ్మకంలేక బేడ ఇచ్చి హస్తరేఖలు చూపించుకుంటున్న అభాగ్యుడికీ వినపడేలాగా వాట్ని గురించి వర్ణిస్తున్నాడు. ఎండబెట్టి కొట్టిన ఓ ఆకుపచ్చని చూర్ణాన్ని చూపుతో అది సర్వరోగ నివారిణి అనీ, పొట్లం బేడ అనీ చెబుతున్నాడు.

వీళ్ళిద్దరికీ అవతల రెండు గజాలదూరంలో ఏడుకొండలు, కాశీశ్వరరావు మార్కెట్టులో కొన్న పాత ఆల్చి, గళ్ళలుంగీ తొడుక్కుని మెళ్ళో నల్లని పట్టుతాడుకి వేళ్ళాడుతున్న ఆంజనేయుడి బిళ్ళ మెరుస్తోవుంటే, తనముందు పరిచిన గళ్ళఅట్టనీ దాని వివరాల్నీ, ఎవరికో వివరిస్తున్నాడు.

ఈ సమయంలోనే వరదరాజు అక్కడికి వచ్చాడు.

వరదరాజు ఈ తతంగాన్ని గమనించగానే హస్తరేఖాసాముద్రికునిదగ్గర నిలబడ్డాడు. ఏడుకొండలు జేబులు కొట్టే పని మరుగ్గా లేనప్పుడు ఈ పని చేస్తూవుంటాడు. అతనిముందున్న అట్టమీద పదహారు గళ్ళున్నాయి. ఒక్కొక్క గడిమీద 22 లగాయతు 38 దాకా అంకెలు—వరస లేకుండా వున్నాయి. పదహారు సామాన్లున్నాయి పక్కన. గడిమీద, రూపాయి లగాయతు, ఐదు రూపాయలవరకూ వేసివున్నాయి. వాటిమధ్య, పదహారు అట్టముక్కలు బోర్లించి వున్నాయి. అవన్నీ ఒకేరకం ముక్కలు.

వరదరాజుని చూడగానే ఏడుకొండలు మొహాన కళ వొచ్చింది. వరదరాజువేపు ఒక క్షణం నిరామయంగా చూశాడు.

ఈ చూపులోని సంజ్ఞ గ్రహించిన వరదరాజు మెల్లిగా ఈ జూదందగ్గిరకి వెళ్ళాడు.

ఏడుకొండలు, "బేడకి ఐదు రూపాయలు! లక్కు! కట్టి చూడు బాబూ" అంటున్నాడు, వరదరాజువేపు కొత్తగా అపరిచితునిలా చూస్తూ.

వరదరాజు, బేడకాసు జేబులోనించి తీసి 24 మీద పడేసి, బోర్లించిన ముక్కలు ఆరింటిని తన ఇష్టం వొచ్చినట్టు ఏరాడు. అయితే, పైవాళ్ళు చూడకుండా, ఏడుకొండలు ఏదో కంటితో అతనికి గుర్తులు చెబుతున్నాడు మౌనంగా. అదొక కళ. ఎంత చూసినా కొత్తవాడికి దచ్చినా అర్థంకాదా ట్రిక్కు.

వరదరాజు తీసిన ముక్కలమీద వేసిన అంకెలన్నీ కూడితే సరిగ్గా ఇరవైనాలుగొచ్చింది.

ఏడుకొండలు "లక్కీ—బాబు లక్కీ! ఇదిగో, మీకు బ్యాటరీలైటు వచ్చింది. డబ్బులు తీసుకుంటారా, లైటు ఇచ్చేనా! అని ప్రశ్నించాడు, వరదరాజును.

వరదరాజు బ్యాటరీలైటు తీసి పరిశీలించి తృప్తిపడ్డట్టు సూచిస్తూ "డబ్బులు ఎంతిస్తావు" అని అడిగాడు.

"డబ్బులైతే రూపాయిన్నర ఇస్తా మహరాజ్. మీ యిష్టం" అన్నాడు ఏడుకొండలు నమ్రత ఉట్టిపడేట్టు.

హస్తరేఖ నూపించుకుంటున్న వ్యక్తికి బ్యాటరీలైటు చేతకి రావడం చూసేసరికి హుషారుకలిగింది. అంగులోనూ, తనకి గొప్ప అదృష్టం పడుతుందని రేఖాసాముద్రికుడు చెబుతున్నాడాయెను. అతనేగాక ఇంకోనలుగురు చేరారు, జూదందగ్గరకి.

వరదరాజు జనాన్ని చూశాడు: బ్యాటరీలైటు ఒకసారి సాంతం పరీక్షించి, "లైటే ఈయవచ్చు బాగుంది" అంటూ లైటు చంకన బెట్టుకుని నిలబడ్డాడు.

ఏడుకొండలు "సరేనండి బాబు" అంటూ, తిరిగి 'లక్కీ ఛాన్సు" అంటున్నాడు.

ఆ తర్వాతి అమాయకులు నలుగురైదుగురు జూదంలోపడ్డారు. ఏడుకొండలు పదిపన్నెండు రూపాయలు సంపాయించాడు.

వరదరాజు, శతమూలికొాది లేహ్యం ముసలాడిదగ్గిర కూచుని ఇదంతా చూస్తున్నాడు. జూదంలో తనభాగం ఇంకా కాసేపు ఆగితే వస్తుంది.

ఇంతలో నే—ఎర్రబుట్టలాయన దూరంగా కనిపించాడు. ఏడుకొండలు అతి జాగరూకతగల మనిషి. గబగబ చుట్టేశాడు కాపురం. క్షణంలో అక్కడ నిదరగన్నేరుచెట్టునీడ తప్ప మరేమీ లేదు. హస్తసాముద్రికుడు నవ్వుకున్నాడు.

వరదరాజు, అతన్ని, స్టేషన్‌లో కలుసుకుని, తనవాటా ఆరురూపాయలూ పుచ్చుకున్నాడు.

8

ఒక సోమవారం కాలేజీ వదిలిపెట్టిన తర్వాత, సదానందం, వొంటరిగా ఇంటికి బయలుదేరుతున్నాడు; స్టూడెంట్సు పాడుకుంటూ ఈలలేసుకుంటూ వెళ్ళిపోతున్నారు. బ్రహ్మానందం ఆవేళ కాలేజికి రాలేదు. అంచేతనే సదానందం ఏకాకిగా, ఏమీతోచక, చేతిలో, ఓ తెల్ల కాయితాలపుస్తకమూ, పెన్సిలూ తీసుకుని బయలుదేరాడు, పిచ్చిగీతలు గీద్దామని. బొమ్మలు వేద్దామనుకున్నప్పుడు అతని మనస్సు మనస్సులో వుండదు.

సాయంత్రం ఎండ తీవ్రత తగ్గినా చురుకూ, ఉక్కా తగ్గలేదు. గవర్నర్ పేట సెంటరు జనంతో, బళ్ళతో క్రిక్కిరిసివుంది. సిటీబస్సులు నిండివున్నాయి. సదానందం బస్సెక్కి పాత బెజవాడ వెళ్ళాలనుకుని, పోలీసుస్టేషన్‌కి ఎదురుగా నిలబడ్డాడు. వడగాలి వీస్తోంది. సదానందం జుట్టు గాలికి ఎగురుతోంది. నుంచున్నవాడు దూరంగా, పేవ్‌మెంటుమీద నిలబడి, అడుక్కుంటున్న ఒక ముసలమ్మని చూశాడు. పోలీసుస్టేషన్ కాంపౌండ్ గోడకానుకుని నుల్చుని చేతిలో పుస్తకం తెరిచి, గబగబ ఆమె రూపాన్ని పరిసరాలతో సహా గీతల్లో బొమ్మగీశాడు.

ఆ ముసలమ్మ గుడ్డిది; ఓ చేతిలో కర్రతో తడుములాడుతో, హోటల్ ముందు నుల్చుని వొచ్చేవార్నీ పొయ్యేవార్నీ యాచిస్తోంది. చర్మమంతా లక్షముడతలు పడిపోయి, అస్థిపంజరంమీద తొడిగిన వొదులుదుస్తుల లాగావుంది. బాగా లోతుకుపోయిన కళ్ళల్లో పాపల స్థానంలో రెండు తెల్లనిచుక్కలున్నాయి. అరుపేసు అతుకులతో, రకరకాల రంగులతో విచిత్రంగావున్న ఒక చీరెలాంటి గుడ్డ చుట్టింది వొంటికి. కాళ్ళు గజగజ వణుకుతున్నాయి.

“పాపం! ఎంత దీనంగా వుంది! మనదేశపు సిరిసంపదలకి ఈ ముసలమ్మ రూపమే నిదర్శనం” అనుకున్నాడు సదానందం, గీతలు గియ్యటం ముగించి.

అతని పక్కనే ఇంకెవరో వచ్చి నిలబడ్డారు; లవండర్, గులాబీ పరిమళాలు కలిసిన వాసన గుప్పుమని వింతగా వీచింది. బొమ్మలో లీనమైనవాడల్లా అతను పక్కకు తిరిగిచూశాడు. శ్యామల! వొయ్యారంగా దంతపు బొమ్మలా నిలబడివుంది.

ఎర్రని సిల్కు చీరెకట్టి నవనవలాడే నిమ్మపండులా వుంది అమ్మాయి. జడ పొడుగ్గా వేళ్లాడుతోంది. జడపైన మకుటంలా ఒక్క రోజాపువ్వు నల్లని కేశాలమధ్య కళకళలాడుతోంది. కాళ్లకి తెల్లటి ప్లాస్టిక్ స్లిప్పర్లు. చేతిలో గొడుగు. ఒకచేతిలో పుస్తకాలు.

ఎలా ఆమెను పలకరించటం! ఏమని? అనుకుంటూ తల వొంచుకుని ఆలోచిస్తున్నాడు సదానందం. ఆ పధవ బస్సు ఇంకా రాదేం? వొస్తే ఈ చిక్కు తప్పుతుందిగా! ఇంతలో, శ్యామలే మెల్లిగా, "జయలక్ష్మి ఇక్కడే వుండాండీ?" అంది.

చిక్కు విడిపోయింది. తన చెల్లెలు స్నేహితులారా!

"ఇక్కడే వుండండీ!" అన్నాడతను ముక్తసరిగా.

ఎండ ఉధృతంగూడా తగ్గింది. కాని బాగా దప్పికవుతోంది సదానందానికి. ఇందాకణ్ణించీ బొమ్మ వేసే తమకంలో దాహాన్ని అణిచేశాడు.

"మీ పేరు శ్యామలేగదూ? అట్లా ఆ కూల్‌డ్రింకు షాపుకు వెళ్ళివద్దాం వస్తారా?" అని ఆమెవేపు చూడకుండానే ప్రశ్నించాడు సదానందం, నడక ప్రారంభించి.

ఏలూరురోడ్డు—మూలమీదనున్న కూల్‌డ్రింక్‌షాప్‌లోకి వెళ్ళారిద్దరూ. రెండు ఆరెంజి క్రష్‌లు తాగారు, ఫాన్ గాలికింద సేద తీర్చుకుంటూ.

శ్యామల అంది, "మీ చెల్లెలూ నేనూ, హైస్కూల్లో ఫోర్తు ఫిప్తు ఫారాలు చదివాం. ఆ స్నేహం. తర్వాత చూడలేదు. పెళ్లికి ఆహ్వానంకూడా పంపించింది...ఆవేళ వొచ్చాను గూడానూ"

"అవును. నేనూ చూశాను." అన్నాడు—సదానందం, ఆమెవేపు పరధ్యానంగా చూస్తో. అతని ఆలోచనలు, ఈమెని బొమ్మగీస్తేనో అని పోతున్నాయి.

శ్యామల అతన్ని పరిశీలనగా చూసింది. జయకీ ఇతనికీ పోలికల్లో తేడా ఎక్కడాలేదు. గంభీరంగా, అందంగా వున్నాడు. అన్నిటికన్న ప్రత్యేకం—అతని రెండుకళ్లూ. అవి తనలోకి చూస్తున్నట్టే వుంటాయ్—కాని, తీరా చూస్తే—తనలోంచి, ఇంకెక్కడికో ఏ అగాధాలలోకో చూస్తున్నట్టు వుంటాయి.

"వెళ్దామా?" అంది శ్యామల లేస్తూ.

సదానందం లేచాడు. "మా చెల్లెలు అప్పుడప్పుడు మీ సంగతి చెబుతూ వుంటుంది. మా యింటికి రండి, దాన్ని చూద్దురు గాని. వస్తారా?" అని ప్రశ్నించాడు.

శ్యామల కొంచెం సంశయించింది. కాని రెండు నిమిషాల కల్లా "సరే. పదండి" అంటూ బయల్దేరింది. ఇద్దరూ సదానందం ఇంటివేపు నడవసాగారు.

సదానందం, మెల్లగా, ముందు ఇంట్లోకి దారితీశాడు. నడవలో ఎవరూ లేరు. పూజామందిరం వున్న గదిలో, రంగయ్యగారు రాముడి పటంముందు కూచుని రాస్తున్నారు. శ్యామల సదానందం వెనకాలే వచ్చిచూసింది. మధ్య హాల్లో జయ చేతిసుద్దకి పూలు అల్లుతోంది.

"జయా!" అంది శ్యామల. సదానందం అక్కడ నుంచో కుండా, తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయినాడు. జయ తలెత్తిచూసింది. "ఎన్నాళ్టికి వొచ్చావోయ్! మేం ఇల్లు మార్చాక నువ్వు కనపడనే లేదు! ఎవరు చూపించారు ఇల్లూ? అన్నయ్యా?..." అంటూ జయ లేచి, స్నేహితురాలి చెయ్యిపట్టుకుని, చిరుచాపమీద కూచో పెట్టింది. వరండాలోనుంచి వెల్తురు లోపలికి పడుతోంది.

ఎండ పశ్చిమాన నిష్క్రమిస్తున్నది. పశ్చిమదిశంతా రంగుల ఇంద్రజాలంతో అద్భుతంగా వుంది.

స్నేహితురాం డ్రిద్దరూ ఏదేదో మాట్లాడుకున్నారు అర గంటసేపు. శ్యామల లేచింది, "వెళ్తా జయా, పొద్దుపోతోంది" అంది.

జయ, "మరి అన్నయ్యకి చెప్పి వెళ్దువుగాని రా" అంటూ వాకిలివేపున సదానందం గదిలోకి తీసుకెళ్ళింది. సదానందం కిటికీ ముందు కుర్చీలో కూర్చుని ఏదో బొమ్మకి రంగు లేస్తున్నాడు.

"మా అన్నయ్యకి బొమ్మలు గియ్యటం 'హాబీ'" అంటోంది జయ గడపదగ్గిర నిలబడి.

సదానందం తిరిగిచూశాడు, కొంచెం అమోమయంగా.

జయ నవ్వింది; జయ ముఖంలోకి చూస్తూ శ్యామలకూడా నవ్వింది. "లోపలికి రామ్మంటావా అన్నయ్యా!" అని అడిగింది జయ లోపలికి అడుగు పెడ్తూ. "రా. రా." అన్నాడు అన్నయ్య.

"ఇవన్నీ మీరు వేసిన బొమ్మలేనా?" అంది శ్యామల, గోడల కేసి చూస్తూ.

సదానందం, నవ్వాడు. గది గోడలకి వరసగా అతను రాసిన బొమ్మలు అంటించి వున్నాయి. అందులో సగంబొమ్మలు బాల చిత్రకళ విలువల్లో వున్నాయి. మొత్తంమీద ఆ బొమ్మలు వేసిన వ్యక్తికి 'గీత'లు గీసే 'యోగ్యత' వుంది అనిపిస్తుంది.

జయ, "శ్యామలా, గోడలకున్న బొమ్మలు అన్నయ్య నిద్ర పోతో గీసినవి. కోపం వొచ్చి వేసినవీను. వాడు వేసిన మంచి వన్నీ డ్రాయర్లో ఆల్బంలో వున్నాయి. చూస్తావా?" అంటూ, డ్రాయర్ దగ్గిర కెళ్ళి ఆల్బం తీస్తోంది. శ్యామల ఈ రెండు నిమిషాల వ్యవధిలో సదానందం వైపు చూసింది. ఇతను మిగతా స్టూడెంట్లతో కలవకపోవటానికీ, సాధువుగా, ఎప్పుడూ లోతుగా, ఏమిటోగా ఆలోచించటానికీ ఈ బొమ్మలపిచ్చే కారణమా? అని ఆలోచిస్తోం దామె.

ఇంతలో జయ, లైటు వేసింది. గదంతా, వెలుతురు పరుచుకుంది.

ఆల్బం మొదటి బొమ్మ బొగ్గుగనిలో బొగ్గుతవ్వే కార్మికుని చిత్రం. కార్మికుడు చాలా అస్పష్టంగానూ, గని చీకట్లూ, వాతావరణమూ వివరంగానూ కన్పిస్తున్నాయి.

శ్యామల ఈ బొమ్మకేసి చూసి రెండు మూడు నిమిషాలెందుకో చాలా జాలిపడింది. మనస్సు కలుక్కుమంది. ఆమె అప్రయత్నంగా సదానందాన్ని చూసింది. "బాగుంది కదూ?" అన్నాడతను.

తల వూగించింది శ్యామల, జయ నవ్వుతోంది.

శ్యామల రెండో బొమ్మ తిప్పింది.

గాఢంగా మబ్బుపట్టిన ఆకాశంనించి చినుకులు ఉధృతంగా పడుతున్నాయి. ఓ పెంకుటింటి చూరుకింద, ఓ కుర్రాడూ, కుక్కా నిలబడివున్నారు ముడుచుకుని. కుర్రాడిలాగూ అంతా చింకిపాత పొట్టి బొమికలపోగు. చలికి వొణుకుతున్నాడు. కుక్క గూడా పొట్టి వూరకుక్క, అస్థిపంజరమూ. ఒకరి వేడి వొకరు పంచుకుంటున్నట్టున్నారా ఉభయ జీవులున్నూ.

శ్యామల మళ్ళీ తలెత్తి సదానందంవైపు చూసింది. సదానందం కిటికీగుండా బైటికి చూస్తున్నాడు. జయ, "అన్నయ్యకి చదువంటే మంట. అస్తమానం ఇదే పిచ్చి" అంది స్నేహితురాలితో.

శ్యామల మూడో బొమ్మ కాయితం తిప్పింది, రెండో బొమ్మ కల్పించిన మనోభారంతో.

లాంతరు గుడ్డిగా వెలుగుతోంది. టేబిల్ ముందు కుర్చీలో కూర్చునివున్నాడొక బక్కపల్చటి యువకుడు. క్రాపు చెరిగి వుంది. కళ్ళు లోతుకు పీక్కుపోయినాయి. చొక్కాకి పంచకీ అతుకులు; టేబిల్ మీద అతని ముందు, కట్టలకి కట్టలుగా ఫైల్సున్నాయి. టేబిల్ మీద అలారం టైంపీస్ రెండు గంటలని చెబుతోంది.

శ్యామలకి గుండెలు బరువెక్కాయి. ఆల్బం మూసేసి, "నేను వెళ్ళొస్తానండి" అంది.

జయ అందుకుంది, "అన్నయ్యా, వాళ్ళింటిదాకా వెళ్ళి వొదిలిపెట్టి రారా. పొద్దు కూకింది కూడానూ" అంది. సదానందం "సరే" అంటూ, వాకిలి తలుపు తీశాడు. శ్యామల జయతో "వెళ్తున్నానోయ్, మళ్ళీ ఆదివారం వొస్తానే" అంటూ ముందుగా, రోడ్డుమీదికి వచ్చింది.

ఆమె వెనకాలే సదానందం బైలుదేరాడు. కొంతమేర నడిచాక, "ఎల్లా వున్నాయి బొమ్మలు?" అని అడిగాడు శ్యామలను.

శ్యామల తిరిగిచూసింది. షష్ఠిచంద్రుని అతిస్వల్పమైన వెన్నెట్లో, వీధి దీపాలకాంతిలో, సదానందం, నిష్కపటమైన చూపులతో నిర్మలంగా కనపడ్డాడు. ఆలోచించకుండానే, "ఏమిటో, ఆ బొమ్మల్ని చూస్తే—బాధగా జాలిగా వుందండి" అంది ఆమె.

"అంతే. అదే నాక్కావల్సింది" అన్నాడు సదానందం ఏదో బరువు తీరినవాడల్లే.

చల్లని దక్షిణపుగాలి వీస్తోంది. ఆ ఉభయులూ మెల్లిగా నడుస్తూ గాంధీనగరం వేపుగా వెళ్ళిపోయారు.

9

శివాలయంవీధి చివరనున్న అద్దెసందులో మూడో కొట్టుముందు, "కరుణామూర్తి పబ్లిషర్స్—బుక్ సెల్లర్స్ అండ్ స్టేషనర్స్" అనే బోర్డు పెద్దక్షరాల్తో వేళ్ళాడ్తోంది. సమయం తొమ్మిది గంటలవుతోంది. అప్పుడే వడగాలి వీస్తోంది. కౌంటర్ బల్లముందు కుర్చీలో మెత్తని దిండుమీద నల్లగా, పొట్టిగా లావుగావున్న యువకుడొకడు కూర్చుని టేబిల్ ఫాన్ వీచేగాలిని అనుభవిస్తున్నాడు. మామూలు కళ్ళలో ప్రపంచాన్ని ఆయన ముందు బీరువాల్లో పేర్చివున్న పుస్తకాల్ని చూడలేకనో, చల్లగా వుండటం కోసమో, కళ్ళకి నల్లద్దాలజోడు పెట్టాడు. కౌంటర్ మీద ఒకవేపు ఎక్సర్‌సైజు నోటుపుస్తకాల కట్టా, డ్రాయింగు పుస్తకాలూ, పెన్సిళ్ళపెట్టె వున్నాయి. కుడివేపు గాడ్రెజ్ ఇనప్పెట్టె—చిన్నది—వుంది, గట్టిగావును. కొట్టులోపల టూబ్‌లైటు నీలకాంతిలో, ఓ గుమాస్తా దస్త్రం ముందేసుకుని చాపమీద కూర్చుని లెక్కలు రాసుకుంటున్నాడు. ఇంకో కుర్రాడు, అద్దాల బీరువాకి చేరగిలబడి, బహుశా తూలుతున్నాడు. ఇంకా బేరం సాగలేదు.

టేబిల్‌ముందు కూర్చున్న నల్లద్దాల కళ్ళజోడాయనే మిస్టర్ కరుణామూర్తి. తెల్లని పైజామా, తెల్లని ఫుల్‌హాండ్ షర్టూ తొడుక్కుని మల్లెపువ్వల్లే వున్నాడు. ఓ బుగ్గన కారాకిళ్ళీ నానుతోంది.

కరుణామూర్తి, రోజూ ఎనిమిదిన్నరకే కొట్టుతియ్యటం మామూలు.

ఆ సందులో అన్ని కొట్లూ ఇంచుమించు అప్పుడే తీస్తారు, ఎదురుగా వున్న కాఫీహోటలు, పక్కనే వున్న బీడీ దుకాణమూ తప్ప.

కరుణామూర్తి, రిస్టువాచీ వంక చూసి, వెంటనే లోపల లెక్కలు రాస్తున్న గుమాస్తా వంకకు తిరిగి, "ఏమయ్యోయ్, నరసయ్యోయ్, రాత్రి నాటకం తెస్తానన్నాడే, అతను ఈపూట వస్తానన్నాడు గదూ?" అని ప్రశ్నించాడు.

అవునండి. ఈపాటికి వొచ్చివుండాల్నే! ఎందుకని రాత్రే దబ్బా! కాఫీకికూడా డబ్బులు లేవన్నాడుగా!" అన్నాడు

గుమాస్తా నరసయ్య. నరసయ్య, సన్నగా వొంగివున్నాడు. గొంతు తినూపాగా, కీచుగా వుంటుంది. ఎన్ని వందల కంఠాలలో కలిపినా, ప్రత్యేకంగా వినపడుతుంది.

"అవును. అదే అనుకుంటున్నాను. లేక ఎక్కడికిపోతాడులే. ఇటువంటి నరసయ్య ప్రస్తుతం నాటకాలకి, మార్కెట్టులో మహాగిరాకీ వుంది. అందులోనూ సోషల్ డ్రామాలంటే మరీనూ కదూ?"

"అవునండీ" అన్నది కీచుగొంతు.

"సరేలే. రానీ, చూద్దాం, నాటకం ఏ బాపతు. ఒక్క పేజీ మొదలు చదివితే పస తేల్తదిగా!" అన్నాడు పబ్లిషరు కరుణమూర్తి; తర్డుఫారం రెండో సంవత్సరం తప్పి, చదువు మానేసిన వాడు. అంతేగాదు, ఏ పుస్తకంలోనూ, కలిసి రెండు వాక్యాలు సమగ్రంగా అతనికి అర్థంకావు. కాకపోయినందువల్ల అతనికొచ్చిన బాధలేదు. ఈ పబ్లిషింగ్ వ్యాపారం, వాళ్ళ నాయన పెట్టి జయప్రదంగా నడిపి కొడుక్కి వారసత్వపు ఆస్తిగా అప్పజెప్పినట్టిది. నాయన తన కాలంలో పౌరాణిక నాటకాలూ, చారిత్రక నాటకాలూ, డబ్బిచ్చికొనని, జత పంచెలో దస్తాకాయితాలో ఇచ్చి కాపీ రైటులు సంపాయించనీ, ఎట్లాగైతేం, వాటిమీద ఏభైవేలూ పోగుచేశాడు. కొడుకూ అదే వ్యాపారం, అదే నైపుణ్యంతో వారసత్వం పోకుండా నడుపుకొస్తున్నాడు.

పదిగంటలకి ఓ యువకుడు, మాసిన పైజామా, తెల్లని చొక్కా వేసుకుని ఉసూరుమంటూ వొచ్చాడు కొట్లోకి. అతని మొహమే చెబుతోంది, ఆకలి జీవి అని. క్రాపు చెదిరి జుట్టు మురికి పట్టివుంది. గడ్డం మాసింది. అంతకన్నా మాసిన అట్టవేసిన ఓ తెల్ల కాయితాలకట్ట చంకలో వుంది. సగం బీడి వొకటి ఆరిన కొరివల్లే రెండువేళ్ళ సందున వున్నది.

అతని పేరు, మాసిన కాయితాల చుట్టమీద వున్నది— 'గోవర్ధనం' అని.

అతను మెట్లెక్కకముందే కరుణమూర్తి మొహంమీద చిరునవ్వు మెరిసింది, అమావాస్య రాత్రి నక్షత్రాల్లాగా పళ్ళు తళుక్కుమని మెరిసాయి.

"రండి, గోవర్ధనంగారూ!" అంటూ ఆహ్వానించాడు ప్రచురణకర్త, ఖర్చులేదన్న ధీమాకొద్దీ ఆప్యాయత ప్రదర్శిస్తూ. ఆ అప్యా

యతనంతా, పాపం, ఆ దౌర్భాగ్య రచయితే, మనస్ఫూర్తిగా నిజమనే భావించి భ్రమిస్తాడు.

కరుణమూర్తి, గోవర్ధనాన్ని కౌంటరుకి అవతల ఎదురుగా వున్న బల్లమీద కూర్చోబెట్టి, "మీరు రాసిన నాటకం నిన్న సాయంత్రమే ఇచ్చిపోయినట్టయితే రాత్రికి పూర్తిగా చదివి, నా అభిప్రాయం చెప్పివుండేవాణ్ణి!" అని సర్దుకుంటున్నట్టు గొంతుక పెటి "ఇప్పుడేనా పర్వాలేదు. ఇవ్వండి, చూస్తాను" అన్నాడు, నవ్వుతూ.

రచయిత చేతివేళ్ళల్లో బీడీపీక పారెయ్యటానికి మనసొప్పకా, తిరిగి కాల్చటానికి నిప్పుపుల్ల లేకా, తగని మానసిక వ్యథ అనుభవిస్తూ, చివరికి విసిగి, "ఒక్కరవ్వ నిప్పెట్టెవుంటే ఇప్పిస్తారూ?" అన్నాడు, పబ్లిషర్ అడిగిందానికి జవాబివ్వకుండానే.

"ఇదుగోనండి" అంటూ కరుణమూర్తి, జేబులోంచి నిప్పెట్టె తీసిఇచ్చాడు.

రచయిత బీడీపీక వెలిగించి మనసారా ఒక్క దమ్ములాగి, ఒకసారి దగ్గి, నిప్పెట్టె తిరిగి ఇస్తూ, ఇదిగోనండి, ఈ పుస్తకమే. రాత్రికి పూర్తిచేశానులెండి. రాత్రి ఒంటిగంటయింది. రాసి పూర్తి చేసేసరికి" అన్నాడు.

కరుణమూర్తి, "ఆ! అలాగా!" అన్నాడు ఆశ్చర్యపడ్డట్టు. అతని ధ్యాసఅంతా నాటకం ఏరకమో అనేదానిమీదవుంది. అతను, రచయిత మొహాన్ని కనీసంపరిశీలనగా ఒకసారి ఇతరధ్యాసలేకుండా చూసివుంటే ఆ కళ్ళల్లోని నిద్రలేమి, ఆకలి, తెలిసేదేమో. దాని కోసమే ఎదురుచూస్తున్నాడు గోవర్ధనం.

కరుణమూర్తి, మాసినకాయితాలకట విప్పాడు. అందమైన అక్షరాల్లో పెద్దగా, "నిరుద్యోగి" అనివుంది. కింద, 'నాటకం' అని, దానికింద పాత్రల వివరణా రాసివున్నాయి.

పబ్లిషరన్నవాడు ఇంతకంటే చూసేదేముంటుంది. నాటకంలో.

రచయిత ఇంతసేపూ పబ్లిషర్ కళ్ళకేసిచూస్తున్నాడు, కాఫీ రేసా తెప్పిస్తాడేమోనని. పదిగంటలయింది, ఇంతవరకూ కాఫీ తాగలేదు. బుర్ర మరోఆలోచన ఎలాచేస్తుంది?

పబ్లిషర్ కరుణమూర్తి, వరమిచ్చే సత్యనారాయణమూర్తల్లే కూమని, నాటకం కాయితాలు తిరగేస్తున్నాడు. ప్రస్తుతం రచయి

తకి తన నాటకంమీద అభిప్రాయం కాదు కావల్సింది, క్షుద్బాధా నివారణకి ఒక పావలా—అర్ధా.

అరగంట గడిచింది. గోవర్ధనం జేబులోనించి రెండుబీడీలు తీసి, కొట్లో కుర్రాణ్ణి సౌంజ్ఞచేసి పిల్చి, "అబ్బాయి, ఆ హోటల్లో ఓ కాఫీ తెచ్చిపెడతావ్రా?" అని అడిగాడు. కుర్రాడు తల వూపాడు తెస్తానన్నట్టు.

గోవర్ధనం జేబులో చిల్లిడబ్బులేదు. వుంచటానికి వీలు లేదు కూడాను—జేబు ఆకారానికి వున్నదికాని, అడుగు అంతా చిల్లి!

కరుణామూర్తి పుస్తకాన్ని చూస్తున్నట్టు నటిస్తూ, క్రీగంట నల్లకళ్లజోడులోనించి, రచయితకేసి చూస్తున్నాడు.

గోవర్ధనం ఆకలిబాధకు తాళలేక, పైకి అనలేకా తన్నుకుంటున్నాడు. ఎంతసేపని అలా వుండగలడు! మెల్లిగా ప్రారంభించాడు, "నిప్పెట్టె ఓసారి ఇవ్వండి" అన్నాడు సంశయిస్తూ. కరుణామూర్తి డ్రాయర్ తీసి, అందులోపడేసిన అగ్గిపెట్టె గోవర్ధనానికిచ్చాడు. గోవర్ధనం తిరిగి బీడీ వెలిగించి, "ఒక్క బేడ ఇప్పిస్తారూ?" అని నోరు తెరిచి అడిగాడు చాలా మెల్లని స్వరంతో.

కరుణామూర్తి, జేబు తడిమి, ఓ పావలాకాసు తీసి, కౌంటర్ మీద పెడుతూ, "వెళ్ళి కాఫీ తాగిరండి" అన్నాడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ.

గోవర్ధనం మొహంమీద ఎక్కడలేని ఆనందంతో—అది ఆనందమే—అనాల్సి వొచ్చింది. గబుక్కున లేచి, ఎదురుగావున్న హోటల్లోకి వెళ్ళాడు.

రచయిత వెళ్ళిపోగానే, పల్లెపడు నాటకం కాయితాల్ని డ్రాయర్లో కట్టకట్టి పడేశాడు. జేబులోనుంచి కాప్స్టన్ సిగరెట్టు పెట్టె తీసి తెరిచి సిగరెట్టు వెలిగించి, కుర్రాణ్ణి సౌంజ్ఞచేసి పిలిచి, "ఓ కాఫీ పట్రా. బాగా స్ట్రాంగ్ గా కలపమను. కిల్లీ కొట్లో కారాకిళ్ళీ కూడా కట్టించుకురా." అంటూ కాష్ పెట్టిలోనుంచి—రూపాయి కాయితం తీసి కౌంటర్ మీద పడేశాడు.

కుర్రాడు పరిగెత్తాడు.

కరుణామూర్తి గుమాస్తావంక తిరిగి, "ఇది సాంఘిక నాటకమే నోయ్ నరసయ్యా. తీసుకుందాం. బాగానే వుండేట్టుంది...." అన్నాడు.

"ఇదివరకు ఇతను రాసిన నాటకం ఒకటి 'రచనా పబ్లిషర్సు' అచ్చేశారు. బాగానే పోయిందిట" అన్నాడు నరసయ్య.

"ఎంత ఇచ్చార్ట?" పబ్లిషరు మెల్లిగా, గోవర్ధనం వోస్తున్నాడేమో అని చూస్తూ ప్రశ్నించాడు.

"ఇరవైయ్యో పాతికో ఇచ్చార్ట." నరసయ్య నిరామయంగా అన్నాడు.

"పుస్తకం ఎంత ధర పెట్టారు?" పబ్లిషరు లాభనష్టాల అంచనాలో వున్నాడు.

"ఎంతండీ? ముప్పావలా. చాలా చీప్‌గా గిట్టిందిలే వాళ్ళకి. దేశవాళీ కాయితం లేదూ! పెళుసు పేపరూ! దాన్లో పదఫారాలయింది. అంతా ఏడిస్తే టైటిలుతో వంద పేజీలు."

"ఓస్." అంటూ పబ్లిషరు నమస్తాకి చేత్తో సౌంజ్ఞ చేశాడు, గోవర్ధనం వస్తున్నాడు. ఇంట్లోంచి కుర్రాడు, ఘుమఘుమలాడే స్ట్రాంగ్ కాఫీ, కారాకిళ్ళీ పట్టుకొచ్చాడు. గోవర్ధనం కొంత శాంతించి, బీడీ పొగ పీలుస్తూ వచ్చి బల్లమీద కూర్చున్నాడు. పబ్లిషరు, ఓ గుక్కెడు కాఫీ తాగి, సిగరెట్టు ఒక దమ్ము లాగి, "మీ నాటకం చూశానండి" అని ప్రారంభించాడు.

రచయిత ముసకబారిన కళ్ళల్లో కొంత ఆశా, వెలుగూ వచ్చాయి. "అప్పుడే చదివారా?" అని ప్రశ్నించాడు, అక్షమం, ఓ రోజయినా పడుతుందే అని సంశయిస్తూ. పబ్లిషర్లు పుస్తకాలు చదవరనీ, త్రాసులో వేసి తూస్తారనీ ఇంకా తెలీదు.

"అంతా చదవలా? రెండుమూడుచోట్ల సంభాషణలు చదివాను. బాగానే వుంది కాని..." అంటూ మిగతా కాఫీలో మరో రెండుగుక్కలు తాగాడు పబ్లిషరు.

రచయిత గుండెలు జల్లుమన్నయ్. 'కాని' ఏమిటి దైవమా! అనుకుని దిగులుపడ్డాడు. పబ్లిషర్ భావమేమిటో గ్రహిద్దాం అంటే నల్ల కళ్ళజోడు అడ్డమాయె!

"కాని...ఏమిటండీ" అని అడిగాడు నీరసంగా. ఆ దిగుల్లో పూర్తిగా కాల్చని బీడి రోడ్డుమీదికి పారేసి.

"ఏముంది, వల్లకాదు! ఇలాంటి నాటకాలకి గిరాకీ లేదండి మార్కెట్టులో. సీతాపహరణం, దమయంతీ స్వయంవరం, లాంటి

పౌరాణిక నాటకాలకి మహా డిమాండు వుందండిప్పుడు. అందుకని ఆలోచిస్తున్నాను." అంటూ ఉపోద్ఘాతం చెప్పాడు పబ్లిషరు.

రచయితకి గుండె ఆగిపోయి సంతపనయింది. ఈ నాటకం రాస్తోన్నంత సేపూ అతని దృష్టంతా, దీని కొచ్చే ప్రతిఫలంమీదే వుంది. ఏంచేస్తాడు మరి! ఇంట్లో భార్య ప్రసవవేదన పడుతోంది ఒకపక్క. పెద్దపిల్లాడు, అన్నమో అని గోలచేస్తున్నాడు. అప్పుల వాళ్ళు ఆ ప్రబంధువుల్లా వాకిట్లో గడపమీద కూర్చుని పంచ ప్రాణాలు తోడేస్తున్నారు. కడుపులో అన్నంలేదు. తాగటానికి కాఫీ, బీడీలు లేవు. అయినా, ఎంత బాధపడుతున్నా, పగల్లా, వీల్లేకపోయినా, రాత్రిళ్ళు కూర్చుని రాసాడు. ఇంట్లో కిరసనాయిలు లేక—బుడ్డిదీపం మసక వెల్తుర్లో కళ్లు కనపడక—ఇంటి ముందున్న వీధిదీపంకింద కూర్చుని రాశాడు.

ఆ స్నేహితుడు దయదల్చి, ఈ స్నేహితుడు దయదల్చి ఇచ్చిన బియ్యం, చేబదుళ్ళలో, కాలం అతి క్రూరంగా, ఘోరంగా అతి నిదానంగా నడుస్తోంది. నిన్న రాత్రికూడా, ఈ పబ్లిషరు తెల్లారి తీసుకురమ్మన్నాడు గదా అని వొంటిగంటదాకా, కడుపులో కాలుతున్నా, కళ్ళు మండుతున్నా, ప్రాణాలు బిగబట్టుకుని కూర్చుని రాసుకొచ్చాడే! తీరా రాసుకొచ్చేసరికి...ఇదా సమాధానం!

"అదేమిటండి, అట్లాఅంటారు! రవణా పబ్లిషర్సువాళ్ళు ఈమధ్య నాలుగు నాటకాలు అచ్చేశారు. బాగానే అమ్ముడు పోయినాయిట" అన్నాడు. కొంచెం ఆశ వేధిస్తూవుంది. పబ్లిషరులో వుత్సాహం పురిగొల్పాలని ప్రయత్నం.

"ఏడ్చారు లెండి! నాకు తెలీదంటారా ఏమిటి? ఆ సాంఘిక నాటకాలన్నీ అలాగే ప్రెస్సు గోడౌన్‌లో పడి ఏడుస్తున్నాయి. రకం తిరక్క వాళ్లు చస్తున్నారు. పుస్తకం అచ్చేయటం అంటే మాటలా ఏం? వందరూపాయలు ముద్ర ముడుపుగా పేపర్‌కి సమర్పించుకోవాలా! చెత్తవది నాటురకం కాయితం అరటావూ అర పౌను తూగుతుంది, అది పౌను బేడా బేడార్ధణా అమ్ముతోంది. ఆ తర్వాత, ప్రెస్సు బిల్లు వుండనేవుంది. కమిషను 25% తీసెయ్యండి...ఇక మీరున్నారు, మీకేదో తృణమో ఫణమో ఇవ్వాల్నా? ఇంతా చేస్తే, ఆ పుస్తకాలు అమ్ముడుపోవాలి! ఇంత

పెట్టుబడీ పెడితే—వడ్డీయేనా వస్తుందో రాదో! ఇందులో లాభం లేదండి—ఏమీ మిగలదండీ—వల్లకాదు!" అన్నాడు, కరుణ మూర్తి చేతులు తిప్పతో. వేలినవున్న రవ్వల వుంగరం ఎండపొడకి ధగధగ మెరుస్తోంది.

రచయితకున్న కాస్త ఆశా అంతరించింది. "అయితే నాటకం అక్కర్లేదంటారా!" అని దీనంగా ప్రశ్నించాడు.

కరుణామూర్తి వ్యాపారస్థుడు. లసుగూ బిసుగూ తెలిసినవాడు. వ్యాపారం పేరిట, ఇతరుల నెత్తిన చెయ్యిపెట్టటానికీ, దోచుకోటానికీ, అతనికి సమాజం పూర్తి స్వేచ్ఛ ఇచ్చింది. తీగ తెగదాకా లాగకపోవటం వ్యాపారలక్షణం. దాన్ని పెద్దలు లౌక్యం అని ముద్దుగా పిలుస్తారు.

కరుణామూర్తి మెల్లిగా, డ్రాయర్ సొరుగు లాగి, నాటకం కాయితాలకట్ట కౌంటర్ మీద పడేస్తూ "ఏదో పిల్లలుగలవారంటున్నారు,...మీ మొహంచూసి తీసుకుంటా. నా బాధ నేను పడతా. ఏదోమాట చెప్పండి."అన్నాడు పల్లీమరు, దయ వుట్టిపడుతున్న గొంతుకతో.

రచయిత కళ్లల్లో నీళ్ళు తిరుక్కవ. ఆ పరిస్థితిలో, ఎవడేనా, ఒక్క జాలిమాట అంటే, కాస్త సానుభూతి చూపిస్తేచాలు - గొల్లుమంటేట్టున్నాడు. గొంతుబొంగురుపోయింది." కరుణమూర్తిగారు! నా పరిస్థితి ఏమని చెప్పనండి! ఓ పక్క నా భార్య ప్రసవవేదన పడుతోంది. ఇప్పుడో ఇంకాసేపటికో కంటుంది. నర్సుకి డబ్బు ఇవ్వాలి. ఇంట్లో ఆముదంలేదు; కస్తూరికి డబ్బులు లేవు... పెద్ద పిల్లాడికి నేను పల్లి అన్నంవండిపెట్టాలి...పొరుగింటావిడని ఇంట్లో వుండమని బతిమాలుకుని వొచ్చాను. పొద్దుణ్ణించీ తిరిగి తిరిగి, ఓ నర్సునీ, చాకలిమునిషినీ కుదిర్చాను...బారసాలనాడు డబ్బులిస్తానని చెప్పాను...ఎలావుందో ఇల్లు...ఇంట్లో ఏదీలేదండి!...ఏదో కనికరించి—మీకు తోచింది ఇప్పించండి బాబూ. తొరగా వెళ్తాను—అవి - అవి – కొనుక్కోని. పెద్దఅబ్బాయి, ఈ ఎండలకీ, ఆకలికీ తట్టుకోలేక ఎంతగోలచేస్తున్నాడో!" అన్నాడు ధోరణిగా. మొగవాడు ఏడవకూడదని ఓ ధీమా లోపల ఏడవబట్టి వూరుకున్నాడు గాని లేకపోతే ఏడ్చేసేవాడే.

కరుణామూర్తి మొహంమీద దయ మాయమైంది. కర్కశత్వం, లౌక్యం, వ్యాపారి లక్షణం ఉట్టిపడుతున్నాయి అతని మొహంలో. "ఏదో మాటచెప్పి పుస్తకం ఇచ్చి వెళ్ళండి"అన్నాడు.

గోవర్ధనరావు ఆలోచిస్తున్నాడు ఏమిటి చెప్పడం అని. పుస్తకానికి విలువ రచయి తేంచెప్పగలడు! ఎవరుమాత్రం ఏం చెప్పగలరు?

"ఏదో మీరే చూసి ఇవ్వండి పోతాను" అన్నాడు లేచి నిలబడి. ముళ్ళమీదవున్నట్టూ, నడివేసంగిలో గాడిపొయ్యిదగ్గర వున్నట్టూ వుందతనికి. ఇంట్లో పరిస్థితి ఎలావుందో!.. కరుణామూర్తి "పది హేనురూపాయ లిస్తాను. ఇష్టమైతే ఇవ్వండి! పుస్తకం అచ్చయినాక ఐదుపుస్తకాలూ ఇస్తాను." అన్నాడు నిర్దాక్షిణ్యంగా.

రచయితకి అదే మహాప్రసాదంగా కనిపిస్తోంది. అంతకంటె ఎక్కువ అడిగితే—బేరంచేస్తే—అదీ ఇవ్వకుండా పుస్తకం పట్టుకు పొమ్మంటాడేమో! "సరే, లెండి" అన్నాడు నసుగుతూ.

కరుణామూర్తి మనసారా ఒకసారి నవ్వాడు. "ఏదో—మీరు మాదగ్గరకి వొస్తూవుండాలి — హహ ... ఇది వ్యాపారం ... చూడండి!" అంటూ ఓ ఐదు కాయితం ఇనపక్యాష్‌పెట్టెనుంచితీసి బైట పడేసి, "ఇప్పటి కిది పట్టుకెళ్ళండి. రేపు సాయంత్రం వొచ్చి మిగతా తొమ్మిదిమ్మన్నప్పవలా తీసుకోండి" అన్నాడు.

రచయిత సంతృప్తిపడలేకా, కొంత ఆశలోనూ, నిరాశ తోనూ, గుటకలు మింగుతో, ఏదో అడగాలనుకుంటూ అడగలేకా, బాధపడుతూ, చివరికి, "అలాగే వెళ్ళొస్తాను" అంటూ రెండు చేతులూ ఎత్తి నమస్కరించి, మెట్లు దిగాడు.

ఆయనవెళ్ళిన రెండుమూడునిమిషాలకల్లా ఓ సిల్కుచొక్కా యువకుడు పుస్తకాలషాపులోకివచ్చి కూర్చున్నాడు. ఈయనకి వేరే పనేమీ లేదు, శాతాఖానీ కొట్టడంతప్ప.

"ఎవరోయ్ ఇతనూ, ఉసూరుమియూ?" అంటూ సంభాషణ నుపక్రమించాడు.

కరుణామూర్తి నవ్వాడు. "ఇంకెవరోయ్! నాటకాలు రాస్తాడు;"అన్నాడు: అనేసి, కుర్రాణ్ణిపిలిచి "రెండు టీ స్ట్రాంగ్" పట్రా. ఒక కారా, ఒకతీపి కిళ్లీ పట్టుకురా" అని చిల్లర డబ్బులు

పడేశాడు. "ఏమోయ్ రమేశం, నిన్నల్లా కనపడలేదు? రాత్రి వొస్తానని రాలేదేం? నీకోసం, ఇంట్లో తొమ్మిదిగంటలదాకా కూర్చున్నాను" అన్నాడు.

రమేశం దిగులూ చింతా లేకండా పిత్రార్జితం మేస్తూ, అల వాట్లో వ్యసనమోగాని నాటకాలవెంట తిరుగుతూంటాడు. అలిసు, కళ్లు నులుచుకుంటూ, "రాత్రిల్లా నిద్ర లేదోయ్, నిన్న తెనాలిలో నాటకం. ఆఫీసర్ల క్లబ్బు బిల్డింగ్ కట్టడానికి సహాయం కోసం వేశారు. మనవూరు హైస్కూలు కమిటీ మెంబరు లేడూ, మృత్యుంజయ శాస్త్రి...ఓహో...హో...అయన దుర్యోధను డేశాడోయ్, అమోఘం!" అని ఎక్కడో ప్రారంభించి ఎందు లోనో తేల్చాడు.

కరుణమూర్తి, నవ్వుతూ, కుర్రాడు తెచ్చిన టీ స్నేహితునికి అందించి, "మృత్యుంజయ శాస్త్రా? దుర్యోధనుడా! ఏం నాటకం?" అని ప్రశ్నించాడు. కరుణమూర్తికి నాటకాలంటే సరదా. అందు లోనూ, నాటకాల్లో వేషాలు వేసే ఆడవాళ్లని గ్రీన్ రూంలో కలుసుకుని సరసాలాడ్డం గొప్ప సరదా.

రమేశం, టీ రెండుగుక్కలు పీల్చి, "రాయభారం. ద్రౌపది వేషం ఓ సినిమా ఎక్ట్రెస్‌చేత వేయించారోయ్. పోర్షనంతా పాడు చేసిందామె. గొంతు కాకి వరస. కృష్ణుడు తెనాలాయనే వేశాడు. పోతే, చెలికత్తె వేషం మన వూరు అమ్మాయే వేసింది." అన్నాడు. మళ్ళీ టీ తాగటాని కుపక్రమించాడు. ఈలోగా టీ తాగి, ఖారా కిళ్ళీ నములటం ప్రారంభిస్తూ, కరుణమూర్తి, "ఎవరామె? మన మెరుగుదుమా?" అన్నాడు.

"ఎందు కెరగం! మృత్యుంజయ శాస్త్రి అప్పుడెప్పుడూ... హుం?...తెలీదు?" అని ఆపేశాడు రమేశం, కిళ్లీ నములటాని కుపక్రమిస్తూ.

"ఓహో...అదా! వసంతం కదుటోయ్? మనకెందుకు తెలీదు? వనజ కూతురు!" అని జ్ఞాపకం చేసుకుంటూ అన్నాడు పబ్లిషరు. "నాటకం ఎలా వుంది?..."

"నా మొఖంలావుంది. ఆ హీరోయిన్ అంతా పాడుచేసిం దోయ్. దానికి సినిమాల్లో విసనకర్రలువీసే వేషాలేసే అలవాటు. అలాగే ద్రౌపదివేషం వేసి తైతక్కలాడే సరికి—చెప్పులు పడ్డాయి. మిగతా వేషాలేసేవాళ్ళకి గూడా నామర్దా అయిపోయింది."

"ఎవరా ఎక్స్ట్రా? దాన్ని పట్టుకొచ్చారేం? మంచివాళ్ళు తెనాలిలోనే దొరుకుతారుగా?"

"ఆ...! ఆమె, ఆ నాటకం కంట్రాక్టు చేసిన తాశీల్దారుగారి తాలూకు మనిషట. అందుకూ ఇది. ఎలాగైనా ఆమెని పైకి తీసుకొచ్చెయ్యాలని ఆయన తాపత్రయం."

"అందుకు సహాయనిధి నాటకమే దొరికిందీ!"

"అవును మరి! ఎంత బందోబస్తు అనుకున్నావు? హాల్ చుట్టూ పోలీసులు. గేట్లదగ్గర పోలీసులు. తెనాలిలో ఏ నాటకం అయినా సరే, సగం అయ్యేసరికి గేటు వొదిలెయ్యాల్సిందే. లేకపోతే జనం బలవంతంగా జొరబడిపోతారు. ఈ నాటకం అలాగాదే! కిమిన్నాస్తి! పెద్ద ఆఫీసర్లందరూ నాటకానికి వచ్చారు. పోలీసు బలగంలో నైట్ డ్యూటీవాళ్లు ఒకరిద్దరు తప్ప అంతా నాటకందగ్గర హాజరు. ఒక్క పురుగును లోపలికి రానీయలేదు. మాటవరసకి చెప్పులు పడ్డాయన్నానుగాని, ఎవడూ మాట్లాడలేదు. కిమిన్నాస్తి!"

"అబ్బా! అయితే, వసంతం పోర్షను బాగానే చేసిందన్నమాట! దాని మొహానికి రంగు వేసేసరికి కొంత కళ వస్తుందిలే. అయితే మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు వూళ్లో వున్నట్టేనా?" పబ్లిషరు కుతూహలంతో అడిగాడు.

పనిలేని మైనరుగాడు, "ఏమిటోయ్, మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారంటున్నావు, ఆయనకీ నీకు ఏమిటి సంబంధం!" అని ప్రశ్నించాడు, సిగరెట్టు వెలిగించి.

పబ్లిషరు పకపక నవ్వాడు. "బయిట బోర్డు చూశావుటోయ్? మనం పబ్లిషర్లం. పుస్తకాలమ్ముకునేవాళ్ళం. మనకి జిల్లాబోర్డు మెంబర్లతో, టెక్స్టు బుక్ కమిటీతో, హైస్కూలు కమిటీ మెంబర్లతో సంబంధం ఎట్లాగూ వుంటుంది! అందులో మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు నాకు గురువ్వంటివాడోయ్!" అన్నాడు.

"ఓహో! ఏవిషయంలో గురువు? ఇన్నాళ్లూ చెప్పావు గాదు!" రమేశం ప్రశ్నించాడు ఆసక్తితో.

"మరేంలేదు. తర్వాత చెబుతాలే" అంటూ రోడ్డుమీదికి చూస్తున్నవాడల్లా, "అదిగో...రంగయ్యగారు వస్తున్నారు..." అంటూ కొంచెం ఠీవిగా కూచున్నాడు. రమేశం ఎడంవేపుకి చూశాడు.

రంగయ్యగారు కళ్లకి ఎండ తగలకండా కుడిచెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని, పరీక్షగా కొట్లకేసిచూస్తూ, మెల్లిగా నడిచి వస్తున్నాడు. ఆయనచేతిలో ఓ పెద్ద బైండు పుస్తకం వుంది. బిళ్లగోచీపెట్టి ఎర్రంచు ధోవతి కట్టారు. మోచెయ్యి దిగే పొట్టిచేతుల చొక్కా తొడిగాడు. పైపంచె వేశాడు.

ఆయన కరుణమూర్తి కొట్టుదగ్గిరకి రాగానే, కరుణమూర్తి లేచి, "రండి పంతులుగారు!" అని చాలా ఆప్యాయంగా పలకరించాడు.

రంగయ్యగారు మెట్లెక్కి బల్లమీద కూర్చుంటూ, "మీరున్నారూ! వుండరేమో అనుకున్నాను." అంటూ తనచేతిలో పుస్తకం కౌంటర్ మీదపడేసి, "ఇదిగో మీరు రాయమన్న పుస్తకం; సిలబస్ కి సరిగ్గా వ్రాశాను. పేరు ఆలోచించి మరీ పెట్టాను." అంటూ బైండు పుస్తకంపై అట్ట తిరగవేశాడు.

రమేశం రంగయ్యగార్ని, పుస్తకాన్నీ, బైట ఎండనీ, కరుణమూర్తినీ, ఒకేసారి, మార్చిమార్చి చూస్తున్నాడు.

రంగయ్యగారు తెచ్చిన పుస్తకంమీద, "కావ్యకౌముది" *I-II-III* భాగములు అని వున్నది.

కరుణమూర్తి, "పేరు చాలాబాగా కుదిరింది. రేపే ప్రెస్ కిచ్చేస్తాను. జూలైకల్లా తయారుకావాలిగదూ!" అన్నాడు.

"అలాగే. ప్రూఫ్ లు ఇంటికే పంపిస్తే, ఏపూట దాపూట దిద్ది పంపిస్తాను. లోయర్ ఫారాల కుర్రాళ్ల మేధస్సులకి శ్రమ కలగనీయకుండా సుబోధకంగా, విషయం వుపయోగించేట్టూ వ్రాశాను. చూడండి మీరుకూడా. టెక్స్టు బుక్ కమిటీవా రేమంటారో!" అన్నాడు రంగయ్యగారు.

కరుణమూర్తి, గభాల్ని, కుర్రాణ్ణి పిలచి, "రంగయ్యగారిక్కాఫీ పట్టుకురారా" అన్నాడు, ఏదో నేరంచేసి పశ్చాత్తాప పడుతున్నవాడికి మల్లే.

రంగయ్యగారు, కళ్లజోడు చేతికితీసుకుని తుడుస్తూ, అఖ్ఖర్లేదు నాయనా. నేను ఇంట్లోతప్ప బైట ఏమీ పుచ్చుకోను. ఏమీ అఖ్ఖర్లేదు" అన్నాడు.

"అయ్యో! అదేమిటండి! కలరేనా తెప్పిస్తాను. ఎండవేళ కూడాను" అన్నాడు కరుణమూర్తి డబ్బులు తీస్తూ.

"ఎబ్బే. ఏమీ వొద్దు. నేను భోంచేసివస్తున్నాను నాయనా. మళ్లీ ఇప్పుడే వెళ్తాను. మధ్య కాఫీలూ కలర్‌లూ ఎందుకూ?... వొద్దులే. ఇటు చూడు. నేను మొన్న అడిగిన పైకం సంగతి ఏం చేశావు?" అని ప్రశ్నించాడు.

"వుంచానండి. కొంచెం తగ్గిందండి. ఎల్లుండి ఇచ్చిపంపుతాను లెండి." అంటూ గల్లాపెట్టె తీసి, లోపల సొరుగులోంచి, వందరూపాయల కాయితంతీసి, రంగయ్యగారి చేతి కిచ్చాడు.

రంగయ్యగారు, "ఇదేమిటి నాయనా, వంద ఇచ్చావు! రెండువందల యేభైకి...ఇంకో వంది చూడు, పై ఏభై ఎల్లుండికి ఇద్దువుగాని!" అన్నాడు.

"ఉంటే మీకంటే ఎక్కువా? లేదండి. ఎల్లుండికి పంపిస్తా" అంటున్నాడు కరుణమూర్తి.

రంగయ్యగారు, "మరేం లేదు. కళ్ళజోడు పవర్ మార్చాలి. డాక్టర్ దగ్గరకి వెళ్తున్నాను. కాస్త పైకం, ఎక్కువే వుండాలి! ఇంట్లో ఖర్చులు! అందుకని అడిగాను. సరే మీ యిష్టం. ఎల్లుండే పంపించండి. మీదగ్గర పైకం ఎక్కడికి పోతుంది!" అంటూ లేచాడు రంగయ్యగారు.

కరుణమూర్తి లేచి రంగయ్యగారికి నమస్కారం పెట్టాడు. రంగయ్యగారు చిరునవ్వు నవ్వుతూ ప్రతినమస్కారం చేసి వెళ్ళిపోయినాడు.

ఆయన అటు వెళ్లగానే పనిలేనాయన కరుణమూర్తిని ప్రశ్నించాడు. "గల్లాలో పైకం వుంది కదుటోయ్? రేపయినా ఇచ్చేదేగా, ఇవ్వాళే ఇచ్చేయకూడదా? పోనీ ఏదో అవసరమంటున్నాడు గూడాను" అన్నాడు.

కరుణమూర్తి నవ్వాడు: "అదే వ్యాపార లక్షణం. రేపు ఇస్తానని—మాట తప్పకుండా ఇచ్చేస్తే మనయందు 'వ్యాల్యూ' వుంటుందోయ్? అదిగాకుండా, ఒక్కసారి ఇచ్చేస్తే మనతో అవసరం తీరిపోయి ఇహ మనం జ్ఞాపకం వుంచెం...కొంచెం కొంచెం ఇస్తే..." పకపక నవ్వాడు పబ్లిషరు.

"ఏడ్చినట్టేవుంది, వ్యాపార లక్షణం!" అనుకున్నాడు మైనర్ మనస్సులో. కాని నిజమంటే. వ్యాపారం పేరిట ఈ దేశంలోనూ,

ఇతరదేశాల్లోనూ గూడా, ప్రజల ప్రాణాలతో చెలగాటం ఆడే వ్యాపారస్థులకి, ప్రభుత్వాలు పుష్కలంగా రక్షణ అందజేస్తున్నాయి. వాళ్లమీద ఈగ వాలనివ్వవు. దొంగలకీ, వ్యభిచారులకీ జూదగాళ్ళకీ, ఉండే నిర్బంధాలేవీ ఈ బహిరంగమైన వంచనకి ఉండవు.

కరుణమూర్తి లేచాడు; "రావోయ్ రమేశం, భోజనానికి పోదాం" అన్నాడు. అటు సుమూర్తి వేపు తిరిగి, "ఎవరన్నా వొస్తే, మూడుగంటలకి వస్తానని చెప్పు. ఆ, 'ఆంధ్రదేశంలో తుఫాను' పద్యాలు రాశాడే—ఆతను వస్తాడేమో, మంగళవారం రమ్మను..' అనేసి స్నేహితునివేపు తిరిగి, "అతనొకడు, ప్రాణాలు కొరికేస్తున్నాడు" అన్నాడు.

"వా డెవడు?"

"ఈమధ్య తుఫాను వీచింది గదూ? తుఫాను ప్రారంభం గాకముందే వీడు పద్యాలు రాసుకొని సిద్ధం! 'తుఫానా!—వీచావటే—మా కొంపలు కూల్చావటే' అనుకుంటూ!" అని నవ్వాడు పల్లిపరు.

"నీకు ఆ పుస్తకం అచ్చేస్తే లాభమేగా మరి!" అన్నాడు రమేశం.

"అచ్చేసి అమ్మేశాంలే. పుస్తకం అణా. పదివేల కాపీలు అమ్మేశాం. నా కాశ్చర్యం ఎక్కడా అంటే, ఎక్కడున్నా రైలు ప్రమాదం, అను, భూకంపం అను—ఈ కవిగాడు, రాత్రికి రాత్రి దెయ్యమల్లే మేల్కొని కూచుని, దబదబ ఏభై—కందపద్యాలూ, సినిమా స్టైలులో ఓ ఇరవైపాటలూ రాసుకొని తెల్లారేసరికి తయారవుతాడు..." కరుణమూర్తి సామారంగం చౌకువేపు నడుస్తో అన్నాడు.

"వాటివల్ల నీకు లాభమేగా! ఎగతాళిచేస్తా వెందుకురా వాణ్ణి! ఏదో—పాపం, వాటిమీద బతికేవాడుగావున్ను! అదో వృత్తి. ఏంచేస్తాడు మరి! పుస్తకానికి నువ్వెంత ఇస్తావు? పదో పన్నెండో! అంతేనా?" అని అడిగాడు రమేశం.

"లేక వందలిస్తారా ఏం? మేం మట్టిగొట్టుకు పోవాలా?"

"అంతేలే. నీదగ్గిరకొచ్చేవాళ్లు ... మళ్ళీ నా కెందుకులే" ఆపాడు స్నేహితుడు.

"భయమెందుకురా నీకు! నాదగ్గిరకి పుస్తకాలు తెచ్చేవాళ్లు... చెప్పు!" అన్నాడు కరుణమూర్తి ఏమీ బాధపడకుండానే.

"ఓపూట కూటికోసం, ఓ అరకప్పు కాఫీకోసం, ఏమైనా రాసిచ్చే కక్కుర్తిరకం. వాళ్లని నువ్వు శుభ్రంగా వాడుకుంటావు..."

"అవును. అందులో తప్పేముందిగా, ఇది వ్యాపారం. నేను లాభిస్తే ప్రతివాడూ ఏడుస్తాడుగాని, నష్టపడితే కానీ ఇచ్చేవాడున్నాడూ?" అన్నాడు కరుణమూర్తి. రమేశం తల ఊపాడు నిజమేనేమో అన్నట్టుగా.

ఇద్దరూ మాట్లాడుకుంటూ నడిచారు.

10

వసంతం ఇల్లుమార్చి ఇంకా కొంచెందూరంలో మూడుగదుల పెంకుటిల్లొకటి అద్దెకి తీసుకుంది. అదీ పాతపడ్డ ఇల్లేగాని విశాలంగా వుంది. ముందు వసారా, అరుగులూ వున్నాయి. ఇలా మారడానికి కారణం వుంది. మృత్యుంజయశాస్త్రి ఇటీవల ఆమెను నాటకాలలోకి తీసుకెడుతూ, "ఈకొంపమార్చు. ఇంత ఇరుకూ, అసహ్యం అయితే మాబోటివాళ్ళు నిన్ను పిలవటానికి రావటం కష్టం" అన్నాడు.

ఆయన ఈమాట అన్నాడంటే దానికేదో ప్రయోజనం వుండేవుంటుంది. వసంతానికి అద్దె పేచీ లేకుండా ఆయన చేస్తానన్నాడు. మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు పిలకపెట్టినా, ఖద్దరు శాలువ ధరించినా, గంధంబొట్టుపెట్టి బహుశ్రోత్రియంగావున్నా, మెడలో రుద్రాక్షలదండవున్నా, అన్నిట్నీ...ఒక స్త్రీకోసం, క్షణంలో విసర్జించి, రసికుడై పోగలడు. దానికి కారణం, ఆయన ఆరాధిస్తున్న నాటకకళ అని అనేకమంది పొరబాటుబడతారు. కాని నిజం అది కాదు. ఆయనభార్య సుస్తీమనిషి. డాక్టర్లకీ ఆమెకీ ఎడతెగని బంధుత్వం.

వసంతం ఏదో ఒకనాటకంలో చేటివేషం ధరించినప్పుడు ఆయనదృష్టిలో పడింది. అదిమొదలు వసంతం ఆయన సరదా తీర్చేందుకు ఉపయోగపడుతూవచ్చింది. ఆ సంబంధంలో మృత్యుం జయశాస్త్రిగారు వసంతానికి తాను సొంతంగా డబ్బిచ్చి సంతోష పెట్టడమే కాకుండా, తాను వేషం వేసేనాటకాల్లో చిల్లరపాత్ర లిప్పిస్తూ ఆదాయంకూడా చూపెట్టుతూ వచ్చాడు.

పల్లిపరుగారు రంగయ్యగారితో మాట్లాడినరోజు రాత్రి పూట, ఒక హైస్కూలుపుర్యాను, ఇవాళే శాస్త్రిగారు వోస్తున్నా రన్న వార్తతోబాటు ఓచీరా, రవికెలగుడ్డాగూడా పట్టుకొచ్చి వసంతాని కిచ్చివెళ్లాడు.

వసంతం కొత్తఇంట్లో ముందు వసారాలో, తన పిన్న మ్మని మంచం వేసి పడుకోబెట్టింది. రత్తమ్మని వెనకదొడ్లో పూరిపంచలోకి పంపించేసింది. అది వంటయింటికి అనుకుని వుంది. రత్తమ్మ బుడ్డిదీపం వెలిగించి పెట్టుకుని, వొచ్చీరాని చదువుతో ఏదో బొమ్మలపత్రికలో అక్షరాలు గుర్తుపడ్తూ ఆనందిస్తోంది. భోజనాలయిందాకా అక్కా చెల్లెళ్లు కలిసే వున్నారు. వరద రాజుని భోజనమప్పుడే వసంతం రహస్యంగా హెచ్చరించడంతో అతను రత్తమ్మని క్రీగంట చూపొకటి చూసి వెళ్లిపోయాడు.

వసంతం, శాస్త్రిగారు పంపిన చీర కట్టుకుని, తల్లో మల్లె పూలు తురుముకుని, వాయిల్ రవికె, లోపల బాడి కనబడేట్టు తొడిగి, ఎప్పుడో కొన్న సెంటు రవికమీదా పమిటమీదా చిలక రించుకుని, వస్నేట్లో, వసారాలో కూర్చుని పిన్నితో మాట్లాడు తోంది. శాస్త్రిగారు ఎంత స్త్రీలోలుడైనా, ఇది దగ్గరవాళ్లకీ, స్నేహితులకీ కర్ణాకర్ణిగా తెలిసిన సంగతే ఐనా, పదిగంటలు దాటాక కాని వసంతం దగ్గిరకి రాడు.

పిన్ని మూలుగుతో తన కూతురు సంగతి, మాట్లాడుతోంది. వసంతం వింటోంది కిల్లీ నములుతో.

“ఏమే, వసంతీ! రత్తికి ఈ యేడే పెళ్లిచేస్తే సరిపోద్ది. ఎదిగిన పిల్లదాన్ని ఎన్నాళ్లు ఇంటికాడ వుంచుకుంటాం?” అంది పినతల్లి.

వసంతం ఆలోచిస్తూ, “ఎవడన్నా దొరకొద్దూ! పెళ్లాని కింత కూడేనా పెట్టేవోడు కావాలా? వాడి రూపూ నడకా, చూడాలా! చూద్దాంలే” అంది.

ముసలమ్మ గొంతు కొంత తగ్గించింది—అదేదో రహస్యం అయినట్టు. "చూడూ—అమ్మాయీ! రోజూ, పొద్దున్నే, ఇటు పోతుంటాడొకబ్బాయి, పొడుగ్గా, వుంటాడు; సాయంత్రానికి తిరిగి వస్తుంటాడూ...ఎవరమ్మో, నాలుగో ఇంట్లోనో, అవతలింట్లోనో ఓ ముసిలాడూ ముసిల్దీ, ఈ అబ్బాయీ కాపరం వుంటారు చూసినా? అట్లా—మనవాళ్ళేనంటనే!" అన్నది.

వసంతం జ్ఞాపకం తెచ్చుకోటానికి ప్రయత్నిస్తోంది. ఐదు నిమిషాలాలోచించిన తర్వాత ఆమెకి జ్ఞాపకం వొచ్చింది. నిజమే; పొడుగు లాగూ, అరచేతి చొక్కా తొడుక్కుని రోజూ, ఏదో పనిలోకి వెళ్తూవుంటాడు. పాతికేళ్ళుంటాయి. పొద్దున్న పొయ్యేటప్పుడు పువ్వల్లే వుంటాడు. సాయంత్రానికి వాడిపోయిన తోటకూర కాడల్లే తిరిగివస్తాడు...ఎవరో అతను!... "ఎవడాడు? పిన్నమ్మా!" అని అడిగింది, తనకి పై విషయాలు తెలియనట్టు అనుకుంటూ.

"నేను కనుక్కున్నాలే. మనింటికి వస్తుంటుందే ఆ జోగమ్మనడిగినా. చెప్పిందిలే. ఆ యబ్బాయికి ఏదో అచ్చాఫీసులో పనంట. నెలకి నలభైరూపాయలు జీతం. ఇంకా పెళ్ళి కాలేదంట..." పిన్నమ్మ కొంత వివరం సేకరించింది.

"కనుక్కుంటాంలే పిన్నమ్మా. దగ్గర్లో మాటేగా! ఆ జోగమ్మకి తగిలితే, సెకన్లో మాటకూడా తీస్తది. సరేనా." అంది వసంతం లేస్తూ. "పిన్నమ్మా, లోపలకెళ్ళి నీళ్ళు తాగొస్తా; నీకు కావాలా?" అంది.

పిన్నమ్మ "తీసుకరా" అంది.

వసంతం నీళ్ళిచ్చి లోపలి దొడ్లోకి పోయి నెత్తాలిపక్క చతికిలపడింది. రత్తమ్మ బొమ్మల పుస్తకం మూసి, సన్నెటొక్కి వాగుస్తూ కూచుంది, ఏదో కూనిరాగం తీస్తూ. జుట్టు చల్లగాలికి వూగుతోంది. వసంతం వొచ్చేసరికల్లా ఆమె తన ఆలోచనల్లోంచి మేల్కొని, "అక్కా, సినిమాకి పోదాం?" అనడిగింది.

"రేపు వెళ్దాంలేయే. మామ తీసుకుపోతానన్నాడు."

"మామ వోరే?" అంది రత్తమ్మ, కళ్ళు పెద్దవి చేసి.

"వరదరాజు మామే." అంది వసంతం.

"నేను రానుపో... అడ్డిమాస్తేనే నాకు మంట" అంది రత్తమ్మ మెటికలు విరుస్తూ.

వసంతం నవ్వింది. ఆ సంగతి ఆమెకీ తెలుసు. "పోనీలే. మనిద్దరం మేం యోగ్యాంలే. సరా?" అంటూ లేచి "జాగర్తగా పంతుకో వంటింట్లో, తలుపు వేసుకొని పండుకుంటావా? బయటా?" అని అడిగింది.

"ఇంట నాకు బయం లోపల్నే పండుకుంటాలే" అన్నది రత్తమ్మ.

వసంతం మళ్లీ పిన్నమ్మదగ్గిరకెళ్లి కూచుంది. తొమ్మిదింటి దాకా, మాట్లాడుతూ కూర్చున్నారు, ఇద్దరూ.

సుసలమ్మ కునికిపాట్లు పడుతుంటే, వసంతం వసారా స్తంభానికి ఆనుకుని కూర్చుని ఆలోచిస్తోంది. నాటకాల ఛాన్సులూ, శాస్త్రివంటి పెద్దమనిషీ దొరకటం కొంతలో కొంత అదృష్టం. శాస్త్రి మోటుమనిషి కాడు. రసికుడు ... మొన్న నాటకంనాడు, ఏమీ పనిలేని విగనక్ర వేసే వేషానికి పదిహేను ఇప్పించాడు. కొంచెం నాలిక తిరిగి, పెద్దవేషాలు వెయ్యగలిగితే ఇంకా ఎక్కువ ఇప్పిస్తాడు. కాని తాను చదువు మర్చిపోయింది.

ఆమె ఆలోచనల్లో పదిగంటలు కొట్టింది. గాలి ఇంకా చల్లబడింది. వెన్నెల ఇంకా తెల్లబారింది. సంపడి తగ్గుతోంది, బజార్లో. ఆమెకి నిద్రవస్తోంది ... కాని నిద్రపోతే ఎలాగ! ఆ యింటికి పదిగజాల అవతల ఒక పేకోట్టుంది. రాత్రి వొంటిగంట దాకా ఆ గొడుగుసుం దక్కడే. అక్కడే దీపం వెలుగుతోంది.

ఇంతలోనే ఒక యువకుడు రోడ్డుమీద అంతదూరంలో కనపడ్డాడు. నడిమి పాపటతీసి క్రాపుగున్నాడు. నల్లగా నిగనిగలాడుతున్నాడు. అరచేతి చొక్కా, పొడుగు లాగూ—పొడుగ్గా వున్నాడు. ఇందాక పిన్నమ్మ చెప్పిన కుర్రాడు ఇతనే...చటాలున లేచి స్తంభంచాటు నీడలో నిలబడింది.

వసంతం లేచి నిలబడేసరికి దారంట నడుస్తున్న యువకుడు కొంచెం లజ్జితుడైనాడు. అంతలోనే తలవంచుకుని చకచక నడిచి వెళ్లిపోయాడు.

వసంతం తన మనస్సులో, రత్తమ్మనీ ఈ యువకుణ్ణీ ఒక

చోట నిలబెట్టి ఊహించుకుంది. తిరిగి ఆలోచనల్లోనుంచి బైటపడే సరికి ఎదురుగా మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు కనిపించారు.

ఆమె వెంటనే లోపలికివెళ్ళి "రండి, చాలా ఆలస్యంగా వొచ్చారల్లే వుంది" అంది, తలుపు గడియవేసి. కిటికీలకి తెరలు వేళ్ళాడదీసింది.

మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు తను తెచ్చిన బుట్టతెరిచి ఒక టేబిల్ లాంప్ (గాజుపళ్ళు) బైటకితీశారు. బుట్టలో ఇంకా మిఠాయి, రోజాపూలూ రవికెల గుడ్డలూ వున్నాయి.

లాంతరు వెలుగులో, టేబిల్ లాంప్ వంక చూసిన వసంతం, "ఇదొకటెందుకండీ!" అంటూనే, నూనెపోసి, వెలిగించింది. మంచం తలాపున ఎత్తుపీటమీద పెట్టింది. గదంతా వెలుగుతో నిండిపోయింది. రెండు కిటికీలగుండా చల్లగాలి విసురుగా లోపలికి వస్తోంది.

తరవాత వసంతం బుట్టలో చెయ్యిపెట్టింది. బాలెంతలకు మందుకుకూడా లభించనిమందు పుష్కలంగా సీసానిండుగా తొణకకుండా కదిలివచ్చింది.

మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు, పై శాలవా, లాల్చీ గోడకున్న మేకుకు తగిలించాడు. వాటితోపాటే తన అంతరాత్మనూ, పాటించవల్సిన నీతినికూడా వొంకకి తగిలించేశాడు. ఆయనలో తీరనికోర్కెలు కోరలు చాచాయి. తను డబ్బిచ్చి కొనుక్కుంటున్న ఈ స్త్రీ ప్రదర్శించబోయే నటనే నిజమని నమ్మేస్థితికి వొచ్చేసింది శాస్త్రిగారి మాయగప్పిన మనస్సు.

11

పబ్లిషరుదగ్గరకి రంగయ్యగారు వెళ్ళొచ్చిన మరుచటి రోజు ఆదివారం. అంతా ఇంట్లోనే వున్నారు. మధ్యాహ్నం ఒంటిగంట అవుతోంది. ఎండ తీవ్రంగా దహిస్తోంది. నిప్పులు చెరుగుతోంది గాలి. రోడ్డుమీద జనం రాకపోకలు స్తంభించిపోయాయి.

రంగయ్యగారు మధ్యహాలులో ఈజీచేర్ లో పడుకుని విసనకర్రతో విసురుకుంటున్నాడు. వరలక్ష్మమ్మగారు చెంగు పరుచుకుని

వంటింటి గడప దింపుగా పడుకుంది. తండ్రి కాళ్ళదగ్గర కూచుని జయ తెర అల్లుతోంది.

రంగయ్యగారు, "అమ్మాయి, నాలు రోజులపాటు సాయం కాలాలు నా దగ్గిర కూర్చుని రాయగలవ్వా?" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఎందుకు రాయలేను నాన్నా?" అంది జయ, కుట్టుమానేసి తండ్రివంక చూసి. తండ్రి కళ్ళకి కొత్త కళ్ళజోడు మెరుస్తోంది.

"కాస్త స్నానంచేసి సిద్ధంగా వుండు?" అన్నాడు తండ్రి.

"నువ్వు రాయలేవా నాన్నా?"

"రాయలేకేనమ్మా...డాక్టర్ ఓ పది రోజులపాటు కళ్ళు అలవడనీయొద్దన్నాడు. అందుకని.........అన్నయ్య స్థిమితంగా కూర్చోడు......" అన్నాడు రంగయ్యగారు, కళ్ళజోడు తీసి, పంచెతో తుడుస్తూ. "కళ్ళజోడు లేకండా చూస్తే, అంతా బూజు బూజుగా వుంటుందా నాన్నా?" అని ప్రశ్నించింది కూతురు.

"అవునమ్మా. అన్నీ మొద్దుగా అనుపిస్తాయి. వివరాలు తెలీవు."

ఇంతలో బైట "అమ్మా"అన్న మాటలును వేసివున్న తలుపవతల నుంచి వినిపించింది. ఓ నిముషం ఆగి, ఇంకా నీరసంగా, "అమ్మ గారు" అని వినిపించింది.

జయ టప్పున లేచి, "వారాల కుర్రాడొచ్చి వున్నాడు నాన్నా" అంటూ పరిగెత్తికెళ్లి తలుపు తీసింది. అప్పటికే ఎండకి బేలబడిపోయిన కుర్రాడు నుంచోలేక పడిపోయినాడు; వడకొట్టింది గావును.

జయ కంగారైపోయింది. "నాన్నా, నాన్నా" అంటూ కేక వేసింది. ఈ కేకలతో పక్క గదిలో కూర్చునివున్న సదానందం రంగయ్యగారు, వరలక్ష్మమ్మగారూ పరుగెత్తుకొచ్చారు.

సదానందం కుర్రాణ్ణి, లోపలికి ఎత్తుకొచ్చి మంచం వేసి పడుకోబెట్టాడు. చెల్లెలితో, "పాపం, వడదెబ్బ కొట్టింది గావును, వెళ్ళి వేడి కాఫీ పెట్టి తీసుకురా. తిండి తినే వేళ మించింది... పొద్దుణ్ణించీ ఏమీ తిన్నట్టు లేదు మొహం చూస్తే" అన్నాడు.

జయ పరిగెత్తింది. సదానందం, తడిగుడ్డతో కుర్రాడి మొహం తుడుస్తూ ఆ అబ్బాయికేసి చూశాడు. కుర్రాడికి పధ్నాలు గేళ్ళుం

టాయి. ఎర్రగా, బక్కపల్చగా, ముద్దుగా వున్నాడు. పెద్దకళ్లు బొమికెల శరీరం. చినిగిన ఓ గావంచా, గోచీపోసి కట్టాడు. పైన అలాంటిదే ఓ నీరుకావితుండుగుడ్డ.

జయ ఐదు నిమిషాలలో వేడి వేడి కాఫీ తెచ్చింది. సదానందం, ఓపికగా, కుర్రాడికి కాఫీ పట్టేడు. కుర్రాడికి బాగా చమట పట్టింది. కళ్లు తెరిచి చూశాడు. సిగ్గేసిందో ఏమో, గబుక్కున లేచి కూర్చున్నాడు. జయ, "ఏమిటి బాబూ అలా పడిపోయినావూ!" అంటూ కుర్రాడి దగ్గరగా కూర్చుని, వీపు సవరిస్తోంది.

కుర్రాడు, ఏమీ అనకుండా, ఆమె ముఖంలోకి చూస్తూ గొల్లుమన్నాడు. వట్టిపోయిన బుగ్గలమీదుగా, కన్నీళ్లు కారుతున్నాయి. వరలక్ష్మమ్మగారు, "ఎందుకు నాయనా ఏడుస్తున్నావు? ఆకలిగా లేదు? పద భోంచేద్దువుగాని. ఇవ్వాళే ఇంత ఆలస్యంగా వొచ్చావెందుకని?" అని ఓదార్పుగా కనుక్కుంది.

కుర్రాడు, జయవంక చూస్తూ ఇంకా వెక్కుతున్నాడు. పక్కలు లేచి పడుతున్నాయి. తగ్గని వరదంలా కన్నీళ్లు పొంగుతున్నాయి.

జయ, "ఏడవకు బాబూ, ఎండకి సోలిపడిపోయినావు. పొద్దుట్నించి ఏమీ తినలేదా?" అని అడిగింది. కుర్రాడు ఏడుపు తగ్గించకుండానే తల వూపాడు లేదన్నట్టు. సదానందం దూరంగా వెళ్లి కూర్చున్నాడు.

రంగయ్యగారు ఈజీచెయిర్ లో కూర్చుని కుర్రాడివంక దయగా చూస్తున్నాడు. జయ, కుర్రాడి తల నిమురుతూ, "చెప్పు బాబూ, దేనికి అట్లా ఏడుస్తున్నావు?" అని అడిగింది.

కుర్రాడు వెక్కుతూనే, "మా అక్కయ్య" అన్నాడు అసందర్భంగా.

"ఏమిటి? మీ అక్కయ్యా?...మీ అక్కయ్య కేం?" అన్నది జయ కుర్రాడి మొహం తనవేపు తిప్పుకుని.

కుర్రాడి ఏడుపు కొంచెం తగ్గింది. తనలో వేధిస్తున్న ఆ దుఃఖాన్ని బైటికి చెప్పుకుంటే కొంత నివారణ కలుగుతుందని అతనికి తోచిందేమో...

"మిమ్మల్ని చూస్తే అమ్మ మా అక్కయ్య జ్ఞాపకం వచ్చిం దండి...మా అక్కయ్య మీకు మల్లేనే వుంటుంది...నన్ను దగ్గరకు తీసుకుని..."అన్నాడు జయవంక చూస్తూ. ఆపైన చెప్పడానికి సిగ్గుపడుతూ జంకుతున్నాడు.

జయ కుర్రాడివైపు సవరిస్తూ "చెప్పు నాయనా ఫర్వాలేదు" అన్నది. రంగయ్యగారు పరధ్యానంగా వింటున్నారు. సదానందం చెవొగ్గివింటూ, ఆకుర్రాణ్ణి, మనస్సులో చిత్రించుకుంటున్నాడు. వసారాదిగువన నాపరాయి ఎండకి కాలి, ఆవిరిలేస్తోంది. వడగాలి వెచ్చగా ఈ చెవునించి ఆచెవులోకి వీస్తోంది.

కుర్రాడు నిదానంగా ప్రారంభించాడు..."మా అక్కయ్య మొన్న చచ్చిపోయింది...అమ్మ వొచ్చింది...మిమ్మల్ని చూస్తే మాఅక్కయ్య...జ్ఞాపకం వొస్తుందండి..."

"అయ్యో పాపం అవునా! ఎందుకు చచ్చిపోయింది నాయనా?" జయతల్లి లాలనగా అడిగింది. జయ ఆదుర్దాగా కుర్రాడి మొహం లోకి చూస్తోంది.

కుర్రాడు ఏవేవో తల్చుకుంటూ, చెప్పసాగాడు. "నాన్నకి జబ్బు చేసింది. అప్పుడు అక్కయ్య ఇక్కడే వుంది. అమ్మ, అక్కయ్య మెళ్లో గొలుసమ్మి నాన్నకి మందు లిప్పించింది. బావ మంచివాడు గాదని అక్కయ్య ఏడ్చింది. అమ్మ ఇస్తాలే అన్నాది! అందిగూడా...కాని...నాన్న చచ్చిపోయినాడు. అక్కయ్య తిరిగి అత్తవారింటికి వెళ్లిపోయింది. అక్కయ్య ఎంత మంచి దను కున్నారు. నేనంటే దానికి ప్రాణం ... అన్నీ దాచిపెట్టి నాకే ఇచ్చేది: రోజూ కాని ఇచ్చేది...గొలుసు లేకండా, అత్తవారింటికి వెళ్లనంది అక్కయ్య. కాని అమ్మ బతిమాలి తీసుకెళ్లి వొదిలి పెట్టింది. బావ అప్పుడే నానామాటలూ అన్నాట్ట...అమ్మ అక్క య్యని వొదిలి వొచ్చేప్పటికి అక్కయ్య బాగానే వుంది. తర్వాత బావ వుత్తరం రాశాడు వెంటనే గొలుసు పంపమని. అక్కయ్య ఇంకో ఉత్తరం రాసింది. గర్భిణీగా వున్నానుఅని...అమ్మ మొన్న చెప్పింది నాతో...ఏడ్చింది. మొన్న టెలిగ్రాం వొచ్చింది. అక్కయ్యకి చాల ప్రమాదంగా వుందని. పక్క ఇంటివాళ్లు ఇచ్చారుట." కుర్రాడు ధోరణిగా చెప్పేవాడల్లా, ఏదో ఊహిస్తూ మళ్లీ వెక్కసాగాడు.

జయ, సదానందం ఒకరిమొహాలొకరు చూసుకున్నారు. రంగయ్యగారు, ఒకసారి ఎంగుకో బరువుగా శ్వాస పీల్చి భార్య వంక చూశాడు జాలిగా, బెంగగా.

"అమ్మ జబ్బులు లేక ఓగోలు ఆగి వెళ్ళింది. తిరిగి నిన్న వొచ్చింది. నేను ఇంట్లోనే వుంటిపోయినా, అక్కయ్యని తీసుకొస్తుందిగదా అని. కాని, అమ్మ ఏడుస్తూ తిరిగి వంటరిగా వచ్చేసింది...

"అసలేం జబ్బు చేసిందినాన్నా మీ అక్కయ్యకి" అన్నది జయ.

కుర్రాడు ఆశ్చర్యంగా కోపంగా, మొహంపెట్టి "జబ్బా! అక్కయ్యకేం జబ్బులేదు. బావ గొలుసు తేలేదని కోపంతో పొట్ట మీద తన్నాట్ట ... దాంతో అక్కయ్య కిందపడి గిలగిల తన్నుకుని...కళ్లు తేలేసిందట...అమ్మ పొయ్యేసరికి స్పృహ లేకండా గవర్నమెంటు ఆస్పత్రిలో పడివుందట..." అంటూ వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు.

"ఆరి ధండాలుడా! ఈ సంగతి ఎట్లా తెలిసింది అబ్బాయి. ఇల్లాంటివి బైటికి చెప్పరే!"

"బావ చెబుతాడూ! పక్కపోర్షనులో కాపరం వున్న ఆమె కళ్ళారా చూసిందిట. బావేమో, అక్కయ్యకాలు జారి కిందపడిందని డాక్టరుకి చెప్పాట్ట."

జయ మొహం వివర్ణమైంది. కళ్ళల్లో నీళ్లువచ్చాయి. ఆ అబ్బాయి చెప్పినకథ కళ్లముందు కట్టినట్టయి బాధపడింది. రంగయ్యగారి మొహం పాలిపోయింది. సదానందం చిరాకులో లేచి తన గదిలోకి వెళ్ళాడు.

వినలేకా, బాధ సహించలేకా, వరలక్ష్మమ్మగారు "రానాయనా, ఎవరి రాతకి ఎవరు కర్తలు....భోంచేద్దువుగాని రా" అంటూ లేచింది.

రంగయ్యగారు కూతురు మొహంలోకి చూశాడు.

జయ కళ్లల్లో, ఆ అమ్మాయి ఎవరో, అభాగ్యురాలు— గొలుసు తేలేదని కోపంతో మొగుడు తంతే కిందపడి, తన్నుకుని, ఈశ్వరా...అనుకుంటో, ఆ యింటో ఓదార్చేవారు లేక మాట

బైటికి చెప్పలేక...ఆస్పత్రిలో, యంత్రవశంగా పనిచేసే నర్సుల ఉట్టుట్టి ఉపచారాలతో...నీళ్లవంటి రంగునీళ్ల మందులతో బాధ పడి, నిరాశ్రయంగా, చచ్చిపోయింది. డబ్బుకోసం నిండు ప్రాణం తీశాడే వాడెవడో రాక్షసుడు...జయ తెల్లటి ముఖంలోకి చూసింది. "వెళ్లు బాబూ, భోంచెయ్యి..."అంటూ జయ కుర్రాణ్ణి లోపలికి తీసుకెళ్లింది.

కుర్రాడికి భోజనం పెట్టి వచ్చింది మహాలక్ష్మమ్మగారు. రంగయ్యగారు బరువుగా శ్వాసపీలుస్తూ గట్టిగా విసురుకుంటున్నారు, ఊపిరాడనట్టు.

"ఏమండి...అమ్మాయి సంగతి ఏంచేశారు?" అంది భర్తతో. భార్య వసారా స్థంభాన్నానుకుని నుల్చుంది.

"నాలుగొందల ఏభైవున్నాయి. రేపొద్దున్నే తెనాలి పంపించి మరోపని చూసుకుంటాను. మిగతాది నెలలోపున పంపిద్దాం." అన్నాడు రంగయ్యగారు.

భార్య ఏమీ మాట్లాడకుండా నిలబడింది. వారాల కుర్రాడి కథనంతో అందరి ముఖాల్లోనూ దిగులు కన్పిస్తోంది.

"హా. హో. ఆ అబ్బాయికేం కావాలో చూడు. దురదృష్ట వంతులు..." అన్నారు రంగయ్యగారు.

"అమ్మాయి దగ్గిరకూర్చుని తినిపిస్తోందండి...పాపం, దానికి ఈ కథ విన్నప్పట్నించీ మతిపోయినట్టయింది..."

"ఎందుకే మతిపోవడం! లోకంలో ఎన్నో జరుగుతూ వుంటాయి. ఎవరికర్మల కెవరు కర్తలు...?" అన్నారు రంగయ్య గారు.

అప్పుడే బయిటకి వచ్చిన సదానందం, "కర్మ—ఎవరు చూసొచ్చారు కర్మల్ని! నిండు ప్రాణాన్ని నిలువునా తీసినవాణ్ణి ఇట్లాంటి మాటలతో క్షమించడం ఘోరం!" అన్నాడు.

"అన్నీ తెలిసినట్టే మాట్లాడుతావు! వెళ్ళువెళ్ళు," అన్నారు రంగయ్యగారు.

"అంతేలెండి. మనకి తెలిసినవాటికి కూడా మనం బాధ్యత వహించకపోవడంలోనే వుంది, మన కర్మ సిద్ధాంతపు గొప్పతనం!" అంటూ సదానందం, దొడ్లోకి వెళ్ళాడు.

తండ్రి కొడుకువంక చిత్రంగా చూశాడు. "ఏమిటిది వీడు, ఇలా అడ్డంగా మాట్లాడుతాడు ప్రతిదానికీ? ఇంకా జీవితపు లోతు తెలీదు, కుర్రకుంకకి" అనుకుంటూన్నాడాయన.

సాయంత్రం, నాలుగైంది. వడగాలి యింకా తగ్గలేదు. తీక్షణమైన సూర్యరశ్మి కొంచెం ఏటవాలుగా మారినా, చురుకు తగ్గింది కాదు. కొండప్రదేశం కావడంవల్ల రాళ్లు కాలి విజయవాడలో రాత్రి ఎనిమిదిగంటలదాకా వేడి తగ్గదు. నాలుగు దాటిన పావుగంటికి శ్యామల "జయా" అనిపిస్తూ లోపలికి వచ్చింది.

జయ హాల్లో కూర్చుని వసారాలో పడుతున్న ఎండవంక వెర్రిగా చూస్తోంది. శ్యామల లోపలికి వచ్చి, జయ దగ్గిరగా నిల్చుని, "ఏమిటోయ్, అట్లా వున్నావు?" అని అడిగింది.

జయ పిచ్చిచూపు చూసింది ఆమె వంక. శ్యామలకి అంతా అయోమయంగా వుంది. "శ్యామలా, ఆడబతుకు ఎంత దుర్భరం!" అంది జయ గొణుగుడుగా.

దొడ్లోనుంచి స్నానంచేసి తుండుగుడ్డ కట్టుకుని వచ్చిన సదానందం, ఈమాటలు విని ఆగిపోయాడు. చెల్లెలు ఇందాకటి వారాల కుర్రాడి కథవిని అదే ఆలోచనలో ఇంకా వుందా! నిజమే... దారుణమైన కథే...

అతను, ఆలోచిస్తూ తన గదిలోకి వెళ్లాడు.

శ్యామల అతనివేపు ఓరచూపొకటి చూసి, "నీ పిచ్చిగాని, ఆడబతుకు ఒకప్పుడు మాత్రం దుర్భరం కాకుండావుందా! నీకు అకస్మాత్తుగా ఈ ఆలోచనెందుకు వొచ్చింది?" అంది చిరిచాప మీద కూర్చుంటూ. జయ, మెల్లిగా వారాల కుర్రాడు చెప్పిన కథంతా శ్యామలకి చెప్పి, "శ్యామలా, డబ్బు ముందు ప్రాణానికి కూడా విలువలేదా?" అని అడిగింది బాధగా.

"అంతే అనిపిస్తోంది ఈ కథవింటే...అయినా, అదేపనిగా ఆలోచించబోకు, సరదాగా, మీ అన్నయ్య వేసిన బొమ్మలేమైనా వుంటే చూద్దాం పద" అని సదానందం గదివేపుగా బయిల్దేరింది స్నేహితురాలు. జయకూడా లేచి, స్నేహితురాల్ని అనుసరించింది.

సదానందం, దుస్తులు వేసుకుని, ఒక చిత్రం ముందు కూర్చుని

చూస్తున్నాడు దాని బాగోగుల్ని పరీక్షిస్తున్నట్టు. అది ఇంకా పూర్తిగాని పెన్సిల్ స్కెచ్...

శ్యామలా, జయా, అతని వెనకాలే నుల్చుని చూశారా చిత్రమేమిటో. వాళ్ల గుండెలు జల్లుమన్నాయ్.

కీచకునివంటి మనిషొకడు, ఒకమ్మాయిని తన్నాడు; కాలు ఇంకా లేచేవుంది. ఒక కాలు, ఆ నింకుమాలాలి పొట్టమీ దేవుంది. ఆ అమ్మాయి, కళ్లు తేలిపోయాయి; తల పక్కకి పెట్టింది...ఆ కళ్లల్లో తుపాకీ దెబ్బతిన్న పిట్ట తన్నుకుంటున్నప్పటి దారుణం ప్రతిఫలిస్తోంది. గోడకున్న దీపం ఆరి పొగవొస్తోంది.

"అన్నయ్యా!" అని అరిచి జయ, గోడకి జారగిలబడిపోయింది. ఆమె కళ్లు మూతలుపడ్డాయి.

12

వకీల్ శేషాద్రిరావుగారు తెనాలిలో తన మేడలో ఆఫీసుగదిలో ఫాన్ గాలికింద కూర్చుని తీరిగ్గా, మాట్లాడుతున్నాడు గుమస్తాతో. గెడ్డకుర్రాడు ఆఫీసుగది వాకిలిదగ్గిర నిలబడి బైటికి చూస్తున్నాడు. అప్పుడు సాయంత్రం మూడుగంట లవుతుందేమో. కోర్టులకి వేసంగి శెలవలివ్వటంవల్ల, ప్లీడరుగారికి బైటికి కదిలేపని లేదు. కోర్టులు తెరిచాక తను చెయ్యవల్సిన పన్లుగురించీ, ఇతర విషయాలూ ముచ్చటిస్తున్నాడాయన.

"చూశావుటోయ్ సీతాపతీ! మా వియ్యంకుడుగారు వెయ్యి రూ॥లకి గాను, నాలుగొందల వెభై పంపించారు. మిగతా పైకం నెలలోపున పంపిస్తారట. కార్యం ముహూర్తం శ్రావణమాసంలో ఏర్పాటు చేస్తార్ట!" అన్నాడు ప్లీడరుగారు, మనియార్డర్ కూపన్ తీసి చూస్తూ.

సీతాపతి "అలాగునా?" అని మాత్రం అన్నాడు.

ప్లీడరుగార్కి గుమాస్తా అభిప్రాయంతో నిమిత్తంలేదు. తను చెప్పేది వింటూ ఊఁకొట్టే మనిషొకడు ఎదటవుండాలి అంతే.

"డబ్బు లేదు, డబ్బు లేదూ అంటాడు గాని రంగయ్యగారి కేమోయ్! హైస్కూలు పండిట్. నెలా రెండొందల చిల్లర వొస్తుంది. పైగా పుస్తకాలు రాస్తాడు, పత్రికలకి వ్యాసాలూ అవీ

వుండనే వున్నాయి. బాగానే సంపాయిస్తున్నాడు ఎడా పెడా..." ప్లీడరుగార్కి—ఏ మాటల్లో వున్నా ఉదరం సరిగ్గా వేళయ్యేసరికల్లా అలారం కొట్టినట్టు...గుర్తుచేస్తుంది...టిఫిన్ వేళయింది...అని.

"రెడ్డీ!" అని ఒక్క కేక పెట్టాడాయన. ఆకలిని ఒక్క క్షణమైనా భరించలేడు; రెడ్డి సవినయంగా వొచ్చి నిలబడ్డాడు. "గుర్నాథం హోటలుకి పోయి, డజన్ గారెలూ, ఎదురుగా వున్న పళ్లకొట్లో అర డజన్ చక్రకేళీలు, ఫ్లాస్కులో సోడా షాప్‌లో బాదం—నిండా పోయించుకురా" అన్నాడు, రెండు రూపాయల కాయితం చేతికిచ్చి.

కుర్రాడు ఫ్లాస్కు తీసుకుని వాయువేగంతో పరిగెత్తాడు.

సీతాపతికి కాఫీ తాగాలనిపిస్తోంది. ప్లీడరుగారు సోది మానడు. శెలవల్లో గూడా పనే...

"నేను హోటలుకి వెళ్ళి..." అని ఆగాడు గుమాస్తా.

"పోయిరా. త్వరగా రా. రెడ్డి కనపడితే ఆ చక్రకేళీలు మంచివి చూసి పంపించు" అని ప్లీడరుగారు గుమాస్తాకి అనుమతిచ్చారు.

గుమస్తా రోడ్డుమీద కాలు పెట్టాడు. ఎండ దవానలంలా దహిస్తోంది. వడగాడ్పులకి, ఎర్రని దుమ్ము సుడులు సుడులుగా లేస్తోంది. అతను మెల్లిగా నడిచి, గాంధీ చౌకుకి వచ్చి ఒక హోటల్లో కాఫీ పుచ్చుకుంటున్నాడు. రెడ్డి అదే హోటల్లో గారెలు పార్సెల్ కట్టిస్తూ కౌంటర్ దగ్గిర కనపడ్డాడు. ఎండదెబ్బకి వాడిపోయిన మొహంతో—చమటలు కక్కుతూ నుల్చున్నాడు కుర్రాడు. గుమస్తా "ఒరే రెడ్డీ—" అని పిల్చాడు.

రెడ్డి తిరిగిచూసి, లోపలికొచ్చాడు జంకుతూ, "గారెలు వేడిగా వండుతున్నారంట. ఐదు నిమిషా లుండమన్నారండి" అని, ఆలస్యానికి అడక్కముందే సంజాయిషీ చెప్పుకున్నాడు, సీతాపతితో, "అది గాదురా, అట్టా కూచో, రెండు ఇడ్లీ తిను. మెల్లిగా వెళ్లు పరిగెత్తకు. ఎండ ఎట్లా వుందో చూశావా!..." అన్నాడు గుమాస్తా.

కుర్రాడు జంకుతూనే, గుమాస్తా వెనకనున్న సీట్లో కూర్చున్నాడు. సీతాపతి చెప్పగా సప్లైయర్ రెండు ఇడ్లీలు తెచ్చి రెడ్డి ముందు పెట్టాడు. రెడ్డికి తొందర. ప్లీడరుగారు ఏమంటారో! ఇడ్లీ చట్నీ, కారప్పొడీ అన్నీ అన్నం కలిపినట్టు పిసికి, మూడు ముద్దల్లో గబగబ మింగి, ఓ గ్లాసెడు నీళ్ళు గడగడ తాగేసి "వెళ్తానా" అని సీతాపతితో చెప్పి బయల్దేరాడు. సీతాపతి గూడా వెనకాలే వచ్చి, కుర్రాడికి పెద్ద సైజు చక్కెకేళీలు అర డజన్ కొనిచ్చి, ఫ్లాస్కు నిండా బాదం పోయించి పంపించాడు. కుర్రాడు వెళ్లిపోగానే ఒక సిగరెట్టు కొని కాలుస్తూ, నుల్చున్నాడు పక్కనే.

రెడ్డి, గారెల పొట్లాన్నీ—బాదం ఫ్లాస్కును, చక్కెర కేళీల్ని ప్లీడరుగారి ముందు పెట్టి తిరిగి తన యథాస్థానానికి వెళ్లి నుల్చున్నాడు. ప్లీడరుగారు టిఫిన్ నములసాగారు.

ఇదే సమయాన మేడమీద హాల్లో తల్లీ కూతురు రమణమ్మా, కొడుకు త్రియంబకరావూ తీవ్రంగా సంభాషిస్తున్నారు. రమణమ్మ గోడకానుకుని కూర్చుంది. ఆమె కూడా త్రియంబకరావులాగే వుందిగాని, తల్లి పోలిక కావడంవల్ల, కొంచెం బక్కపల్చగా వుంది. జుట్టు తీసెయ్యలేదు. అంచులేని గులాబీరంగు మల్లు చీరె కట్టింది. మెళ్లో మూడు పేటల గొలుసొకటి వుంది. తెల్లని మల్లు రవికె తొడిగింది. చేతికి రెండు జతల బంగారపు గాజులున్నాయి. తల్లి కొడుకువంక చూస్తూ, "ఇవ్వాళే మీ మామగారు డబ్బు పంపేశాడు. ఇంకా కొద్దిగా రావాల్ట" అంది. కొడుక్కి తల్లి చెప్పిందాకా ఈ వివరం తెలీదు. అసలు త్రియంబకరావుకి తిండి—నిద్ర తప్ప ఇతర అల్పవిషయాలు పట్టవు.

రమణమ్మ, "అవునురా. శ్రావణమాసంలో నీ పెళ్లాం కాపరానికి వస్తుందిట. మిగతా డబ్బుకూడా తెస్తుందిలే దిగులుపడకండి" అంది, వెటకారంగా.

త్రియంబకరావు "ఇంకా ఎంతొస్తుందే? అని ప్రశ్నించాడు అమాయకంగా.

"ఇంకో ఐదొందలు. అంతేగాదుటే అమ్మా?" అని అడిగింది కూతురు తల్లిని.

"నీకన్నీ వెటకారం, వేళాకోళం. వాళ్లియ్యాల్సింది వాళ్లిస్తున్నారు. ఊరికే దానధర్మం ఏమైనా ఇస్తున్నారా?"

"నేనుమాత్రం ఏమన్నానే? డబ్బు వొస్తుందన్నాను అంతేనా?" అంది రమణమ్మ.

"అంతేలే" అన్నాడు తమ్ముడు.

తల్లి రుసరుసలాడుతూ, "దాన్ని ఇప్పుడే తెచ్చి నెత్తిన పెట్టుకోమంటుందిరా నీఅక్క! అటా అయితే మిగతా పైకం ఇస్తారా వాళ్ళు?" అన్నది కొడుకుతో.

"నిజమేనే అక్కయ్యా! డబ్బులు లేకండా 'అది' వొస్తే ఎట్లాగే మరి?" అని అక్క వంక తిరిగి ప్రశ్నించాడు తమ్ముడు, ఏమిటో అర్థమైనట్టు మొహం పెట్టి.

రమణమ్మకి లోలోపల మండుతోంది. "నేనూ, అదేరా అంటున్నది. డబ్బుమాత్రంవొస్తే చాలగుట్రా? 'అది' కూడా ఎందుకురా? ముష్ట్యాటంగా వొంశీ నాగొప్పదా ఏం?" అంది గొంతు సౌమ్యంగా పెట్టి యధార్థం మాట్లాడుతున్నట్టే.

తమ్ముడికి అక్కమాట అర్థంకాలేదు; ఆమెవేపు చూస్తున్నాడు మౌనంగా.

తల్లికి అర్థమైంది. "మహా చెప్పొచ్చావులే; గుడ్డొచ్చి తల్లిని వెక్కిరించినట్టు. డబ్బు అంటే నీకు మహా తేలికగావుందిలే" అంది కోపంగా.

"అవునే రమణమ్మా, డబ్బు అంటే నీకేం తెలుసునే?" అని ప్రశ్నించాడు తమ్ముడు.

"నాకేం తెలుసురా బూడిదా! డబ్బంటేనూ? నీబోటి వాజమ్మకే తెలుసు అన్నీనూ!" అని మెటికలు విరిచింది రమణమ్మ.

"వాజ, వాజ! ఉదయం లేచి సాయంత్రందాకా వాణ్ణి ఆడిపోసుకోటమే సరిపొయ్యె నీకు. నీకేంపుట్టిందే!" తల్లి కోపంగా అన్నది.

"వాజ కాకపోతే పెళ్లిచేసుకుని రెండేళ్లాయె, పెళ్లాం వూసయినా ఎత్తకుండావుంటాడూ! వాజా, వాజన్నరా" అంది రమణమ్మ.

"చాల్లే. ఎవరైనా నవ్విపోగలరు వింటే...పద. పద. నాన్న గారికి నారింజరసం తియ్యాలి" అంది తల్లి లేస్తూ.

కూతురు, "చాకిరీ చెయ్యటానికేగా నేనిక్కడ వున్నది, వస్తాలేపద" అంది లేవకుండానే.

తల్లికి ఈ సంభాషణ ఇంతటితో సరిపెడ్తే చాలుననిపించింది గాబోలు, "అబ్బాయి, కాఫీకిరా నాయనా" అంటూ కిందికి పోయింది.

ఆమెవెళ్లగానే, అక్క "ఒరే తమ్ముడూ, నీ పెళ్లాం నీకు జ్ఞాపకంవుందిట్రా?" అని అడిగింది.

త్రయంబకరావు ఈజీచేర్‌లో ఆనుకుని కూర్చుని పైవంక చూస్తున్నవాడల్లా లేచికూర్చుని, "ఎందుకు జ్ఞాపకంలేదూ? ఎర్రగా, వుంటుంది,..." అని ఆపేశాడు.

"ఏం ఆపేశావు! కునుకువస్తోందా,?" అని ఎత్తిపొడుపుగా అంది అక్క.

"పోవే, నీకెప్పుడూ ఎగతాళేనూ" అంటూ తమ్ముడు లేచాడు కిందికి పోవటానికి.

"ఎందుకురా, జన్మ ఎత్తారు! దమ్మిడీ ప్రయోజనంలేదు" అంటూ వెంబడే పోయింది రమణమ్మ.

త్రయంబకరావు అక్కవేపు కొంచెం కోపంగా చూస్తూ, "నేనేమన్నాను? 'దాన్ని' రావొద్దన్నానా?—" అన్నాడు నిదానంగా మెట్లుదిగుతో, చివరి మెట్టుమీద ఆగి.

"నీ పెళ్లాంమీద నీకులేని మమకారం ఎదటివాళ్లకి వుంటుందిట్రా వాజా?" అంది, అక్క వెక్కిరింపుగా.

"ఏమిటే నువ్వు! చంపుతున్నావు? నేనేం చెయ్యాలంటావు?" అన్నాడు విసుగ్గా తమ్ముడు.

"అదీ చెప్పాలిట్రా—దాం తగలెయ్యా!" అంది రమణమ్మ, ఏదో ఆలోచిస్తూ. "తర్వాత చెబుతాలే" అంది—గబగబ లోపలికి పోతూ, కిందినించి తల్లి [illegible]కేక పెట్టేసరికల్లా.

త్రయంబకరావు మౌనంగా తలొంచుకుని [illegible]లికి వెళ్లాడు, [illegible] [illegible]ంచుకొంటూ.

13

మొగల్రాజపురం కొండమీది శిథిలమండపం మీద, సాయంత్రంపూట, వరదరాజూ ఏడుకొండలూ, ఇంకో నలుగురూ కూర్చుని మాట్లాడుకున్నారు. చిరుచీకట్లు అవరిస్తున్నాయి. చల్లగాలి వీస్తోంది. మండపానికి అల్లుకున్న తీగెలు ఊగుతున్నాయి. బీడీలు కాలుస్తున్న నలుగూ, పడమర దిక్కున అత్యల్పమైన నీలి ఎరుపు కాంతుల ఆధారంతో, వరదరాజు, పర్సులో నుంచి డబ్బు తీసి లెక్క చూస్తున్నాడు.

వరదరాజు పక్కనే నిలబడ్డ వెంకటప్పడు, "ఈపూట భలే ఛాన్సులే. గవర్నర్ పేట సెంటర్ కాడ నిలబడ్డా...ఆ పెద్ద ఓటల్ లేదు ఆ మూలమీద. ఓ కళ్లజోడు ముసలాయన ఏందో వ్యాసగా పోతా పోతా, ఓటల్ కాడ కేనికో నిలబడ్డడు. పక్క జేబులో పర్సు కానొస్తుండది. చుట్టూ చూసినా. ఎటుసూసినా జనవే...బీటు కాడ పోలీసోడు కూడా నిలబడివుండాడు. మెల్లిగా ముసలోడి పక్కగా పోతా పోతా ఏటయితే అదే అయితాదని జేబులో చెయ్యేసినా. మన కరమ బాగుండాది. పర్సు చేతికొచ్చినాది. గబుక్కున ఓటల్లోకి దూరి, లోపలికి పోయినా..."

వరదరాజు తలెత్తి వాడి ముఖంలోకి చూస్తూ, "ఓటల్లోకే పోయినా! తెలివే! ఎవడన్నా సూసి లోపలికొస్తే బోనులో ఎలకల్లే దొరికిపోవుంట్రా యెదవా?" అని మందలింపుగా ప్రశ్నించాడు.

వెంకటప్పడు "ఓసి! నా కీపాటి తెలవదంటా! ఆ ఓటల్లో 'క్లీనరు,' మా మామకొడుకే. ఆడికిచ్చేసి, అరగంట కూసున్నా. జాలీగా కాఫీ తాగి, డబ్బు లాడి మొగాన పారేసి, డబ్బు తీసుకుని మెల్లిగా వొచ్చేసినా. ఓరూ సూడ్లేదులే" అని ముగించాడు తన ప్రలాపం.

వరదరాజు తీక్షణంగా పర్సునంతా గాలించాడు. రెండొందల రూపాయలున్నాయి. చిల్లర పావలావుంది. అవిగాక రెండు బ్రాకెట్ అంకెలు కట్టిన చీట్లున్నాయి. పర్సు ముందువేపు అది ఎవరిదో వారి పేరు వ్రాసిన అట్టముక్క ప్లాస్టిక్ షీట్ కింద వుంది.

వరదరాజుకి అక్షరాలు గుర్తు తెలేవు. అంగుకని, పక్కనవున్న ఇంకొకణ్ణి, "ఓరే ఏడుకొండలూ, ఇదేందో చదవరా," అని పర్సు చేతికిచ్చాడు.

ఏడుకొండలు అక్కడ సమావేశమైనవా రందరిలోకి కొంచెం అక్షరజ్ఞానం కలవాడు. మూడో తరగతో నాలుగో తరగతో చదివాడు చిన్నప్పుడు. అతను, పర్సును వెలుగుపడేట్టు పట్టుకుని అక్షరాలు కూడబలుక్కుంటూ చదవసాగాడు, "సంకట-రం-గ-య్య. ఎం. ఏ. తెలుగు టీచరు ...హైస్కూలు—విజయవాడ..." అని పూర్తిచేశాడు.

వరదరాజు మొహం ఆ క్షణంలో కొంచెం వికృతంగా మారింది. "మళ్ళీ చదవరా" అన్నాడు. ఏడుకొండలు మళ్ళీ చదివి వినిపించాడు.

వరదరాజు సంశయం రూఢి చేసుకున్నాడు. ఇది రంగయ్యగారిదే...పాపం, ఎంతో మంచివాడు, పిల్లలుగలవాడు, బీదవాడు, తనంటే ఎంతో ప్రేమగా వుంటాడు...ఆయన జేబు కొట్టేశారే! వాళ్ళకేం తెలుసును, ఆయన మంచితనం! తెలియ నవసరంకూడా లేదు. తిరిగి రంగయ్యగారి కిచ్చేస్తే? ఎల్లా ఇవ్వటం? అసలు ఇవ్వటానికి వీళ్ళొప్పుకుంటారా? ఇవ్వటం ఎలాగో ఇవ్వొచ్చు...వీళ్ళని కాస్త కదలించి చూద్దాం...

వరదరాజు, ఆలోచన కట్టేసి, "ఈయన్నెరగవురా, ఏడుకొండలూ?" అని ప్రశ్నించాడు మెల్లిగా.

"ఎవడైతేనేం?.. ఆఁ...గుర్తొస్తోంది ... రోజూ బ్రాకెట్ కంపెనీకాడికొస్తడే, పంతులు ... ఆయనా? కళ్ళజోడు పంతులు?..." అని ప్రశ్నించాడు ఏడుకొండలు, ఎందుకూ ఈ వివరం, అన్నట్టు చూస్తూ.

మిగతావాళ్ళు వింటున్నారు. తొమ్మిది భాగాలేసినా, పది రోజులకి జల్సాగా సరిపోతుందీ డబ్బు. ఈ రాత్రికి తమ ప్రియురాళ్ళనో, భార్యల్నో—నిర్విచారంగా వెళ్ళి కలుసుకోవచ్చు... కడుపునిండా తినొచ్చు, తాగొచ్చు.

వరదరాజు, డబ్బు మొత్తాన్ని చేతిలోకి తీసుకుని, పర్సు

జేబులో పెట్టుకుని, "పాపం, పిల్లలు గలోడ్రా! ఏడ్చి పోతాడు. నెలజీతం కామాలా!" అన్నాడు సానుభూతిగా.

"అయితే ఏం దీ సోద! ఏమంటావు నువ్వు? పాపం తెచ్చి ఇచ్చేద్దావంటనా?" అన్నాడు వెటకారంగా, ఏడుకొండలు, వరదరాజు చేతిలో డబ్బుకేసి చూస్తూ గుటకలు మింగుతూ.

"ప్రాణాలకి తెగిచ్చి జేబు కొడ్తే, తిరిగి యిస్తానికేనా యెట్లా?" అన్నాడు వెంకటప్పడు. అతని కళ్ళముందు, అతని ప్రేయసీ, అన్నం వడ్డించిన కంచం కనపడుతున్నాయి.

వరదరాజు "ఏం ఇచ్చేస్తే! రేపు ఇంకోఛాన్సు చూస్తే సరిపోద్ది! ఏందంటా!" అన్నాడు ధీమాగా. కాని ఈ సలహా అందరికీ నచ్చుతుందో నచ్చదో అని బెరుకుగానే వుంది. ఆ కొద్దిపాటి వెలుగులో అందరి మొహాల్నీ పరీక్షగా చూస్తున్నాడు.

"ఏడ్చినట్టుంధిలే నీసలా రెండొందల రూపాయలు ఊరికనే ఇచ్చేస్తాడంటా! తోమలపాకుల్లో పెట్టి ఇచ్చిరా, పోంగానే పోలీసుల్ని పిల్చి అప్పగిస్తడు నీతిక్కా, నాతిక్కా కుదురిద్ది. జాలేస్తంగేం పాపం జాలి!" అన్నాడు ఏడుకొండలు కసిగా.

వరదరాజు ఇక పైన మాట్లాడ్డాని కేమీ లేదు. వీళ్ళందర్నీ వ్యతిరేకించి అతను చేయగలిగిందేమీ లేదు. దొంగలైనా వాళ్ళల్లో వాళ్ళకి వృత్తిరీత్యా ఒకనీతీ, న్యాయం ఏడ్చింది మరి. ఎవడెక్కడ ఏరకంగా డబ్బు సంపాయించినా, తలాకొస్త పంచుకోవాలి... ఇప్పుడూ అంతకంటే, అన్యథా జరగటానికి వీల్లేదు. వరదరాజు జటిలమైన తర్కంలో పడ్డాడు. ఇప్పుడు తను అధికారం వుపయోగించి ఈ డబ్బు తీసుకెళ్ళి రంగయ్యగారి కియ్యవచ్చు...బాగానే వుంది. కాని, ఈ కూర్చున్న వాళ్ళూ, ఇక్కడికి రాకుండా వున్న ముగ్గురూ, ఈ డబ్బుమీద ఆధారపడి వున్నారు. అందులోనూ రాకుండావున్న ముగ్గుర్లో ఒకడు రైల్లోనించి కిందపడి మోకాలు విరగ్గొట్టుకుని ఆస్పత్రిలో పడివున్నాడు. వాడి సంసారంగతీ వాడిగతీ ఏంకావాలి? ఇప్పటికి వారంబట్టి ఒకటి అరా, లాటరీలో సంపాయించి పంపుతున్నాడు...మిగతా ఇద్దర్నీ పోలీసులు దచ్చేట్టు ఉతికి వొదిలిపెట్టారు. వాళ్ళిద్దరూ, ఆ గుడిసెల్లో పడివున్నారు మూలుగుతూ. ఇంకో పదిహేనురోజులకి లేచినా లేచినట్టే... వాళ్ళు.

వాళ్ళేనా? ఈ కూర్చున్నవాళ్ళు? వాళ్ళకి ఎంత ఆశగా వుంది! వారంనించీ చస్తున్నారు ఎండగాడ్పుల్లో వొంటిపూటల తిండితో, బీడీలు లేకా, టీలు లేక, ఇళ్ళల్లో పెళ్ళాలూ, పిల్లలూ—అవి లేనివాళ్ళు 'ప్రియురాళ్ళూ' అల్లాడుతున్నారు...

తనో! తనువున్నా లేకపోయినా, వసంతందగ్గర తెచ్చుకుని—తింటున్నాడు! ఎన్నాళ్ళు?... కానిపాపం రంగయ్యగారు!! ఎంత మంచివాడు! తనేదో పెద్దమనిషనని నమ్మి, ఆయన తన గొడవ కూడా చెప్పుకొచ్చాడొకనాడు. లేకపోతే తనకేం తెలుస్తుంది గాని,...

వరదరాజు ఆలోచన మానేసి, రెండొందల్ని తొమ్మిది భాగాలు చేసి, ఐదుగురికి ఐదుభాగాలూ పైగా హాజరైన ముగ్గురి భాగాల్ని ఏడుకొండలు చేతికి ఇచ్చేసి, తనభాగం జేబులో వేసుకుని, "పదండిరా పోదాం. ఒరే ఏడుకొండలూ! నువ్వు రేపు లాటరీపెట్టూ?..." అనేసి, గబగబ మంటపందిగి, మెట్లు దిగపోగాడు. ఏడుకొండలు ఖాళీపగ్గును కొండదిగువకి విసిరేసి, బయల్దేరాడు, మిగతా వాళ్ళతో కలసి.

వరదరాజు మనస్సు కలతగావుంది. నడుస్తూనే ఆలోచిస్తున్నాడు. బాగా చీకటిపడిపోయింది. మొగల్రాజపురం పొయ్యే కార్లూ, వొచ్చే కార్లూ, ప్రసరిస్తున్న ఫ్రంటులైట్ల కాంతీ, రోడ్డు దీపాల కాంతీ, చీకటిని కొంతవరకూ పోగొట్టుతున్నాయి.

వరదరాజు బుర్రలో ఏకకాలంలో అనేక ఆలోచనలు రేగాయి. అతనెప్పుడూ, ఎవరిమీదా ఇంత జాలిపడి ఎరగడు. రంగయ్యగారి అమ్మాయికి సుస్తీగా వుండటం, ఆయన కళ్ళు సరిగ్గా లేక, అవస్థపడటం, కూతురు పెళ్ళికి చేసిన అప్పు పెరిగి పెద్దదై ఆయన్ని ఏ క్షణాన్నైనా మింగటానికి సిద్ధంగా వుండటం—ఇవన్నీ ఆయన నోట విన్నప్పుడు తనకి మహా జాలేసింది. అంత చదువుకున్నవాడికి ఎన్ని కష్టాలు! తనకి అవకాశం వుంటే ఎంతో సహాయపడాలని వుబలాటం వేసిందప్పుడు. కాని జరిగిందేమిటి. ఆయన పర్సే కొట్టేసి, ఏమి చెయ్యటానికీ వీల్లేక చూస్తూ వూరుకోవల్సి వొచ్చింది...

వరదరాజు గవర్నర్ పేట సెంటర్‌కి వొచ్చేసరికి, ఎనిమిది గంటలయింది. అతను యథాలాపంగా, అమూల్ హోటల్ వైపు

చూశాడు. స్తంభించిపోయినాడు. ఎవర్ని గురించి ఇంతసేపట్నించీ తింగోనిగా వొస్తున్నాడో ఆ రంగయ్యగారే, ఫుట్‌పాత్ మీద తిరుగుతూ వెతుకుతున్నారు, పర్సు ఎక్కడైనా పడిపోయిందేమో నని ఆయనకింకా అనుమానమైనా కలగలేదు, తన జేబు ఎవరో కొట్టేశారని. జారిపడిపోయిందనే ఆయన ఊహ

వరదరాజు మెల్లిగా, ఆయన దగ్గిరగా వొచ్చాడు. వరదరాజును చూసీగానే రంగయ్యగారు, రెండు నిమిషాలు కళ్లజోడుగుండా, నిదానించిచూసి, గుర్తించి, "నువ్వేనోయ్! ఇదిగో, ఇక్కడే నా పర్సు పడిపోయింది.. కొంచెం చూద్దూ! నాకు సరిగ్గా చూపు ఆనటంలేదు' అన్నారు బాధగా.

వరదరాజుకి గొంతు జారేసింది. ఏమిటి చెయ్యటం! నోటికి వచ్చే సరికాక ఐదునిమిషాలు. తిరిగి, "అయ్యగారికి పిచ్చిగానీ, లేకపోతే ఈ జనంలో పర్సుపడితే వుంటుందా! ఎవడికి దొరికిందో! చంకబెట్టుకుని పోయివుంటాడు.." అన్నాడు తెలివిగా.

"అంతే నంటావా?" అని ప్రశ్నించారు రంగయ్యగారు ఉసూరుమంటూ. కాని నిజమే! ఇక్కడ ఈ జనసమ్మర్దంలో పడితే మళ్ళీనా తిరిగి దొరుకుతుందా? అనిపించిం దాయనకి. అదీగాక కొంచెం సిగ్గేసింది కూడాను. నడిబజార్లో వెతుక్కుంటూ కూర్చోటమా! అనిపించింది

"పద నాయనా, వెళ్దాం. ఏది ఎవరికి ప్రాప్తమో అది వాళ్లకి పోతూంటుంది..." అంటూ ఇంటివేపు నడవసాగారు

వరదరాజుకి వొళ్లంతా జెర్రులు పాకినట్టయింది. ఈయన సొమ్ము! కష్టపడి సంపాయించివుంటారు!.. కాని.. వరదరాజుకి ఈ ఆలోచన అట్టే నిలకడగా నిలవలేదు. "పంతులుగారూ! నే వెళ్లొస్తా...జాగర్తగా వెళ్లండి బళ్లొస్తాయి" అని హెచ్చరించాడు.

రంగయ్యగారు, "పర్వాలేదులే. కళ్లింకా అంత దుస్థితికి రాలేదు నాయనా. వెళ్లగల్ను..." అంటూ ఏదో జ్ఞాపకం వొచ్చినట్టు వరదరాజును తనతో రమ్మని సౌంజ్ఞచేశారు. వరదరాజు ఆశ్చర్యపడి ఆయనవెంట వెళ్లాడు. ఇద్దరూ గవర్నర్ పేట సెంటర్ దాటి ఓ సందుమలుపు తిరిగాక, రంగయ్యగారు ఆగారు. వరద

రాజుకి మాత్రం వినపడేలాగా, "నా పర్సులో నిన్నటి బ్రాకెట్ చీట్లు రెండున్నాయే! ఇవ్వాళ పొద్దున్నే వద్దామనుకుంటే వీలు చిక్కింది కాదు; అందులో నెంబర్లు నాకు జ్ఞాపకమే లే. ఒక వేళ బ్రాకెట్ వచ్చేట్టయితే 'పే' ఇస్తాడా అతను?" అని ప్రశ్నించారు, ఆదుర్దాగా.

వరదరాజు "ఇవ్వాళ్ల ఫైవ్ జీరో వొచ్చిందండి. మీ రే నెంబర్లు వేసారేమిటి? రాత్రి నేను ఆలస్యంగా వొచ్చా. అయ్యగారు వొచ్చివెళ్లారని చెప్పారక్కడ." అన్నాడు.

రంగయ్యగారు నిరుత్సాహంగా, "పోనీ, వెధవ ఫైవ్ జీరో వొచ్చిందీ! మనకి అదృష్టం బాగా లేదోయ్. నెలనించీ ఒక్క బ్రాకెట్ తగిలేవొట్టు. ఛా! దీన్ని వొదిలించుకోవాలి..." అని విరక్తిగా అనేసి, "వెళ్ళు నాయనా పొద్దు పోతోంది" అన్నాడు.

"అయితే అయ్యగారు రియ్యాల ఓపెనింగు కట్టటానికి కూడా రారూ?" అని ప్రశ్నించాడు వరదరాజు.

"రాను నాయనా. ఇంకా దానిజోలికి రాను. ఆ ఆశ అంతరించింది. పోనీ దాం దుంపతెగ." అన్నాడు రంగయ్యగారు విరక్తిగా, ప్రతిజ్ఞ చేసేవాడిలాగా.

వరదరాజు ఆయనవంక వింతగా చూశాడు. బ్రాకెట్ పిచ్చి సామాన్యంగా వొదల్దు. ఈయన ఇంత త్వరలో క్షణంలో మానేస్తాను అంటున్నాడే! సాధ్యమా! చూద్దాం! ఇది శ్మశానవైరాగ్యంలా తాత్కాలికం అయివుండొచ్చు... వరదరాజు చెయ్యెత్తి రంగయ్యగారికి నమస్కరించి వెనక్కి తిరిగి వెళ్లిపోయినాడు.

రంగయ్యగారు మెల్లిగా నడిచి ఇంటికి చేరుకున్నాడు. ఆయన అంతర్యంలో ప్రబలమైన సంఘర్షణ బయల్దేరి తుపానులా వీస్తోంది. భాగవతం రాయటం మొదలెట్టాక ఇవ్వాళ, వేళకి కూర్చుని రాయటం మానవల్సి వచ్చింది. దానికి ఎన్నో కారణాలున్నా, మనస్సు పీకుతోంది. తినకేమో, కళ్ళు సరిగ్గా కనపడక, అమ్మాయి చేత రాయిస్తున్నాడు వారంనుంచి. అమ్మాయి మళ్లీ ఇవ్వాళ తిరిగి [illegible] వచ్చి పడిపోయింది. నిక్షేపంలాంటి పిల్ల, నిత్యం అల్లరిగా, [illegible] నవ్వుతూ తిరిగే పిల్ల వాడిపోయి, దిగులుగా వుంటూవుంది అమ్మాయి. ఆ వేళ, సదానందం గదిలో పడిపోయిం

తర్వాత అల్లాఅయింది. డాక్టర్‌కి చూపిస్తే, "ఏమీ లేదు. ఇది శారీరకమైన వ్యాధేమీ గాదని తేల్చి చెప్పాడు. అయినా ఎందుకైనా మంచిదని, ఏవో ఇంజక్షనులు రెండు చేశాడు. టానిక్కు రాసి ఇచ్చాడు. టానిక్కు తాగుతూనే వుంది...అయినా మళ్లీ ఇవ్వాళ మైకంవొచ్చి వంటింట్లో, పడిపోయింది...అనేక కారణం, అది ఆ స్థితిలో లేదు. తను...వీలుకాక.. బాధపడుతూనే రాయటం ఈ పూటకి మానుకోవల్సి వచ్చింది...

దానికివ్వాళ మైకం ఎందుకొచ్చిందో!...

రంగయ్యగారు, తన నెలజీతం పోయినందుకేనా విచారించటం లేదు. కూతురు జబ్బేమిటో తెలియక బాధపడుతున్నాడు.

14

కరుణమూర్తి కొట్లో మధ్యాహ్నం మూడుగంటలప్పుడు, మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు, పనిలేని మైనర్ రమేశం, కూర్చుని మాట్లాడుతున్నాగా. కరుణమూర్తి ఎండతాపం సహించలేక, ద్రాక్షరసం తెప్పించి, పెద్దమనుషులకిచ్చి, తనూ పుచ్చుకుని త్రాగాడు. లోపల ఉక్కలో ఉదయంనించీ మగ్గుతున్న గుమాస్తా మట్టికూజాలో చన్నీళ్ళు ఓ గ్లాసు తాగి, తనపనిలో నిమగ్నుడైనాడు. పిల్లికి సదా శుశ్రూష చేస్తూ అడిగినవన్నీ వాయువేగ మనోవేగాలతో అందిస్తూన్న కుర్రాడు ఉస్సూరుమని చెమటకి తడిసిన చొక్కాలో గోడకి చేరగిలపడి నుల్చుని పెద్దవాళ్ళు ముగ్గురూ సేవిస్తున్న ద్రాక్షారసం గ్లాసులవంక ఆశగా, కసిగా, చూస్తున్నాడు.

కరుణమూర్తి సిగరెట్టు వెలిగించి, రమేశానికి ఒకటిచ్చి, "శాస్త్రిగారికి ఇలాంటి దురభ్యాసాలేవీ లేవు. అదృష్టవంతులు" అన్నాడు.

రమేశం అర్థస్ఫూర్తిగా నవ్వాడు, శాస్త్రిగారూ నవ్వారు. తరవాత ఆయన గొంతుసవరించుకుని, "అదికాదోయ్ మూర్తీ! నువ్వేమో పేరుకి మన శిష్యుడివేగాని, మా గొడ్డవే పట్టించుకోవు. అన్నీ పైపైమాటలేనా?" అన్నాడు, స్నేహపూర్వకమైన నిష్ఠుర స్వరంతో.

"అయ్యయ్యో! ఎంతమాట! ఎంతమాటా? గురువుగారు! ఏమిటిలా అంటున్నారు! మీ కడుపులో దాచుకుంటే నాకు తెలుస్తుందా? పైకి చెప్పండి! తప్పేమైనా వుంటే సర్దుకుంటాను" అన్నాడు వినయం, విధేయత ఉట్టిపడేట్టుగా పబ్లిషరు.

"రంగయ్య చేత, ఒకటి, రెండు, మూడు ఫారాలకి తెలుగు పాఠ్యపుస్తకాలు రాయించావట! మొన్న తెలిసిందినాకు! నా చెవిని ఒక్కమాట వెయ్యకూడదా?" అని ప్రశ్నించాడు శాస్త్రిగారు.

"దీన్లో రహస్యం ఏముందండి గురువుగారూ! ఇంకా వాటిని టెక్స్టుబుక్ కమిటీకి పంపించలేదు. ప్రింటు అవుతున్నాయి. రేపో మాపో పంపిద్దామని అనుకుంటున్నాను. ఇప్పుడు ఆ ప్రసక్తి ఎందుకొచ్చిందండి?" ఏదో అనుమానం తట్టింది పబ్లిషరుకి.

"ప్రసక్తి లేకపోవటమేమిటోయ్! మా బావమరిదిగాడొకడున్నాడు ఎరగవూ? అప్పుడప్పుడు నాతో నాటకాలకి వస్తూ వుంటాడు!..."

"అవునండోయ్, మన చాయగా వుంటాడు, కొంచెం పిచ్చి తరహాగా"...పబ్లిషర్ గుర్తుతెచ్చుకున్నాడు.

"వాడే. పిచ్చి తరహా గాదది. ఎప్పుడూ వాడికి ఏవో ఆలోచన్లు. అందుకని అట్లా వుంటాడులే. ఈ మధ్య వాడు ఏదో నవలలు రాసి వినమని వెంటబడి చంపుతూవుంటే వాటిని నీ దగ్గిరికి పంపిద్దామా అని ఆలోచించాను. కాని, ఆ నవలలున్నాయే... మానవమాత్రుడికి అర్థంగాని గ్రాంధిక భాషలో వున్నాయి. పోనీ ఆ గ్రాంధికమేనా సరిగ్గావుందాఅంటే, అదీలేదు. అసలు నా బావమర్దికి అన్ని సబ్జక్టుల్లోనూ, సగం సగం పరిజ్ఞానం. ఏదీ సరిగ్గావొచ్చి చావదు. వాడికి నేనోసలహా చెప్పాను" మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు కొంచెం ఊపిరితీసుకోడానికి ఆగాడు.

"కొంపతీసి,...నా దగ్గిరికి తరిమారా ఏం?" అని నవ్వాడు కరుణమూర్తి.

"లేదులే. పుస్తకాలు అచ్చేసేబాధ్యత వాది; నువ్వు, బాగు పడాలంటే, ఈ నవలలురాసి జనాన్ని చంపటంమానేసి, శుభ్రంగా లోయర్ ఫారాల పిల్లలకి టెక్స్టుబుక్కులు తెలుగులో రాయి. అవి అప్రూవ్ అయ్యేట్టు నేను చూస్తాను అన్నాను. వాడు కాసేపు

గొణిగాడు. కొసకి వస్తవకుని రాశాడు" అని ముగించాడు శాస్త్రి గారు.

రమేశం "ఇంకేం, మీ బాధ మీ రొదిలించుకుని నోరూ వాయలేని, పిల్లలకి పెట్టారు ఎసరు" అన్నాడు నవ్వుతూనే.

శాస్త్రిగారు "అగేమిటోయ్? మా వాడేం టెక్స్టుబుక్కులు రాయలేనంత కుంక అనుకున్నావా?" అని, కరుణమూర్తివేపు తిరిగి "ఏమోయ్, నువ్వు చెప్పు!" అన్నాడు.

"నేనెందుకంటానండి అంతమాటా? ఎవరుబడితే వాడే ఈజీగా రాసెయ్యగలడు లెండి." అన్నాడు పట్నీపరు.

రమేశం, "చదివేది మనంగాదు; మేస్టరూగాదు; పసిపిల్లలు! అటువంటప్పుడు ఎవడేనా రాయొచ్చు. ఏమంటారు? శాస్త్రి గారు!" అన్నాడు నవ్వకుండా.

"నువ్వుండవోయ్. పెద్ద విద్యావేత్తవి బయల్దేరావుగాని! మీరు చెప్పండి శాస్త్రిగారు!" అన్నాడు పట్నీపరు.

శాస్త్రిగారు కొంచెం నవ్వి, "నువ్వు ఏమన్నా అనవోయ్. వాడిచేతి లోయర్ ఫారాలకి, సిలబస్ ప్రకారం—కొంచెం అట యితేం, ఇటయితేం రాయించేశాను. ఆ పుస్తకాల్లో అక్కడక్కడ కొద్దిగా, భాషాస్ఖాలిత్యాలూ, వ్యాకరణ దోషాలూ వున్నాయనిపించి, రంగయ్యేదో పెద్దపండితుడని, తప్పులేమేనా వుంటే దద్దిపెట్టండి అని ఇచ్చాను." అన్నాడు.

"రంగయ్యగారేమన్నారేమిటి?" పట్నీపరు ఆసక్తితో అడిగాడు.

"ఏమంటాడూ! తెలీదూ? యాచకో యాచక - శత్రుః అన్నారే అట్లా, ఈ పుస్తకాలు చదివి, 'ఎవరండీ ఈ పుస్తకాలు రాసిన మహానుభావుడు!' అని అడిగి, 'వీట్ని తిరగరాస్తేతప్ప కుదర దండి' అన్నాడు! వొద్దులెండి మీ కెందుకంత శ్రమ" అని తీసుకుని, ఏంచేశానూ, వెంటనే అచ్చేయించి టి. బి. సి. కి పంపించాను. పది హేనురోజులకల్లా అప్రూవై వొచ్చాయి. ముచ్చటగా అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

రమేశం, "రంగయ్యగారికేం తెలుసు బూడిద! భాష బాగు పడాలంటేను దాన్ని ఉద్ధరించాలంటేనూ, ఓనమాలురాని పట్నీపర్ల

మీ బావమరిదివంటి భాషాహంతకులూ పూనుకోవాలి గాని!" అన్నాడు.

మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారికి ఈ మాటలవల్ల వొచ్చిన బాధేం లేదు. రమేశం ఎప్పుడూ ఇలా అంటూ నేవుంటాడు. కరుణామూర్తి, "టి. బి. సి., అప్రూవ్ చేసిందంటే ఫరవాలేదన్నమాటే! ఎలా సాధించారు?" అని అడిగాడు.

"ఆ భాగోతం చాలావుందిలే. ఎట్లాగో తిప్పలుపడ్డాను. మా బావమరిది పేరవుంటే ఎలా అప్రూవ్ అవుతుంది? మా హైస్కూలు హెడ్‌మాష్టరుగారి పేరున అచ్చయినాయి పుస్తకాలు" అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

"ఇప్పుడు నన్నేంచెయ్యమన్నారు?" అని అడిగాడు కరుణమూర్తి.

"పబ్లిషర్‌గా నీ పేరు వేశాను. నీకూ భాగంఇస్తాలే. మా హైస్కూళ్లలో వొచ్చేఏడు పెట్టిస్తాను. ఐదారువేల పుస్తకాలు అక్కడే అమ్ముకోవచ్చు. కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాల్లోనూ, హైద్రాబాద్ స్టేట్‌లోనూ తంటాలుపడితివా, ఓ పాతిక ముప్ఫైవేల పుస్తకాలు చిటికెలో ఎగిరిపోతాయి." అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

"అలాగా! మా కంపెనీ పేరు పెట్టారా? ఇంకేం ఎలాగో తంటాలుపడదాం. అయితే ఈ యేటికి రంగయ్యగారు రాసిన పుస్తకాలు వీళ్ళలో పెట్టమన్నారా?" అన్నాడు పబ్లిషరు.

"లేకపోతే ఏమిటి? మళ్ళీ పెట్టుబడి పెడ్తావా? పెట్టుబడి లేకుండా భాగం వొస్తూవుంటే?" అన్నాడు రమేశం.

"అదే నేను చెప్పేదీనూ" అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

"రంగయ్యగారికి ఇంకా రెండొందలివ్వాలి. అది ఈయేటికి ఆపేస్తానుసరా. పుస్తకాలు అమ్మనికాడికి..." అన్నాడు పబ్లిషరు.

రమేశం, "అదీ వ్యాపారలక్షణమంటే:" అన్నాడు కొంటెగా.

పబ్లిషరు "నీకేం! ఎన్నికబుర్లేనా ఆడుతావు! తండ్రి సంపాదించిన ఆస్తి తినుకుంటూ" అన్నాడు.

రమేశం, "మరే! నువ్వుమాత్రం మహాస్వార్జితం తింటు

న్నటు! మీబాబు సంపాయించిందికాదూ ఇదంతా" అంటూ కొళ్లో బీరోవ్వల్నీ, ఇనప్పెట్టెనూ చూపించాడు.

శాస్త్రిగారు, "ఏనాలెంకవొగ్యా! ఎవరికిసున్నది నాకిసున్నది! ఆ లెఖ్ఖెనచూస్తే మా నాయన నాకు పదెకరాలిచ్చివెళ్ళాడు. అది కాక ఓ పదెకరాలు సంపాయించాను. సంపాయించ వలిస్తేనా, అనుభవించదలిస్తేనా ఎందులో సంపాయించలేవురా: నా దేవరో పూలమ్మి మేపెకట్టాడట..." అన్నాడు తెలివిగా.

"నిజమే" అన్నాడు పల్లిమరు. "శాస్త్రిగారు, రేపు రాజోయే మీటింగ్‌లో మన పుస్తకాలు పెట్టిస్తారా?" అని ప్రశ్నించాడు.

"పెట్టిస్తారా ఏమిటి? పెట్టించినట్టేను" అని దిద్దాడు రమేశం.

"అంతేలే" అన్నాడు పల్లిమరు.

శాస్త్రిగారు రిస్టువాచివంక చూసి, "అబ్బో! నాలుగు సంధ్యల్లో నాలుగుగంటలు దాటిందోయ్! రాత్రికి కంకిపాడులో నాటకం. టాక్సీ మాట్లాడుకుని, వెళ్ళాలోయ్. పోతాను" అంటూ లేచాడు.

కరుణమూర్తిగూడా కొట్టుదిగుతూ, "రండి, టిఫిన్ చేసి వెళ్దాం" అన్నాడు.

ముగ్గురూ, ఎదురుగావున్న హోటల్‌లోకి వెళ్ళారు.

గుమాస్తా, జేబులోంచి ఓ చక్కెతీసి నోట్లో వేసుకున్నాడు.

కుర్రాడు తనకల్లో తాను లీనమై పుస్తకాలబీరోవ్వ కానుకుని కునుకుతున్నాడు.

15

వసంతం, మృత్యుంజయశాస్త్రితో, కంకిపాడు నాటకానికి వెళ్ళొచ్చిన తెల్లారి ఎనిమిదంటిదాకా లేవలేదు. ఆమె లేచేప్పటికి గత్తిమ్మ ఇంటిపనులనుగించి శుభ్రంగా అలంకరించుకుని దొడ్లో, కాకరపాదుదగ్గర నిలబడివుంది. ఉదయసూర్యునికాంతి, తెల్లగా, గత్తిమ్మమీద పడి చెదిరిపోతోంది. తెల్లని మల్లెపువ్వు లాంటి మల్లుచీరకట్టి, పొట్టిజడ బిగుతుగా అల్లుకుని నుంచునివుంది, పండు వేపుచూస్తూ.

వసంతం బద్ధకంగా, దొడ్లోకొచ్చింది మొహం కడుక్కుందామని. నాటకంలో రాత్రల్లా నిద్రలేకపోవడంవల్లనూ, కేక్ కొట్టుకుని కడుక్కోవడంవల్లనూ, మొహం ప్రేతకళగావుంది. బుగ్గలూ కళ్ళూ లోతుకు పీక్కుపోయాయి. శరీరం సడలి, పదేళ్ళ వయసు పెరిగినట్టు అనిపిస్తోంది. జుట్టు విడివడి, మొహానపడుతున్నది...

రత్తమ్మ తిరిగిచూసి, "లేచా, అక్కా" అంటూ దగ్గర కొచ్చింది.

"రాత్రి మేం సినిమాకెళ్లాం అక్కా" అంది.

"ఎవరెవరూ?" అని పరధ్యానంగా అడిగింది. వసంతం, "చెంబులో నీళ్ళు, కచ్చికా, తాటాకూ ఇలా పడెయ్యి. సబ్బు కూడా తీసుకురా" అంది.

రత్తమ్మ అవన్నీ ఇచ్చి, "నేనూ, జోగమ్మా, ఆ...అబ్బాయీ, వాళ్ళనాన్న" అంది.

"ఏ అబ్బాయే?"

రత్తమ్మ మొహం ఎర్రబడ్డది; "అదేలే...అచ్చాఫీసులో పని చెయ్యడూ?" అంది.

"ఓహో! అప్పుడే చుట్టరికం కలిపేశావూ?" అంది, అక్క నవ్వుతూ.

"పో అక్కా, నీకన్నీ ఎగతాళే" అంది సిగ్గుతో నవ్వుతూ చెల్లెలు.

"ఎగతాళిగాదే పిచ్చిపిల్లా ఆ అబ్బాయికిచ్చి నిన్ను ముడేద్దామని అమ్మా నేను అనుకున్నాంలే" అంటూ అక్క, మొహం కడగడం పూర్తిచేసి లేచింది.

చెల్లెలు దొడ్లోనుంచి వాకిట్లోకి చూస్తూ, "జోగమ్మ వొస్తోంది" అంది.

"రానీ; నువ్వే కాస్తపొయ్యంటించి కాఫీకాయి. తల పగిలిపోతోంది."

చెల్లెలు, మొహంమారింది. "కాఫీపొడి లేదుగా? ఎట్టా?" అంది.

"ఏడ్చినట్టుంది." అంటూ వసంతం, లోపలికిపోయింది, చెల్లెలుకూడా వెళ్ళింది. ముందుగదిలో జోగమ్మ నుంచునివుంది.

వసంతం "యాండే చిన్నమ్మా, పొద్దున్నే వచ్చినావు?" అని పలక రించింది.

జోగమ్మ ఒక్క నిమిషం సంశయించి, "ఓ రూపాయివుంటే ఈయే, రేపిత్తాను' అంది.

వసంతం, "ఇత్తాగాని, ఆ చొంబెత్తికెల్లి, ఓ కప్పు కాఫీ పోయించుకొచ్చి పెడతా చిన్నమ్మా?" అంటూ మూలనున్న ట్రంకులోంచి రెండుకూపాయల కాయితం తీసియిచ్చింది.

జోగమ్మ "సరే"నని కాఫీ తేవడానికి వెళ్లింది.

వసంతం, తలకి నూనె రాసుకుని, తలదువ్వుకుంటూ, "రత్తిరి వరదరాజొచ్చాడంటే?" అని అడిగింది.

"సందకాడే వొచ్చిండు. కూడు పెట్టినా తినిపోయిండు." అంది, కడుపులో రోత పైకి కనపడేట్టున్న స్వరంతో రత్తెమ్మ.

వసంత, "నిన్నేమన్నాడు అన్నాడా, నచ్చినోడు?" అని అడిగింది.

"యేమన లేదులే. ఎందుకో పెట్టంతా గాలించిండు. అందులో ఏమీ లేదు. దుసదుసలాడతా సక్కాపోయిండు."

"వాడికెప్పుడూ అదేపనేలే. డబ్బు ఎక్కడేనా దొరుకుద్దని ఏడుపు" అన్నది వసంతం. ఆమె గొంతులో విరక్తిగాని, కోపంగాని రవ్వంతైనా లేవు.

ఇంతలో జోగమ్మ కాఫీ తెచ్చింది. వసంతం, తను సగం తీసుకుని మిగతా సగం చెల్లెలికిచ్చింది.

జోగమ్మ తనొకరూపాయి తీసుకుని, మిగతా చిల్లర వసంతాని కిస్తూ, "రేత్రి సినిమాకిపోయినాం." అని ప్రారంభించింది.

వసంతం, "నేనే నిన్నడగాలనుకుంటున్నా చిన్నమ్మా. ఆ యబ్బాయి సంగతి" అంది.

జోగమ్మ, "ఆ యబ్బాయికేమీ? బంగారు నాయానైనేనూ! యిల్లిద్దరికీ ఈడూజోడు. యిద్దరూ చూసుకున్నారు రేత్రి... అమ్మాయినడుగు! ఇష్టమేనా అని" అంది, రత్తెమ్మవంక చూస్తూ.

రత్తెమ్మ సిగ్గుపడిపోయి, దొడ్లోకి పారిపోయింది.

వసంతం, మొగానికి పౌడర్ మెత్తుకూ, అద్దంలో చూస్తూ, "ఆ యబ్బాయి ఏమన్నాడూ? అడిగినావా?" అంది.

"ఆడదా, ఇట్టనే నవ్వింది. యీల్లిద్దరికీ ఇష్టమైనే! రేపు శ్రావణమాసంలో మూర్తంచూసి, గుళ్ళో పెళ్ళిచేస్తే వొదిలిపోద్ది" అంది జోగమ్మ.

"శ్రావణే కావక్కూర్లె. గుర్గ గుళ్ళోనో, మంగళగిరి పానకాలు రాయుడు గుళ్ళోనో, సుడేట్టేద్దాం" అంది వసంతం.

తలుపవతల గాజులు గలగల మన్నయ్. ఎండ, కిటికీలోనుంచి లోపలికి పాకుతోంది. వసంతం, నొసట ఎర్రని రక్తవర్ణపు తిలకం పెట్టింది.

జోగమ్మ, "నే సెల్లొస్తా. ఆళ్ళు, మీగోరు, ఏంది, అని అడిగితే ఏంచెప్పమన్నావు?" అని ప్రశ్నించింది.

"నీకు తెలవదా ఏంది? ఆళ్ళది, గుంటూరుదగ్గిర కొరిటపాడు. పిల్లబాబు పాలబేరం చేసింది. పిల్ల తల్లిదగ్గర ఏ పాట్రో కాస్తోకూస్తో డబ్బుంటది. పెళ్ళంటే బైటికితీస్తది లే. పిల్లకి ఓలీ వద్దు పాడూవొద్దు. పెళ్ళానికి వేళకంత గంజిపోస్తేచాలు!" అంది వసంతం, లేస్తూ.

"సరే, నేను సెప్తాలే" అంటూ సెళ్ళిపోయింది.

ఏదో భారం దిగినట్టుగా శ్వాసపీల్చింది వసంతం.

16

సదానందం, డాక్టర్ వీరభద్రరావుగార్ని తీసుకొచ్చి చూపించాడు చెల్లెల్ని. చెల్లెలు జయ కొంచెం నీరసించినట్టుంది. వీరభద్రరావు కొత్తగా పెట్టాడు ప్రాక్టీసు. లోగడే పరిచయస్తుడే.

"ఏమమ్మా! నువ్వు పడిపోయ్యేముందు, ఎలా వుంటుందో చెప్పగలవు?" అని అడిగాడాయన జయను.

జయ, గుండె దడదడలాడుతుందండి. కళ్ళు గొప్ప వెలుగు చూస్తున్నట్టుంటాయి. అంతేనండి, తర్వాత ఏమిటో తెలియదండి" అంది.

రంగయ్యగారూ, వరలక్ష్మమ్మగారూ కూడా పక్కనే వున్నారు. అప్పుడు ఉదయం తొమ్మిదిగంటలవుతోంది.

ఆ తర్వాత, ఆమె మొదట పడిపోయిన రోజున జరిగినసంగతు

లన్నీ డాక్టరు అడిగాడు, వారాల కుర్రాడికథా, సదానందం బొమ్మ ప్రసక్తి, అన్నీ చెప్పాగు; డాక్టర్ ఐదారు నిమిషాలు తీవ్రంగా ఆలోచించి, "అమ్మాయి కిదివరకే కొంత దిగులువుండివుండాలి... దానిమీద, ఆ కుర్రాడి కథా, దాన్నే బొమ్మగా మూర్తం రిజగాయి, ఇంకేం మెంటల్ వీక్ నెస్ వొచ్చింది. నరాలు, బలహీనంగా వున్నాయి. ఇదొకరకం హిస్టీరియా. ముదిరినిస్తే, ఇన్ సానిటేలోకి కూడా మారొచ్చు." అన్నాడు.

"ఇన్ సా...అంటేమిటండీ సదానందం?" అని అడిగింది తల్లి, ఆదుర్దాగా, కూతురును దగ్గరికి లాక్కుంటూ.

"మరేం ఫరవాలేదండి." అంటూ డాక్టర్ సర్దాడు. "దీనికి తిన వల్సిన అవసరంగల మందు లేమీ లేవు. ఆ అమ్మాయిని సంతోష పెట్టే వుపాయాలు చూడండి. నన్నడిగితే ఒకమాట చెబుతాను. అన్నాడు.

"ఏమిటో చెప్పండి. చేస్తాం! అమ్మాయికన్నానా" అన్నాడు రంగయ్యగారు కళ్ళజోడు సర్దుకుంటూ.

"తొరగా, అమ్మాయిని అత్తవారింటికి పంపించే ఏర్పాటు చెయ్యండి." అన్నాడు డాకర్.

జయ తల్లి వేపుతిరిగి, ఆమె గొంతుల్లో తలదాచుకుంది.

"నిజమే... చేస్తాలెండి" అన్నాడు రంగయ్యగారు.

"నేను మొదట్నుంచీ మొత్తుకుంటూనే వున్నాను" అంది తల్లి, కూతురు తల నిమురుతూ.

"అత్తవారింటికి పొయ్యేవరకూ, కాస్త నవ్వించే పుస్తకాలూ, సినిమాలూ చూపించండి. ట్రాజడీలూ, అవీవొద్దు." అన్నాడు డాక్టర్.

"సినిమాలకి పోతూ నేవుంటుంది లెండి. పుస్తకాలంటే చెవి కోసుకుంటుంది" అన్నాడు రంగయ్యగారు.

డాక్టర్ లేస్తూ "ఈ తడవ ఫిట్ వొస్తే వెంటనే నాకు కబురు చెయ్యండి. వొచ్చి చూస్తాను.

సదానందం, ఆయన్ని అనుసరించి, వాకిలివాకొనల్ని, ఫీజు పదిరూపాయలూ చేతులో పెట్టి, తన గది గుమ్మందగ్గిరేవుండిగనుక, "డాక్టరుగారూ, మా చెలి ఈ బొమ్మచూసేపడిపోయింది, ఆ వేళ" అని తను గీసినబొమ్మ చూపించాడు.

డాక్టర్ ఐదునిమిషాలు గడపదగ్గిరే నుల్చుని, ఆ బొమ్మని పరీక్షగా చూశాడు. "చాలా సహజంగా గీశావోయ్, నువ్వు ఇంత ఆర్టిస్టువనుకోలేదు. ఈ బొమ్మని, అఖిలభారత చిత్రకళా ప్రదర్శనానికి పంపించు! బాగుంటే ప్రైజు రావచ్చు" అన్నాడు, గదిలోకి వస్తూ. గోడలకున్న బొమ్మల్ని చూసి, చిరునవ్వు నవ్వాడాయన, "అయితే ఇదనీకు 'హాబీ' కాబోలున్నమాట." అని అడిగాడు.

డాక్టర్ కి నలభైఏళ్ళు పైనవుంటాయి. ఆయన ఇలా అకస్మాత్తుగా మెచ్చుకునేసరికి సదానందానికి కొంచెం సిగ్గో, కాక అలాంటిదేదో చక్కిలిగింతలు పెట్టినట్టయి, "మీరు మరీ అభిమానం చూపుతున్నారు" అన్నాడు, తన ఆల్బం డాక్టర్ గారికి ఇస్తూ.

డాక్టర్ నుల్చున్న పాళంగానే, ఆ బొమ్మల్ని వరసగా చూస్తూ, "అబ్బాయీ! నేనూ తీరిక వేళల్లో బొమ్మలేస్తూ వుంటాను. కొన్ని కుదురుతాయి. అన్నీ కుదరవు, అన్నిటిమీద మొదటిసంగతి మనసు కుదరదు! నేనూ కళాప్రదర్శనాకి ఓ చిత్రంగీసి పంపిస్తున్నాను. అందుకని చెప్పాను. నామాటవిని పంపించు...అయితే అబ్బాయి! చూశావూ! నీ అభిరుచిని చాలా బాగా నీ చిత్రాల్లో వ్యక్తపరచ గలుగుతున్నావోయ్. అదే అందరికీ కుదరదు. ఇది నిజంగా, నీకు వరప్రసాదంలాంటిది...నాతో ఓమాటు, మాయింటికి రాగలవూ? నా బొమ్మల్ని చూపిస్తాను!" అని అడిగాడు, ఆల్బం టేబిల్ మీదపెడ్తూ.

"తప్పకుండావొస్తానండి. రోజూవస్తాను. మీ దగ్గిర ఎంతో నేర్చుకోవాలిగూడానూ" అంటూ బయల్దేరాడు సదానందం.

డాక్టర్ గారి గుర్రబ్బండీలో, ఇద్దరూ, డాక్టర్ గారింటికి బయల్దేరారు.

ఇంట్లో, రంగయ్యగారు, వరలక్ష్మమ్మ....దిగాలుపడి ఆలోచిస్తున్నారు.

వరలక్ష్మమ్మగారు, "రెండొందలు పోగొట్టుకొచ్చారు గదా, ఈనెల జరిగేదెలా?" అన్నది.

"జరక్కేం? బాగా నేజరుగుతుంది. కౌలున్న నేపొలం తాకట్టుపెట్టి తెచ్చినబాకీ తీర్చమని నోటీసు ఇచ్చాడు కరణంగారు. అది అమ్మేసి, బాకీపోను మిగిలింది తెస్తాను. తర్వాతి సంగతి తర్వాత చూద్దాం" "ఏవో ఏటా ఇన్ని గింజలొస్తున్నాయి, వేన్నీళ్ళకితోడు

చన్నీళ్ళన్నట్టుగా అది కాస్తా గంగలో కలిసిపోతుంది! అమ్మాయి తాలూకు ఏర్పాట్లేం చేశారు? ఇస్తారా? అబ్బాయి చదువుతున్నాడా?."

"తిరిగి నేనూ అవే ప్రశ్నలు నిన్ను వేస్తాననుకో; నువ్వేం చెబు తావు?" అని అడిగారు గంగయ్యగారు విసిగిపోయి

"బాగా నేవుంది లక్షణం ఇంట్లో ముగ్గే ఆడదేం చెబుతుం దండీ!" అన్నారు వరలక్ష్మమ్మగారు.

"అబ్బాయికి చదువుమీద ఇష్టంవున్నట్టేం కనపడదు. ఎప్పుడూ బొమ్మలు గీస్తూ కూర్చుంటాడు. నువ్వూ నేనూ ఎందాకా ఎత్తిపెడతాం చెప్పు! ఒకవేళ ఖర్మంచాలక తప్పితే—రెండు వేలూ బూడిదలోపోసిన పన్నీరవుతుంది!"

"ఏమిటోనండీ నాకంతా అయోమయంగావుంది!"

"ఆ పల్లెమగు ఇంకా డబ్బు పంపించలేదు. మరునాడిస్తానన్న మాట. ఇవ్వాళపోయి కనుక్కుంటాను. అమ్మాయిని ఎటు తిరిగీ శ్రావణ మాసంలో పంపించేద్దాం.' అన్నారు భర్త, ఏమిటో ఆలోచిస్తూ మళ్ళీఅన్నారు. "నా కళ్ళేమో, నానాటికి తీసి కట్టుగా అవు తున్నాయి కళ్ళజోళ్ళు పదహారు మార్చిమార్చి ఇప్పటికి కళ్ళజోడు తీస్తే అన్నీ మొద్దుగా అపిస్తున్నాయి ఈ కాస్త చూపూపోతే—" అంటూవుండగానే భార్య, "ఊరుకోండి, అవాచ్యాలు మాట్లా డుతూ!' అంది మందలించినట్టు.

"అవాచ్యాలేమిటే పిచ్చిమొహమా! చదివి చదివి—పిచ్చెత్తి నట్టు, రాసిరాసి కళ్ళుపోతున్నాయి ఫలితమేలేదుగాని! ఆరాముల కింకా దయగలగలేదు. ఆ రాసేభాగవతం, సగంలో ఆగిపోయింది గదా! అమ్మాయి పెళ్ళీ అయింది.. .. ఏమిటోపోవే—నాకు ఇదంతా తల్చుకుంటే బుర్రతిరిగిపోతూవుంది." అన్నారు.

జయ, మెల్లిగా లోపల్నుంచి నడిచివొచ్చింది, తండ్రిదగ్గరకి. కూతుర్ని చూడగానే నాన్న, "అమ్మా, ఇవ్వాళ, కాస్త రాద్దాం, వొస్తావా?" అన్నారు.

"వొస్తానాన్నా, ఇవ్వాళ కులాసాగానేవుంది" అందిజయ.

సరిగ్గా ఈ సమయానికే గోడగడియారం, పదిగంటలు కొట్టింది. బయట పోస్టుమెన్ కేకేసి, ఓ కవరు గడపలోనుంచి లోపలికి విసిరేసి వెళ్ళాడు.

జయ వెళ్ళి కవరు తెచ్చి తండ్రికిచ్చింది.

రంగయ్యగారు కవరువిప్పి చదివారు లోపల్లోపల. ఆయన మొహం మారింది. "వియ్యంకుడు రాశాడు." అన్నాడు.

"ఏమని?" అంది తల్లి ఆదుర్దాగా.

"శ్రావణమాసంలోనే 'ఔపాసన ముహూర్తం పెట్టించమని రాశారు. పైకం అప్పటికిస్తే చాలునట"

"మనం అనుకుంటున్నదేగా! ఇంకో మూణ్ణెల్లు; ఈలోగా ఆ డబ్బేదో సంతవ చేయాలి...ఓ ముక్క రాసి పడెయ్యండి వాళ్ళకీను." అంటూ వరలక్ష్మమ్మగారు లోపలకి వెళ్ళింది.

తండ్రి, అమ్మా! జయా! స్నానం చేశావా? ఆ పట్టుచీర కట్టుకురా. ఈలోగా నేనూ స్నానంచేసి వస్తాను. పూజామందిరం గదిలోవుంచు,......అంటూ దొడ్లోకి వెళ్ళారు.

తండ్రికివున్న ఆ కావ్యగౌరవాన్ని గూర్చి గర్వపడుతూ జయ వెళ్ళింది.

17

ఎండాకాలపు శెలవల తర్వాత కాలేజీలు తెరిచారు. బ్రహ్మానందం కాలేజీ చదువుకి స్వస్తి చెప్పాడని తెలిసింది. సదానందం, ఆవేళ కాలేజీ మొదలగానే బ్రహ్మానందం ఇంటికి పరిగెత్తాడు. బ్రహ్మానందం చేతి సంచీ పట్టుకుని, మార్కెట్టుకి గాబోలు బయల్దేరుతున్నాడు. సాయంత్రపు ఎండ పచ్చగా ఆహ్లాదికరంగా వుంది.

"ఏంరా! కాలేజీ మానేశావుట!" అని అడిగాడు సదానందం వాడితోబాటే మార్కెట్టుకి నడుస్తూ.

"అవునురా! అప్పుడే న్యాసు పాకింది!" అంటూ నిష్క్రల్మషంగా నవ్వాడు.

"పాకింది. నా చెవిని పడబట్టి, వుండబట్టలేక వొచ్చారా. ఏం ఇట్లా చేశావు?"

"నేను చేసిందేముంది ఇందులో? దానంతట అదే, అట్లా పరిస్థితులు పరిణమించినాయి."

"అయితే......" ఏమనాలో తెలీక సదానందం ఆలోచిస్తున్నాడు.

"అయితే-లేదూ, గియితే లేదు! నే నొక్కణ్ణే బి.యే పాసైతే సరా! నాతరగతి వాళ్ళు ముష్టిగా, నిరుద్యోగులుగా వున్నారు! వాళ్ళకి కనీసం అక్షరజ్ఞానమేనా కలగాలి? అట్లా అయితే, నేను చదువు మానుకోవాలి. అంతే. అంతకంటే మరేం లేదు."

"అంటే నువ్వొప్పుకున్నట్టేనంచి, జీవితసంగ్రామంలో పడ్డావన్న మాట" అన్నాడు సదానందం.

"జీవితం ఏమిటి లాంగ్! సంసారం అను. నాన్న సంపాదన ఎటూ చాలటం లేదు. మనమూ ఏదో పని చేసి నాలుగు రాళ్లు తెస్తే గాని కాలం సవ్యంగా గడవదు. యస్. యస్. యల్. సి. సర్టిఫికేట్ పుచ్చుకుని రేపట్నించీ చాంద్రాయణం తిరగాలి" అన్నాడు బ్రహ్మానందం బరువుగా.

"అవును. కాని, ఎస్. ఎస్. ఎల్. సి. వాళ్ళకి వుద్యోగాలు దొరుకుతాయంటావా? — గ్రాడ్యుయేట్లకే దిక్కు లేదు" అన్నాడు సదానందం, నడుస్తూ చుట్టూ చూస్తూ. సాయంత్రపు ఎండ శుభ్రముల కొమ్మలమీదా పడి మెరుస్తోంది. ఇద్దరూ, మార్కెట్టు వేపుగా నడుస్తున్నారు. చుట్టూ షాపులూ, హోటళ్ళూ కిటకిటలాడుతున్నాయి. జీవితం పచ్చగా కళకళలాడుతున్నట్టూ, అందరూ సంతోషంగా ఉత్సాహంగా వున్నట్టూ కనిపిస్తున్నారు.

"నేను, ఆ వుద్యోగాల సంగతి చెప్పటం లేదు. ఏ పనైనాసరే అంటున్నానోయ్. చాకిరీ చెయ్యాలం అంటూ పోతే, ఏది నౌకరీ కాదు, ఏది అర్జన కాదూ!" అని అడిగాడు బ్రహ్మానందం.

"నిజమే. అట్లా ఆలోచిస్తే, ఏదైనా పనే. అందుకు సిద్ధపడ్డావా అనే అడుగుతున్నాను."

"నేను సిద్ధపడకపోయినా, పరిస్థితులు..." ఆపేసి బ్రహ్మానందం, సదానందం ముఖంలోకి చూశాడు.

సదానందం ఒకసారి బరువుగా శ్వాస పీల్చి, "పరిస్థితి! ఏమిటా పరిస్థితి? దానికి మనం లొంగిపోవాల్సిందేనా?" అన్నాడు.

"లొంగక చేసేదేముంది? ఒకవేళ మనం ఒకళ్ళం ఎదురుతిరిగినా జరిగేదేముంది? బూడిదేనా కనపడకుండా నశించటమే!"

"కాబోలు!" అంటూ సదానందం కాఫీహోటల్లోకి దారి తీశాడు.

"వొద్దురా! ఈ అలవాటు మానేస్తున్నాను నేను." బ్రహ్మానందం వెనకాడుతున్నాడు.

"రావోయ్, నువ్వు డబ్బెట్టి తాగొద్దులే. నే నిప్పిస్తే తాగటానికేం?"అంటూ సదానందం మిత్రుని చెయ్యిపట్టుకుని లాక్కెళ్ళాడు లోపలికి.

హోటలు జనంతో కిటకిటలాడుతోంది. ఇద్దరుమిత్రులూ వెళ్లి ఓమూల కూర్చున్నారు.

"బ్రహ్మానందం, నేను ఓ బొమ్మగీసి, అఖిలభారత చిత్రకళా ప్రదర్శనానికి పంపించానోయ్!" అన్నాడు, సదానందం ఉన్నట్టుండి.

"అలాగా! అదృష్టవంతుడివోయ్, ఏదోఒక కళనైనా అభ్యసిస్తున్నావు! దానికి ప్రయిజురావాలి! ఆవేళ నీచేత టీపార్టీ చేయించాలి!" అన్నాడు మిత్రుడు.

ఇద్దరూ కాఫీ చల్లార్చి తాగటం సాగించాడు.

"ప్రైజువస్తుందో రాదో ఎవడుచెప్పగలడుగాని, అదిమంచి బొమ్మ అనిమాత్రం ఒప్పుకోవాలి!" అన్నాడు సదానందం.

బ్రహ్మానందం నవ్వాడు, "అవును, ప్రతివాడికీ ఆపాటి ఆత్మవిశ్వాసం ఆశా లేకపోతే ఏ పనీ చెయ్యలేడు!"అన్నాడు.

"నీదంతా సూత్రప్రాయంగా ఆలోచించే అలవాటు! కాని ...బొమ్మలేస్తూవుంటే వొచ్చేఆనందం, ఎన్నిలక్షలరూపాయల విలువగల ఏ ఇతర ఆనందానికీ—తక్కువకాదోయ్. అది అనుభవించిన వాడికే తెలుస్తుంది!" అన్నాడు సదానందం జిజ్ఞాసతో.

"మన 'వారసి' లేడూ! ఆ గేయాలురాస్తాడే, అతనూ ఇదే మాట అంటాడులే. అదొకపిచ్చి"

"ఆ మాటకొస్తే పిచ్చివాడికీ, కళాకారుడికీ మధ్య వ్యత్యాసం సన్నని గీతమాత్రమే."

"ఏమిటడీ? కళ జిజ్ఞాస ముదిరి లేపిచ్చివాడైపోతాడనా?"

"కాదులేరా. పిచ్చాడు ఆస్పత్రిలో వుంటాడు, కళాకారుడు సమాజంలో తిరుగుతూంటాడు. పగటికలలు కనటంలో ఇద్దరూ ఒకటే!" అన్నాడు సదానందం లేస్తూ. బ్రహ్మానందం స్నేహితుని వీపుచరిచి, "సరే. ఎలాగో సర్దుతావులే" అన్నాడు.

బిల్లు చెల్లించి ఇద్దరూ, రైలుబ్రిడ్జికింద రోడ్డువెంట పెద్ది మార్కెట్ వేపు నడుస్తున్నారు. సదానందం జేబులోంచి సిగరెట్ తీసి వెలిగిస్తూ, "నీ కొద్దులేరా, ఇదొక దురభ్యాసం" అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం, "మానేశేనులే...పొరపాటు; నేను మానటం ఏమిటి! పరిస్థితులు మాన్పించాయి అనడం సమంజసం. నన్నడిగితే, మానవుడు తనేగొప్ప అనుకుంటూనే, విర్రవీగుతూ పరిస్థితికి బానిసవుతూవుంటాడు. బానిస జౌతున్నకొద్దీ సమాజంలో వృద్ధికివస్తూ ఉంటాడు. కాని ప్రతీవాడ్పుకూ, తన గొప్పతనమే కారణం అని అంటగట్టుకోవటంలోనే ఆత్మవిశ్వాసం, ఆశా ఇమిడి ఉన్నాయి." అన్నాడు.

సదానందం మారుమాట్లాడకుండా వింటూ నడుస్తున్నాడు. సిగరెట్టు కాలిపోతోంది వేళ్ళమధ్య. ఎండ తగ్గిపోయి, పశ్చిమాకాశం, ఎక్కడో క్షితిజందగ్గిర, సిందూర వర్ణంలో మెరుస్తోంది, దిగులుగా. దుర్గకొండమీద దేవాలయ శిఖరం విద్యుద్దీపాలతో వెలిగిపోతోంది.

బ్రహ్మానందం, "అరుగోరోయ్, మీ నాన్నగారొస్తున్నారిటే" అన్నాడు, అటు చెయ్యి చూపిస్తో. సదానందం, గభాల్న చేతిలో సిగరెట్టు కింద పారేశాడు. రంగయ్యగారు, తలొంచుకుని వస్తున్నవాడల్లా, బ్రహ్మానందం, "నమస్కారమండీ, మేష్టారూ" అనేసరికల్లా తలెత్తిచూసి, ప్రతినమస్కారంచేసి "ఇటు వెళ్తున్నారెక్కడికి నాయనా" అని ప్రశ్నించాడు; కళ్ళజోడులేకుండా, చూస్తున్నాడు, వాళ్లు తననుకున్నవాళ్ళేనా అని సంశయం తీరేటట్టు.

సదానందం, మాట్లాడకుండా బుద్ధిమంతుడల్లే నిలబడ్డాడు.

"మార్కెట్టుకి వెళ్తున్నామండి మేష్టారూ" అన్నాడు బ్రహ్మానందం. "ఇటెక్కణ్ణించి వస్తున్నారూ?" అని ప్రశ్నించాడు.

రంగయ్యగారు, "మరేంలేదు నాయనా, పబ్లిసిటీ కరుణమూర్తిగారు లేరూ? ఆయనదగ్గిర పనివుంటే వెళ్ళొస్తున్నాను... వెళ్తా, చీకటిపడుతోంది" అని, కొడుకువైపు, చూసి "తొరగా రారా ఇంటికి, నీతో మాట్లాడాలి, పనివుంది" అనేసి వెళ్ళిపోయాడు. బ్రహ్మానందం, సదానందంవేపు చూస్తూ, "పాపం, నాన్నగారికి, చూపు బాగా చెడ్డట్టు కనిపిస్తోంది!" అన్నాడు.

"అవునోయ్. ఒక్క అక్షరం రాయలేకపోతున్నా రాయన. ఏమైనా రాయదలిస్తే, మా చెల్లెలిచేత రాయిస్తూవుంటారు."

"అయ్యో! పాపం! ఇది ఇంకా ముదిరితే చాలా కష్టమే నే" అన్నాడు బ్రహ్మానందం మార్కెట్టులోకి దారితీస్తూ.

"కష్టమే. కాని..." ఆపైన ఆలోచనల్ని భరించలేక మానే శాడు సదానందం.

"పోద్దులేరా, అవన్నీ ఆలోచించకు. బాధ." అన్నాడు మిత్రుడు. ఇద్దరూ మార్కెట్టులోకిపోయి, కూరలూ, అరటి ఆకులూ కొనుక్కుని తిరిగి ఇంటిదారి పట్టారు. బాగా చీకటిపడింది. బ్రహ్మా నందం, తన ఇంట్లోకి వెళ్తూ "రోజూ కనపడుతూవుండవోయ్, నీతో కాసేపన్నా మాట్లాడితేగాని రిలీఫ్ వుండదు" అన్నాడు.

సదానందం, "నాకూను!" అంటూ ఇంటికి బయల్దేరాడు ఇంటికొచ్చేప్పటికి ఏడున్నర అయింది.

ఇంట్లో నిశ్శబ్దంగావుంది. పూజగదిలో రంగయ్యగారు, ఏదో సీసపద్యం చదువుతూవుంటే జయ దగ్గరకూర్చుని రాస్తోంది. రంగయ్యగారు, ఆమె కెదురుగా మందిరానికి కుడివేపు కూర్చు న్నాడు, కళ్లుమూసుకుని. చాలా స్థిమితంగా కనిపిస్తున్నాడాయన.

జయ, సిల్కుచీరె కట్టుకుని తల్లో చామంతిపూలు పెట్టు కుని, యోగినిలాగా తదేకంగా, ధ్యానమగ్నురాలై కూర్చుని తండ్రి చెబుతూన్న పద్యాలు కాయితాలమీద రాస్తోంది. ఎలక్ట్రిక్ లైటు వెలుగుతోంది. పూజామందిరంలో సీతారామలక్ష్మణ భరతశత్రు ఘ్నులూ, ఆంజనేయులూ వున్న పెద్ద పటానికి రెండు వేపులా నెయ్యివేసి వెలిగించిన రెండుప్రమిదలు ముత్యాల్లా మెరుస్తున్నాయి. సాంబ్రాణి కడ్డీల సువాసన గదంతా ఘుమఘుమలాడుతోంది.

సదానందం గది బయటే నిలబడి చూస్తున్నాడు. తండ్రి రాగాలాపన చేస్తూ, భాగవతంలో గజేంద్రమోక్ష ఘట్టంలో పద్యాలు రాయిస్తున్నాడు. అది ఆయన స్వంత కవిత్వం. చాలా మధురంగా పడుతున్నాయి పదాలు.

రంగయ్యగారొక పదిహేను నిమిషాలు అలాగే రాయించి, విరమించాడు. ఆచమనంచేసి, శ్రీరామునిముందు సాష్టాంగపడి లేచి, "పదమ్మా. ఈ పూటకి చాలు. ఇలా రోజూ రాస్తే సంవత్సరంలో పూర్తి అవుతుంది" అంటూ తిరిగి ఏదో ఆలోచించి "ఇంకో నెలకి

నువ్వు అత్తవారింటికి వెళ్ళిపోతావు! ఇంకెవ్వరు రాస్తారు! ఆ శ్రీరాముడే దిక్కు" అన్నాడు కొంచెం దిగులుగా.

జయ లేచి ముందు నాన్నకీ తర్వాత శ్రీరాముని పటానికీ నమస్కరించి, "నువ్వు దిగులుపడరాదు నాన్నా! అన్నయ్య లేడా! రాస్తాడులే." అన్నది; రంగయ్యగారు ఆమెని ఆశీర్వదిస్తూ "చల్లని మాట చెబుతావమ్మా! దిగులెందుకులే తల్లీ, ఎలా జరగ వల్సింది అలా జరుగుతుంది" అంటూ, బైటికి వచ్చాడు.

సదానందం, ఈలోగా దొడ్లోకి వెళ్ళి కాళ్లు కడు క్కొచ్చాడు.

జయ, "ఇదుగో, నాన్నా,- అన్నయ్య వచ్చాడు", అని "నీకు నూరేళ్ళాయుస్సురా, అన్నయ్యా! ఇప్పుడే నీ మాట అను కుంటున్నాం" అన్నది.

రంగయ్యగారు, "అబ్బాయి, రేపు వుదయం పాసెంజర్‌కి తెనాలి వెళ్ళిరావాలి. వెళ్ళొస్తావా?" అని అడిగాడు, హాల్లో వాలుకుర్చీలో కూర్చుంటూ.

సదానందం నూటిగా తండ్రి ముఖంలోకి ఎప్పుడూ చూడ లేడు; పక్కకి చూస్తూ, "వెళ్ళొస్తా నాన్నా. ఏం పని?" అన్నాడు వినయంగా.

"సిద్ధాంతిగారు, ముహూర్తం పెట్టాడు. శ్రావణ మాసంలో బహుళ పంచమి మంచిదట. కొత్త మన వియ్యంకుడుగారికి స్వయంగా శుభలేఖ ఇచ్చి రావాలి. మాటకి పైకం సంగతి కూడా చెప్పిరా. ముహూర్తంనాడే ఇచ్చేస్తామని. ఒక రోజు ముందే రమ్మను. ఈ భాగ్యానికి ఉత్తరం రాయటం ఎందుకూ, నిన్నే పంపిస్తే పోతుందని, అమ్మా నేనూ అనుకున్నాంలే" అన్నాడు రంగయ్యగారు.

"అలాగే నాన్నా" అని మెల్లిగా జారుకున్నాడు సదా నందం తన గదిలోకి.

జయకి ముహూర్తం ఫలానా అని తెలుసుకున్నప్పుడు, ఒక క్షణం వొళ్ళంతా జెర్రులు పాకినట్టూ, మంచుగడ్డ తాకినట్టూ రోమాంచితమైంది.

వరలక్ష్మమ్మగారు, "అమ్మాయి! నాన్ననీ, అన్నయ్యనీ భోజనానికి లేవమనూ" అంది, వంటింట్లోంచి.

"సరేలే అమ్మా!" అని బదులు చెప్పింది.

తి.ప స్వ రా

18

రత్తమ్మకి అచ్చాఫీసులో కంపోజిటరు . [redacted] నారాయణకి పెళ్ళికుదిరింది. శ్రావణమాసంలో ముహూర్తం. ఇంక నెలరోజులేవున్నది. ఈలోగా, వధువూ వరుడూ స్వేచ్ఛగా కలుసుకునే అవకాశాలు కోకొల్లలుగా లభించాయి. వాళ్ళిద్దరూ, సినిమాలకనీ, పార్కులకనీ వెళ్తున్నారు. వసంతం, వాళ్ళనేమీ ఆటంకపర్చలేదు. పెళ్ళంటే పెద్ద అట్టహాసమేమీ లేకపోయినా, మంగళగిరి వెళ్ళాలి. అక్కడ గుళ్ళో తూతూమంత్రంగా తాళి గట్టించినాగాని వందరూపాయలు వొదుల్తాయి. ఈడబ్బు ముసలమ్మ దగ్గిరవుందా అని! పెళ్ళయినాక ముసలమ్మని రత్తమ్మతోకూడా పంపించటానికి వీల్లేకొచ్చింది. వరుడొప్పుకోలేదు. ముసలమ్మ తనమెడకే పడ్డది ... అయినా తప్పేదేముంది! తనకే తల్లివుంటే తప్పేదా! ఇలా ఆలోచిస్తోంది వసంతం తనగదిలో కూచుని.

రాత్రి పదిగంట లౌతోంది. వర్షం మధ్యమధ్య తుప్పరగా పడుతోంది. రత్తమ్మ ముసలమ్మముందు వరండాలో జల్లుతగలకుండా ఒదిగి పడుకున్నారు. ఇద్దరూ గాఢనిద్రలో మునిగిఉన్నారు.

రత్తమ్మ ఇంట్లో వుండటంవల్ల ఇంకో గట్టి చిక్కు ఏర్పడుతోంది వసంతానికి. వరదరాజు రత్తమ్మమీద కన్నేశాడు. అతన్ని పట్టుకోవడం బహుకష్టంగావుంది. అంతేగాదు; వసంతం కోసం వొచ్చేవిటులు కూడా రత్తమ్మనిచూసిన కళ్ళతో వసంతాన్ని చూసి ఏవగించుకుంటున్నాడు. "దాన్ని ...ఏంచేస్తావు? రంగంలోకెప్పుడుదించుతావు?" అని అడుగుతున్నారు.

వసంతం ఈ విషయంలో నిర్మొగమాటంగా వుంటున్నది. ఇంకొక్క నెలరోజులు గడిస్తే చాలు. రత్తమ్మ అవతలకి దాటిపోతుంది.

మృత్యుంజయశాస్త్రి వస్తూనే రత్తమ్మని చూశాడు. "ఎవరది వసంతా!" అని ప్రశ్నించాడు.

వసంతం ఆయనకళ్ళలో దీపించే మోహకాంక్షని అర్థంచేసుకుని ఎలాగ్గరా దేవుడా అనుకుంటూ, "నా చెల్లెలండీ," అని చెబుతూ, చెయ్యిపుచ్చుని లాక్కెళ్ళింది లోపలికి.

జూనియర్ వసంతమా! భేష్ బాగానేవుంది" అని కళ్ళు ఎగరేశాడు. అదంతా రసికత్వమేనని ఆయనభావం.

వసంతానికి చిరాకుపుట్టుకొస్తోంది ఒకవంక లోలోపల అసూయ దహిస్తూవుంటే ఎటూ ఏమీ చెప్పలేక సతమత మౌతూంది. శాస్త్రిగారికి తమలపాకులకి సున్నం రాసి ఇస్తో, "దాని కీనెల వెళ్లగానే పెళ్ళండీ. దానిదారిన అది పోతుంది. ఎవారంలో కొచ్చేది కాదులెండి" అంది వసంతం.

"అలాగునా! పెళ్ళి చేస్తున్నావా చెల్లెలికి! మంచిదే! కాని ... చేతులారా సంపాధన పోగొట్టుకుంటున్నావన్నమాట!" అన్నారు శాస్త్రిగారు, ఆమె ముఖంలోకి చూస్తూ.

వసంతానికి మంటేసుకొస్తోంది. ఇలాటి మాటలు చెప్పే, తనను, పాడుచేశారు ఇలాటి పెద్దమనుషులు. కాని, బైటికి అనలేక పోతోంది.

శాస్త్రిగారు కాస్సేపు ఆలోచించి ఇలా అన్నారు. "ఇటు చూడువసంతం. నీకు పిచ్చిగాని, పెళ్ళిచెయ్యటాని కింకా నెల వుందిగా! నేను తలిస్తే, వందలకైనా జంకను! నీకు తెలుసుగదా! ఒకసారి ఆ అమ్మాయిని..." ఆగాడు శాస్త్రిగారు తమలపాకులు నములుతూ.

వసంతం, "పోనిద్దురూ! ఏమీ తెలియని మాలోకం అది. తమబోటి రసికులకి తగదు" అంది లాలనగా, మరిపించాలని ప్రయత్నిస్తూ.

శాస్త్రిగారు సామాన్యులుగాదు. డబ్బు ఎంత పనైనా చేస్తుందని బాగా తెలిసినవాడు.

ఇటు చూడు వసంతం, నేను నీ మంచికీ ఆ అమ్మాయి మంచికీ చెబుతున్నాను. ఓ రెండొందలుంటే రేపు పెళ్ళికి ఎంతయినా వుపయోగిస్తాయి. చీరెలూ రవికెలూ చెవులకు దుద్దులూ—ఎన్నేనానూ! నే చెప్పేదేమిటి? అయినా, ఈ వ్యవహారం రెండో వాడికి తెలియనిస్తామా! పెళ్ళికేమీ ఆటంకం వుండబోదులే" అన్నాడు.

వసంతం మనసులో దౌర్బల్యం ఎక్కడవుందో శాస్త్రిగారు చక్కగా అంచనావేశాడు. అయినా ఇంకా కొన్ని బాణాలు తగిలేగాని పని పూర్తిగాదు.

"ఎందుకొచ్చిందిలెండి అదొక మొండిప్రాణి. దాన్నొప్పించటం నాతరంగాదు" అంది వసంతం. ఆమె ఒక అడుగు జారింది. శాస్త్రిగారికి పట్టుచిక్కింది.

బైట వర్షం జోరుగా కురుస్తోంది రాత్రి పది దాటింది. ఇదే సమయానికి వరదరాజు వేరే ఎక్కడా వీలు లేక తిరిగివచ్చి వసారాలో కింద తుంగుచాప పరుచుకుని పడుకున్నాడు. వసారా, ఆ చివర ముసలమ్మా రత్తమ్మా పడుకుని నిద్రలో మునిగివున్నారు. వరదరాజు వాళ్ళకి నిద్రాభంగం కలుగుతుందేమోనని మెల్లిగా, నేల తుంగుచాపతో దులిపి పడుకున్నాడు. అతను పడుకున్న చోటికి పైనే పడకగది కిటికీవుంది. కిటికీ పై రెక్కలు సగం తెరిచివున్నాయి. తగ్గించిన టేబిల్ లాంప్ వెలుగు మసక మసగ్గా కిటికీ చువ్వలగుండా, ఎదురుగా కాంపౌండు గోడమీద పడుతోంది.

వరదరాజుకి లోపల శాస్త్రిగారూ వసంతం ఏం మాట్లాడుతున్నారో తెలుసుకోవాలన్న కోర్కె ఏమీలేదు. కాని యధాలాపంగా వర్షపుధారల జోరుశబ్దం మధ్యనించి, కొద్ది కొద్దిగా మాటలు వినిపిస్తున్నాయి. వరదరాజుకి తనకి తెలియకుండానే కొంత ఆసక్తి కలిగింది. నిశ్శబ్దంగా పడుకున్నవాడల్లా లేచి కూర్చుని వినసాగాడు.

"దాన్నొప్పించటం కష్టమండి! ఏంనో వొళ్ళు తెలివితక్కువ పిల్ల!"

"ఆ మాటలు చెప్పకు! మొట్టమొదట కొంచెం బెరుగ్గా వుండే మాట నిజమేలే. కాని డబ్బు చూస్తే...ఆ బెరుకూ, తిక్కా ఒదిలి పోతాయి" శాస్త్రిగారు నవ్వారు.

వరదరాజుకి అర్థమైంది. అతని కిదంతా అయోమయంగా వుంది. ఏమిటిది? రత్తమ్మనిగురించేనా?......వరదరాజుకి కూడా అసూయ కలిగింది. అతను పక్కకి తిరిగి రత్తమ్మకేసి చూశాడు. వీధి దీపపు వెలుగులో మసగ్గా అగుపిస్తోంది. ఆమె అమాయకంగా పక్కకి వొత్తిగిలి పడుకునివుంది.

వరదరాజుకి చెడ్డ తలంపుల మధ్య, మంచి తలంపు కూడా పైకొచ్చింది. ఏవో పెళ్ళంటున్నారు! అమాయకురాలు! ఆమెని శాస్త్రిగారికి బలి ఇవ్వటమేగా ఈ ఆలోచనల పర్యవసానం! వసంతం పైకి మాట్లాడ్డమేనా! తీరా డబ్బుదగ్గిర కొచ్చేప్పటికి మెత్తబడ్డదే! దాని బతుకే అంత! అనుకున్నాడు వరదరాజు.

వరదరాజు మెల్లిగా లేచి కిటికీ చువ్వల్లోంగుండా లోపలికి చూశాడు. శాస్త్రిగారు గోడకి వేళ్లాడుతున్న లాల్చీ జేబులోంచి వంద కాయితమో, పది కాయితమో తెలీదు, తీసి, పట్టిమంచంమీద

కూర్చునివున్న వసంతానికిన్నూ, "ఎలాగో రేపో ఎల్లుండో సరి చెయ్యి" అనటం, సన్నని తెరగుండా నీడగా కనిపించింది. వరద రాజుకి రక్తం వుడుకెత్తింది. ఆ క్షణానే లోపలికి దూకి ఆ యిద్దరి గొంతుకలూ నులిమి రత్తమ్మని రక్షిద్దామనిపించింది. కాని! వీలు? అతను తిరిగి కూర్చుని ఆలోచించసాగాడు.

రేపో ఎల్లుండో అంటున్నారుగా! రత్తమ్మ ఈ వ్యవహారాని కొప్పుకోదు. శాస్త్రి దాన్ని బలవంతం చెయ్యకమానడు. అట్లాం టప్పుడు మనం వుంటే...

వరదరాజు ఆలోచిస్తో గోడకి జేరగిలబడ్డాడు. వర్షం జోరుగా కురుస్తోంది. వరండా చివర పడుకున్న రత్తమ్మ కుడివేపుకి దొర్లి పడుకోడం, వర్షపు ధారలగుండా చింది పడుతున్న వీధి దీపపు కాంతిలో వరదరాజుకి కనిపించింది.

19

తెనాలి వెళ్ళే ఉదయపు బండిఎక్కి కూచుని సదానందం ఊహా లోకంలో పడ్డాడు. ప్లాట్ ఫారం మీది రద్దీగానీ, జనసందడి గానీ అతనికి వినిపించడంలేదు. బ్రహ్మానందంలాగా, తనుకూడా ఇవ్వాళ కాకపోతే ఇంకో నెలకి కాలేజీ మానెయ్యవల్సి వస్తుం దేమో! అతనికి కాలేజీలో చదువు మానేస్తున్నందుకు కాదు విచారం. కాలేజీలో చదవటానికి వీల్లేనీ ఆర్థికస్థితికి భయం.

సన్నని తుంపర రాలుతోంది బైట. ఆకాశం మబ్బులు కమ్మి చల్లగా వుంది. బండి బయల్దేరేసరికి ఆరుగంటలయింది. అద్దాల తలుపులు మూసి లోపలకూర్చున్నారు ప్రయాణీకులు. వర్షం ముదిరి పోతోంది అంతకంతకీ.

సదానందం మనస్సులోకూడా తుపానులాగా ఆలోచనలు రేగుతున్నాయి. ఎంత శ్రమపడుతున్నా, ఈ కాపురాలు ఇలా రోజురోజుకీ, దిగనాసిల్లిపోవడానికి కారణం అనూహ్యంగా వుంది. సదానందం, ఆలోచనలు మానేసి అద్దాల కిటికీమీద పడు తోన్న వర్షపు చినుకుల ధారలగుండా బైట ప్రకృతిని చూస్తు న్నాడు. రైలుపెట్టెలలో జనం ఏమిటేమిటో మాట్లాడుకుంటున్న మాటలు వానతో కలిసి హోరుమని వినిపిస్తున్నాయి.

ఇలాంటి నిరామయమైన స్థితిలోనే సదానందం తెనాలి స్టేషన్‌లో దిగాడు. అప్పటికి ఏడుగంటలయింది. వర్షం కొంచెం వెలిసింది. రోడ్లన్నీ బురదమయం. ప్రకృతి వెలాతెలా పోతోంది.

సదానందం సైకిల్ రిక్షాఎక్కి శేషాద్రిరావుగారింటిదగ్గర దిగి, గడపదగ్గిర పదినిమిషాలు నిలబడ్డాడు ఆలోచిస్తూ. ఇంతలోనే రెడ్డి కుర్రాడు బయటకి వచ్చాడు.

"అబ్బీ! ప్లీడరుగారున్నారా?" అని అడిగాడు ఆ కుర్రాణ్ణి సదానందం.

"లేరండి! మదరాసు వెళ్ళారు. చిన్నబాబుగారూ వాళ్లూ ఉన్నారు" అన్నాడు కుర్రాడు, ఈయన ఎవరా అని గుర్తుపట్ట టానికి ప్రయత్నిస్తూ.

"మీ చినబాబుగారితో చెప్పు బెజవాడనించి మీ బావగా రొచ్చారని" రెడ్డికుర్రాడు తలవూపి లోపలికి పరిగెత్తాడు.

ఐదు నిమిషాలకల్లా, జానకమ్మగారు బైటికి వచ్చింది. "లోప లికి. రా నాయనా! అక్కడే నిలబడ్డావేం, రా. ఏమేవ్ అమ్మాయి! కాళ్ళుకడుక్కోడానికి నీళ్ళుతే" అంటూ లోపలికి దారిదీసింది.

రమణమ్మ చెంబుతో నీళ్ళుతెచ్చి వరండాలో పక్కగా పెట్టి చప్పున పక్కకి తప్పుకుంది. త్రియంబకరావు ఇంకా లేవలేదల్లే వుంది. సదానందం కాళ్ళుకడుక్కుని హాల్లో కుర్చీలో కూర్చుని చుట్టూ చూశాడు. ఎంత సిరిసంపద తులతూగుతోం దిక్కడ! అయినా ఇంకా ఆశ వొదల్దు వీళ్ళకి...

జానకమ్మగారు, కాఫీ గ్లాసులో తెచ్చి సదానందానికిస్తూ, "అబ్బాయి లేచాడులే. వస్తున్నాడు. నాన్నా, అమ్మా కులాసా?" అని అడిగింది.

"అంతా కులాసాగానే వున్నారండి. మామయ్యగారు వూళ్ళోలేరా?"

"ఏదో పనిమీద మద్రాసు వెళ్లారు. రెండురోజుల్లో వస్తారు. ఎన్నడూ ఇల్లుకదలని వాడివి ఇలా బయల్దేరావు?"

"మరేంలేదు. రేపు వొచ్చే శ్రావణ బహుళ పంచమి రోజు బాగుందిట......"......అంటున్నాడు—సదానందం.

జానకమ్మగారు, "అదా, సరేలే నాయనా. పైకం పంపిం చారా, మీ నాన్న గారు?..." అని అడిగింది, నిర్మొగమాటంగా.

సదానందం, వొచ్చే ఆగ్రహాన్ని తండ్రిమొగాన్ని తల్చుకుని

అణుచుకుంటూ "ముహూర్తంనాడే ఇచ్చేస్తానని చెప్పమన్నా రండి" అంటూ జేబులోనించి, ముహూర్తపత్రికతీసి, ఆమె చేతి కిచ్చాడు. ఈ సంభాషణ ఆలకిస్తున్న రమణమ్మ తల్లివంక కోపంగా చూస్తూ, మెటికలు విరిచింది.

ఇదే సమయాన త్రయంబకరావు మేడమీదినించి నిద్ర మొహంలో ఆవలిస్తూ కిందికి దిగివచ్చాడు. రావటం రావటం సూటిగా సదానందాన్ని చూశాడు. "ఏమోయ్ బావా! ఎప్పుడూ రావటం!" అని పలకరించి, "ఇప్పుడే వొస్తావుండు" అని పెరట్లోకి వెళ్ళాడు.

సదానందం, బావగార్ని ఆయన నడకని చిత్రంగా చూస్తు న్నాడు. పెళ్ళప్పటికంటె చాలా లావెక్కాడే! అవును మరి! దిగులా చింతా! ఏమౌతుంది, తినేదంతా,...

జానకమ్మగారిచ్చిన కాఫీ ఒక్క గుక్కలో నోట్లో పోసు కుని కూర్చున్నాడు సదానందం. త్రయంబకరావు మొహం కడు క్కుని టాయ్‌లెట్ ఐ వచ్చాడు.

"ఏమోయ్ బావా! చాలా కాలానికి వచ్చావు తెనాలి! చదువుతున్నావు గదూ" అంటూ సదానందం పక్కన ఇంకో కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. "అమ్మా, మా ఇద్దరికీ టిఫిన్ పట్రా!" అన్నాడు. సదానందం, "నాకు అక్కర్లేదండి" అంటున్నాడు.

వరండా దిగువన, సన్నని తుంపర పడుతోంది. చల్లనిగాలి వీస్తోంది, రకరకాల వాసనల్ని, శబ్దాల్ని మోసుకొస్తూ. మబ్బులు దట్టంగా పట్టి వాతావరణం దిగులుగా వుంది. సదానందం మనస్సు ఏదో చిత్రించాలని కొట్టుకులాడుతోంది.

"బావా! మేడమీద నిగదికి వెళ్దామోయ్, నాకు కాస్త రాసుకోవాల్సిన పనొచ్చింది" అన్నాడు సదానందం, బావగార్ని చూస్తూ.

"అలాగే పోదాం!......" అంటూ వంటింటివేపు చూసి, "అక్కయ్యా, టిఫిన్ మేడమీదికి పట్రా!" అని కేకేసి బయల్దే రారు. త్రయంబకరావు విశాలమైన గదిలో ఒకరికి అభిముఖంగా ఒకరు కూర్చున్నారు.

త్రయంబకరావు సదానందంవేపు ఆశ్చర్యంగా చూస్తు న్నాడు. సన్నగా చురుకుగ్గా, వున్నాడితను! తన భార్య అచ్చు ఇలాగే వుంటుంది, ఇద్దరిలోనూ తేడా లేదు పోలికల్లో...

"ఏం బావా! ఇంట్లో అందరూ కులాసాళే అన్నాడు" అతను. "ఓ! అంతా కులాసాగానే వున్నారు బావా! మా చెల్లెలు మాత్రం నీకోసం బెంగపెట్టుకుందోయ్! ఒక్కసారి వొచ్చి చూచి పోకూడదా!" అన్నాడు సదానందం, జేబులో పుస్తకం పెన్సిలు బైటికి తీస్తూ.

"ఆఁ! రావాలీ అనుకుంటాను. కాని పడదు. పెద్దలచాటు వాళ్ళమా! ఏమిటో" అంటూ నసిగాడు త్రయంబకరావు.

"అదీ నిజమేలే". అంటూనే, సదానందం, త్రయంబకరావు రూపాన్ని పెన్సిల్ స్కెచ్ వేశాడు, కార్టూన్‌లాగా. త్రయంబకరావు, "అదేమిటోయ్ బావా! వొచ్చినవాడివి మాట్లాడకండా బొమ్మ వేస్తున్నావు!" అంటూ లేచి ఏం బొమ్మో చూస్తున్నాడు వెనకాల నిలబడి. చూసినవాడు విరగబడి నవ్వాడు. సదానందం వీపు చరిచాడు ఆ ఆనందంలో.

ఇంతలో రమణమ్మ రెండు వెండి ప్లేట్లలో ఉప్మా పట్టుకొచ్చి గదిలో పెట్టి, కొంచెం సిగ్గో, నమ్రతో తెలియని మెల్లని స్వరంలో, "బాబూ, జయ, అత్తయ్య, మామయ్యా కులాసాగా వున్నారా" అని అడిగిఁది, సదానందం వేపు చూస్తూ.

"అంతా కులాసాయే వదినా!" అన్నాడు సదానందం, ఆమె వేపు చూస్తూ.

రమణమ్మ గడప ఇవతల నిలబడి, "ముహూర్తం ఎప్పుడన్నావు?" అని అడిగింది.

"శ్రావణ బహుళ పంచమీ..." అంటున్నాడు సదానందం:

"శ్రావణ బహుళపంచమీ?..." అంటూ త్రయంబకరావు ఉప్మా ప్లేటు ఖాళీచేసి, "తినవోయ్ బావా! తెల్లారి వొత్తి కాఫీ తాగినట్టున్నావు?" అన్నాడు. అతనిలో తన భార్యనిగురించిన ఏవో ఊహాలూ ఆసక్తీ పెరుగుతున్నాయ్.

సదానందంగూడా ఉప్మా తింటూ బావగారితో మాటాడసాగాడు, తనేసిన బొమ్మ చింపేసి.

20

తుంపర రాలుతోంది. మబ్బుల చాటునించీ అతి మందంగా చంద్రుడు పశ్చిమాన కనిపిస్తున్నాడు. విజయవాడ

స్టేషన్‌దగ్గిర కొంతవేపు గుంపులుగుంపులుగా తిరుగుతున్నారు జనం, చల్లగాలిలో ముసుగులు కప్పుకొని. నిజంగా ఆ రాత్రి కొంచెం భయం కొల్పేటట్టున్నది.

వరదరాజు, బ్రాకెట్ కంపెనీముందు బెంచీమీద తడిక కండా జాగ్రత్తగా చూరుకింద ఒదిగి కూచుని ఆలోచిస్తూ అటు నించి పొయ్యే ప్రతి గుర్రబ్బండినీ, సైకిల్ రిక్షానీ పరీక్షగా చూస్తు న్నాడు. ఆ శాస్త్రి ఇవ్వాళ వొస్తాడు. ఒకవేళ......వాళ్లను కున్నట్టు, ఇవ్వాళే రత్తమ్మకి...

వరదరాజు నవనాడుల్లోనూ ప్రవహిస్తున్న వేడి నెత్తురు మరింత వేడెక్కింది. అతని మనసులోని చీకటి కోణాలుగూడా, ఏదో జలసీలాంటి భావంతో వెలిగించినట్టయినాయి. అతనుజేబులో నుంచి చేతితీసి బ్రాకెట్ అంకె కట్టి మెల్లిగా లేచి నిలబడ్డాడు. రుమాలు తీసి దులిపి తలమీద వేసుకుని పక్కనేవున్న టీస్టాల్‌కి వెళ్ళాడు. గాలి జోరుగా చల్లగా తుపరలో కలిసి వీస్తోంది. వేడి టీ వాసనలు సిగరెట్ పొగ ఘుమఘుములు మగత కొల్పుతున్నాయి. వానకి జడిసిన జనం టీకొట్లో చేరి గోలగా మాట్లాడుకుంటు న్నారు. వరదరాజు స్టాల్ మెట్లమీదే నుంచుని, టీ తెప్పించుకు న్నాడు. అతనికి ఏ బండిమీద మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు వెళ్తాడో అని ఆదుర్దాగా వుంది.

దారుణమైన వానాకాలపు మబ్బుల చీకట్లలో వీధి దీపాల ప్రకాశం కానీ, కొట్లలో వెలుగు కానీ—బెజవాడని స్పష్టం చెయ్యలేకపోతున్నాయి. వీధుల్లో పరిగత్తే బండ్లూ నడిచే మను షులూ నీడల్లాగా కదులుతున్నారు.

స్టేషన్‌లోకి మెయిల్ ప్రవేశించింది. పెద్దగా కూత వినిపిం చింది.

వరదరాజు వత్తిడిగా వస్తూన్న జనాన్ని పరీక్షగా చూస్తు న్నాడు. ఎనిమిదిన్నర గంటలయింది. అయినా చీకట్లూ, చలీ, అతి వేగంగా వీచే హోరుగాలీ—ఆ రాత్రి భయం గొల్పుతోంది. వరద రాజు వేడి వేడి టీ సాసరులో పోసుకుని చప్పరించి తాగుతూ స్టేషన్ వేపునించి వొచ్చే బండ్లవేపు చూస్తున్నాడు.

అతని నిశితమైన దృష్టిలో మొట్టమొదట ఏడుకొండలు కన్పించాడు. వరదరాజుకి ఆశ్చర్యం వేసింది. 'ఈవరప్పుడు... ...వీడు రావటమేంది' అనుకుంటూ తుపరలోనే గాలికి

ఎదురునడుస్తూ, టీస్టాలుకి ఐదుగజాలలోనే ఏడుకొండల్ని కలుసు కున్నాడు.

ఏడుకొండలు, ఆదుర్దాగా కన్పిస్తున్నాడు; తడిసి ముద్దై వున్నాడు. మాటలు తడబడుతున్నాయి చలికో, ఆదుర్దావల్లనో తెలియదు.

"ఏందిరా! అట్టా వొణుకుతున్నావేంటి! చెప్పరా!..." అంటూ వరదరాజు, ఏడుకొండలు భుజంమీద చెయ్యేశాడు.

ఏడుకొండలు వరదరాజును బ్రాకెట్ కంపెనీ వెనక కటిక చీకట్లో సన్నటి సిమెంట్ అరుగుదగ్గిరకి తీసుకెళ్ళాడు. అక్కడికి వెళ్ళాకగానీ అతనికి మాట సరిగ్గా రాలేదు. "వాళ్ళు వొచ్చారా! తయారు చేస్తారంట!" అన్నాడు గొంతు బాగా తగ్గించి.

వరదరాజు, "ఎవరు?" అని అడిగాడు గబుక్కున గుర్తురాక.

"నీదంతా మాలోకం. కోటిగాడింటిదగ్గిర మొన్న మాట్లాడు కోలేదంట్రా!" అన్నాడు ఏడుకొండలు. వాన బ్రాకెట్ కంపెనీ రేకు కప్పుమీద పడుతున్న దడదడ మోత కర్ణకఠోరంగా వుంది.

"ఓహ్! అదా! సరే—సరే. ఇయ్యాల మంచిదేలే! రేత్రి పన్నెండింటికి వొస్తా అడికి. నువ్వుపోయి, ఆమాట సెప్పు!... నా కీడ కొంచెం పనివుందిలే" అన్నాడు వరదరాజు అర్థమైనట్టే.

ఏడుకొండలు, "తప్పకండా రావోయ్. మళ్ళీ చెయ్యిజారి పోద్ది!" అంటూ రోడ్డుమీదికి నడిచాడు. వరదరాజుగూడా నడి చాడు.

తొమ్మిది గంటలవుతోంది. చీకటి ఇంకా దట్టంగా అలుము కుంది. సందడి బాగా తగ్గింది. జనం చలికీ వానకీ భయపడి ఇళ్ళ ల్లోకి పెందరాళే చేరుకున్నారు. చీకట్లో స్టేషన్ పక్కకొండ మరింత చీకటిగా బావురుమంటూ కనిపిస్తోంది. రోడ్డుమీద అక్కడో రిక్షా ఇక్కడో రిక్షా దెయ్యాల్లా తిరుగుతున్నాయి.

వరదరాజు బ్రాకెట్ కంపెనీ చూరుకింద నుల్చుని చార్మి నార్ సిగరెట్టు వెలిగించి, స్టేషవైపు చూశాడు, మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు మెట్లుదిగి, రిక్షా మాట్లాతూండడం అకస్మాత్తుగా వరదరాజు కంటబడింది. అతను హుషారుగా నిలబడ్డాడు వొళ్ళు విరుచుకుంటూ ఇవ్వాళ శాస్త్రి రత్తమ్మనేమైనా అంటే వుంది పూజ! అనుకుంటూ.

శాస్త్రిగారి కంటబడకండా ముందే తాను వసంతం ఇంటి కెళ్ళి ఎక్కడన్నా దాక్కోవాలనిపించిం దతనికి. రోడ్డుకి అవతల వేపు నిలబడివున్న సైకిల్ రిక్షా వెంకణ్ణి ఈలవేసి పిల్చాడు వరదరాజు.

వెంకడు బండి తిప్పుకుని వరదరాజు దగ్గరకివొచ్చాడు. వరదరాజు బండిలో కూర్చుని, "పోనీ—మా యింటికి. చాలా అర్జంటు!" అన్నాడు. బండి ఎదురుగాలిని కూడా లెక్క చెయ్యకండా రయ్‌మని పరిగెత్తసాగింది. వరదరాజు ముందున్న పరదాపట్టా కిందికి వాల్చాడదీసి, వెనకనించి చూశాడు ఒకటి రెండు తడవలు. శాస్త్రిగారెక్కిన బండీ వెనకాలే పదిగజాలలో వొస్తోంది.

వరదరాజు ఇంటికి ఫర్లాంగు దూరంలోనే దిగి, బండి పంపేసి, మెల్లిగా నడవసాగాడు. ఇంటికి ఎడం వేపున్న సందుగుండా మారుకిందగా నడిచివెళ్ళి దొడ్లో కాకరపాదు అల్లుకున్న గజం ఎత్తు దడినీ జాగ్రత్తగా దాటి దొడ్లోకి దూకాడు. దొడ్డంతా చీకటిగా వాన నీటికి బురదై అయోమయంగా వుంది. వరదరాజు కీపరిసరమంతా బాగా అలవాటై వుండడంవల్ల, కళ్లు పొడుచుకున్నా కనపడని ఆ చీకట్లో మెల్లిగా సూటిగా దొడ్డిగుమ్మం వేపుగా వెళ్లాడు.

ఒక్కసారిగా తళుక్కుమని తూర్పున మెరుపుతీగె మెరిసింది. దొడ్డంతా ఒక్క క్షణం కాంతితో నిండి కళ్లు జిగేలు మన్నయ్. నిరంతరాయంగా కురుస్తున్న వర్షపుధారల్లో వరదరాజు తడిసి ముద్దైపోయినాడు. జుట్టునుంచి నీళ్ళు మొహంమీదికి కారుతున్నాయి. అతను కట్టుకున్న పైజామా, లాల్చీ వొంటికి అతుక్కుపోయాయి.

వరదరాజు నిదానంగా దొడ్డివాకిలి పక్కగావున్న కిటికీ గుండా లోపలికి చూశాడు. కిటికీ పైరెక్కలు మాత్రం ఓరగా తీసివున్నయ్. వసంతం రత్తమ్మని కూచోబెట్టి తల్లో పూలు పెట్టి అలంకరిస్తోంది. రత్తమ్మ అమాయకంగా నవ్వుతోంది.

వరదరాజు వర్షాన్ని, హోరుగాలినీ, ఎముకలు కొరుకుతున్న చలినీ లెక్క చెయ్యటం లేదు. మృత్యుంజయశాస్త్రి ఇంట్లో ప్రవేశించే క్షణంకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు.

రత్తమ్మ, 'నే నీడనే పండుకుంటా' అంటోంది, అక్కతో.

"ఈడనే పండుకోవే తల్లీ! దొడ్డితలుపు జాగ్రత్తగా గడియ వేసి!" అంది వసంతం. లోపల వెలుగుతున్న బెడ్‌రూం లైటు పసుపుపచ్చని మగత వెలుగులో ఆమె మొహంమీద కనిపిస్తూన్న ఏదో అయిష్టభావం, ఆశాభావం వరదరాజుకి కనిపించాయి. వరదరాజు తల తడవకండా మూరుకింద నిలబడి చూస్తున్నాడు గదిలో గోడమీద నీడలు భూతాల్లా కదుల్తున్నాయి. రత్తమ్మ దొడ్డితలుపు గడియవేస్తే తను లోపలికి పోవటం ఎల్లా? శాస్త్రి లోపలికి వొచ్చేస్తే? ఇంకో గంటకిగాని శాస్త్రిని వసంతం ఈ గదిలోకి రానీదు...తను వీళ్ళెవరికీ తెలీకండా లోపలికి వెళ్ళాలి.

వసంతం బైటికి వెళ్తూ, "దొడ్డితలుపు వెయ్యేవ్! జాగర్త. ఓరన్నా జొరబడేను!" అంది. ఆమె బైటికి పోయినాక రత్తమ్మ నుక్కిమంచంమీద దుప్పటి పరిచి, తలకింద దిండు అమర్చుకుని పడుకోబోతూ, దొడ్డితలుపు దగ్గరకి వొస్తోంది. వరదరాజు హుషార్‌గా నిల్చున్నాడు. రత్తమ్మ దొడ్డితలుపు తీసి, చూరు కిందగా దొడ్లోకి వెళ్ళింది, ఏ అదృష్టంవల్లనో! వరదరాజు గబుక్కున వంటింట్లోకి జొరబడి, నుక్కిమంచానికీ, గోడకీ మధ్య వున్న సందున పడుక్కున్నాడు చలనం లేకండా. దీపపు వెలుగు గదిలో వస్తువుల్ని స్పష్టంగా చూపించేటంతగా దీపించటం లేదు.

రత్తమ్మ ఐదు నిమిషాల్లో దొడ్లోనుంచి వొచ్చి మంచంమీద పడుకుంది గోడవేపు తిరిగి. వరదరాజు చాలా జాగ్రత్తగా మంచం కిందికి జరిగాడు. అతనికి కిది చాలా సరదాగా వుంది. ఏదో మరో కోర్కె ఒకటి అతని మనసులో పని చెయ్యకపోలేదు. వొంటికి అతుక్కున్న తడిగుడ్డలకి తగిలే వానగాలీ, మంచంమీద పడుకుని చాలా శాంతంగా వూపిరి పీలుస్తూ వొదుల్తూన్న రత్తమ్మ శరీరపు వెచ్చదనం, కన్యలదగ్గర మాత్రమే లభ్యమయ్యే—ఒక రకం కొత్తదనాన్ని సూచించే శరీరపు పరిమళం, వరదరాజుకి నెత్తురు ఉడుకెత్తిస్తున్నాయి. అయినా ఇంకోరకం అనుభూతి ఈ ప్రవృత్తిని అణిచేస్తోంది. తనూ శాస్త్రిలాగా ప్రవర్తించే కొడికి ఇంత ప్రయత్నం చెయ్యాన మెందుకు?...

రత్తమ్మ మనస్సు ఇంకా నిర్మలంగా వుండటంవల్ల కాబోలు పదినిమిషాల్లోనే గాఢ సుషుప్తిలో పడిపోయింది. వరదరాజు కొంచెం సర్దుకుని పడుకున్నాడు. బయట వాన ఇంకా జోరయింది. మెరుపులు మెరుస్తూండడం, సగం తీసివున్న కిటికీసుండా కనిపి

స్తోంది; లోపలగోడకి వున్న బెడ్ రూంలైటు, కిటికీగుండా విసురుగా వీచేగాలి తాకిడికి అల్లల్లాడుతోంది. ఉరుములు దూరంగా ధ్వనిస్తున్నాయి.

వరదరాజుకి విసుగేస్తోంది...

వంటఇంటికీ నడిమిఇంటికీ మధ్యనున్న తలుపు కిర్రుశబ్దంతో తెరుచుకుంది. వరదరాజు కాళ్ళు ముడుచుకుని జాగ్రత్తగా పడుకుని కుక్కిమంచం నులక సందుల్లోంచి ఆ తలుపువేపు చూస్తున్నాడు.

వసంతం మృత్యుంజయ శాస్త్రి—ఇద్దరూ చల్లగా ఆ తలుపు తెరిచి నిలబడ్డారు. శాస్త్రి మొహం పరిపూర్ణంగా ఆనందంతో వికసించివుంది. వసంతం ఆయనవెనకాలే నిలబడివుంది. ఏనాడూ లేని వొక భయోత్పాతం ఆమె మొహంలో కనుపడుతోంది. శాస్త్రి పూర్తిగా కాకపోయినా కొంత స్మృతి—మగతల సరిహద్దు—ఆ స్థితివరకూ తాగివున్నాడు. ఆయన కనుకొలకులు ఎర్రబడివున్నాయి. మొహంలో అసహజమైన ఉద్రిక్తత, ఒక దృఢ నిశ్చయం తాండవిస్తున్నాయి. వసంతంకూడా తాగిందనిపిస్తోంది. ఎంతకీ ఒప్పుకోని అంతరాత్మని బ్రాందీ మైకంలో నోరుమూసి ఈపని కొడికట్టినట్టు కనిపిస్తోందామె. కొన్నిగంటల వ్యవధిలో కొన్నేళ్ళ వయస్సు పెరిగినట్టుంది ఆమె ముఖం.

చీకటే వెలుగూ కాని, ఆ వంటింటి పొగమారిన దారుణ వాతావరణాన్ని కిటికీ చువ్వలగుండా మధ్యమధ్య మెరుస్తూన్న విద్యుల్లతల వెలుగులు భయానకంగా మారుస్తున్నాయి.

వీటి నేమీ ఎరగని రత్తమ్మ అతి శాంతంగా గాఢంగా పసిపిల్లలా నిద్రపోతోంది.

వసంతం, మెల్లిగా, శాస్త్రి చెయ్యిపట్టుకుని ఏమిటో గొణిగింది. శాస్త్రి నిలబడ్డ పాళంగానే మెడ వెనక్కి వంచి, "నువ్వు వెళ్లు. ఇక నేను చూసుకుంటాను" అన్నాడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ. తమలపాకులతో గారపట్టిన పళ్లు వల్లగా అగుపిస్తున్నాయి.

వసంతం, "దాని చేతుల్లో ఓ కాయితం పెట్టండి..." అంది, ఆమెకి లోలోపల ఇంకా సంశయం వేధిస్తోంది, రత్తమ్మ వొప్పుకుంటుందో—లేదో అని.

"నువ్వేమీ చెప్పఖ్ఖర్లేదు, నాకీపాటి తెలియదూ? వెళ్ళు" అన్నాడు.

వసంతం వెళ్తూ తలుపు లోపల గొళ్లెం పెట్టుకుని వెళ్లింది.

శాస్త్రి ఒక అడుగు ముందుకు వేశాడు. వరదరాజు శిలాప్రతిమలా కదలిక లేకుండా ఉండిపోయి తనకి కనపడని దృశ్యాన్ని శబ్దం ద్వారా ఊహిస్తున్నాడు.

శాస్త్రిగారు మెల్లిగా వొచ్చి మంచం పక్కమీద కూర్చున్నాడు. రత్తమ్మ యౌవ్వన శరీరం, అవయవాల నునుపూ, బ్రాందీ మగతలో మానవత్వం కోల్పోయిన శాస్త్రిగారిలో పైశాచిక ప్రవృత్తుల్ని విపరీతంగా రెచ్చగొడ్తున్నాయి. బైట వాతావరణపు చలీ, చీకటీ, గదిలోని మసక వెలుగూ, సహజజ్ఞానాన్ని కప్పేస్తున్నాయి. శాస్త్రిగారు పక్కకు తిరిగి పడుకున్న రత్తమ్మ భుజాన్ని సున్నితంగా తాకాడు. రత్తమ్మకీ స్పర్శ ఎంత గాఢంగా తగిలిందో ఏమో, లేక ఏ భయంకర స్వప్నం కనిపించిందో, ఒక్కసారి ఉలిక్కిపడి లేచికూచుంది కళ్ళు నులుముకుంటూ. శాస్త్రిగారు, "భయపడకు—నేనే" అంటున్నాడు.

వరదరాజు గభాల్న మంచం కిందినించి లేచివచ్చి ఎదురుగా నిలబడ్డాడు. అతని కుడిచేతిలో బాకు గుడ్డిదీపం వెలుగులో తళతళమంది. "అవును, నువ్వే!" అన్నాడతను గర్జిస్తున్నట్టు.

శాస్త్రిగారు కొయ్యబారిపోయ్యాడు. కాళ్లు వొణుకుతున్నాయి. రత్తమ్మకంతా అయోమయంగా వుంది.

వరదరాజు, "లే—లేవయ్యా పెద్దమనిషా! దిక్కులేని పిల్లదాన్ని వొంటరిపాట్న చూసి పక్కలోకి చేరినా?...ఛీ...ఛీ. ఎంత తెచ్చినావు?" అన్నాడు ఆయనవేపు జరుగుతూ. నాటకాల్లో దుర్యోధనుడి వేషం వేసి జనాన్ని హడలగొట్టిన శాస్త్రిగార్కి, ఈ అరడుగుల భారీవ్యక్తిని చూసేసరికి అంత చలిలోనూ చెమటపోసేంది. ఆయన చూపంతా వరదరాజు చేతిలో బాకుమీదే వుంది. నోటిమాట పెగలటంలేదు.

లోపల గందరగోళం వినిపించిగాబోలు వసంతం ఆదుర్దాగా వొచ్చి తలుపవతల నుంచుంది. తలుపుకున్న రంధ్రంనించి లోపలికి చూసింది. ఆమె నవనాడులూ కుంగిపొయ్యాయి. వరదరాజు! వీడు ఎట్లా వొచ్చాడు లోపలికి?

వరదరాజు, "ఛీ—శాస్త్రీ! ఛియ్యి! ఎంత తెచ్చినావు కట్నం! అది తాచెడ్డది కాకుండా బంగారంలాంటి పిల్లదాన్ని పెళ్లిచేస్తానని తెచ్చి ఇదా చేసేపని!..." అంటూ గబుక్కన

వొంగి శాస్త్రిగారి లాల్చీని రొమ్ముదగ్గర లంకించుకున్నాడు. రత్తమ్మ భయంతో గజగజలాడుతూ చుట్టూచూస్తోంది అయోమయంగా. శాస్త్రిగార్కి గుండె మెడ్రాస్ మెయిల్ వేగంలో స్పందిస్తోంది. లోలోపల తీవ్రంగా పనిచేస్తున్న వివేకం, 'జేబులో పైకం ఇచ్చేసి ప్రాణం దక్కించుకో' అంటోంది. ఆయన జేబులోంచి వందకాయితం తీసి, "ఇదిగో తీసుకో...బుద్ధి గడ్డితినివచ్చాను" అన్నాడు. అవసరమైతే లెంపలేసుకునేవాడే.

వరదరాజు వందకాయితం అందుకుని "పద...వెనక్కి తిరిగి చూశావా? జాగ్రత్త!" అంటూ తలుపువేపు నెట్టాడు శాస్త్రిగార్ని.

ఈ సమయంలోనే వసంతం గొళ్లెంసితీ పారిపోయింది. ఈ సమయాన వరదరాజు కంటబడ్డం ప్రమాదం. ఏ గుణాన వున్నాడో శాస్త్రిని పొడవలేదు......

శాస్త్రి గదిలోనుంచి బైటపడగానే వరదరాజు రత్తమ్మ చెయ్యి పుచ్చుకుని, "రా, పిల్లా రా. ఈడ ఇంకో నిమిషంగూడా వుండగూడదు నువ్వు. ఆడొచ్చి పక్కన కూసున్నా గాని లేవనే లేవకపోతి వేం? అంత మొద్దునిద్దర పనికిరాదు" అంటూ లేవదీశాడు ఆమెని. యంత్రవతుగా లేచింది రత్తమ్మ.

రత్తమ్మ గుడ్లప్పచెప్పి నిలబడింది. ఆమె కింకా భయం వొదలేదు. వరదరాజూ శాస్త్రిగార్ల సంభాషణలవల్ల ఆమెకి జరుగుతున్న విషయమేమిటో కొంచెం బోధపడింది..."యాడకి బావా!" అందిమెల్లిగా. "యాడకో! బయటపోయినాక చెబుతాగా! ఈ సైతాన్ కొంపలో ఇంక నువ్వుంటానికి యీల్లేదు పా!" అంటూ వరదరాజు రత్తమ్మ చెయ్యి పట్టుకుని లాక్కుపోతున్నాడు రోడ్డుమీదికి.

శాస్త్రిగారు కనపడ్డ సైకిల్ రిక్షా ఎక్కి వెళ్లిపోతూండడం కనిపించింది రోడ్డుమీద. వసంతం ఎక్కడ వుందో అంతులేదు. వరదరాజు రోడ్డుమీదికి వచ్చి వానలో నిలబడి ఒకసారి మనస్ఫూర్తిగా నవ్వాడు. నవ్వాగాక, "రత్తీ! నిన్ను పెళ్లిచేసుకుంటానన్నదే ఎవడో! వాడిల్లెక్కడ తెల్సా?" అని ప్రశ్నించాడు.

"తెల్సు..." అని నసిగింది రత్తమ్మ ఆ చీకటిలో వరదరాజు భావమేమిటో గ్రహిద్దామని అతని మొహంకేసి చూస్తూ.

వరదరాజు, "పద—అక్కడికి," అంటూ నడవసాగాడు.

రత్తమ్మ కొత్త భీతితో వెనక్కి తిరిగి బార్లాతీసివున్న ఇంటి తలుపు వేపు చూస్తూ, వరదరాజును అనుసరిస్తోంది. ఈదురుగాలి

చల్లగా వీస్తోంది, చినుకులతో కలిసి. అప్పుడప్పుడు మెరుస్తోంది. రోడ్డు లైట్ల కిందగా పది గజాలు నడిచారు ఇద్దరూ. వరదరాజు నిల బడి, "అతని ఇల్లెక్కడ?" అని అడిగాడు.

రత్తమ్మ టీషాపుకి పక్కన రెండో పూరింటిని చూపించింది.

రత్తమ్మను ముందు నడవమని వరదరాజు వెనకాలే వెళ్లాడు. ఆ యింటిముందున్న తడిక తలుపు నెట్టగానే వొచ్చింది. రత్తమ్మ సంశయిస్తున్నది. వరదరాజు-"అతని పేరేమి చెపిల్లా?" అనిఅడిగాడు.

రత్తమ్మ రెండు నిమిషాలు సిగ్గుచేత గాబోలు వూరుకుంది.

వరదరాజు, ఆమె వీపు చరిచి, "చెప్పవే! సిగ్గేంది! వాన చినుకులికి నా వొళ్ళు నూడు ఎట్టా ముద్దుముద్దయిపోయిందో! నే యెల్లిపోవాల! దప్పున చెప్పు" అన్నాడు.

రత్తమ్మ "సత్యం!" అంది తలొంచుకుని.

వరదరాజు, "సత్తెంగారు!" అని కేకేశాడు రెండుమూడుసార్లు.

పొద్దుగూకులూ లైప్ కేసులదగ్గిర నిలబడి అక్షరాలు కూర్చి కూర్చి వొళ్ళు విరగ్గొట్టుకున్న బడలికతో, వానకి గాలికి బాగా ముణగదీసుకుని పడుకున్న సత్యం మూడో కేకకి అదిరిపడి లేచి బైటికివచ్చాడు, కళ్లు నులుముకుంటూ వరదరాజునూ రత్తమ్మనూ చూసేసరికి ఆశ్చర్యపడి, "అరే! చినుకుల్లో తడుస్తుండారే! లోప లికి రండి" అంటూ పూరింటి పంచలోకి తీసుకెళ్ళాడిద్దర్నీ.

పంచలో మట్టిగోడకివున్న బెడ్‌రూంలైటు పెద్దదిచేశాడు. వరదరాజు ఇతన్ని చూడ్డం ఇదే తొలిసారి. బాగా బలంగా లేక పోయినాసుమారుగావున్నాడు. అందమైనవాడే...రత్తమ్మకి ఈడే...

సత్యం.—"కూచోండి" అంటూ, పంచలోవున్న మంచం చూపించాడు వరదరాజుకి. అతని కళ్లు రత్తమ్మవేపు చూసి "ఏమి టిది!" అని ప్రశ్నిస్తున్నాయి.

వరదరాజు ఒకసారి తన మామూలునవ్వు నవ్వాడు. "కూకుం టానికి టైంలేదులే తమ్ముడూ! ఓమాట నీతో చెప్పిపోదామని వొచ్చినాను, వింటావా?" అన్నాడు రత్తమ్మ బెదురుచూపులు చూస్తోంది. "చెప్పన్నా!" అన్నాడు సత్యం కొంచెం నమ్రతగానే. అతనికి వరదరాజునుగూర్చి కొంతవరకు వినికిడివల్ల తెలుసు.

"ఏంలేదు. ఈ పిల్లని ఆ పాడుకొంపలో ఇంక ఉంచటం నా కిష్టంలేదు తమ్ముడు! నువ్వు దీన్ని పెళ్లిచేసుకుంటానన్నా వంటగా! ఈడనే ఉంచుకో...మూర్తంనాడు గుళ్ళోకిపోయి

ఆ కాస్త పనీ పూర్తిచెయ్యి సరిపోద్ది! ఏవంటా?...నే చెప్పేది తెల్సిందా! ఆ కొంప మంచోళ్ళకి అచ్చిరాదు తమ్ముడు! మిగతా కదంతా రత్తమ్మే చెప్పుద్దిలే." అని ఆగాడు వరదరాజు, ఎదటివ్యక్తి ఏమంటాడో అని చూస్తూ.

సత్యం—ఆలోచించలేదు గూడా! రొట్టెజారి నేతిలో పడితే సంతోషించని వాడుంటాడా! "అట్టనే అన్నా! ఈడనే ఉండిపొమ్మను. ఆ యమ్మాయి కిష్టమైతే నాదేంది!" అంటూ అతను రత్తమ్మకేసి చూశాడు కళ్ళతో నవ్వుతూ.

రత్తమ్మ మొహంలో ఎక్కడలేని వికాసమూ వొచ్చింది. మబ్బులు తొలగి చంద్రుడు తొంగిచూసినట్టయింది.

వరదరాజు కాబోయ్యే ఆ దంపతుల మొహాల్ని ఒక నిమిషం పరీక్షగా చూశాడు. సంతోషంతో ఈలవేశాడతను. రత్తమ్మ చెయ్యి లాగి, సత్తెం చేతిలో పెడుతూ, "జాగర్త. పొద్దున్నే దీని అక్క ఈడకి వస్తదేమో! నా పేరు సెప్పండి. నోరు మూసుకుని అవతలికి పోద్ది. ఇంకా ఏదన్న వాగితే—నేను సాయంత్రానికి వస్తాలే. నేను నూస్కుంటా. రత్తీ! జాగర్త! నే యెల్తా" అంటూ బయిల్దేరాడతను. సత్యం అతన్ని రోడ్డుదాకా వొచ్చి వొదిలిపెట్టి లోపలికి పోతూ, "ఉంటా నన్నా!" అన్నాడు.

"పిల్లదాన్ని జాగర్తగా చూస్కో, ఇంక నీదే బారమంతా!" అంటూ వరదరాజు ఊళ్ళోకి సాగిపోయినాడు ఆ కటికి చీకట్లో, వానలోనే. లోపలికి వెళ్ళిన సత్యం రత్తమ్మని "నువ్వెళ్ళి మా అమ్మకాడ పండుకో. నేనిక్కడ పంచలో పండుకుంటా. పొద్దున్న చెబుదువులే ఏం జరిగిందో" అంటూ ఆమెని లోపలికి తీసుకెళ్ళాడు.

21

జగ్గయ్యపేట పోయేరోడ్డుమీద కొండవెనక మలుపు తిరిగింతర్వాత మూడో ఫర్లాంగురాయిదగ్గిర ఒక పాడుపడ్డ పెంకుటిల్లున్నది. చుట్టుపక్కల అటూ ఇటూ గుంయ్‌మంటూ తాటితోపులున్నాయి. రెండుఫర్లాంగులమేర చుట్టుపక్కల ఎక్కడా ఇల్లన్నమాటలేదు. నరవాసన అసలే శూన్యం. వరదరాజు రత్తిమ్మని సత్యానికి అప్పజెప్పి ఈదారినపడ్డాడు హుషారుగా నడుస్తూ. కొండమలుపుకి ఇవతల రాత్రి హోటలు ఒకటున్నది, మహాను

చీయుల్డి. అక్కడ ఆగి వరదరాజు టీ తాగి, టైం అడిగాడు. పద కొండున్నర అని సమాధానం వొచ్చింది.

"ఓస్! అరగంటలో మైలు! తేలిగ్గా వెళ్లొచ్చు" అని తనకి తాను చెప్పుకుంటూ వరదరాజు సిగరెట్టు వెలిగించుకుని, కొండ మలుపు తిరిగాడు. వాన ఉధృతం తగ్గిందిగాని తుంపర పడుతోనే వుంది. వరదరాజు దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూ వొంటిమీది తడిసినగుడ్డల జ్ఞాపకి మేనా లేకండా నడుస్తున్నాడు తొందర తొందరగా. దారి పొడుగునా మైలువరకు వీధిదీపా లుండటంవల్ల చీకటిబాధ లేదు.

వర్షపునీరు ప్రవహిస్తున్న తారురోడ్డుమీద వీధిదీపాలకాంతి మెరుస్తోంది. కృష్ణానది హోరూ ఈగురుగాలీ కలిసి భయం గొల్పు తున్నాయి. ఏమాత్రం పిరికివాడైనా ఆ అర్ధరాత్రి వేళ అటువంటి వాతావరణంలో గుండె చెదిరి పారిపోతాడు.

వరదరాజువెనక వీధిదీపాలకాంతికి పొట్టి నీడపడి పొడుగ్గా సాగి చీకట్లో కలుస్తోంది. వరదరాజు దేన్నీ గమనించటంలేదు అతని ఆలోచనంతా ఆ పాడుపడ్డ ఇంట్లో జరుగుతున్న వ్యవహారం మీదేవుంది. అపని చాలాఅపాయంతో కూడుకొన్నది. అయితేఏం? అటువంటిపనులుచేస్తేనే డబ్బు వస్తుంది...

వరదరాజు అరగంట గడవకముందే తాళ్ళతోపులాంటి ఆ గుబుళ్లలోకి ప్రవేశించాడు. రోడ్డుకి కుడివేపు వంద గజాల దూరంలో వుందాయిల్లు. రోడ్డుదిగువ వొట్టి బురదలో వంద గజాలూ తాళ్ల గుబుళ్లచీకట్లలో నడవాలి. కాలిబాట జారుతూ వుంది. వర్షధారలు తాటిచెట్లమీదపడే చిటపట శబ్దం, గోండ్రు కప్పల ఎడతెగని బెక బెక అరుపులూతప్ప మరోశధ్వని లేదు. అంతా కారుచీకటిగా వుంది. వరదరాజు మెల్లిగా నడుస్తున్నాడు. ఇల్లు ఎంతోదూరంలో లేదు. చీకటిముద్దలా కుప్పగా కనపడే అనీడే ఇల్లు. తూర్పు వేపుకి వంగిపోయి వికృతంగా కన్పిస్తోంది.

వరదరాజు ఈఇంటికి చిరపరిచితుడు. కోటిగాడు ఈఇంట్లోనే కాపరం పెట్టాడు చాలాకాలంబట్టి. కారణం అద్దెలేకపోవటమే. కాపరం ఇంటిలోపలకాదు. బైట వరండాలో. ఆ వరండాలో పడమటమూల వర్షం కురవదు. కొంచెం బాగున్న జాగా అదే.

వరదరాజు తాటిగుబుళ్లుదాటి ఇంటిఆవరణలో ప్రవేశించాడు. నేల గతుకులు గతుకులుగా వుంది. నీళ్లు నిలిచివున్నాయి ఇంటి చుట్టూ. ఇల్లు ఓ ద్వీపంలా వుంది. వరండాలో ఎవళ్లో అడుక్కునే

వాళ్ళూ, అనాధలైనవాళ్ళు కొంచెం పొడిగావున్న చోట్ల ముసగ దీసుకొని పడుకుని వున్నారు. పిల్లా పాపా, పెద్ద—చిన్న తోట కూరకాడల్లా పడివున్నారు.

వరదరాజు విరిగిపోయిన ఇటికరాతిమెట్లు జాగ్రత్తగా ఎక్కి వరండా దాటి లోపలికి వెళ్ళాడు. మధ్య హాలులో చిన్న బెడ్ రూంలైటు మినుకు మినుకుమని వెలుగుతో అక్కడి చీకటిని పార దోలటానికి వ్యర్థప్రయత్నం చేస్తూంది. హాలంతా పైకప్పు చిల్లులు పడిపోయి ధారాపాతంగా వర్షపునీరు కారుతోంది. నేలంతా గతుకులు గతుకులుగా గచ్చు లేచిపోయింది. గోడలు ఏ కాలం నాటివో సున్నపు గారలు పెళ్లలూడిపోయి దిగులుగా అగుపిస్తున్నాయి.

హాలుకు ఆనుకునివున్న ఓ గదిలోనుంచి లాంతరు వెలుగు పడుతోంది బైటికి. గది తలుపంతా చెదలు తిని ఏ క్షణాన్నైనా పడిపోవొచ్చు ననిపిస్తోంది.

వరదరాజు కొద్దిగా దగ్గాడు, సౌజ్ఞ చేస్తున్నట్టు. గదిలోనుంచి పడుతున్న వెలుగు మాయమైంది.

గదిలోనుంచి ఏడుకొండలు బైటికి వచ్చి "రా. రా. నీకోసం చూస్తున్నారు అళ్లంతా" అన్నాడు మెల్లిగా.

ఇద్దరూ ఒకరి వెనక ఒకరు గదిలోకి వెళ్లారు.

ఆ గది ఐదారు గజాల చదరం వున్నది. పెంకుటికప్పు శిథిలావస్థలో వుంది. సగం గది వాన నీటితో తడిసింది. కిటికీలు వేసి వున్నాయి. వాటి ఊచలన్నీ తుప్పుపట్టి జీర్ణించిపోయి గాలికొడితే ఊడిపొయ్యేలా వున్నాయి. గది మధ్య ఓ పాత టేబిల్ మీద లాంతర్ బాగా తగ్గించిపెట్టారు. ఇంకో ముగ్గురు కిటికీల అంచులమీద కూర్చున్నారు సిగరెట్లు కాలుస్తూ. ముగ్గురూ, నాగరికంగా డ్రెస్ వేసుకుని వున్నారు. లాంతరున్న బల్లమీద పెద్ద సైజు రేడియో అంత పెట్టె వొకటి వుంది. రేడియో అనుకోవల్సిందే, హఠాత్తుగా చూస్తే. రేడియో కుండవల్సిన బాహ్యలక్షణాలన్నీ వున్నాయి దానికి. పక్కనే డ్రై బాటరీ ఒకటి వుంది.

వరదరాజు, ఆ ముగ్గురిలోనూ పొడుగాటి వ్యక్తిని గుర్తుపట్టి, "మీరా! ఇదేనా, మీ రాయేల చెప్పింది!" అని అడిగాడు, అతని పక్కకి వెళ్ళి నుల్చుని.

పొడుగాటి వ్యక్తి, "ఆఁ! ఇదే...గంటకి......" అంటూ

చుట్టూ చూశాడు. అతని మనసులో ఏదో బెరుకున్నట్టు తోచింది వరదరాజుకి.

"భయపడకండి" అంటూ వరదరాజు ఏడుకొండలు వేపు తిరిగి "నువ్వెళ్ళి బయట వుండరా! కోటిగాడు తూగుతున్నాడేమో!... యెల్లు, జాగ్రత్త. బీడీ కాల్చక..." అన్నాడు. "ఓరన్నా వొస్తే, ఈలెయ్యి" అని ఆజ్ఞాపించాడు.

ఏడుకొండలు వెంటనే బయటకి వెళ్ళాడు.

వరదరాజు అతని వెనకనే వెళ్లి గది తలుపు వేసివచ్చాడు.

పొడుగాటతను "ఇది గంటకి రెండు మూడు వేల కాయితాలు అవలీలగా లాగేస్తది...మా కెక్కడా రహస్యంగా తయారుచేసేందుకు చోటు దొరకలేదని చెప్పామా! చివరికిక్కడ కుదిరింది. వేద్దామా అంటే వానా గాలీను! ఈ కాయితాలు ఎండొద్దూ!" అన్నాడు మిగిలిన ఇద్దరికేసీ చూస్తూ.

వరదరాజు ఆ రేడియో పెట్టిదగ్గిర కెళ్ళి పరీక్షగా చూస్తూ, "ఏదీ కాస్త చూపించండి ఇది ఎట్టా పనిచేస్తుందో!" అని అడిగాడు ఆసక్తితో.

పొడుగాటతను ఆ యంత్రందగ్గిరకి వొచ్చి, దానికింద సొరుగులాంటి భాగాన్ని లాగి, దాన్లోంచి వంద రూపాయల కాయితం సైజులోవున్న తెల్లకాయితా న్నొకదాన్ని తీసి, యంత్రం పైభాగానవున్న ఇంకో సన్నటి సొరుగులో పెట్టి బ్యాటరీకున్న ప్లగ్‌ను యంత్రానికి తగిలించాడు. యంత్రంలోంచి, 'గ్ర్' అని శబ్దం రాసాగింది. ముందుభాగంలోవున్న అద్దంమీద బల్బులు వెలిగాయి. ఆ బల్బులలో ఎరుపు, పసుపు, నీలం మూడురంగులున్నాయి. అవి వరసగా మూడుసార్లు వెలిగి ఆరిపోగానే, కింద వున్న మరోక రంధ్రంగుండా ఒక వంక కాయితం బైటికి వచ్చింది. యంత్రం ఆగిపోయింది. పొడుగాటి వ్యక్తి, బ్యాటరీకీ, యంత్రానికీ వున్న ప్లగ్ తొలిగించాడు. వరదరాజు ఆశ్చర్యంగా ఆ వొచ్చిన వందకాయితాన్ని చేతిలోకి తీసుకుని చూశాడు. ఏదో ఆలోచనతట్టి, తనిందాక శాస్త్రిదగ్గిర లాక్కున్న వందరూపాయల నోటుతీసి రెండింటినీ లాంతర్ ముందు పోల్చి చూశాడు. దొంగనోటు ఏదో, నిజమైననోటు ఏదో ఆ రెండింటినీ కలిపి కొత్తవాడికిస్తే కనుక్కోడం చాలా కష్టం.

వరదరాజు తన మొహంలో ఆశ్చర్యాన్నీ ఆసక్తినీ కనపర్చకుండా చాలా సహజంగా, "అయితే...ఇంకెందుకు యేశెయ్యండి, కొద్దో గొప్పో. ఆలస్యమైతే మళ్ళీ వొరన్నా..." అన్నాడు.

పొడుగాటి వ్యక్తి తన స్నేహితుల్లో ఒకణ్ణి "రాజా, ఎండలేందే సాగదురా ఈ వ్యవహారం. ఈ కాయితాలన్నీ కొంచెం తడిగా వున్నాయి. ఆరొద్దూ!"..."ఎట్లా?" అని ప్రశ్నించాడు.

రాజు సమాధానం చెప్పకముందే వరదరాజు, "అరే, వెయ్యండయ్యా! రేపు నే నెండబెట్టిస్తాలే. మా బలగమంతా బైట కాపలా వుంటది. మీకేం భయంలేదు ..వొరన్నా వొస్తే ఒక్క ఈలేస్తరు ...ఎక్కడిపిట్ట ఆడనే గప్ చిప్—" అని తన ధోరణిలో మెల్లిగా నవ్వాడు.

రాజు లాగూ జేబులో చెయ్యిపెట్టుకుని, "నిజమే గాని, వరదరాజుగారూ! వీట్ని ఎక్కడ ఎండబెడతారు? ఈ యింటిలో పొడిగావున్న చోటేలేదు! ఎక్కువరోజులు టైంలేదు! రెండు మూడు రోజుల్లో మకాం మార్చకపోతే—పోలీసులు..." అన్నాడు మెల్లిగా.

పొడుగాటాయన పేరు నరసింహారెడ్డి. ఏ కాలేజీలోనో ఇంజనీరింగ్ డిగ్రీ సంపాయించాడు. స్వతహాగా యంత్రాలు పరీక్ష చెయ్యడంలోనూ నమూనాలు తయారు చెయ్యడంలోనూ గట్టి బుర్ర. రాయలసీమలో ఓ వూళ్ళో, ఏకో వర్క్ షాపుగూడా వుందతనికి. అక్కడేచేశా డీ యంత్రాన్ని. అతి నందుకుని, "అవునండి వరదరాజుగారు. మీ సహాయంలేందే ఈ పని కాదు. చెయ్యటానికి మేము రాత్రికి, పాతిక వేలు వేసేస్తాం. ఎండపెట్టడం మీ వంతు. సగం మీరు తీసుకోండి..." అన్నాడు.

వరదరాజు కళ్ళు మెరిశాయి. నిష్కల్మషంగా నవ్వాడతను. "అరే...మీ రింకా బయపడుతున్నా రంటయ్యా! గంట పన్నెండు దాటివుంటది...కానియ్యండయ్యా! ఈ రేత్రి ఎంతేస్తే అంతా రేపు సాయంత్రానికి మగ్రాజపురం కొండకాడ మా కొకడున్నాడులే...దొంగ సారా కాస్తుంటడు—ఆ డింటికాడ ఎండబెట్టిస్తా. ఆడికి ఎవరూ రారు...నే వున్నాగా! కానియ్యండి..." అని ధైర్యం చెప్పాడు.

ముగ్గురు నాగరికుల మొహామూ వికసించింది.

రెడ్డి, "అయితే అలా కూచోండి, కిటికీదగ్గర. మేం కాయితాలనిట్నీ..." అని, మూడో అతనిదగ్గిరవున్న తోలుసంచీ చూపించి "తయారుచేసి అందులో పెడతాం..." అన్నాడు.

ఆతర్వాత, తిరిగీ యంత్రం 'గ్ర్ గ్' మన్న మోతతో పని చెయ్య సాగింది. కాయితాలు వరసగా దిగుతున్నాయి నిమిషాని కొకటి చొప్పున. వరదరాజు, సిగరెట్ వెలిగించి దానివంక చూస్తూ కూర్చున్నాడు.

రెడ్డి తోలుసంచీనుంచి, పెద్ద కట్ట తెల్లకాగితాలు తీసి యంత్రంలోకి అందిస్తున్నాడు. రాజు యంత్రంపైన వున్న మూడు గరాటాల్లోకి రంగునీరాలు పోస్తున్నాడు. మూడో అతను, అచ్చయిన కాయితాలు జాగ్రత్తగా పేరుస్తున్నాడు.

బైట మెరుపులు వురుములతో జోరుగా వర్షం కురుస్తోంది. తాటిచెట్లగుండా దూసుకుని పోతూన్న గాలిహోరులో యంత్రం శబ్దం వినిపించటంలేదు. వరదరాజు చూపు నిమిషాని కోసారి తలుపుమీదికీ యంత్రంమీదికీ మారుతోంది.

గంటగడిచాక నలుగురూ గది మూలనున్న పెద్ద ఫ్లాస్కులో కాఫీని, నాలుగు గుక్కలు తాగారు. పని మళ్ళీ తీవ్రంగా కొనసాగింది. గంటలుగడిచాయి. దొంగనోట్లు కుప్పలు కుప్పలుగా తయారైనాయి. తెల్లారకట్ట నాలుగైంది. రెడ్డి రిస్టువాచీ చూశాడు.

బైట తలుపుదగ్గిర ఏడుకొండలొచ్చి దగ్గాడు. వరదరాజు వెళ్ళి తలుపు ఓరగా తీసి, "ఏం?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఏడుకొండలు, "తెల్లారొస్తుందిరా! మనుషులు తిరుగాడతారింక. కట్టెయ్యండి దుకాణం..." అన్నాడు, భయంగా.

"ఒరే...వుండరా పిరికియెదవ ఈడ పనికూడా అయిపోయిందిలే. వుండొస్తున్నాం" అంటూ తలుపేసి లోపలికెళ్ళాడు.

లోపల రెడ్డి యంత్రాన్ని కట్టేశాడు. రాజు కట్టలన్నీ కట్టేశాడు. అన్నిటినీ తోలుసంచీలో సర్దేశారు నలుగురూ. యంత్రం మీద ఖాకీగుడ్డ తొడుగొకటి తొడిగారు. గదిలో చిల్లర కాయితం ముక్కల్ని జాగ్రత్తగా ఏరిపారేశారు సంచీలోకి.

వరదరాజు, "రేపు సాయంత్రం ఏడుకొండలుతో వస్తే ఆడు చూపిస్తాడు ఆ యిల్లు. ఆడ సరిజేసుకుందాం...సరా!" అన్నాడు.

"రెడ్డి, సరేలెండి! అంతా నమ్మకంతోటే వుంది! అంతే గదరా రాజూ!" అన్నాడు.

వరదరాజు నవ్వాడు. "అవును బాబయ్యా! మీకేం బయ మక్కర్లా. ప్రాణాలకి తెగించి ఈపని చేస్తున్నాం! ఇందులో మోసం చేస్తే నలుగురంపోయి పోలీసులికి దొరికిపోతాం!...నీతి వుండాలిగా; ఏదైనా! మన్లో మనకి మోసం, తగూ పనికిరావు .." అన్నాడు, నిక్కచ్చిగా.

తర్వాత ఆ యంత్రాన్ని టేబుల్ క్రింద, నాపరాతిని లేవ దీసి, నేలలో తవ్విన గోతిలో పెట్టి, నాపరాయి యధాప్రకారం సర్దారు ముగ్గురూ. వరదరాజు తోలుసంచీ చేత బుచ్చుకున్నాడు. మిగతా ముగ్గురితోనూ, "తలా వోదారిన పొండయ్యోవ్! అంతా గుంపుగా పోకండి..." అంటూ తలుపుతీసి, వాల్లోకి వచ్చాడు... వాన ఇంకా తగ్గలేదు. చీకటి విడలేదు. ఆకాశం మబ్బులుకమ్మి చీకటిగావుంది వాతావరణమంతా.

అరగంటలో, ఆ పాడుపడ్డ కొంప నిర్మానుష్యమైపోయింది.

22

శ్రావణ బహుళపంచమి. చంద్రుడు మబ్బుల్లోంచి మసక వెన్నెల ప్రసరిస్తున్నాడు. నాలుగు గంటలదాకా వాన కురిసి వెలిసింది. గాలి శుభ్రంగా కొత్తమన్ను పరిమళాన్ని మోసుకొస్తోంది. రంగయ్యగారింటి గడపకి మామిడాకుల తోరణం వేళ్ళాడుతోంది. గడపలు పసుపు పూసి శుభకార్యపు కళని ప్రచారం చేస్తున్నాయి.

జయలక్ష్మికి కార్యం ఆనాడు. ప్లీడరు శేషాద్రిరావుగారూ, ఆయన సతీమణి జానకమ్మగారూ, కొడుకు త్రయంబకరావూ, రమ ణమ్మా అందరూ ఆవేళ మధ్యాహ్నం బండికి దిగారు. జానకమ్మ గారూ శేషాద్రిరావుగారూ వియ్యంకుడింట్లో అడుగుపెట్టినదగ్గిర నుంచీ—అడపా దడపా సంభాషణలమధ్య డబ్బుసంగతి తెస్తూనే వున్నారు. రంగయ్యగారికి కీళ్లు పట్లుతప్పుతున్నట్లున్నాయి. ఆయన శతవిధాల ప్రయత్నించారు—ఎక్కడా డబ్బు దొరకలేదు. ఉన్న కాస్త పొలం వెనకటి బాకీకే సరిపోయింది, వడ్డీ తీసేస్తే.

ఆయన వుద్దేశం ఈ శుభకార్యం వెళ్ళిపోతే ఎలాగో చెప్పు కుని సర్దుకోవచ్చుని. తనకు మల్లేనే అందరికీ మంచి హృదయం వుండదా అని ఆయన ఆశ.

ఈ సంభాషణలు మధ్య హాల్లో జరుగుతూండగానే రమణమ్మ తమ్ముణ్ణి దొరకపుచ్చుకుని పక్కన అల్లుడికని ప్రత్యేకించిన గదిలో సంభాషణకి దిగింది.

"అక్కయ్యా, ఎందుకే నన్నిట్లా వేధిస్తున్నావూ? నేనేం రాక్షసుణ్ణనుకున్నావా?" అన్నాడు తమ్ముడు విరక్తితోనూ విషాదంగానూ.

"అదికాదురా వాజమ్మా! అమ్మ నాన్నా డబ్బుకోసం ఏమైనా చేసేటట్టున్నారు. ఆపిల్ల ఖర్మకాలితే—కీడెంచి మేలెంచమన్నారు—మీ మామగారికి డబ్బు అందలేదనుకో అప్పుడేమౌతుందంటావు? చెప్పు" అని అడిగింది, రమణమ్మ.

"ఏమౌతుంది?" సంశయాస్పదంగా చూశాడు త్రయంబకరావు.

"అదే. అక్కడేవుంది తిరుగుడంతా. ఆడబ్బు సాయంత్రానికి నాన్న చేతుల్లోపడకపోతే ఎక్కడైలు అంటాడు నిన్ను. అప్పుడేం చేస్తావు నువ్వు?" అని నిలేసింది. అక్క.

"ఏంచేస్తాను?" నిలువుగుడ్లుపడ్డాయి తమ్ముడికి. పితృవాక్య పరిపాలకుడూ, స్వబుద్ధిశూన్యుడూ అయిన ఆయువకుణ్ణిమాస్తుంటే రమణమ్మకి అరికాలిమంటనెత్తికెక్కుతున్నది. కాని ఏంచెయ్యటం! తమ్ముడు తను చెబితే వింటాడనే నమ్మకమైతే ఆమెకున్నదికాని, నిజంగా అలాంటిపరిస్థితేవొస్తే అప్పుడేంచెయ్యాలో ఆమెకీ తోచకుండా వుంది.

"కృష్ణలో దిగు. వాజ. చాతికానిమొద్దు. ఇట్టాంటివీ నేనే చెప్పాలిట్రా! వాళ్లిచ్చేడబ్బేకావాలా మనకి? అది లేకండా జరగదట్రా? ఉన్నదంతా చాలదట్రా?...'నాపెళ్లాన్ని నేను నాతో తీసుకొస్తాను' అని మొండికెత్తరావాజా! నాన్నా అమ్మ, నువ్వు అడిగితే మళ్లీ నోరెత్తరు. నవ్వంటే వాళ్ళకెంత గారాబమో, ముద్దో, నీవాలకం, నీ పెంపకంచూస్తే తెలయటంలేదట్రా? అదీ ఎత్తు, కాదూ కూడదంటారూ! ఇంట్లోంచి లేచిపోతానను. నోరూ వాయాలేని బంగారుబొమ్మలాంటి ఆపిల్లని డబ్బుకోసం వొదిలేసుకోకు,! తర్వాత నీయిష్టం. నువ్వు వాళ్లవేపే చేరతావూ, నేను తిరిగి తెనాలిరాను; ఇటునించి కాశీకిపోతా, ఖాయం అంది అక్కగారు గొంతు తగ్గించి.

త్రయంబకరావు కుర్చీలోనుంచి తుళ్లిపడ్డాడు. "శభాష్ అక్కయ్యా! శభాష్! భలేసలహా చెప్పావు. రాజకీయపుటెత్తు

వేళావు. నామాట కాదంటూరూ! అభోజనం పడుకుంటా. నా పెళ్లాన్ని నేను తీసుకెళ్ళకుండా మన్య వీల్లేదనూ? చూస్తాగా!" అన్నాడు ప్రతిజ్ఞచేస్తున్నట్టాడీలా. మళ్ళీ అన్నాడు, "ఇంక నన్ను పూరికే, వాజనాజ అని చంపకేఅక్కా! నువ్వు చెప్పినట్టల్లా చేస్తాగా! సరా" అన్నాడు బతిమాలుతున్నట్టు.

"సరిగ్గావుంటే ఎందుకంటూరా నిన్ను! .." అంటూ రమణమ్మ బయట మాట్లాడుకుంటున్న మాటలు చెవులురిక్కించి విన సాగింది.

"అది కాదండీ బావగారూ! పైకంకోసం ఇప్పటిదాకా ఎదురుచూశాను. ఇప్పుడో ఇంకా కాసేపటికో వస్తుందిలెండి. తప్పకుండా సాయంత్రంలోగా అందుతుందిలెండి" అన్నాడు రంగయ్యగారు, వియ్యంకుడితో.

శేషాద్రిరావుగారు మధ్యాహ్నం టిఫిన్ గారెలు తింటూ, మధ్యమధ్య మాట్లాడుతున్నాడు గావును, నంగిగా వోస్తున్నాయి మాటలు. "పైకం చాలా అవసరమండీ. అందుకని......లేకపోతే ఇంతగా అడుగుతానా! అందులో మిమ్మల్ని" అంటున్నాడు చాలా లౌక్యంగా.

గదిలో రమణమ్మ తమ్ముడివంక తీవ్రంగా చూసి, "ఏమిటా అవసరం నాయనా?" అంది మెల్లిగా.

తమ్ముడు తల పైకెత్తి పైకప్పువంక చేతులు చూపిస్తూ "దేవుడికి తెలియా" లంటున్నాడు.

"ఎలాగో, సాయంత్రానికి అందించండి, టి. ఎం. వో. చేస్తాను" అన్నాడు ప్లీడరుగారు కాఫీ చప్పరిస్తూ.

రంగయ్యగారికి గుండెల్లో రాయి పడ్డది. ఎలాగా! సాయంత్రానికి కాదు, ఇంకో వారానికైనా సంతీవ అవుతుందా అనేది ప్రశ్న!......పైకిమాత్రం రంగయ్యగారు గంభీరంగా వున్నాడు. మాటలు ఇంకో విషయంమీదికి మారాయి.

రమణమ్మ,"జాగ్రత్తరా అబ్బాయి, ఇదే చెప్పడం. ఇంకోటి లోయ్. రాత్రి, నీ పెళ్లాన్ని మెల్లిగా పలకరించు. అది విన్ను చూసి ఝుడుసుకు పేట్టు కాదుసుమా!" అంటూ బైటికి వెళ్ళిపోయింది.

త్రయంబకరావు ఆ గదిచుట్టూ చూశాడు. అదీ కార్యపు గది. పాధ్యమైనవిధంగా అలంకరించబడివుంది. గోడకి నాల్గువేపులా

బొమ్మలు. బావమరిది సదానందం వేసినవి గావును; త్రయంబక రావుకి నవ్వొచ్చింది వాటిన్ని చూస్తే. పడకకుర్చీలో పడుకుని, అక్క చెప్పిన మాటల్ని నెమరుకు తెచ్చుకుంటున్నాడు. కనీసం పదిసార్లేనా రిహార్సల్స్ వేసుకుంటే గాని, ఆ నిక్కి అమ్మా నాన్నా ముందు మాటలే పెగలవు నోటంబడి. వొచ్చిందగ్గిర్నించి చూస్తున్నాడు అతను; పెళ్ళాం కనపడుతుందేమోనని. కాని జయ పూజ గదిలోనించి బైటికే రాలేదు. ఆమెని సిగ్గొకవంకా, మొగుడంటే ఏదో తెలియని భయం ఇంకోవంకా పీడిస్తున్నాయి.

ఈలోగా సదానందం, భావగారికి టిఫిన్ తెచ్చి పెట్టాడు. టిఫిన్ తింటూ త్రయంబకరావు సంభాషణ ప్రారంభించాడు బావమరిదితో.

"బావా! నాన్నగారు ఏమిటి—అంటున్నారు?" అని అడిగాడు.

సదానందం, "నాకు తెలీదు బావా. అవి పెద్దవాళ్ళ సంభాషణలు" అన్నాడు.

త్రయంబకరావు, "అది పోనీ, నువ్వెందాకా చదవదల్చుకున్నావోయ్!" అన్నాడు.

"ఏమో, బావా! ఈయేడుతో మానేద్దామనుకుంటున్నాను"

"ఏం? కంటిన్యూ చెయ్యరాదూ?"

"ఇంకా తేల్చుకోలేదులే. వూరికే అన్నాను" అంటూ ఈ సంభాషణ నచ్చక సదానందం, "కాఫీ తెస్తాను" అని వెళ్ళిపోయాడు.

ఆరాత్రి దంపతుల్ని గదిలోకి పంపేముందు డబ్బు పేచీ మళ్ళీ వచ్చింది. "తెల్లారేసరికి ఇస్తే సరిగా" అన్నాడు రంగయ్యగారు ప్రాణాలు బిగబట్టుకుని. దానికి వంతపాటల్లే త్రయంబకరావు "ఒక్క ఫ్రూటలో మునిగిపొయ్యేదేమిటి నాన్నా!" అన్నాడు.

తల్లీ తండ్రీ ఆశ్చర్యంగా చూశారతనివంక—ఇదేమిటి! అకస్మాత్తుగా వీడికి స్వబుద్ధి పొడసూపింది!—అన్నట్టు.

కాని అప్పటి వుద్రేక వాతావరణం తగ్గిపోయింది. శేషాద్రి రావుగారివేపు ఒక్కవోటు తగ్గింది.

ఆ రాత్రి చినుకులతో ఆరంభమైంది. వాతావరణం కొత్త దంపతులకు గిలిగింతలు పెట్టేట్టుగా వుంది. దానికితోడు కొత్త గుడ్డల, వాసనా, సాంబ్రాణి ఘుమఘుమలూ, రుచ్యమైన భోజనం,

ఏదో తెలియని ఒక సుఖాన్ని ఎదురుచూస్తున్న ఆ తొలిక్షణాల మాధుర్యం, వానముందు సన్నని చల్లగాలిలా త్రయంబకరావుకి మధురానుభూతిని కలుగచేస్తున్నాయి.

జయ మనస్సు రకరకాల భావనలతో నిండిపోయివుంది. మొగుడంటే ఆమెకొక అసహజమైన భయం, ఆదుర్దా పేరుకుని ఊపిరాడనివ్వటం లేదు. ఆ క్షణం అతన్ని కలుసుకోబోయే ఆ తొలిక్షణం కోసం ఆమె విపరీతమైన ఆదుర్దాతో ఎదురు చూస్తూంది.

తల్లి వాళ్ళ ప్రకారం కూతురికి చెప్పింది. 'గాభరా పడవల్సిం దేమీలేదు తల్లీ! భర్తకి మొదటి తప్పే సదభిప్రాయం కలిగేట్టు చేసు కోవాలమ్మా! అతనికి నువ్వంటే ఆసక్తి, అనురాగం కలిగేట్టు ప్రవ ర్తించితే జీవితం సుఖంగా గడుస్తుంది. మిగతా వాళ్లతో నీకేంపని! మొగుడే నీవాడయినాక!"

జయ తలెత్తి తల్లి కళ్లల్లోకి చూసింది. తల్లి సంతోషంగా, కళ్లల్లో నీళ్లు నింపుకుని కూతుర్ని దగ్గిరకి లాక్కుంది. పద్దెనిమి దేళ్ళూ తన రక్తం, తన అనురాగం సమపాళంగా కలిపి పోషించి పెంచి, ఈనాడు ఇంకొకరికి అప్పచెప్పతున్నది ఈ పసికందుని.

వయసు వచ్చినమాట నిజమే. కాని కొత్తచోటు—ఎలా మెలగాలో ఆ లేతహృదయానికి తెలుసా? అపాటి అర్థం చేసుకునే వ్యవధిని అత్తమామలూ, భర్తా ఇస్తారు!" ఈ పువ్వును ఇలా తనకు మల్లేనే జాగ్రత్తగా పోషిస్తారా? లేక...ఆమె కిక ఊహించలేదు. కూతురు ముఖంలోకి చూసింది.

తలంటి పోసుకుని గాలికి రేగి, కమ్మని సువాసనలు వెదజల్లు తున్న నల్లని నిగనిగలాడే జుట్టూ; నిమ్మపండు వన్నె శరీరం; జ్ఞానా జ్ఞానాల సరిహద్దులలో అమాయకంగా కనిపిస్తూన్న పాలుగారే మొహం, భయం ఆదుర్దా కలిసి విద్యుద్దీపాలకాంతిలో ప్రతిఫలి స్తున్న నల్లని కనుపాపలూ; జయ, తల్లికి పద్దెనిమిదేళ్లుగా గాఢ పరిచయస్థురాలే అయినా, ఎప్పటికప్పుడే ఆ సౌందర్యంలో ఒక మార్పు, ఒక కొత్త శోభ కనపడుతున్నాయి. చిన్నప్పట్నించీ ఆ శోభా ఆ సౌందర్యం వికసించి ఈనాడు పరిపూర్ణ వికాసానికి దాపులోవుంది.

తల్లి, జయ రెండు బుగ్గలమీదా గాఢంగా ముద్దెట్టుకుంది.

జయకెందుకో చెప్పరాని ఆవేదన, శోకం కట్టలు తెగాయి. "అమ్మా!" అని తల్లిని గట్టిగా కావిలించుకుంది.

తల్లి అమ్మాయితల నిమురుతూ, "ఎందుకు తల్లీ!" అన్నది ఆప్యాయంగా.

కూతురు తలెత్తిచూసింది. ఆమె విశాలమైన కళ్ళనిండా నీళ్లు తొణికిసలాడుతున్నాయి. ఆకన్నీటి బిందువుల్లో ఎలక్ట్రిక్ లైట్లు ప్రతిఫలిస్తున్నాయి. సిల్కు రవికె ఎత్తుగా వొంపుతిరిగి నిగనిగలాడే చోట కన్నీటి చుక్కలతో తడిసింది.

"అమ్మా! భయంగావుందే...ఎందుకోగానీ!" అందామె.

తల్లి తన చీగె చెరుగుతో కూతురి కన్నీళ్లు తుడుస్తూ, "పిచ్చిపిల్లా, భయమెందుకమ్మా! ఏం పర్వాలేదు...అల్లుడు మంచివాడేనమ్మా!..." అంది, ఇంకేదో చెప్పి ఓదార్చింది.

రాత్రి పదకొండింటికి, వధూవరులు కార్యం గదిలో తొలిసారి కలుసుకున్నారు—వొకరు గాఢమైన ఆసక్తితో, ఒకరు భయంతో.

గది తెల్లని విద్యుద్దీపపు కాంతిలో ప్రకాశిస్తోంది. నలుమూలలూ చీకట్లు లేకండా స్పష్టంగా కన్పిస్తున్నాయి. పట్టిమంచం పక్కన బల్లమీద ఫలహారాల పళ్లెం ఎంత నోరూరిస్తున్నా త్రియంబకరావు భార్యవేపు అనురక్తితో చూడసాగాడు.

ఆమె ఇంకా ద్వారం దగ్గిరే తలొంచుకు నిలబడివుంది. ఆమె నిమ్మపండు వన్నె శరీరచ్ఛాయ-కింకా మెరుగుపెట్టే గంధపు వర్ణం సిల్కుచీగె కట్టింది. రక్తవర్ణపు సిల్కు రవికె తొడిగింది. తలొంచుకుని—వొణుకుతోంది. త్రియంబకరావు ఆమె వేళ్ళనీ, కాళ్లనీ—బిగుతైన దుస్తులలోగుండా కన్పిస్తున్న యవ్వన శోభనీ, చూస్తున్నాడు.

మంచంమీద కూర్చున్నవాడల్లా కిందికి దిగాడు. అతని శరీరానికి పెద్దాపురం సిల్కు లాల్చీ, పంచె చాలా అనువుగా అమరాయి. మామూలుగా ఎల్లప్పుడూ వుండే ఆ అమాయకపు చిరునవ్వు అతని ముఖంలో మాసిపోలేదు. ఎందుకు అట్లా వొణుకుతున్నాయి ఆమె వేళ్ళు? మొహం పైకెత్తందేం? కొన తేలిన గడ్డం, రవికె ఎరుపు నిగనిగల ముందు తెల్లగా కన్పిస్తోంది...

త్రియంబకరావు కిటికీగుండా బైటికి చూశాడు. రోడ్డుదీపం వెలుగులోగుండా, వర్షపు చినుకులు పడుతున్నాయి అందంగా.

మబ్బుపట్టి అతి శీతలవాయువులు కిటికీగుండా లోపలికి దూసుకు వస్తున్నాయి. అవి అతనికి తెలియరాని ఏవో ఆవేశాల్ని కలిగిస్తున్నాయి.

అక్క చెప్పినమాటలు అతనికి మాటిమాటికీ జ్ఞాపకం వొస్తున్నాయి. అవును సున్నితంగా, జాగ్రత్తగా ప్రవర్తించాలి. అతను నిదానంగా కొంచెం ముందుకు నడిచాడు. జయ ఇంకా అలాగే నిశ్చలంగా నిలబడే వుంది.

త్రయంబకరావు పదినిమిషాలు తీక్షణంగా చూసి మెల్లిగా నడిచి ఆమెను సమీపించాడు. దగ్గరకొచ్చి అడుగుదూరంలో ఆగి, "జయా" అని పిల్చాడు మెల్లిగా.

జయకి అతను తనవేపు వేస్తున్న ప్రతి అడుగూ, ఆ నిశ్శబ్ద వాతావరణంలో పదింతలు ధ్వనితో వినిపిస్తోంది. లావెండర్ వాసన గప్‌మని రాగానే, దాంతోపాటే 'జయా' అన్న పిలుపు వినపడగానే ఆమె తలెత్తి చూసింది, కొంచెం వోరగా.

ఆమె కళ్ళకి వారాల మ్రుగ్గాడిబావ జ్ఞాపకం వొచ్చాడు లీలగా. త్రయంబకరావు ఈ సమయంలోనే మెల్లిగా జయ దగ్గరగావొచ్చి ఆమె చెయ్యి సున్నితంగా పట్టుకొన్నాడు.

జయకి అకస్మాత్తుగా గదిలో ప్రతివస్తువూ గిరగిరా తిరుగుతున్నట్టు అగుపించింది. త్రయంబకరావు పెరిగి పెరిగి భయంకరంగా గదినంతా ఆక్రమించుకున్నట్టు కనిపించాడు. అతని చిరునవ్వు వికటాట్టహాసంలా వినిపించింది. ఆమె కెవ్వున కేకేసి పడిపోయింది—తుపానులో చిక్కుకున్న అరటిచెట్టులా.

త్రయంబకరావు బిత్తరపడిపోయినాడు. రెండు నిమిషాలు నిశ్చేష్టుడై నిలబడ్డాడు. తర్వాత ఆలోచించసాగాడు; ముందు ఆమెని ఎత్తుకెళ్ళి మంచంమీద పడుకోపెట్టాలని తోచింది; అట్లాగే వొంగి, అవలీలగా ఆమెని ఎత్తుకుపోయి మంచంమీద పడుకోపెట్టాడు. బయటకి వొచ్చి ఎవరితోనన్నా చెప్పాలనుకుని తొందర తొందరగా తలుపుతీశాడు. బైట గోళ్లెం పెట్టారెవరో కొంటి ముత్తైదువలు గాబోలు.

అతనికి అందరికన్న ఆప్తురాలు సలహాఇచ్చేదీ, అక్క రమణమ్మ. "అక్కా—అక్కా" అని నాలుగుమాట్లు కేకలేశాడు.

ఆమె ఎందుకైనా మంచిదని, చోటుచాలకా, కార్యం గది బైట చెంగుపర్చుకుని పడుకొనివుంది. మిగతావాళ్లంతా అలసిపోయి

వున్నారేమో, ఎక్కడివాళ్ళక్కడ నిద్రపోతున్నారు. రమణమ్మ రెండో కేకకే లేచింది. లేచి—తలుపుదగ్గరకొచ్చి "ఏమిట్రా అది! ఎందుకట్లా పొలికేక పెడుతున్నావ్?" అంటూ బైటిగొళ్ళెం తీసింది.

త్రయంబకరావు, "అక్కా, ఏమిటి, నన్ను చూసీచూడ్డంతోనే అట్లా విరుచుకుపడిపోయింది? కళ్ళు తేలేసింది! నాకేమిటో దడగావుందే అక్కా" అన్నాడు, కంగారుగా.

"నీ మొహం, నీ మోరా! కాసినిచన్నీళ్ళు మొహానచల్లి, నోట్లో గుక్కెడు, పాలుపొయ్యి. కాస్త తేరుకుంటుంది. కొత్తకదట్రా వాజా! పెళ్ళయి ఎన్నాళ్ళకీ కనపడక నేపోతివి. ఆరోజు కనపట్టం, మళ్ళీ ఇదేనాయె అది నిన్ను చూట్టం!—పద. పద. భయపడింది గావును చిన్నసన్నాసి!" అంటూ రమణమ్మ తానూ సందడేమీ చెయ్యకుండా లోపలికి వెళ్ళింది.

ఆమెవుద్దేశం, ఈవిషయం తల్లితండ్రులకి తెలుస్తే ఇదో వంక పెట్టి ఇంకా ఎన్నిమాటలైనా అంటారు; మరెన్నో పేచీలు పెడతారు అని.

త్రయంబకరావూ అక్క చెప్పినట్టే కాసినిచన్నీళ్ళు భార్య మొహాన చిలకరించి, రెండుగుక్కల వేడిపాలు, ఆమెనోట్లో పోశాడు. ఆమె తల తనతొడమీద పెట్టుకున్నాడు. రమణమ్మ ఈదృశ్యంచూసి ఎంతయినా జాలిపడింది; సంతోషించింది. ఈ పేచీలు అంతరించి తమ్ముడూ మరదలూ ఒకటవుతారా అని ఆమె చాలారోజులుగా ఎదురుచూసింది. ఆక్షణం ఆసన్నమైంది. కాని ఇదేమిటి, ఈ పాపఖర్మం!

"ఆమె నే వెళ్తున్నా రా! కొంచెంసేపుంటే తేరుకుంటుందిలే. చిన్నదికాదుట్రా! జాగర్త." అంటూ బైటికి వెళ్ళిపోయింది తలుపు దగ్గిరగా వేసి.

ఆమెవెళ్ళాక త్రయంబకరావు భార్యతల తొడమీద పెట్టుకుని ఆమెకళ్ళు తెరిచిచూస్తోందో లేదో అని పరీక్షిస్తూ తల నిమురుతూ ఆమె ఎర్రని పెదాల్ని బరువైన కనురెప్పల్ని, గుండ్రని అందమైన మొహంలోని అవ్యక్తమైన భయాందోళనల ఛాయల్ని చూస్తూ ముగ్ధుడౌతూ కూర్చున్నాడు. ఈమెని తనదిగా చేసుకోటం కోసం ఏమైనా చెయ్యొచ్చుననుకున్నాడు అతనాక్షణాన.

23

మంగళగిరి నరసింహస్వామి దేవాలయంలో అదే శ్రావణ బహుళపంచమినాడు సత్యానికీ రత్తమ్మకీ పెళ్లిముహూర్తం కుదిరింది. ఆ మొదటిరోజే సత్యం, రత్తమ్మ, సత్యం తల్లిదండ్రులూ, నలుగురు స్నేహితులూ, మంగళగిరి చేరుకున్నారు. అక్కడ దగ్గిర బంధు వొకరున్నారు సత్యానికి. వాళ్ళింటిలో మకాం చేశారందరూ. సత్యం రత్తమ్మ చాలా సన్నిహితంగానూ, స్వేచ్ఛగానూ మాట్లాడుకుంటున్నారు.

ఆవేళ సన్నని తుంపర పడుతూవుంది. ఆకాశం మబ్బులు కమ్మి, మంగళగిరి ఎండిపోయిన వాతావరణానికి ఎంతో జీవం పోస్తోంది. అక్కడక్కడ నీలాకాశం కన్పిస్తోంది. కొండమీద ఎండపొడ కన్పిస్తోంది.

సత్యం మకాం చేసిన ఇల్లు మెయిన్ రోడ్డుకి కొంచెం దూరంలో కుడివేపుగా వుంది. ఆ సందు కొంతదూరం ఎగువకి పోయి కొంతదూరం పల్లానికి దిగి విచిత్రంగా వుంటుంది. ఇల్లు మట్టిగోడలూ పూరికప్పూ. శుభ్రంగా అలికి ముగ్గులు పెట్టారు. వాకిలిముందు నాలుగు బొంగులు పాతి చిన్న పందిరి వేశారు. మేళం మోగుతోంది.

రత్తమ్మకి కాళ్లకి పారాణి కళ్లకి కాటుకా బుగ్గన చుక్కా పెట్టేసరికల్లా పెళ్లికళ వొచ్చి—తగని సిగ్గూ వొచ్చేసింది. తన యీడుకి కొంచెం పెద్దదైన పెళ్లికొచ్చిన ఒకామె దగ్గిరచేరి తప్పించుకు తిరుగుతోంది. సత్యంగూడా పెళ్లికొడుకు వేషంలో కొంత అలసినట్టుండి, సిగరెట్లు తగలేస్తూ స్నేహితులతో కలిసి పెద్ద బజార్న తిరుగుతున్నాడు.

బజార్లన్నీ ఎర్రమన్ను తడిసి రొచ్చుగొచ్చుగా వున్నాయి. బెజవాడ సిమెంటురోడ్లకలవాటుపడ్డ సత్యానికిది కొత్తగావుంది.

దేవాలయపు గాలిగోపురం ఎత్తుగా గంభీరంగా, కొండ పక్కనే మంగళగిరికే గర్వకారణంగా నిలిచివుంది.

సత్యం ఆరోజల్లా మర్నాటికోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు సంతోషంగా. ఎంతో సన్నిహితంగా వున్నా ఇంకేదో తెర అడ్డు వున్నట్లే ప్రవర్తిస్తోంది రత్తమ్మ ఇప్పటికింకా.

ఆమర్నాడూ వొచ్చింది. వానలేదు; మబ్బులుమాత్రం విడలేదు. వాతావరణం బహుసుందరంగావుంది. పచ్చని చెట్లూ, ఎటుచూసినా రోడ్లమీద ఖాళీస్థలాల్లో నిలిచివున్న నీళ్లల్లో ప్రతిబింబించే వెలుగులు.

సత్యం—రత్తమ్మ, ముహూర్తం వేళకి, బంధు సమేతంగా గుళ్లోకెళ్లి పెళ్లి కార్యక్రమం పూర్తిచేసుకొచ్చారు.

గుడినీ—ఆవరణనీ, కొండెక్కే మెట్లనీ, ఆశ్చర్యంగా చూస్తోంది రత్తమ్మ కళ్లు పెద్దవిచేసుకుని. కొండమీంచి కిందికి చూస్తే కనపడే వూరిదృశ్యం, ఆమె ఉల్లాసానికి వొక కారణమైనా, సత్యం పక్కనేవుండి, చేయీ చేయీ కలిపి కొంగూ చెంగూ ముడేసుకుని తలొంచుకు నడవటం మరింత ఆనందంగా వుంది. అసలే కొత్తచీర. దాని రంగు ముదురు ఆకుపచ్చ; కొంచం ముతకదైతేం, సత్యం మంగళగిరిలో తనకోసం పెళ్ళి కానుకగా కొనుక్కొచ్చాడు. దాని విలువ సిల్కులకైనా రాదు!

అసలా చీర కొంటానికి తానూ కొట్టుకెళ్లింది. కూరగాయలమ్మేదగ్గిర చిల్లరకొట్టుపక్కన వుందా చేనేతగుడ్డలషాపు. ఆషాపు యజమాని శుద్ధ ఖద్దరుగుడ్డలు ధరించి చాలా కలుపుగోలుతనంగానూ, విసుగు లేకుండానూ మాట్లాడాడు.

ఆమె చుట్టూ చూసింది. ఎన్ని రంగుల చీరెలు! ఎన్నిరంగుల నూలుకట్టలు! నెమలిపింఛంలా వుందా ఓరువా! ఎరుపులోనే నాలుగైదు రకాలు. తనకు ఈ ముదురాకుపచ్చ నచ్చింది. నచ్చటం ఏమిటి? అసలా కొట్లోకెళ్ళేవరకూ తనకి అభిరుచి అంటూ ఒకటి లేదు; అక్కడికి వెళ్ళి ఆ రంగుల వైవిధ్యాన్ని చూసేసరికి, ఏది తీసుకోవాలో తెలియని సమస్యలో పడిపోయింది. అన్నీ బాగున్నట్టే తోచాయి ఆమె కళ్ళకి.

చివరికి సత్యమే, “ఈ ఆకుపచ్చ నీకు బాగుంటదే!” అన్నాడు. అప్పటికి బేరం తెమిలింది........ఆలోచనల్లోంచి మేల్కొందామె.

రత్తమ్మ గుడినించి మెల్లిగా కిందికి దిగుతోంది.

మధ్యాన్నం పెళ్లివిందు నిరాడంబరంగానూ క్లుప్తంగానూ జరిగింది.

ఆ రాత్రే, వధూవరుల్ని ఓ గదిలోకి నెట్టారు. రత్తమ్మకి లోలోపల సంతోషంగా వున్నది. కాని సిగ్గు. సత్యం కొంచెం చొరవతీసుకుని ఈ సిగ్గు వదిలించి, ఆమెని దనువుగా మంచం మీద కూచోబెట్టాడు.

బెడ్‌రూం లైటుకి ఆకుపచ్చ చిమ్నీ పెట్టారు. గదంతా మసక వెలుతురునిండి మగతగా వుంది. మట్టిగోడలమీద రంగుల కంపెనీల కాలెండర్లు వేళ్ళాడుతున్నాయి. అందులో ఒకటి రాధ, కృష్ణుణ్ణి ఊహిస్తూ, నీళ్ళు తోడుతున్న దృశ్యం. అది చూసి రత్తమ్మ నవ్వింది.

"ఏంది నవ్వుతున్నావ్!" అన్నాడు సత్యం, ఆమె జడ సవరిస్తూ.

"ఆ కృష్ణుడిబొమ్మచూస్తే, మా మావ జ్ఞాపకం వొచ్చాడు. వరదరాజుమామ! ఆడివన్నీ కొంటెపన్లు! మొదలుమొదలు ఆణ్ణి చూస్తే నాకేందో మా బయమేసేది! కొసకినూస్తే అంత మంచోడు లేడనిపించాడు!" అని ఆశ్చర్యపడ్డది.

"పైకి అట్టానేవుంటారు కొందరు. తీరాచూస్తే అంత మంచి వాళ్ళు ఇంకొకళ్ళు లేరనిపిస్తారు...మీఅక్క చూడరాదు! ఎంతో మంచిదనుకున్నానా చివరికి!..."

సత్యంవాక్యం పూర్తిచెయ్యకముందే రత్తమ్మ అతని నోరు మూసింది; "అక్కనిఅనకండి! దానేముంది? ఆశాస్త్రి లేడూ! ఆడు బలవంతంచేస్తే వొప్పుకుని వుంటదండి. ఇప్పుడు నూశినా! అటు వరదరాజుకీ చెడ్డదయింది. ఇటు శాస్త్రికీ చెడ్డది...నాకే...మరే ...ఇంకో అనుమానంగూడా వుండదండి..."

"ఏమిటదీ?" సత్యం ప్రశ్నించాడు, విశాలమైన ఆమె కళ్ళ ల్లోకి ఆసక్తిగా చూస్తూ.

"మా అక్కే-మావని, మంచంకింద పడుకోబెట్టిందేమోనని!" అంది రత్తమ్మ. ఎలాగో అక్కని సమర్థించాలని ఆమెవుద్దేశం.

"అట్లాకాదు...అయితే వరదరాజు మీ అక్కని వొదిలేసి దేనికి పోయిండు! అశ—వూరుకోవే! అక్కని మా వెనకేసు కొస్తుం డవు." అన్నాడు సత్యం, ఇక సంభాషణ చాలించమన్నట్టు.

ఇద్దరి లేతహృదయాలూ ఆరాత్రి పవిత్రంగా ఏకమైనాయి. ఏ డబ్బూ, ఏ విలువలూ తెచ్చిపెట్టలేని, ప్రకృతిసిద్ధమైన ఆనంద జ్యోత్స్న వాళ్ల అంతరాంతరాలలో వెలిగింది.

24

దొంగనోట్లు ఎంచిపెట్టి మళ్లీ తోలుసంచీలో పదిలంచేసి వరద రాజు ఆ ముసుగురికోసం సాయంత్రందాకా చూశా

డారోజు. అవి అలాగే తన దగ్గిరవుండటం ప్రమాదమని అతనికి తెలుసు. కాని అలా భయపడ్డం అతనికి నామర్దా అనిపించింది. ఆవేళ సాయంత్రం వాతావరణం ప్రశాంతంగా వుంది. సాయంత్రంవరకూ ఎండకాసింది; సాయంత్రపు ఎండ బంగారు ఛాయలు విజయవాడ పట్నంమీద ప్రసరిస్తున్నాయి. కృష్ణానది ఉధృత ప్రవాహంమీద ఎండ వింతగా భయం కొల్పుతూంది.

సాయం సంధ్య దుర్గగుడికి వెనక కృంగేవేళ, ఎర్రని కిరణాల ముందు కొండచీకటిగా గంభీరంగా ఎలక్ట్రిక్ లైట్ల తోరణాలతో నిలబడివున్న వేళ వరదరాజు బ్రాకెట్ కంపెనీ దగ్గిరకొచ్చాడు.

అప్పటికే కొట్టుదగ్గిర బోలెడుమంది చేరారు. అందరూ ఒకరికొకరు సుపరిచితులు. కొట్టు అతను బ్రాకెట్లు ముమ్మరం తగ్గినందువల్ల గాబోలు, అప్పుడే వొచ్చిన స్థానిక దినపత్రికను పెద్దగా చదువుతున్నాడు.

వరదరాజు కొట్టుముందు నుల్చుని నిశ్చలంగా సిగరెట్టు కాలుస్తూ వింటున్నవాడల్లా ఒక్కరవ్వ ఉలిక్కిపడి ఆసక్తిగా వార్త వినసాగాడు.

“దొంగనోట్ల తయారీ—యంత్రంతో సహా, ముగ్గురి అరెస్టు”

“ఏందది? ఏ వూళ్ళో?—కాస్త పెద్దగా సదవరాదంట్రా?” అన్నాడు వరదరాజు కొట్టతని వేపు తిరిగి.

కొట్టతను చదవసాగాడు. “ఇవ్వాళ మధ్యాహ్నం సుమారు రెండుగంటలకు పోలీసులు, చాలాకాలంగా, వెతుకుతున్న ఇంజినీరు రాయలసీమ నివాసీ అయిన నరసింహారెడ్డిని, అతని అనుచరు లిద్దర్ని, దొంగనోట్లు — తయారుచెయ్యటాని కుపయోగిస్తుందని అనుమానింపబడుతున్న యంత్రంతోసహా పట్టుకున్నారు. వీరు ముగ్గుర్నీ చాలా కాలంగా సి. ఐ. డి. శాఖవారు వెంబడిస్తున్నారు. అతిచాకచక్యంగా, జగ్గయ్యపేటరోడ్డుమీద తాటిసుబుళ్ళలోవున్న పాడుపడ్డ కొంపలో ఈ ముద్దాయిలు దొరికారు.”

వరదరాజు కెందుకో కొంచెం చలేసినట్టయింది; అతనిబుర్ర రెండునిమిషాలపాటు పనిచెయ్యలేదు. అప్పుడే అక్కడికివచ్చి అతనిపక్కనే నుల్చునివున్న ఏడుకొండలు, “ఏందిరా ఇది!...” అన్నాడు, కొంచెం గొణుగుడుగా.

వరదరాజు అర్థన్ని ఉరిమిచూశాడు. తర్వాత "నాతో రారా;" అంటూ స్టేషన్ వేపు నడవసాగాడు తొందర తొందరగా.

"అయితే ఆళ్ళంతా దొరికిపోయారంటూ?" అని ప్రశ్నించాడు ఏడుకొండలు.

"అదేగా, పేపరులో రాశారు! మరేం ఫర్వాలేదులేరా భయపడి సావకు...పరేగాని! ఇప్పుడు ఎంత టైమయిందిరా?" అన్నాడు వరదరాజు, స్టేషను బ్రిడ్జి మెట్లెక్కుతూ.

ఏడుకొండలు ఉజ్జాయింపుగా, "అరున్నరయింటేమోరా" అన్నాడు, తానూ తొందరగా నడుస్తూ.

వరదరాజు ఒకక్షణం మెట్లమీద నిలబడిపోయినాడు. ఏవో తీవ్రమైన ఆలోచనలు తిరువాత ఏదో దృఢసంకల్పం అతని ముఖంలో ప్రతిబింబించాయి.

"ఒరే! ఈ రూపాయి తీసుకో" అని జేబులోంచి రూపాయి కాయితంఇచ్చి, "సరాసరి, అంజయ్య ఇంటికి పో. తోలుసంచీ తీసుకో. రాను పోను వెంకడిరిక్షా మాట్లాడుకో. వెంటనే తిరిగి ఈడకి రా. నేను ఈలోగా టిక్కట్లుకొని అట్టే పెడతా" అన్నాడు ఆజ్ఞాపిస్తున్నట్టుగా.

"టిక్కట్లూ! యాడికిరోవ్?"

"మదరాసుకిరా! మెయిలు తొమ్మిదిగంటలకిగదరా? ... వెళ్ళు వెళ్ళు...ఊఁ, ఇక్కడున్నట్టు రావాల!" అన్నాడు వరదరాజు తను బుకింగ్ దగ్గిరకి పోతూ.

ఏడుకొండలు బెదురుచూపులు చూస్తూ, గవర్నర్ పేట వేపు వెళ్లాడు తొందరగా.

వరదరాజు జేబులోంచి, రెండు పదికాయితాల్ని తీసి నిర్లక్ష్యంగా, మదరాసు వేపు బళ్లకి టిక్కట్లిచ్చే బుకింగ్ కిటికీ దగ్గిరకెళ్ళి లోపలకిస్తూ, "రెండు మద్రాసు మూడో క్లాసు టిక్కట్లియ్యవయ్యా?" అన్నాడు.

బుకింగ్ క్లర్కు, "పాసింజరుకా, మెయిల్ కా" అని అడిగాడు.

"మెయిల్ కే"

టకటక రెండు టిక్కట్లూ మిగతాడబ్బులూ వొచ్చిపడ్డాయి. వరదరాజు ఒకసారికి రెండుసార్లు చుట్టూచూస్తూ మళ్లీ తిరిగి బ్రిడ్జి మెట్లదగ్గిరకెళ్లి నుల్చున్నాడు; పాసెంజర్ హాలంతా మహాసందడిగా

వుంది. అది అన్ని వేపులకీ రైళ్లుబయల్దేరే వేళ్ళ; జనంతో క్కిసలాడు తున్నారు. అక్కడక్కడ పోలీసులు తిరుగుతున్నారు.

వరదరాజు ఒక్కొక్క పోలీసునే పరీక్షగా చూస్తున్నాడు. తనకి బాగా పరిచయస్థుడొకతనుండాలే! ఆ పొడుగాటతనే... ఎవడో అనాథుడైన కుర్రాణ్ని దబాయిస్తున్నాడు బైటికి పొమ్మని గాబోలు! మెల్లిగా కదిలిస్తే సంగతి సందర్భాలు తెలుస్తాయేమో!

వరదరాజు కటకటాలదగ్గిర నిలబడ్డ పోలీసులదగ్గిర కెళ్ళాడు. "దండమయ్యా!" అన్నాడు కొంత వినయంగా.

పోలీసు, కుర్రాణ్ణి బైటికి పంపేసి, నెత్తిమీద టోపీ చేత్తో పట్టుకుని, "ఏంరా వరదా! ఎక్కడికి వెళ్తున్నావు!?" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఎక్కడికీ లేదండి...మరి, పేపర్లో......" అని ఆరంభించాడు.

పోలీసు నిర్లక్ష్యంగా "పేపర్లో? ఏంటి?..." అని ప్రశ్నించాడు.

"ఆ ఏంలేదు. అకెందో దొంగనోట్లంటనే...ఎవళ్ళనో పట్టుకున్నారంట. వూరంతా గోలగా వుంది!" అన్నాడు వరదరాజు.

"ఆ! ఏందో! మనకేం తెలుసు! పెద్ద ఆఫీసర్ల వ్యవహారమది! మనదాకా రాదు. అయినా...మనకెందుకు పోనిద్దూ! వెధవ జిడ్డు. అదేంది, అన్నవాణ్ణల్లా జైల్లో పెడతారు, ఏమీ తెలియకపోయినా సరే" అన్నాడు పోలీసు.

"అంతే లెండయ్యా!" అంటూ వరదరాజు, "రండి, టీ తాగుదాం" అన్నాడు.

పోలీసు ముందూ, వరదరాజు వెనకా నడిచి, హోటల్ కెళ్ళారు. రెండు టీ తాగారు. పోలీసు శెలవు పుచ్చుకున్నాడు.

వరదరాజు తిరిగి బ్రిడ్జిదగ్గిరకొచ్చాడు. ఏడుకొండలు పక్క చుట్టతో సహా మెట్లు దిగుతున్నాడు. పాసెంజర్ షెడ్డులో పెద్ద గడియారంలో ఏడున్నరయింది.

వరదరాజు, "ఏమిరా! తెచ్చినావూ?" అని అడిగాడు.

ఏడుకొండలు తలవూపాడు.

"పద అయితే. ప్లాట్ ఫారంమీద కూచుందాం" అంటూ వరదరాజు ప్లాట్ ఫారం చివరికి వెళ్లాడు. ఇద్దరూ ప్లాట్ ఫారంమీద లైట్ల వెలుగు తక్కువగా వున్న ఒకచోట కూర్చున్నారు.

"అయితే మదరాసుకే నన్నమాట!" అన్నాడు ఏడుకొండలు.

"అవునురా! ఏం ఇంకా వొణుకుతున్నావు! నీ మొహం చూస్తేనే చాలు..." అన్నాడు వరదరాజు వ్యంగ్యంగా.

"లేదురా! మద్రాసికే అంటావుగాని, ఎవడి కుండదేం ఆపాటి భయం."

"ఏడ్చావులేరా యెదవా. ఆ పక్కచుట్ట నాచేతి కియ్యి" అని పక్కచుట్ట తీసుకుని కింద పడేసి దానిమీద కూర్చున్నాడు వరదరాజు.

గంటకి మెయిల్ వొచ్చింది. ఇద్దరూ మౌనంగా మెయిల్ ఎక్కారు.

25

కార్యం మూడురోజులూ శేషాద్రిరావుగారు పైకంకోసం రంగయ్యగారితో ఘర్షణ పడుతూనే వున్నాడు. ఆవేళ, నాలుగోరోజు. తెనాలి తిరిగి వెళ్ళేరోజు. రాత్రి పాసెంజర్‌కి ప్రయాణం. ఈ మూడురాత్రులూ జయ మొగుడు దగ్గిరకి రావటంతోటే స్పృహతప్పి పడిపోతూనే వుంది.

దీన్ని గురించి, రమణమ్మ తమ్ముడితో మాట్లాడి ఒక నిశ్చయానికి వొచ్చింది. "తెనాలి వెళ్ళేవరకూ, ఈ సంగతి నాన్నకీ అమ్మకీ తెలియనివ్వకు. అక్కడికి పోయింతర్వాత తెలిస్తే, ఏదో వైద్యం చేయిస్తారు. ఇక్కడే తెలిస్తే, ఈ డబ్బు రానికోపంమీద ఇదో వంకతో ఆ పిల్లని నట్టేటముంచుతారు" అంది ఆమె.

తమ్ముడు, "నిజమేనే అక్కా. అయితే నాకు తెలీక అడుగుతాను. మామగారిదగ్గర పైకం లేదంటావా?" అన్నాడు సంశయంగా.

అక్క కొంచెం స్వరం తగ్గించి, "అంతేరా, ఉంటే ఇచ్చెయరా ఏం? అప్పుడు పైకం దొరగ్గానే పంపించెయ్యలేదూ?" అన్నది.

"అవునవును....ఇప్పుడు...పైకం ఇవ్వలేదుగదా, ఏం జరుగుతుందంటావు?" అని ప్రశ్నించాడు తమ్ముడు.

"ఏం జరుగుతుందో చూడరాదుట్రా. రాత్రిబండికి వెళ్ళాలిగదా ఎటుతిరిగి? ఇప్పటికేమో మూడుగంటలయింది. ఇంతవరకూ పైకం రాలేదంటున్నాడు మీ మామగారు." అంటున్నదల్లా, బైట

గోల విని "అదిగో మళ్ళీ నాన్న మొదలెట్టాడురా, ఏదో పోతా. నువ్వూరా." అంటూ బైటికిపోయింది.

మూడుగంటల ఎండయినా తీక్షణంగా లేదు. చల్లనిగాలి వీస్తోంది. దూది పింజల్లా తెలిమబ్బులు తేలుతున్నాయి ఆకాశంలో.

శేషాద్రిరావుగారు, "మంచి పెద్దమనిషి వే! కార్యాని కిస్తానని. ఇదిగో అనీ, అదిగో నని, పని గడుపుకుంటూవుటయ్యా! ఈపూట ఏడుగంటలకి దంపిడీలతో సహా ఇచ్చారా సరే. లేదా, మీ పిల్ల మీ దగ్గిరే వుంటుంది!" అన్నాడు నిక్కచ్చిగా.

రంగయ్యగారికి కళ్ళనీళ్ళ పర్యంత మౌతోంది. "ఎలాగైనా ఇంకోరోజో రెండురోజులో వ్యవధి ఇస్తే..." అన్నాడు. అబద్ధం అని తెలుసాయనకి. కాని అబద్ధమాడక తప్పదు. అమ్మాయి యావజ్జీవితం తన జయాపజయాలమీదే ఆధారపడివుందాయెను...

"ఇంకోరోజా! మంచి సంగతే! విన్నావుటే" అన్నాడు ప్లీడరుగారు భార్యవంక తిరిగి.

ఈ సమయానికి త్రయంబకరావు గది వాకిలిదగ్గిరకొచ్చి నిలబడ్డాడు.

వరలక్ష్మమ్మగారు జానకమ్మ చేతులుపట్టుకుని, "వొదినగారూ, ఏదో ఆలస్యమైంది...రెండురోజుల్లో పంపిస్తాం. అమ్మాయిని తీసుకెళ్ళండి. ఇవ్వాళ చాలా మంచిది..." అంటోంది జాలిగొల్పేటట్టు.

జానకమ్మ చేతులు విదిలించుకుని మొహం మటమటలాడించుకుంటూ నిలబడ్డది.

ఈ సమయానికి జయ పూజగదిలో మందిరందగ్గిర మోకాళ్లమీద తల ఆనించుకుని కూర్చునివుంది, ఈ సంభాషణంతా వింటూ. సదానందం ఇంట్లో లేడు. ఈగోల భరించలేక బైటికి పోయినాడు. తను పరిష్కరించలేని గణితసూత్రంతో విసిగిపోయినవిద్యార్థిల్లే వుందతనిస్థితి.

శేషాద్రిరావుగారు మండిపోతున్నాడు. "అదేమిటయ్యా! అలా నిలబడ్డావు! అనుకున్న కట్నం పెళ్లినాడే పుచ్చుకోవల్సింది. ఏదో ఇబ్బందులంటూ అందరికీ వస్తాయని, పస్తాయించి వూరుకుంటే అట్లా అట్లా రెండేళ్లు గడిపేశారు; మెల్లిగా ఆమాటా ఈమాటా చెప్పి కార్యం నాడిస్తామని, పని గడిచింతర్వాత ఇదా చేసేపని! పిల్లాడు వల్లోపడ్డాడుగదా అనుకుంటున్నారేమో! డబ్బు

ఈతుణాన తెచ్చి నాకియ్యకపోతే, ఇంక మీకూ మాకూ సరి! ఏమనుకుంటున్నారు, మీ వుద్దేశంలో! శేషాద్రి అంటే అంత తేలిగ్గా వుందా!" అన్నాడు, తన వూబకాయాన్ని ఈ వుపన్యాసంతో బహు శ్రమపెట్టడంవల్ల రొప్పుతూ.

రంగయ్యగారు, "బావగారలా కోప్పడకూడదు. డబ్బు అందలేదు...అందితే ఇవ్వకపోయూనా? మీరడగాలా? నాకు లేదా ఆబాధ్యత? అమ్మాయి మొహంచూసి ఈరోజుకి క్షమించండి..." అన్నాడు చాలా వ్యథతో.

శేషాద్రిరావు, "వొరేయ్ అబ్బాయి" అని కేకేశాడు కోపంతోటి.

అబ్బాయి, గడపమీదనుల్చున్నవాడల్లా, ఉలిక్కిపడి, ముందుకువచ్చి హాల్లో నిలబడ్డాడు తండ్రిప్రక్కనే.

"ఏమిటీ ఏమిటిరా! పోయి జట్కా పిల్చుకురా. రాత్రిబండిదాకా ఎందుకు? ఇప్పుడే ఓబండివుంది. పోదాంపద—ఊఁ. వెళ్లు" అన్నాడు అదిరిస్తూ.

కొడుకు ఒక్క నిమిషం కదల్లేదు. ఏదో తొందరతొందరగా ఆలోచిస్తున్నాడుగాబోలు, "నాన్నా!" అని ప్రారంభించాడు మెల్లిగా.

"ఏమిటిరా నాన్నా?" అంది తల్లి కోపంగానే. ఈ వేడిలో వేడిగా వెళ్ళకపోతే మళ్ళీ మొగుడెక్కడ మెతకిచ్చిపోతాడోనని ఆమెభయం. "పోయి బండి తీసుకురారా" అంది ఆజ్ఞాపిస్తూ.

"అదిగాదే అమ్మ" అన్నాడు కొడుకు ఇంకా నిదానంగా.

ఈ సంభాషణని అత్యంతశ్రద్ధతో ఆదుర్దాతో వింటున్న రమణమ్మ లోగడపలో నిలబడి తమ్ముడికేసి చూస్తోంది. తమ్ముడెక్కడ పప్పులో కాలేస్తాడో అని ఆమె గుండెలు దడదడ లాడుతున్నాయి.

శేషాద్రిరావుగారు 'అబ్బాయి' అని పొలికేక పెట్టినప్పుడు జయ తలెత్తింది. ఆమెకంతా అయోమయంగా వుంది. నీరసంగా బలహీనంగావుందామెకి.

"ఏమిట్రా అదేమిటో తెమల్చరా!" అంది తల్లి కోపంతో.

"కొడుకు నీళ్లు నములుతూ. "నాన్నా, మరి..." అన్నాడు గొంతులోంచి మాటలు పెగలడంలేదు.

తండ్రికి ఇది కొంత అయోమయంగానే వుంది. "ఏమిటది?"

అని ప్రశ్నించాడాయన: "రైలుకి వేళవుతున్నది" అన్నాడు రిస్టు వాచీవంక చూస్తూ.

"మరి, మీ కోడలు రాదా మనతోటి?" అని ప్రశ్నించాడబ్బాయి, అమాయకమైన మొహం పెట్టి.

అక్కడ నిలబడివున్న వారందరి మధ్యా బాంబు ఏదో బద్దలైనట్టనిపించింది. రంగయ్యగారు అయోమయంగానూ, శేషాద్రి రావూ, ఆయన భార్యా ఆశ్చర్యంతోటీ చూస్తున్నారు త్రయంబక రావువంక.

శేషాద్రిరావుగారు ఎంత ఆశ్చర్యపడ్డప్పటికీ ప్లీడరు గనక వెంటనే కోలుకున్నాడు. "రాదురా! ఎట్లా తీసుకెళ్తా మనుకున్నావు? మీ మామ మనకియ్యాల్సిన ఐదొందలు ఇస్తేనే తీసుకెళ్తాం నీ పెళ్లాన్ని. అదేమో జరగదు. ఇంకా మనం ఇక్కడ వుండటం ఎందుకు? అందుకని వెళ్దామంటున్నాను. పద. పద. జట్కా పిల్చుకురా" అన్నాడు, వివరంగా విడమర్చి చెప్పి.

బైట సన్నని జల్లు ప్రారంభమైంది. ఐదునిమిషాల్లో వాన అందుకుంది. చూరునించి వర్షపుధారలు కారుతున్నాయి. చల్లని గాలి వీస్తోంది.

"అదా సంగతి! ఐతే—ఇంకా పైకం ఇవ్వనేలేదన్న మాట!" అన్నాడు త్రయంబకరావు కాఠిన్యం వుట్టిపడే గొంతుతో. పక్కకి తిరిగి మామగారివేపు చూశాడు.

లోపల్నించి వింటున్న రమణమ్మకి గుండెలు జల్లుమన్నయ్. ఇకేమిటి! వీడూ అమ్మా నాన్నా వేపే చేరాడేమి ఖర్మ! అనుకుంటోంది ఆమె.

"లేదురా నాయనా! లేదు. అదేగా ఈ మూడురోజుల్నించీ తగాదా! ఇంక మన కీసంబంధం అక్కర్లేదురా! పోదాం పద" అంది తల్లి.

"అట్లా అనకండి వదినా" అంటూ వరలక్ష్మమ్మగారు, జానకమ్మ చేతులు పట్టుకుంది దీనంగా.

ఇదంతా చూశాడు త్రయంబకరావు. "నాన్నా, అదేమిటి? మనం డబ్బూ తీసుకోకుండా పిల్లనూ ఇక్కడే వొదిలేసి వెళ్ళటమా? తెనాలి పోతే నలుగురూ ఏమంటారు?...మీరు వెళ్లండి నాన్నా...నే నిక్కడేవుండి రేపో ఎల్లుండో ఆ డబ్బునూ పిల్లనూ

తీసుకుని వస్తాగా! వీళ్లని ఇట్లాగే వొదిలేస్తే లాభంలేదు" అన్నాడు కొంత సీరియస్‌గా.

శేషాద్రిరావుగారికీ జానకమ్మకీ మొదట కొడుకేమంటున్నాడో అర్థం కాలేదు. రంగయ్యగారు ఈ సలహాలో కొంత ఊపిరి తీసుకున్నాడు. వరలక్ష్మమ్మగారు అల్లుడి ఉద్దేశం ఏమిటో ఆలోచిస్తోంది.

లోపల రమణమ్మకి తమ్ముడి ఎత్తు వెంటనే అర్థమై చాలా సంతోషం కలిగింది. "భలే..." అనుకుందామె.

శేషాద్రిరావుగారి వకీల్ బుర్రకి రెండు సెకండ్లలోనే ఈ సలహాలో వున్న ప్రమాదం మెరుపులా స్ఫురించింది. అమ్మయ్యో! వీణ్ణి మనం లేకండా ఈ యింట్లో వొదిలివెళ్లడమే! ఇంకేమున్నా వుందీ! వుర్రాడు మళ్ళీ తమకి దక్కుతాడా?" అని ఆలోచించుకున్నాడాయన.

"పోనీ అట్లాగే చెయ్యి..." అనబోతోంది, ప్లీడరుగారి భార్య, ఇంతలో ప్లీడరుగారు చప్పున అందుకుని, "నోరుముయ్యవే..." అంటూ రంగయ్యగారివేపు తిరిగి, "ఈ పూటకిక పైకం అందదన్న మాటేగాదు?" అని ప్రశ్నించాడు రోషంతో.

రంగయ్యగారు మౌనంగా వూరుకున్నాడు ఏమనాలో తోచక.

త్రయంబకరావు అందుకున్నాడు; "కనపట్టంలేదు నాన్నా, ఇంకా వేరే అడగాలా ఏం?" అన్నాడు నమ్రతగానే. అతని మొహంలో ఏ భావమూ వ్యక్తం కావటంలేదు.

ప్లీడరుగారికి ఏమీ తోచటంలేదు; ఎలా ఈ సమస్యను విడదియ్యడం? కొడుకు ఏమీ తెలియని సన్యాసి; వాడికిప్పుడు తను ఏం చెప్పినా అర్థమైచావదు. మొండికేసి ఇక్కడే వుండిపోతాడు...ఇదికొగుదారి...మరి?...ఆయన కోర్టులో వాదించేప్పుడు కూడా, ఎంత కష్టమైన కేసులోనూ ఇంత బాధపడి ఎరగడు. కాని ఎంతయినా ప్లీడరాయెను! ఇదికాదు వరస. కోడల్నిగూడా తీసుకెళ్ళి....అంతే. ఆపైన ఆయనేమీ ఆలోచించదల్చలేదు.

"పదరా, అబ్బాయి. పోయి సుగ్రబ్బండి మాట్లాడుకురా." అన్నాడు.

త్రయంబకరావు నిలబడే వున్నాడింకా సందేహం చెరగని మొహంతో.

ప్లీడరుగారు కొడుకును అర్థంచేసుకున్నాడు. ఆయన వియ్యంకుడివేపు తిరిగి, కొంచెం కక్ష దీర్చుకునే స్వరంలో, "పిల్లనూ మాతో తీసుకెళ్తామండి. ఈ బండికే వెళ్తాం. రేపో మాపో పైకం చూసి పంపించండి. లేదా—మీ యిష్టం—పంపించకపోయినా ఫర్వాలేదు. తర్వాత వ్యవహారం తర్వాత చూసుకుంటాం" అన్నాడు.

త్రయంబకరావు ఒక్క నిమిషంగూడా నిల్వలేదక్కడ. గబుక్కున బైటికి వెళ్ళిపోయాడు.

ఈ ఆకస్మికమైన ప్రతిపాదన రంగయ్యగారిని విభ్రాంతిలో ముంచింది. అయితే వియ్యంకుని మాటల్లో ధ్వనిస్తున్న కక్ష రంగయ్యగారికి నూటిగా తెలుస్తూనే వుంది; ఇప్పుడు పిల్లను పంపించటం మంచిదే...కాని త్వరలోనే డబ్బుగూడా పంపెయ్యాలి. లేదా, అమ్మాయిని వాళ్ళు ఎన్నిబాధలైనా పెడతారు ...అమ్మాయికి అత్తవారిల్లు నరకం అవుతుంది—ఈ సమస్యలో పడిపోయినాడాయన.

సరిగ్గా ఇట్లాగే కాకపోయినా, ఇంచుమించుగా ఇలాగే ఆలోచిస్తోంది రంగయ్యగారి భార్య. లోపలనుంచుని వింటున్న రమణమ్మ ఒక్కసారి బరువుగా శ్వాసపీల్చి గుండె తేలిక పర్చుకుంది. ఏదో బరువు దించేసుకున్నట్టయిందామెకి.

బైట వానలోనే జట్కా ఆగిన చప్పుడైంది. చినుకులలో తడిసిన మొహం హాండ్‌కర్చీఫ్‌తో తుడుచుకుంటూ త్రయంబకరావు లోపలికి వచ్చిపడ్డాడు. "బండి వొచ్చిందినాన్నా" అన్నాడు.

"ఏమండి బావగారూ! అమ్మాయి సిద్ధంగావుందా? పిలవండి. ఊఁ...ఊఁ తొరగా; బండికి వేళయింది, ఎక్కువ ఆలస్యం లేదు..." అన్నాడు ప్లీడరుగారు.

వరలక్ష్మమ్మగారికి కాళ్ళాడ్డంలేదు. ఇప్పటికిప్పుడు ఎట్లా ప్రయాణానికి సిద్ధంచెయ్యటం? కాదంటే కోపంవొచ్చి అసలు తీసుకెళ్ళరేమో? ఆమె మెల్లిగా "రాత్రిబండికి వెళ్ళగూడదా వొదినా? భోంచేసి పోవచ్చుగా..." అన్నది.

"ఏమీ అక్కర్లేదు. ఇంకో క్షణంగూడా ఇక్కడ వుండటానికి వీల్లేదు. ఒరే అబ్బాయి, పెట్టె పక్కా తీసుకుపోయి బండిలో పడెయ్యరా" అన్నాడు ప్లీడరుగారు, వాకిలి వేపు కదుల్తూ.

రంగయ్యగారికి తోచీలోచని స్థితి ఏర్పడ్డది. ఆయన ఒక్క

నిమిషం తీవ్రమైనసంక్షోభంలో పడి తేరుకున్నాడు. భార్యవేపు తిరిగి, "అమ్మాయిని తీసుకురా. పెట్టె అదీ నువ్వే పట్టుకురా సర్ది. వెళ్లు. పో" అన్నాడు.

వరలక్ష్మమ్మగారు రెండో మాట మాట్లాడకుండా లోపలికి వెళ్లింది. ప్లీడరుగారు చేతిగడియారంవంక చూస్తున్నాడు. త్రయంబకరావు పెట్టెలూ పక్క చుట్టా తీసుకొస్తూవుంటే రంగయ్యగారెల్లి వాట్ని తాను అందుకోబోయాడు. అల్లుడు, కొంచెం నమ్రతగా, "నేనే తీసుకొస్తానండి. పెద్దవారు మీకెందుకు శ్రమ" అంటూ గబగబ తీసుకెళ్లి బండిలో పడేశాడు. బండివాడు, "యీందండి, బండివేళవుతాంది. రండి" అంటున్నాడు.

లోపల వరలక్ష్మమ్మగారు ఐదంటే ఐదేనిమిషాల్లో చీరెలు వగైరాలన్నీ పెట్టెలో సర్దింది. పూజలగదిలో కూర్చున్న కూతుర్ని ఆపాళంగా, లేవతీసి, "రా అమ్మా. వెళ్దువుగాని" అంటూ బైటికి తీసుకొచ్చింది. కూతురుతో ఏదో మాట్లాడాలని ఎంతో దుగ్ధ ఉన్నా దారుణంగా అణిచేసుకుంటోంది. కూతురు పెట్టెని రంగయ్యగారు తీసుకెళ్ళి జట్కాలో పెట్టాడు.

ప్లీడరుగారూ జానకమ్మ ఒక్కమాట మాట్లాడకుండా బైటికి నడవసాగారు. వాళ్ల వెనకాలే త్రయంబకరావు. జయకి అయోమయస్థితి వొదిలిపోయింది. ఆమె మనస్సులోని భారం ఒక్కసారి బద్దలైనట్టు వెక్కి వెక్కి ఏడవసాగింది.

వరలక్ష్మమ్మగారు ఆమెను పొదివిపట్టుకుని, "ఏడవకమ్మా! ఏమీ ఫర్వాలేదు; తెనాలనగా ఎంత? నాన్నో అన్నయ్యో వారానికీ పదిరోజులకీ వొచ్చి చూసి వస్తుంటారు. దిగులుపడకు తల్లీ. వెళ్ళిరా. వెళ్ళగానే వుత్తరం రాయి" అంది. అప్పటికే అందరూ వాకిలిదగ్గిర కొచ్చేశారు.

రంగయ్యగారు వెనక నిలబడ్డాడు. ఆయన నోటివెంట ఒక్క మాట రావటంలేదు. జయ తల్లిమీదనించి చూపును తండ్రిమీదికి మరల్చింది. "నాన్నా! వెళ్ళొస్తా" అంటూ వొచ్చి ఆయనకి నమస్కరించి లేచింది. రంగయ్యగారు, ఆమెని దీవిస్తూ, "నాకొక్కటే దిగులమ్మా ఇంక భాగవతం రాయటం కొనసాగదమ్మా!...... వెళ్లిరా! ఏది ఎంతవరకు ప్రాప్తమో అంతవరకేగదా!......" అన్నాడు. జయకి భాగవతం పేరువినగానే దుఃఖం ఇంకా ఎక్కువైంది. అయితే మింగేసుకుంది.

ప్లీడరూ, జానకమ్మా, రమణమ్మా ముగ్గురూ జట్కాలో ఎక్కి కూచున్నారు. ప్లీడరుగారు అరుస్తున్నాడు. రంగయ్యగారు, జయని జట్కా ఎక్కించి ప్లీడరుగారితో "అమ్మాయిని మీ కప్పగిస్తున్నాను. ఇక మీ అమ్మాయే" అనిమాత్రం అన్నాడు. ప్లీడరుగారొక్కమాటా మాట్లాడలేదు. చివరికి త్రయంబకరావు బండి ఎక్కాడు. బరువుగా కదిలింది.

వర్షం జోరున కురవసాగింది. మబ్బులు దట్టంగా అలుముకున్నాయి. రోడ్డంతా కాలవలా నీళ్లు ప్రవహిస్తున్నాయి. రంగయ్యగారు వానలో తడుస్తున్న ధ్యాసే లేకుండా వెళ్తోన్న బండికేసి చూస్తూ వీధిలో నిలబడిపోయాడు. ఆయన వెనకాలే గడపదగ్గిర కళ్లనిండా నీళ్లతో వరలక్ష్మమ్మగారు నిలబడి చూస్తోంది.

బండి వేగంగా సరిగ్గా సందుమలుపు తిరిగింది. ఆ మలుపు దగ్గిరే సదానందం బండికి ఎదురైనాడు. తలొంచుకువొస్తున్న వాడల్లా బండిని తప్పుకుంటూ బండిలో చెల్లెల్ని చూశాడు. జయ కూడా అతన్ని ఒక్క త్రుటి కాలంపాటు చూసింది. చెయ్యెత్తి ఊపింది —వెళ్తున్నా అన్నట్టు. సదానందం నిలబడిపోయాడు. కాని బండి వెళ్ళిపోయింది. సదానందానికి ఏదో కడుపులో దేవి నట్టయింది. ఏదో పోగొట్టుకున్నట్టు అనిపించిం దతనికి. గబగబ ఇంటి కొచ్చాడు. లోపల అమ్మా నాన్నా వరండాలో ఉన్నారు. రంగయ్యగారు వాలుకుర్చీలో కూర్చుని, కప్పువంక చూస్తున్నాడు; తల్లి నేలమీద కూర్చొని వున్నదల్లా కొడుకు లోపలికి రావటంలో తలఎత్తి, "ఏం నాయనా ఇంతసేపూ ఎక్కడికి వెళ్ళావురా? అయ్యో! అదేమిటిరా, ముద్దగా తడిసి వొచ్చావు? వెళ్లి పొడి గుడ్డలు తొడుక్కో. దగ్గూ పడిశం పట్టుందిరా," అన్నది. ఆమె గొంతు బొంగురుపోయి వుంది.

సదానందం, "అప్పుడే పంపించావా వాళ్ళని? రాత్రికి వెళ్తారనుకున్నానే? ఏం తొందరవొచ్చింది!" అని అడిగాడు. అలాగే నిలబడి.

రంగయ్యగారు తలెత్తి కొడుకువంక చూసి "ఇప్పుడే వెళ్తామన్నారు, వెళ్ళారు..." అన్నాడు ముక్తసరిగా.

సదానందం, "అమ్మాయి ఒక్కమాటా మాట్లాడకుండానే వెళ్ళిపోయిందే! పోనీ స్టేషను కెళ్ళనా?" అన్నాడు, వెళ్ళటానికి ఉద్యుక్తుడై.

రంగయ్యగారు "వాళ్ళు ఈ బండికే వెళ్తారు. నువ్వెళ్ళేప్పటికి బండి కదలిపోతుంది లాభంలేదు. ముందుపోయి పాడిగుడ్డలు కట్టుకుని తలతుడుచుకో—పో" అన్నాడు.

సదానందం తన గదిలోకి వెళ్ళాడు.

రంగయ్యగారొక్కసారి కుర్చీలో కూర్చున్న పాళంగా ఇల్లంతటినీ కలయచూశాడు. ఇల్లంతా బావురుమంటున్నది. అక్కడికక్కడికి ఈ వెల్తి ఆయన హృదయానికి మహాభారంగా పరిణమిస్తోంది. ఆయన మెల్లిగా లేచి పూజగదిలోకి వెళ్ళాడు, నీరసంగా అడుగులు వేస్తూ. కోదండరాముడి ముందుగానీ ఆయనకా భారం తీరేట్టు కనిపించలేదు.

వరలక్ష్మమ్మగారు భర్తవంక చూస్తూ దిగులుగా కూలబడిపోయింది.

26

నాలుగురోజులతర్వాత వానాగాలీ విసురుగావున్న ఒకరోజు హైస్కూలు కమిటి సమావేశమైంది. రంగయ్యగారు పని చేస్తున్నదీ స్కూల్లోనే. కమిటీమెంబర్లు ఐదుగురు. అందులో మృత్యుంజయశాస్త్రిగారొకరు. ఆయేడు పెట్టవల్సిన పుస్తకాల్ని ఆమోదించటం, ఇతరత్రా కార్యక్రమాలూ కమిటీ నిర్ణయించవలసిన విషయాలు..

హైస్కూలుకి ఆవేళ శెలవు. కమిటీసభ్యులు మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకి స్కూలులో హెడ్‌మాస్టర్ గారి విశాలమైనగదిలో సమావేశమైనారు. గదిమధ్య టేబిల్ మీద పబ్లిషర్లు తమతమ పుస్తకాల్ని పెట్టమని వినయపూర్వకంగా పంపుకున్న ప్రార్థనలూ, పుస్తకాలూ డజన్లకొద్దీ పడివున్నాయి.

ఆగది మేడమీద వున్నది. స్కూలు కనక కిటికీలకి చువ్వలు లేవు. వానగాలి జోరున గదిలోకి ప్రవేశిస్తూంది. గది ఎడంవేపు కిటికీదగ్గిర రంగయ్యగారుకూడా ప్రత్యేకాహ్వానంమీదవొచ్చి ఓ కుర్చీమీద కూర్చున్నారు. హెడ్‌మాస్టర్ గారూ వున్నాడు.

శాస్త్రిగారికి కమిటీలో మంచి పలుకుబడి వున్నది. మిగతా నలుగురూ గౌరవసభ్యులూ, స్కూలుకి భారీగా విరాళాలిచ్చినవారూ. అయినా వాళ్ళకి స్కూలువిషయాలలో శాస్త్రిగారి

తోడ్పాటు లేందే ఏమీ తెలీదు. ఎంచేతనంటే, అందులో ఒకాయన రైస్ మిల్ ఓనర్. చదువుకున్నవాడుగాదు. రెండో ఆయన కృష్ణాజిల్లాలో పలుకుబడి గల భూస్వామి. తన పేరు పేపరులో పడాలనే ఒక్క కాంక్షతప్ప అన్యథా ఆయనకి స్కూలుకీ, విద్యావిధానానికీ, స్నానప్రాప్తికూడా లేదు. నలుగురూ ఎటంటే అటే. మూడో ఆయన ఈమధ్యనే సిరిసంపదలు వొచ్చిపడ్డ బాపతు. ఆయన కర్తమానం డబ్బుతప్ప మరోస్మరణ లేదు. విద్యలాంటి అల్పవిషయాలు పట్టించుకోడు. నాలుగో ఆయన ఎప్పుడో స్కూళ్ళ ఇన్స్పెక్టర్ పనిచేసి రిటైరైనాడు. ప్రస్తుత విద్యావిధానాన్నీ, ఈ కుర్రకుంకల్ని, వీళ్ళ విద్యాప్రమాణాన్నీ చూస్తూంటే ఆయనకి మంట అని చెప్పుకుంటాడు. కాగా పోగా వివాదానికి సిద్ధపడి కమిటీ సమావేశాన్ని కొంతవరకూ నిద్రమేల్కొల్పేపని ఈయనదే.

ఇలాంటి కమిటీ ప్రముఖుల్ని సమావేశపరచటం హెడ్ మాస్టర్ గార్కి ఎప్పుడూ బ్రహ్మప్రయత్నమౌతూవుంటుంది. ప్రస్తుత సమావేశాన్ని నెలనుంచీ 'కాల్ ఫర్' చేస్తూంటే ఈనాటికి కుదిరింది. అదైనా మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు పనిగట్టుకుని తిరిగి నలుగుర్నీ చిన్నకార్లో కూచోబెట్టుకుని లాక్కొచ్చాడు.

రంగయ్యగారు కళ్ళజోడు లేకుండా ఇంకా ప్రారంభంకాని సమావేశం పెద్దిల్లపైపూ, బైట కిటికీగుండా కన్పిస్తూన్న వర్షం వేపూ చూస్తున్నాడు. ఆయనకి వీళ్ళెందుకు తనను పిలిపించారా అని సంశయం.

మూడున్నరకి శాస్త్రిగారే ప్రారంభించాడు. "ఇవ్వాళ మనం ఇక్కడ సమావేశమైన కారణం స్కూలుకి అతిముఖ్యమైన కొన్ని విషయాలలో నిర్ణయాలు చెయ్యాలని. దానికి ప్రెసిడెంటు గారు అంటూ రైస్ మిల్ ఓనర్ జోగారావుగారివంక చూసి, అనుమతిస్తారని ఆశిస్తున్నాను" అన్నాడు.

జోగారావుగారు నవ్వుతూ బొర్రమీసాలు మెలేసి, "అలాగే. అలాగే." అనిమాత్రం అన్నాడు. ఆయన అనవల్సింది గూడా అంతే.

ప్రెసిడెంటు అనుమతిలభించటమే తరవాయిగా మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు ప్రారంభించారు; "హెడ్మాస్టరుగారు ఈ సమావేశంలో చర్చించటానికి ముఖ్యంగా, రెండుసమస్యలు ప్రతిపాదించారు. ఒకటి, ఫిఫ్తుఫారంవరకూ పాఠ్యగ్రంథాలు వేట్ని

"పెట్టటమా అని. రెండు..." అని సంశయిస్తూ శాస్త్రిగారు సభ్యులవంకా, కిటికీదగ్గిర కూచునివున్న రంగయ్యగారివంకా, దూరంగా తన టేబిల్ దగ్గిరకూచుని, ఎల్లవేళలా నమ్రత ప్రదర్శిస్తూన్న హెడ్ మాస్టర్ గారివంకా చూశాడు.

రిటైర్డు స్కూళ్ళ ఇన్స్పెక్టర్ శివరామయ్య పంతులుగారు, "ఆ రెండోసమస్య ఏమిటో... చెప్పండి. సమావేశాన్ని చప్పున తేల్చాలి. అవతల మనకి వేరేపన్లుంటాయి" అన్నాడు నిర్మొగమాటంగా.

"వొస్తున్నానండి, వొస్తున్నాను. నాకావిషయం ఎత్తటానికి ఎంతకష్టంగావున్నా, హైస్కూలు అభివృద్ధినీ, పిల్లల క్షేమాన్నీ—విద్యసాయినీ దృష్టిలో పెట్టుకున్నప్పుడు చెప్పక తీరటంలేదు." అన్నాడు శాస్త్రిగారు;

రంగయ్యగారు ఉపోద్ఘాతం బలంగావుందే, అనుకున్నాడు. అయినా తనతో ఏంపని—వీరికి అనికూడా అనుకున్నా డాయన. స్కూలుచుట్టూవున్న విశాలమైన మైదానపుభూమి, వర్షపుధారలతో తడుస్తూంది. ఒకమూల నిద్ర గన్నేరుచెట్టు గాలికి వూగుతోంది. రంగయ్యగారి మసకచూపుకి ఈ ప్రకృతి కొత్తగాను మసిపూసిన అద్దంలోగుండా చూస్తున్నట్టూ వుంది. మబ్బులు అక్కడికి అక్కడికి దట్టంగా అలుముకుంటున్నాయి.

మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు ఉపోద్ఘాతం ముగించి, తన చేతిలోని బైండుపుస్తకంలో పేజీలు తిరగవేస్తూ, "రంగయ్యగారు ఈస్కూల్లో హైయర్ ఫారాలకి తెలుగుపండితులుగా నియమితులై పదిహేనేళ్లవుతోంది. వారిసేవ ప్రశంసనీయం! కాగా, వార్ని మనం ఎంతయినా అభినందించవల్సి వుంది. అయితే హెడ్మాస్టర్ గారి రిపోర్టుప్రకారం, రెండుమూడునెలలుగా రంగయ్యగారు, తమపనిని సరిగ్గా నిర్వర్తించటంలేదని తెలుస్తోంది. అదిన్నీ గాక రంగయ్యగార్కి వృద్ధాప్యం వొచ్చేసింది. కళ్లు సరిగ్గా కనిపించక అవస్థపడుతున్నారు. వారిక ఈ వుద్యోగం విరమించి, విశ్రాంతి తీసుకోటం మంచిదని నేను అభిప్రాయపడుతున్నాను. కమిటీవారు ముందు, ఈ సమస్యనే ఆలోచించగలరని మనవి చేస్తున్నాను" అంటూ సభ్యులవంక చూశాడు.

సభ్యులలో—ఒక్కస్కూళ్ల ఇన్స్పెక్టర్ గారికితప్ప మిగతా వారికీవిషయం విన్నా మనసుకు పట్టలేదు. ఒక ఉపాధ్యాయుని

అర్థంతరంగా సుడిగుండంలోకి. నెట్టేవిషయాన్ని శాస్త్రిగారు తియ్యటిభావలో ప్రవేశపెట్టారని అంతకుముందే తెలీలేదు. రంగయ్యగారు ఉలిక్కిపడి చూశాడు. ఆయన మనస్సు ఆలో-చించసాగింది. 'ఇదేమిటి!...'

శాస్త్రిగారు గొంతు సవరించుకుని కూర్చున్నాడు. ఆయన పని అయిపోయింది. ఇక తేల్చవల్సింది కమిటీ.

ప్రెసిడెంటుగారు ఒకసారి నిస్సహాయంగా సహ సభ్యుల్ని కలయజూసి, హెడ్మాస్టర్ గారివైపు చూసి, "ఏమండి హెడ్మాస్టర్ గారూ, రంగయ్యగారి విషయమేమిటో ఇలావొచ్చి సభ్యులకి చెప్పండి" అన్నారు. కుర్చీలో కూర్చున్న హెడ్మాస్టర్ చప్పున లేచివచ్చాడు. ఆయనతో బాటే రంగయ్యగారూ లేచి నిలబడ్డాడు, తనస్థానంలో నే. ఆయననొసట ప్రశ్నలు ముళ్లు పడ్డాయి.

హెడ్మాస్టర్ గారేదో రంగయ్యగారిమీద రిపోర్టొకటి చదివి వినిపించాడు. దానిసారాంశం—రంగయ్యగారి అమూల్యమైన సేవ ఇకముందు హైస్కూలుకి అవసరం లేదని.

శివరామయ్యపంతులుగారు ఈ రిపోర్టును సమగ్రంగా విన్నట్టే కనపడ్డారు. ఆతర్వాత ఆయన రంగయ్యగార్ని ఉద్దేశించి, "ఏమండి రంగయ్యగారూ, ఏమంటారు?" అని ప్రశ్నించాడు, నేరం మోపబడినఖైదీని జడ్జి ప్రశ్నించేఫక్కీలో.

రంగయ్యగారు ఎంతలేమితో బాధపడుతున్నా, ఆత్మాభిమానం కలవాడు. ఎవరికీ ఏపరిస్థితిలోనూ లొంగనితత్వం ఆయనది. అర్థించటం అనేది ఎరగడాయన. రంగయ్యగారు నాలుగు అడుగులు వేసి సభికులు ఆసీనులైవున్న చోటికి వచ్చాడు. ఆయన మొహంలో యథాప్రకారం శాంతి దర్శనమౌతున్నది. కళ్ళు రెండూ మసకబారిపోయినా, తేజస్సుతో మెరుస్తున్నాయి. ఆయన కృతనిశ్చయుడై వున్నాడు. తను వీళ్ళకి సంజాయిషీ చెప్పుకోవాలా? దేనికి? తనకళ్ళు మసకబారినమాట నిజమె. అంతమాత్రాన తనబోధనలో వొచ్చినమార్పేమీ లేదే! హెడ్మాస్టరు చదివిన రిపోర్టులో సగం అబద్ధం; కొంతనిజం; కొంత నిజాన్ని ఆధారంచేసుకుని రాసినవర్ణన. అయితే...తనకి భుక్తిపోతున్న మాట నిజమే....ఐతే భాగవతం అచ్చయితే నా దరిద్రం నివారణ కావచ్చు...

ఆయన ఆలోచిస్తూ వుండగా సేశాస్త్రిగారు లేచారు; "రంగయ్యగారికి మా నిర్ణయం కష్టం కలిగించేమాట నిజమే. కాని పరిస్థితులు అలా వున్నాయి. ఏం చెయ్యగలము! స్కూలు క్షేమాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని..." ఆయన వాక్యాన్ని పూర్తి చెయ్యకముందే, రంగయ్యగారు పైపంచె దులిపి భుజాన వేసుకున్నాడు. ఆయన అర్థించవల్సిందేమీ లేదు. ఈ సమావేశంలోని మనుషులకి యాంత్రికమైన అభిప్రాయాలే తప్ప—హృదయంతో ఆలోచించే సహానం ఔదార్యం లేదు... "నేను చెప్పవలసిందేమీ లేదు. నా సేవ అవసరం లేదని మీకు తోస్తే, ఉద్యోగంనుండి విరమిస్తాను" అన్నాడాయన, ప్రెసిడెంటు వైపు చూసి. అంతే. నప్పున వెనక్కి మళ్ళి, హెడ్మాస్టర్ గారిని చూసి రెండు చేతులూ ఎత్తి ఒక నమస్కారం చేసి గదిలోనుండి నిదానంగా నడిచి బైటికి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆయన బతిమాలుకుంటాడనీ, లేదా ఎదురుతిరిగి వాదిస్తాడనీ అనుకుని అందుకు తిరిగి తనెలా వాదించాలో ఇందాకటినించీ రిహార్సల్ వేసుకుంటూన్న మృత్యుంజయశాస్త్రిగారు ఈ దెబ్బతో నిరాశపడిపోయాడు. ఆయనకి ఒకవంక మంట మండుతున్నది. ఏం చెయ్యగలడు? రంగయ్యగారి ప్రవర్తన ఆయనకి చెంపపెట్టు పెట్టినట్టయింది.

అయితే ఆయన పైకేమంట కనపడనీయకుండా, "రంగయ్యగారూ మన నిర్ణయానికి అనుకూలంగానే వున్నారు... పోనివ్వండి. హెడ్మాస్టర్ గారూ! వారికి జీతం ఏమైనా బాకీ వున్నదా?" అన్నాడు.

హెడ్మాస్టర్ గారు, "వందో, కొంచెం తక్కువో బాకీ వుంటాం" అన్నాడు.

"అయితే అదెంతో లెక్క చూసి వుంచండి. రంగయ్యగారొచ్చి పట్టుకెళ్తారు" అన్నాడు శాస్త్రిగారు. ఆతర్వాత కమిటీ పుస్తకాల నిర్ణయంలో పడిపోయింది.

27

శ్యామల వొకనాడు కాలేజీకి సెలవైనందువల్ల గాబోలు విజయలక్ష్మిని చూడాలని రంగయ్యగారింటికి బయలేర్దింది దారిలోనే సదానందం కనబడ్డాడా మెకి. గాంధీ

నగరంనుంచి గవర్నర్ పేటకి వొచ్చే రోడ్డుమీద ఇద్దరూ ఎదురు పడ్డారు. సదానందం, తలొంచుకుని నడుస్తున్నవాడల్లా, శ్యామల పలకరించేసరికి తలెత్తి, "ఏమండి?" అన్నాడు ఆగిపోయి. అతని చేతిలో మార్కెట్ సంచీ వుంది.

"జయ కులాసాగా వుందండి?" అని అడిగింది శ్యామల.

సదానందం మార్కెట్టుకు వెళ్లే తొందరలో వున్నాడేమో, "అత్తవారింటికి వెళ్లిపోయిందండి" అన్నాడు ముక్తసరిగా—

"ఎప్పుడండీ?...నాకు తెలీనే తెలీదే?......అదిసరే, మీరు కాలేజీ మానేశారని విన్నాను నిజమేనా?"

ఇద్దరూ వెళ్ళాలనే తొందరలోనే వున్నారు. ఉదయపు ఎండ శార్వంగా బంగారపు రంగులో మెరుస్తోంది. వొంతెనకింద కాలవలో పడవలు నిదానంగా తేలుతున్నాయి.

సదానందం చూశాడు; ఈమెని ఇంటికి తీసుకెళ్లితే అమ్మ అన్నీ చెబుతుంది...అతర్వాత మార్కెట్టుకెళ్ళొచ్చు...

"అదంతా ఒక కథలెండి. మీ రొకసారి మాయింటికి రాకూడదూ?" అన్నాడు సదానందం గృహోన్ముఖుడై.

"వెళ్లాలనే బయల్దేరానండి..." అంటూ శ్యామల అతన్ని అనుసరించింది.

సదానందం మనస్సు ఎందుకో కొంచెం శాంతిపడ్డట్టు అనిపించింది శ్యామలను చూడగానే. అతనికి ఇల్లు—ఆ సమస్యలూ జయ వెళ్ళినదగ్గరనించీ ఈ నెలరోజులుగా మరీ ఘోరంగా తయారైనాయి. అవేమీ అతను పరిష్కరించుకోగల స్థితిలో లేడు. నాన్నకి ఉద్యోగం పోయింది. ముప్ఫై రూపాయల ఇంటద్దె భరించలేరు. హైస్కూలువారు ఇచ్చిన వందరూపాయల చిల్లరతో ఇప్పటివరకూ జరిగింది. ఇకముందు, సంపాయించవల్సింది తనే అని నిర్ధారణయింది. చిత్రకళ ఉద్ధరించదని ఎన్నడో తెలిసిపోయింది.

మొన్నటి్నించే ఉద్యోగాన్వేషణలో విజయవాడ అంతా గాలించేశాడు. కాని ఎక్కడా ఖాళీలు లేవు. ఈ చదువుకన్న ఏ మంగలిపనైనా వొచ్చివుంటే హాయిగా పరువుగా రోజుకి రెండు రూపాయలు సంపాయించుకోగలిగేవాడి ననిపించింది.

శ్యామల మౌనంగా తలొంచుకు నడుస్తున్న సదానందం వేపు చూసింది. ఉదయకాంతిలో అతని నీరసదేహం, అందమైన మొహం,

సదా ఆలోచనాతత్పరతలో వుండే ఆ ముఖవైఖరీ ఆమెకి జాలి గొల్పుతూంది. ఇతనికీ తనకీ ఏమిటీ పరిచయం అనుకుంటోందామె.

ఇద్దరూ అలాగే ఒక్క మాట మాట్లాడకుండా ఇంటి కొచ్చారు. ఇల్లు వెనకటిలా సందడిగా లేదు. ఏదో పెద్ద వెల్తి కని పిస్తోంది. అది ఇంతట్లో పూడ్చుకలిగిందేమీ కాదన్నట్టేవుంది శ్యామల మనస్సుకి.

ఆమెని లోపలికి తీసుకెళ్తున్న సదానందానికి ఏదో దిగులు కలిగింది. తల్లి వరండాలో కూర్చొని బియ్యం ఏరుతోంది. రంగయ్య గారు పూజగదిలో కూర్చునివున్నారు. శ్యామల వెళ్లి వరలక్ష్మమ్మ గార్ని పలకరించింది. వరలక్ష్మమ్మగారు "రా అమ్మా రా. ఇట్లా కూచో..." అన్నది ఆమె ముఖంలో ఏదో పోగొట్టుకున్న నిరీహ కనపడుతోంది.

శ్యామల, "ఏమండి, మరి నాతో ఒక్క ముక్క చెప్ప కండా నే జయ అత్తివారింటికి వెళ్లిపోయిందే!" అన్నది.

"ఏం చేస్తామమ్మా! దేనికీ వ్యవధి లేనంత తొందర పెట్టారు వాళ్లు..." అంది వరలక్ష్మమ్మగారు నిట్టూర్చి.

ఇప్పుడా ఇంటిలో వెనకటిలా ఏదీ హుషారుగా జరగటం లేదు. అన్నీ మందకొడిగా వున్నాయి. ఈపాటికి వంట ఐపోయేది ఇదివరలో...ఇప్పుడు ఇంతవరకూ పొయ్యేనా వెలిగించలేదు. రంగయ్యగారు స్కూలుకి వెళ్ళటం లేదు, సదానందం కాలేజీకి వెళ్ళటంలేదు. జయ లేకపోవటం...ఈ పరిస్థితి శ్యామలకి విసుగు పుట్టిస్తోంది. ఆమె ఆశించిన ఉత్సాహ మేమీ లేకపోయేప్పటికి ఆమె మెల్లిగా లేచింది, "వెళ్ళొస్తానండి" అంటూ. వర లక్ష్మమ్మగారేదో పరధ్యానంలోవుందిగాబోలు, "సరేనమ్మా"అని మాత్రం అన్నది.

వరండాలోనుండి శ్యామల సదానందంకోసం అతని గదిలోకి వెళ్ళి చూసింది. సదానందం రెడీగా వున్నాడు. ఇద్దరూ బయ ల్దేరారు.

గడప దిగింతర్వాత శ్యామల, "ఏమిటోనండి, నాకేమంత ఉత్సాహంగా లేదు" అన్నది.

"నిజమేనండి. నాకూ అలాగే అనిపిస్తోందండి. ఈ ఇల్లు మార్చేస్తే, కొన్ని జ్ఞాపకాలు రాకుండా వుంటాయి అనుకుంటు

న్నాను. తిరిగీ సత్యనారాయణపురంలో కాపరం పెట్టాలను కుంటున్నాం"-అన్నాడు, సదానందం.

"అట్లాగా?....నాన్న గారికి స్కూలు దూరమౌతుందేమో ?"

"దూరమైపోయింది గా!" అంటూ తేలిగ్గానూ వ్యంగ్యం గానూ నవ్వాడు సదానందం, తాశీల్దారుగారమ్మాయి ఎర్రటి శరీర చ్ఛాయను కొంత ఆసక్తితో చూస్తూ.

"ఏమిటీ...ఏమంటున్నారు?" అన్నదామె ఆశ్చర్యంగా.

"ఎందుకండీ ఆశ్చర్యం? నిజమే. నాన్నకి కళ్ళమసకలు ఎక్కువైనాయి అందుకని..." ఆపైన ఏమీ చెప్ప నవసరం లేకండా నే శ్యామలకి అర్థమైంది.

ఆమెకు జాలీ, సానుభూతి కలిగాయి. "అదా మీరు కాలేజీ మానేసిన కారణం?...." అని ప్రశ్నించింది.

"అవునండి" అంటూ సదానందం, "నేను ఇటు మార్కెట్టుకి వెళ్తాను..." అన్నాడు. శ్యామల, "సరే లెండి... నేను వెళ్తాను"... అంది.

సదానందం ఆమెని చాలాదూరం వెళ్ళేవరకూ చూస్తూ సెంటర్ లోనే నిలబడిపోయినాడు. తర్వాత అతను మెల్లి గా ఏలూరురోడ్డు మీద తూర్పు వేపుగా నడవసాగాడు, మార్కెట్ సంగతి జ్ఞాపకం వొచ్చి.

అతనొక పదడుగులు వేసివుంటాడో లేదో, వెనకనించి, "సదానందం" అని పిలుపు వినిపించింది. సదానందం వెనక్కి చూశాడు. డాక్టర్ వీరభద్రరావుగారు హోటల్ వాకిలిముందు నిలబడి పిలుస్తున్నాడు. డా|| వీరభద్రరావుగారు ట్రౌజర్ లోపలికి చొక్కాదోపి, మెళ్లో స్టెతస్కోప్ తగిలించుకుని నుల్చునివున్నాడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ. సదానందం ఆయన్ని సమీపించి, నమస్కరించి, "చాలా రోజులైందండి మనం కలుసుకుని — కాదండి?" అన్నాడు.

వీరభద్రరావుగారు "అవునోయ్, అన్నట్టు నెల పై చిలుకు నించీ నువ్వు కనపడ్డమే లేదు? ఏం కారణం? అని ప్రశ్నించాడు.

సదానందం "మా చెల్లెల్ని అత్తవారింటికి పంపించామండి ఈ మధ్య—ఆ తర్వాత—మా నాన్నకి ఉద్యోగం పోయింది—అన్నీ ఏమిటోనండి తారుమారయాయి—అక్కణ్ణించీ నేను

ఉద్యోగాన్వేషణలో దిగాను. తీరికకాక రావటంలేదు" అన్నాడు.

గవర్నర్ పేట సెంటర్ సందడిగా వుంది. వొచ్చేబండ్లూ పోయేబండ్లూ నాగరికయువకులూ, అందమైన ఆడవాళ్ళూ, రంగు రంగుల దుస్తులపిల్లలూ, ఆ రోడ్డు మనోహరంగా వుందా వానా కాలపు ఉదయపు ఎండలో. డాక్టర్ గారి గోధుమవన్నె ఖద్దరు షర్టు మెరుస్తోంది. ఆయన తీక్షణంగా చూశాడు సదానందంకేసి.

"అలాగా, పాపం! రెండొందలతోనే సరిగ్గా గడిచేవని మీ కుటుంబం ఇప్పుడు ఎలా వెళ్ళదీసుకుంటోందో?" అని ప్రశ్నించా డాయన.

"ఓ వందరూపాయ లిచ్చారు స్కూలు కమిటీవారు. దాంతో ఈ నెలా ఎట్లాగో నెట్టాం. రేపెలాగ నేది నాకో బ్రహ్మాండమైన సమస్యగా పరిణమించింది. నాన్న చూద్దామా, భాగవతం రాయ టానికి వీల్లేకపోయిందే అనే దిగులులో, పూజగదినుంచి బైటికే రావటంలేదు...అమ్మ రోజురోజుకీ చిక్కి శల్యమైపోతోంది..." అన్నాడు సదానందం దిగులుగా.

"అయితే ఏంచెయ్యాలని నీవూహా?" అని అడిగాడు డాక్టర్.

"అనేనండి తోచకుండా వుంది. ఎక్కడా ఏ పనీ దొరక లేదు..."

డాక్టర్ రెండుమూడు నిమిషాలు ఏమీ మాట్లాడలేదు. "ను వ్వెక్కడికీ బయల్దేరావు? మార్కెట్టుకా? నాకూ అటు పని వుందిలే. పద. నేనొక సలహా చెబుతాను. ప్రస్తుతానికి నీకు కొంత ఉపయోగిస్తుంది..." అన్నాడు, నడుస్తూ.

సదానందం ఆయన పక్కనే నడుస్తూ, రెండుపక్కలా వర సగా వున్న మేడల్నీ, సినిమాహాలునూ, కంపెనీల బోర్డుల్నీ చూస్తూ, "ఏదో మీరే చెప్పాలి. మీరు మాటఅంటే నేను విన కండా వుంటానా?" అన్నాడు.

డాక్టర్ ఆలోచిస్తూనే, "నాకు ఒక కంపౌండర్ అవసర మోయ్. నాకేమంత పెద్ద ప్రాక్టీసు కాదనుకో. నేను మెంటల్ స్పెషలిస్టును కదూ?...అయినా, కొంతవరకూ చిల్లరరోగాలకి కూడా మందులిచ్చేట్టయితే ప్రాక్టీసు పెరగొచ్చు...ఏమంటావు? ఆ కాంపౌండింగ్ వుద్యోగం కావలిస్తే నీకిస్తాను. మనిద్దరం కలిసి

వుంటే అటు చిత్రకళనూ అభ్యసించవచ్చు...నీకు ఒక వుద్యోగం దొరికినట్టు వుంటుంది" అన్నాడు.

సదానందం తలవూపాడు. అతని కళ్ళల్లో ఎంతో ఆశ ఉట్టి పడుతోంది.

డాక్టర్ గారు సిగరెట్టు ఆఖరు దమ్ము పీల్చి ఎంగిలిపీక విసిరి వేస్తూ, "నువ్వు నాదగ్గిర పెద్దగా ఏదో దొరుకుతుం దనుకోటానికి వీలుండదోయ్. ముందే చెబుతున్నాను. ఏదో నెలకో నలభై ఇస్తాను..." అన్నాడు.

సదానందం, వేరే ఎటుచూసినా అదీ దొరకటం లేదుగదండి! ఇంతికే సంతృప్తిపడతాం...అచ్చిగా మీ రిచ్చే ప్రతిఫలంకోసం గాదు నేను మీ దగ్గిరకి రావటం, ఏవో బొమ్మలు గీసుకోవచ్చు, మీ దగ్గిర తెలియనివి అడిగి తెలుసుకోవచ్చని.—" అన్నాడు.

"అయితే...ఇంకో ఛాన్సుకూడా వుంది. దాని విషయం గ్యారంటీగా చెప్పలేను ఇప్పుడు...నా హాస్పిటల్ కి పదిళ్ళ తర్వాత ఒక పత్రిక ఆఫీసుంది. వాళ్లీ మధ్య నాదగ్గిరకొచ్చి వారం వారం కొన్ని బొమ్మలూ హెడ్డింగులూ కార్టూనులూ వ్రాసిపెట్ట మని అడిగారు. నేను ముందే చెప్పాను, నాకు ఈ చిత్రాలు గియ్యటం ఓ హాబీ అనీ? అంచేత నే నొప్పుకోలేదు...ఆపని ఇంకా ఖాళీవుంటే నువ్వు వొప్పుకోవచ్చు. ఏదో వాళ్ళూ కొద్దిగా ప్రతి ఫలం ఇస్తారు. నీకూ ప్రాక్టీసవుతుంది. కమర్షియల్ ఆర్ట్ అంటే ఏమిటో తెలుస్తుంది." అన్నాడు డాక్టరుగారు.

సదానందం కళ్లు ఆశతో మెరిశాయి. "రక్షించారండి! అల్లాంటి పనే కుదిరితే ఇంకేముండి! ఎగిరి గంతేసి వొప్పేసుకుంటాను! మీ హాస్పిటల్ సత్యనారాయణ పురంలోనే గామూ?" అన్నాడు.

"అవును. స్టేషన్ కి దగ్గిరే. బోర్డు అదీ కనపడుతూనే వుంటుంది. రేపట్నించీ నువ్వు నా హాస్పిటల్ లో పనికొస్తావా?"

సదానందం, "నిరభ్యంతరం గానూ! నేనూ, సత్యనారాయణ పురానికి కాపరం మార్చేస్తున్నామండి. మనకింకా దగ్గిర అప్పుడు!" అన్నాడు సంతోషంగా.

డాక్టర్, "మరీ మంచిది! పద, మార్కెట్టుకు గాబోలు! తొరగా వెళ్దాం" అంటూ చకచక నడవసాగాడు. సదానందం ఆయన ననుసరించాడు. అతని మెదడులో, తన సంపాదన, ఆ పత్రికల్లో పనీ, కాంపౌండర్ వుద్యోగం, ఆలోచనలమధ్య తన

చెల్లెలి దీనమైన ముఖమూ మెరిశాయి. చెల్లెలి సుఖంకోసం తనైనా ఆ బాకీ తీర్చాలి! నిన్ననే శేషాద్రిరావుగారు రాసిన ఘాటైన ఉత్తరం వొచ్చింది...సదానందం ఆలోచిస్తూ మార్కెట్టువైపు సాగిపోయినాడు.

28

శేషాద్రిరావుగారు తెనాలిలో తన ఆఫీసుగదిలో సుఖాసీనుడై, గుమాస్తాలో మాట్లాడుతున్నాడు. ఉదయం తొమ్మిదిగంట లవుతోంది. ఎంత మృదువుగా సుఖంగా కిటికీలలోనుంచి లోపలికి పడుతూవుంది, మేడమెట్టూవున్న ఖాళీలో పచ్చగడ్డిమీద రాత్రి కురిసిన వానచినుకులు నిలిచి, ముత్యాల్లా మెరుస్తున్నాయి. దొడ్లో బాదంచెట్టుకింద బావి గట్టుదగ్గిర జయలక్ష్మి బట్టలు వుతుకుతోంది. నిజానికి ఆ యింట్లో ఆమె గుడ్డ లుతకవల్సిన అవసరంలేదు. కాని జానకమ్మగారు అలా భావించడంలేదు. కోడలివల్ల రాబట్టదగినంతా రాబట్టాలని ఆవిడ ఆశయం; ఈ తతంగమంతా రమణమ్మ చూస్తూ వూరుకుంది; ఆమె ఎలాంటి మార్పూ చెయ్యలేనప్పుడు, ఊరికే మాట్లాడి చెడ్డదైపోవడం ఎందుకని ఆలోచించుకుంది. ఇక శ్రీయం బకరావూ అంటే, అతను పసకటిలాగానే తటస్థంగా వుండిపోయి నాడు; భార్య అతన్ని చూస్తేనే దెయ్యాన్ని చూసినట్టు వొణుకు తుంది. ఇక మాట్లాడే అవకాశం ఎక్కడ?

రమణమ్మే అతనితో మాట్లాడి అతనికి ఆశ కలిగిస్తూవుంది. ఆ భయం త్వరలో పోతుందనీ, అందాకా వేచివుండమనీ చెబుతూ వుంది. జయ పొద్దస్తమానం ఏదో పని చేస్తూవుంటుంది. పని కామె జంకుతుందనికాదు; అలనికాని పన్లు చెయ్యలేక బాధపడుతోంది. అంతేకు గెట్టింపు మానసిక వ్యథ అనుభవిస్తోంది.

పుట్టింట్లో ఆమె సుఖంగా పెరిగింది. డబ్బువల్ల లభించగల సుఖాలు లేకపోయినా, తల్లి గారాబంలో తండ్రి వాత్సల్యంతో పెరిగిందామె. ఇక్కడ ఈయింట్లో వాత్సల్యం ప్రేమలనేవి వొట్టి ఎండమావులు. జయలక్ష్మి ఎటువంటి చాకిరికైనా సహించివుండ గలదు. మాట పడాలంటేనూ, ఎత్తిపొడుపులు సహించాలంటేనూ

ఆమెకి వొళ్ళంతా మంటలు మండుతాయి. రంగయ్యగారి కూతురు మరి!

ఇది బాగా కనిపెట్టారు ప్లీడరుగారూ, ఆయన సతీమణీ. ప్రారంభించారు ఆగ్నేయాస్త్రప్రయోగం. జానకమ్మగారు భోజనాలదగ్గిర ఒకనాడు కోడలికి వడ్డిస్తూ, "ఇదిగో పిల్లా, అదేం కూరో తెలుసా" అంది. జయకి తెలుసు; కాని ఏమీ మాట్లాడలేదు. ఊరికే తలెత్తి చూసింది అత్తగారివంక. ప్లీడరుగారు వంటింటి బయటే నుల్చునివున్నాడు తమలపాకులు నములుతూ.

జానకమ్మగారు కోడలి మౌనాన్ని ఆధారం చేసుకుని, "నీకెట్లా తెలుస్తుందిలే! ఏనాడైనా తింటేనా? ఎంతసేపటికీ—పచ్చడి మెతుకులేనాయె. అది బంగాళదుంపకూర!" అన్నది.

జయలక్ష్మికి ఎంతో కష్టమేసింది; తను లేమినిగదా అత్తగారు ఎత్తిపొడుస్తున్నారు అని. కాని ఏమీ అనలేదు. కాని అన్నం దిగదు. అలాగా చాలాసేపు కూర్చొని నేవుండిపోయిందామె. అత్తగారు ఆమెవంక చూడనైనా చూడకుండా బైటికి వెళ్ళిపోయింది. తర్వాత రమణమ్మ ఆమెని సముదాయించి అన్నం తినిపించింది.

ఇంకోనాడు జయ ప్లీడరుగారికి కాఫీ తీసుకెళ్ళి ఇచ్చింది. ప్లీడరుగారు కాఫీగ్లాసు అందుకుంటూనే, "చూశావు, ఇది వెండి గ్లాసు! కాస్త జాగ్రత్తగా వాడుతూవుండూ? మా యింట్లో అన్నీ వెండిగ్లాసులేనే" అన్నాడు, చాలా సహజంగా; అదివరకు వెండి గ్లాసు లెరగని వాళ్ళకి చెప్తున్నట్టున్నదాయనస్వరం. ఇలాంటి మాటలతో జయలక్ష్మికి దహించుకుపోతున్నది ఒళ్లు.

జయలక్ష్మికి గుడ్డలుతుకుతూవుంటే ఇలాంటివన్నీ జ్ఞాపకం వొస్తున్నాయి. బావిదగ్గిర రెడ్డి నీళ్లు తోడుతున్నాడు. అసల్రాడికీ, జయకీ ఆ యింట్లో అంతస్తులో కొద్దిపాటి భేదమే గాని, ఇతరత్రా ఇద్దరూ వొకటే.

ఇంతలో ఎక్కణ్ణించో జానకమ్మగారొచ్చింది దొడ్లోకి. "చాల్లేవే గుడ్డలుతకడం! మధ్యాన్నానికి గాని తెమిలేట్టులేదే!..." అంటూ రెడ్డివంక చూసి, "నువ్వు నీళ్లు తోడి ఇస్తున్నావుట్రా? అది తోడుకోలేదూ? బాగానే వుంది! రేపణ్ణించి, మడినీళ్లు గూడా నీచేతనే తోడించేట్టుంది వరసచూస్తే" అన్నది మండిపడుతూ. జయలక్ష్మికి ఈ మాటలతో ఆవేశం వొచ్చినట్టయింది. ఆమెకి కళ్లు తిరగసాగాయి.

రెడ్డి మారుమాట్లాడకండా పరిగెత్తాడు వాకిట్లోకి.

బైట ఆఫీసుగదిలో శేషాద్రిరావుగారు సీతాపతితో పంతులూ విన్నావా? మా వియ్యంకుడికి ఉద్యోగం పోయిందిట. ఇందాక వొచ్చాడే శాస్త్రి, ఆయన చెప్పాడు. సంపాదిస్తున్నప్పుడే మన డబ్బు ఇవ్వలేనివాడు, ఇప్పుడింకేమిస్తాడు?" అంటున్నాడు.

ఇంతలో దొడ్లోనుంచి గోల వినపడ్డది. శేషాద్రిరావుగారు "అదేమిటో మాడరా రెడ్డి" అన్నాడు. రెడ్డి దొడ్లోకి పరిగెత్తికెళ్ళి చూశాడు.

జయ బావిగట్టుమీద ఫిట్ వచ్చి పడిపోయింది. జానకమ్మగారికి కాళ్ళాడక, నోరు పెగలక అరుస్తున్నది. జయ తలకి గాయం తగిలిందేమో, రక్తపు చార నిగనిగలాడుతూంది బావి గట్టుమీద.

రెడ్డి వెళ్ళి చెప్పాడు ప్లీడరుగారికి. లోపలికి పోయి రమణమ్మకీ చెప్పాడు; ఈ గోలకి మేడమీద కూచుని ఏదో చదువుకుంటున్న త్రయంబకరావూ కిందికి వొచ్చాడు. దొడ్లోనుంచి రమణమ్మే జయని లోపలికి తీసుకొచ్చి మంచంమీద పడేసింది.

"డాక్టర్‌ని పిలుచుకు వస్తా—" అన్నాడు కొడుకు తల్లితో.

"పోయిరా. తప్పేదేముంది? ఎంత రుణం వుంటే అంతా తీర్చవద్దూ" అంది జానకమ్మ.

త్రయంబకరావు అక్కవంక ఒకసారి చూసి బయటికి వెళ్ళిపోయినాడు. రమణమ్మ జయ మొహంమీద కాసిని నీళ్లు చిలకరించింది. "అమ్మా, ఏదో కళ్లు తిరిగి పడిపోయిందే అమ్మా! కాసిని పాలు పట్టుకురావే. గొంతులో పోస్తాను" అంది.

తల్లి, "నువ్వే పోయి తీసుకురా. దీని చాకిరీ కూడా నేనెక్కడ చేసేది!" అంటూ ఇంకో మంచంమీద కూలబడింది.

ప్లీడరుగారు, "బతికి వుందేమో, చూడవే అమ్మాయి" అంటూ ఆఫీసుగదికి వెళ్ళిపోయినాడు. రమణమ్మ మనస్సు చాలా బాధపడింది. తమ్ముడూ మరదలూ ఏకమైతే తప్ప, ఈ పిల్లకి ఈ బాధలు తప్పవని ఆమెకి ఎన్నడో స్పష్టమైంది. అది ఎలాగైనా సాధించాలనే పట్టుదల ఆమె కెక్కువైంది, ఆ రోజునించి.

29

విజయవాడ స్టేషన్‌నుంచి జనం గుంపులు గుంపులుగా బయటికి వస్తున్నారు; అప్పుడు రాత్రి ఎనిమిదిగంట లవుతోంది; చీకటి దట్టంగా అలుముకునివుంది. స్టేషన్ లైట్ల కాంతిలో ఏడుకొండలు మెరిసే సిల్కు చొక్కా, లాంగ్‌క్లాత్ పైజమా తొడుక్కుని స్లిప్పర్సు కీచుకీచు మంటూవుంటే దర్జాగా నడిచి వొస్తున్నాడు, బ్రాకెట్ కంపెనీ వేపుగా. స్టేషన్ దగ్గర కొండచీకట్లు దట్టంగా అలుముకున్న చోట, నలుగురైదుగురు నుంచుని అతనికోసం ఎదురుచూస్తున్నారు బీడీలు కాలుస్తూ.

జట్కాస్టాండు ఉదయం కురిసిన వర్షానికి రొచ్చుగా తయారై వాసన కొడ్తూంది. అక్కడా ఎవరో కూచునివున్నారు; ఏడుకొండలు, జట్కాస్టాండ్‌లో కెళ్లాడు. కొండపక్కన నుల్చున్నవాళ్ళు ఏడుకొండల్ని గుర్తుపట్టారు. వాళ్ళూ మెల్లిగా స్టాండ్‌లో కొచ్చారు.

వెంకటప్ప అన్న అతను, మెల్లిగా అతన్ని పలకరించాడు. ఏడుకొండలు తప్ప మిగతావాళ్ల మొహాలు దీనంగా వున్నాయి. ఆకలీ నైరాశ్యం వాళ్ల మొహాలలో తాండవిస్తున్నాయి. మాసిన దుస్తులతో నీరసంగా వున్నారు వాళ్లు.

ఏడుకొండలు వాళ్ళవేపు జాలిగా చూశాడు. అతను వరదరాజుతో కలిసి మదరాసు వెళ్లి రెండు నెలలయింది.

వెంకటప్ప "నిన్నటి అమావాసకి మీ రిడిసించి యెల్లి రెండు నెల్లవుతుందిరా" అన్నాడు.

"అవును. ఏం జరిగిందో తెల్సా?" అని ప్రారంభించాడు ఏడుకొండలు.

అందరూ ఆశతో వింటున్నారు.

"ఆయేల మేం స్టేషన్ కెళ్ళాంలే. ఓ మైనర్‌గాడి జేబు బాగా బరువుగా కనపడ్డది. ఇంకేం, ఆడి యెంబడి పడ్డాం. ఆడు ఇక్కడ దొరికేట్టులేడు. జనంగూడా ఉషారుగా వుండారు. ఆడితోపాటే బండెక్కేశాం. ఇంకేడికి పోతాడులే అని... మెయిలు ఒంగోలు పొయ్యేసరికల్లా దొరికిండు; బండిలో అందరూ తూగుతుండారు; బండేమో బలే వేగంతో పరిగెడతాంది. వరదరాజు నూశిండు. బండిలో ఉట్టుంటే పని సాగేట్టులేదు. ఏందోచే

సిందు; లైట్లు ఆరిపోయాయ్. ఇంక చీకట్లో నేనే..." ఏడుకొండలు రేకుల షెడ్డులో కలయజూశాడు. ఎవరో ఇద్దరు ఇంకో మూల కూచుని చుట్ట కాలుస్తున్నారు. అదేం పొగాకోగాని వాసన దుర్భరంగా వుంది. బండి లాగటానికి పనికిరాని ఓ రోగిష్టి గుర్రం ఇంకో మూలపడి రొచ్చులో పొర్లుతోంది.

"తర్వాత ఏమైంది?" అని ప్రశ్నించాడు వెంకటప్పడు ఆసక్తిగా.

"ఏముందిలే. నేను ఆడి పర్సయితే లాగేసి వరదరాజు కిచ్చినా...కాని, ఆ యెదవ మేలుకుని, నా చెయ్యి లంకించుకుని ఒక టేమైన గోల సాగించిండు. ఇంతలో జనం లేచింద్రు. ఇంకేం! నెల్లూరు కాడ నన్ను పట్టుకుని తలా ఒక తన్ను తన్ని, పోలీసుల కప్పజెప్పారు..."

"మరి వరదరాజు?"

"ఆ డెప్పుడో. ఆ పెట్టెదిగి ఇంకో పెట్టి కెక్కిండు..."

"ఆడు బలేవాడేరా..."

"తర్వాత, నన్ను నెల్లూరులో సోదా చేశారు. నా దగ్గరేం దొరకలేదుగా! అయినా వొదల్లా. నెల్రోజులు కొట్లో పెట్టారు... ఈలోగా వరదరాజు ఊళ్లోనే వుండిపోయాడు." ముగించాడు ఏడుకొండలు.

వెంకటప్పకీ, ఇతర స్నేహితులకీ ఈ కథ నచ్చింది.

"ఎంతకొరికిందిరా?" వెంకటప్పడి పక్కనే నుల్చున్న ఇంకోకడు ప్రశ్నించాడు.

ఏడుకొండలు, "ఆరొందల చిల్లరవుంది పర్సులో. అందరికీ పంచేదామని మొదట అనుకున్నాం. కాని పంచితే మూడురోజుల్లో జల్సాచేసేస్తారు అనుకున్నాం." అన్నాడు స్నేహితుల మొహాల్ని ఆమసక వెలుగులో చూస్తూ.

స్నేహితుల ఆసక్తి హెచ్చుతోంది. ఆరొందలు! పంచితే... తలా అరవై చిల్లర వొస్తుంది...మళ్లీ వీడు 'కానీ' అంటున్నాడేమిటి?...

ఏడుకొండలు చెప్పసాగాడు; "అందుకని, బ్రాకెట్ కంపెనీ పక్కన వీరయ్యా టీ షాపు లేదూ? అది అడబ్బట్టి కొనేశాం. దాని మీద నొచ్చేలాభం పావలో బేడో తలా కొస్త పంచుకుందాం... పూటికీ, టీకీ కరువుండదు!" అన్నాడు.

వెంటనే స్నేహితబృందం దీనికి హర్షించలేకపోయినా, పది నిమిషాలు ఆలోచించాక మెల్లిగా ఆమోదించారు. ఆమోదించక చేసేదిలేదు...టీషాపు కొనేశాడుగా....

“వరదరాజు ఏడీ?”అని ప్రశ్నించారు, మిత్రులు.

“ఏడికో పోయింది. కొంచేపటికి సెంటరుకాడి కొస్తానన్నాడు; నే యెల్లి మాట్లాడివస్తా. రేపు టీకొట్టు మనది. వరదరాజువొచ్చి టీపార్టీ చేస్తాడు. జనాన్ని కొట్టుకురండి...”అంటూ ఏడుకొండలు లేచాడు.

మిగతావాళ్ళ మొహాల్లో తృప్తి, ఆశా మెరిశాయి, స్టేషన్ లైట్ల వెలుగులో.

ఎందుకో ఏడుకొండలు ఒకటి రెండు నిమిషాలు ఆలోచించాడు. “పదండిరా. అందరం వీరయ్యదగ్గిర టీ తాగివద్దాం”అంటూ టీకొట్టుకేసి దారితీశాడు.

టీ షాపు ఎలక్ట్రిక్ లైట్లతో వెలిగిపోతోంది. జనం ఏమంతగా లేరు. మురికిపట్టిన బల్లలనిండా ఈగలు వాలుతున్నాయి. ఏదో భరించరాని దుర్వాసన టీ వాసనతో కలసి వ్యాపించింది. ఏడుకొండలతో సహా గ్యాంగు మొత్తం, టిఫిన్‌తిని, టీ తాగారు. ఏడుకొండలు పర్సుతీసి, తలా రెండురూపాయిలిచ్చి—గవర్నర్ పేట సెంటర్ కేసి చకచక నడవసాగాడు. పశ్చిమాన చవితి చంద్రుడు ఎర్రగా కొనలు తేలి వొంపుగా, భీతిగొల్పుతూ కన్పిస్తున్నాడు, మబ్బు తెరలచాటున. వీధులన్నీ బురదగావున్నాయి. సినిమాహాళ్ళ దగ్గిర జనం కోలాహలంగా చేరుతున్నారు. లౌడ్‌స్పీకర్లు పాడిన పాటలే పాడుతున్నాయి. మొత్తంగా విజయవాడ బహు సంచలనంతో వున్నదా తొమ్మిది గంటల వేళ.

గవర్నర్ పేట సెంటర్‌లో మూల తిరుగుడుమీద వున్న హోటల్ కిళ్ళీకొట్టుముందు వరదరాజు, గ్లాస్కోలాల్చీ గ్లాస్కో పంచె కట్టుకుని, నిలబడివున్నాడు. ఖరీదైన సిగరెట్ కాలుస్తున్నాడు.

ఏడుకొండలు వెళ్ళి అతన్ని కలుసుకున్నాడు.

వరదరాజు చిరునవ్వు నవ్వుతూ పలకరించాడు. “ఏంరా! ఏమన్నారాళ్ళు? వొప్పుకున్నారా?” అని అడిగాడు;

ఏడుకొండులు చుట్టూచూశాడు, ఇక్కడెందుకు మాట్లాడ్డం అన్నట్టు. వరదరాజుకీ చూపు అర్థమైంది. “పదవోయ్ మాట్లాడుతా యెల్దాం” అంటూ మెల్లిగా నడవసాగాడు, బందర్ రోడ్డు వేపుగా.

ఏడుకొండలు, "మనం అనుకున్న కతే చెప్పా అళ్ళకి. ఒప్పుకున్నారులే...అదిసరేగాని, నువ్వా పెట్టి ఏడ పెట్టినావు? భద్రంగావుందా?" అని ప్రశ్నించాడు.

వరదరాజు పకపక నవ్వాడు, అతని మామూలు ప్రకారం. "ఓరి పిరికియెదవా! ఇంకా నీకా చలి వొదల్లేదంట్రా? నే నేం యెదవననుకున్నా? మంచి సగువుకున్న నాడిలా పోజువేసి, బందర్ రోడ్డులో పచ్చ మేడవుంది సూశినా? అందులో ఓ గది తీసుకున్నా. మన సామానంతా అందులో పెట్టేసినా? ఇంక పర్వాలేదులే." అన్నాడు నిర్లక్ష్యంగా.

ఏడుకొండలికి సంతృప్తి కలిగింది. "పోదాం పదరా, ఇయ్యాళల్లా తిరిగి తిరిగి, కాళ్లు పడిపోతుందయి, గదికాడికెళ్ళి కాసేపు పడివుండాల" అన్నాడు.

ఇద్దరూ పావుగంటకల్లా బందర్ రోడ్ లోవున్న పచ్చ మేడకి చేరుకున్నారు. పచ్చమేడ బ్రహ్మాండమైనదేం కాదు. చిన్న మేడ. కిందివరస రోడ్డువేపున్న పెద్దగదిని వరదరాజు అద్దెకి తీసుకున్నాడు. కరంటులేదు ఆయింటికి.

వరదరాజు మొలలో తాళంచెవితీసి గదితలుపుతీశాడు. లోపలంతా కటికచీకటి. ఏడుకొండలు జేబులో అగ్గిపెట్టితీసి వెలిగించాడు. గదిగోడకి పెద్దలాంప్ ఒకటివుంది. దాన్ని వెలిగించాడు ఏడుకొండలు.

గదంతా గప్పుమని వెలుగుతో నిండిపోయింది. రెండు కిటికీలున్నాయి ఆ గదికి. కొత్తగా సున్నంకొట్టిన వాసనవస్తోంది. ఒక అల్మైరా తీసివుంది. మొదటి అరలో ఒక చిన్న ట్రంకూ, పక్క చుట్టా వున్నాయి. రెండో అరలో, గాజు గ్లాసులు రెండు, ఒక సీసా వున్నాయి మూడో అరలో టిఫిన్ కేరియర్, ఇత్తడి గ్లాసూ, ప్లాస్కూ వున్నాయి.

"ఏందో సామానంటివి! ఇదేనంట్రా?" అన్నాడు ఏడుకొండలు, మామూలు స్వరంలో.

వరదరాజు చూపుడు వేలు ముక్కు మీద ఆనించి, "శ్! అట్లా పెద్దగా మాట్లాడకరా. పక్క ఇంట్లో ఎవరో సంసారులు కాపురం వున్నారు. పెద్దగా అరవకు! మెల్లిగా మాట్లాడు. ఆ పక్క మట్ట ఇలా పరు. 'ఆ మూల చాపచుట్టకూడావుంది తియ్యి..." అన్నాడు మెల్లిగా.

ఏడుకొండలు చాపచుట్టపరిచి పక్క వేశాడు.

ఇద్దరూ గోడ కానుకుని కూర్చుని, సిగరెట్లు వెలిగించి పొగ వూదుతూ మెల్లిగా సంభాషించుకో సాగారు.

"వరేయ్ వరదా! ఆ డబ్బంతా ఈ పెట్టెలోనే వుందంట్రా? అని అడిగాడు ఏడుకొండలు అతనివేపు తిరిగి.

"అంతా ఇందులోనేవుంది. ఏం? బయమంట్రా?" అంటూ, నిశ్శబ్దంగానే నవ్వాడు వరదరాజు.

"బయం కాదంట్రా యెదవా! మొత్తం ఎంతరా?" అని ప్రశ్నించాడు, స్నేహితుడు.

వరదరాజు నవ్వుతూనే, ఎంతయితే ఏం? ఇప్పుడెందుకు కావూసు? నీ కడుపులో దాగదు యెవారం; దాన్నట్లా వొదిలెయ్యి. అది ఎంతన్నా కానీ! దాంట్లో సగం ఆ ముగ్గురిదీ. ఆళ్లు ఎప్పుడు జెయిల్నించి తిరిగొచ్చి అడిగినా, ముద్దుముద్దుగా ఇయ్యాల్సిందేగా?...ఇటు మాడసే! మనోళ్ళకీ డబ్బంతా చూపిస్తిమంటే కడుపుపట్టక పైకి యెల్లబెస్తరు. ఇది ఎవరికీ దక్కదు. వృథాగా పోలీసుల యెదాన పడద్ద...అంతేనా?..."

"అంతేలె. అందుకనేగా టీషాపు కొన్నాం?"

"అంతేకాదురా! ఇంతడబ్బు మనకెట్టా వొచ్చిందని ఎవడన్నా అడుగుతాడు. బేరం పెట్టావా? ఇంక ఎవడూ అడగడు. అదంతా లాబమే అనుకుంటారు..."

"ఆఁ?..." ఏడుకొండల కీఆలోచన ఆశ్చర్యం గొల్పింది.

"అవునసే! మరేంసనుకున్నా? డబ్బంటే ఏంది, మజాకా? బుక్కాపకీరోళ్ళ కొండ వేలకి వేలు డబ్బుండ దనంగానే ప్రతీ యెదవకీ అనుమానం గావుంటది. వ్యాపారం అంటావు! దానిమీద యెంతడబ్బొచ్చినా తిప్పచ్చు! ఇహ చూస్కో మజా!" అన్నాడు వరదరాజు.

ఏడుకొండలకి వరదరాజు ప్లాను చక్కగా అర్థమైంది. "అంతేరా! అంతే" అన్నాడు.

వరదరాజు కాళ్ళు బారజాచి పడుకుని ఆవలిస్తూ, "రేపు టీపార్టీకి ఏర్పాట్లు చెయ్యి పొద్దున్నే పోయి...ఊం" అంటూ నిద్ర కుపక్రమించాడు.

ఏడుకొండలు వీధితలుపు వేసివొచ్చి తానూ పడుకున్నాడు పక్కనే.

30

సత్యనారాయణపురంలో డా॥ వీరభద్రరావుగారి హాస్పిటల్ వున్న సందుకు తూర్పుగా రెండు సందుల తర్వాత ఒకవీధిలో చిన్న పెంకుటింటిలోకి మారింది రంగయ్యగారి కాపురం. అక్కడికి వొచ్చి నెలపైన ఐంది. ఇంటద్దె స్వల్పం. పదిరూపాయలు. ఇల్లూ ఇరుకే. ఈ ఇరుకులోనే రంగయ్యగారు తన శేష జీవితాన్ని గడపసాగారు, అయిష్టంగా, గర్వంగా. మనస్సులో పొంగి పొర్లే భావాల్ని ఆయన తనతోంట తాను కూర్చుని రాయలేక పోతున్నారు. కళ్లు కనపడవు. కొడుకను కూచోబెడదామా అంటే, అతనికి ఉదయనించీ ఆస్పత్రి కార్యక్రమం,......రాత్రిదాకా.

సదానందం ఉదయం లేచి, ఆస్పత్రికి వెళ్తాడు. అప్పటికి డిస్పెన్సరీలో ఎవరూ ఉండరు. తెల్లని బల్లమీద రంగు రంగుల మందులూ, సీసాలూ ఉంటాయి. ఆస్పత్రికే ప్రత్యేకమైన ఆ వాసన వేస్తూవుంటుంది. డాక్టర్ డిస్పెన్సింగ్ రూం వెలుపల హాల్లో బల్ల ముందు కూర్చుని న్యూస్ పేపర్ చూస్తూ వున్నవాడల్లా, "రావోయ్, రా" అని ఆహ్వానిస్తాడు ఆప్యాయంగా. యధార్థానికి డాక్టర్ కూడా, దీనంగానే వున్నాడు. కంపౌండర్ లాగానే. ఆయన ప్రాక్టీసూ స్వల్పం; ఏదో గంజికి లోటులేదన్నట్టుంది.

కంపౌండరు తనపనికి కొత్త. డాక్టర్ అతనికి పని నేర్పుతున్నాడు.

సదానందం డాక్టర్‌గారికి ఎదురుగా వున్న కుర్చీ కానుకుని నిలబడి, "నిన్న పత్రికవాళ్లు వెయ్యమన్న కార్టూను వేసుకొచ్చాను, మాస్టారూ!" అంటూ జేబులోనుంచి ఇండియన్ ఇంక్‌తో వేసిన చిత్రాన్ని బల్లమీద పడేశాడు.

డాక్టర్ అది చేతిలోకి తీసుకోకుండానే చూస్తూ, "రాజకీయాల్లో ఎంత సంఘర్షణ వుందో అంత హాస్యం వుందోయ్. అసలా ఫీల్డే ఒక ఫార్సు" అన్నాడు.

సదానందం తేలిగ్గా నవ్వుతూ "ఏమిటోనండి, నాకూ అట్లాగే అనిపిస్తోంది, అక్కడ వున్నంతసేపూ వూపిరాడదు. ఎందుకో జెయిల్లో పెట్టినట్టుంటుంది," అన్నాడు.

డాక్టర్ పగలబడి నవ్వాడు. "అబ్బాయి, నువ్వు నిన్నటిదాకా జయాపజయాలెరగని స్వేచ్ఛాజీవితం గడిపావు. విద్యార్థికి

జీవితపు లోతులు తెలియవు. అతనికి జీవితంలో అడుగు పెట్టిన కొత్తలో, ప్రతిదీ ఇరుకుగా వుండటం సహజం. అదిసరే, మీ పత్రిక ఎడిటర్ ఎలాంటి వాడు? చూశావూ?" అన్నాడు.

సదానందం డాక్టర్ ముఖంలోకి చూస్తూ, "ఎడిటరా? ఆయన కూడా ఈ స్థానిక రాజకీయపు చదరంగంలో ఒక పావు; తన పార్టీని గుడ్డిగా నమ్ముతాడు. ఇంక దేన్నీ నమ్మడు. నా కాశ్చర్యం వేస్తుందండి. తోటి మనిషిని నమ్మలేరండీ. పరస్పరం ఇంత అనుమానం, ఇంత అపార్థం అయితే ఎలాగండి? నన్నా ఆ ఎడిటర్ గారు ఆ కళ్ళజోడులోనించి అదేపనిగా కిందిచూపులు చూస్తూ లక్ష ప్రశ్నలు వేశాడు. 'నా కీ రాజకీయాలు తెలీవు. ఏదో బొమ్మలు గీయటంలో అభిరుచికొద్దీ కాలేజీనుంచి తిన్నగా మీ దగ్గిర కొచ్చానని' చెప్పాను. ఆయన కింతవరకూ నామీద పరిపూర్ణమైన తృప్తి కలగలేదనిపిస్తోంది. అయితే ఏం, నా బొమ్మలు ఆయనకి నచ్చాయి" అన్నాడు.

"అయితే ఇంకా నువ్వు నచ్చటానికి అభ్యంతర మేమిటి?" అన్నాడు డాక్టర్.

సదానందం అన్నాడు: "అదే రహస్యం; నే నొక ప్రెస్ వర్కర్ని కదిలించాను. అతను నిర్మొగమాటంగా విప్పి చెప్పాడు. 'పార్టీ అభిమానిఅనో, మెంబర్అనో అనిపించుకునేవరకూ మీ రాయనకి నచ్చరు' అని. ఎలావుందో చూశారా!"

"అయితే ఒక్క పని చెయ్యవోయ్. వృథాగా పనిపోగొట్టుకోకు. ఆ ఎడిటర్ గార్ని జేడిపట్టుకున్నట్టు పట్టుకుని, ఆయన పార్టీ రాజకీయాలేమిటో ఆదర్శాలేమిటో అడుగు; తెలుసుకో. కనీసం తెలుసుకున్నట్టు నటించు. అభిమానం నెళ్ళబోయ్యి. నీ వుద్యోగం ఖాయం."

సదానందం నవ్వాడు. "అలాగేలెండి. అందులో బాధేం వుంది! నాకొ విషయాల్ని గురించి సంవత్సరాల తరబడి ఆయన బోధించినా అర్థంకావు. అర్థమైనట్టు...."

డాక్టర్ అన్నతగిలాడు: "నటించు నటించు. అదే బ్రతుకు తెరువు. నువ్వు త్వరలో పైకివస్తావు" అన్నాడు.

ఇంతలోనే ఎవరో రోగి వొచ్చింది. పాతికేళ్ళుంటాయి. జ్వరతీవ్రతలో వొణుకుతోంది. డాక్టర్ చప్పునలేచి, ఆమెదగ్గిర కెళ్ళాడు. సదానందం వెనకాలే నుల్చున్నాడు.

"ఏమిటమ్మా! మళ్ళీ వచ్చిందా జ్వరం,?" అంటూ వెనక్కి తిరిగి, కంపౌండర్‌తో, "టెంపరేచర్ తీసుకోవోయ్." అన్నాడు.

రోగి నుంచోలేక బల్లమీద పడుకుంది. ఆమె శరీరం వాడిపోయింది. జర్వం కాలిపోతోంది. మాట్లాడలేక మూలుగుతోంది. కళ్లెర్రగా వున్నాయి. డాక్టర్ ఆమెకి ఉపశాంతికి మాటలు చెబుతూ, కంపౌండర్ టెంపరేచర్ ఎంతో చెప్పగానే, రోగి దగ్గిర సీసా తీసుకుని ఏదో మందుపోయించి, "కాసేపు పడుకో అమ్మా! మందుకి ఇంకెవర్నన్నా పంపించు రేపణ్ణించి. గ్లూకోజు వేసుకుని బార్లీజావ తాగు" అన్నాడు.

రోగి లేచికూమంది వొణుకుతూనే. "ఎవరూ లేరు బాబూ..." అంటూ ఇంక మాట్లాడలేక లేచి నిలబడింది.

డాక్టర్, "పడిపోగలవు! ఎట్లా వెళ్తావు ఇంటికి? రిక్షామీద వెళ్తావా?" అన్నాడు.

"రిక్షా కూడానా?" అందామె. "కాస్త ఆయన్ని తోడు రమ్మనండి," అంది బతిమాలుతున్నట్టు. కళ్లు జ్యోతుల్లాగే వెలుగుతున్నాయి.

డాక్టర్ వెంటనే "సదానందం, ఈమెని వాళ్ళింటిదగ్గిర వొదిలిపెట్టి రావోయ్. ఇల్లు గుర్తుపెట్టుకురా. రేపు అవసరమైతే మందిచ్చి రావల్సి వస్తుంది" అన్నాడు.

"అలాగే" అంటూ సదానందం ఆమెతోపాటే వెళ్లాడు.

ఆమె వున్నవాడ సత్యనారాయణపురంలో ఉత్తరపువేపున వుంది. అన్నీ పూరిళ్లు. చుట్టూ దుర్గంధభూయిష్టమైన మురికినీటి గుంటలమధ్య తేలుతున్నట్టున్నాయి ఆ యిళ్లు. సదానందం ఆమెని ఒక పూరింటిలోకి తీసుకెళ్ళాడు. ఒక మంచం కుక్కి రెండు కుండలూ, ఒక లాంతరూ తప్ప ఇంకేమీ లేవా వొంటి నిట్రాడు కొంపలో.

సదానందం ఆమెని మంచంమీద పడుకోబెట్టి తిరిగి ఆస్పత్రి కొచ్చాడు. డాక్టర్ "ఏమిటోయ్ ఆమెస్థితి?" అని ప్రశ్నించాడు.

సదానందం, "నిర్భాగ్యులు ఏదో కూలి చేసుకుని బతుకుతుందనుకుంటాను. అవి యిళ్లా! ఆ వాడలోవి—ఇళ్ళటండీ?"అని ఆశ్చర్యం ప్రకటించాడు.

డాక్టర్ నవ్వి, "ఇదేననుకుంటూ నువ్వు అలాంటిచోటికి వెళ్ళటం?" అని ప్రశ్నించాడు.

సదానందం, తలవూపి, "అవునండి. వీళ్లు మీకు ఫీజు ఏమి ఇస్తారండి?" అని అడిగాడు.

"వాళ్ళ దగ్గర నేనేమీ ఫీజు ఆశించటంలేదయ్యా, పబ్లిసిటి కోసం; వీళ్ళు చేసే ప్రచారం అంతా ఇంతా కాదు."

సదానందం, మధ్యాన్నందాకా ఆస్పత్రిలోనే వుండి, అక్కడికొచ్చిన నలుగురైదుగురు రోగులకి మందులు కలిపి ఇచ్చి, డాక్టర్‌కి చెప్పి, పత్రిక కార్యాలయానికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు ఒంటి గంట అవుతుంది. సదానందానికి భోజనం జ్ఞాపకంకూడా లేదు; పనంతా పూర్తయినాక కాని, ఆ జ్ఞాపకంరాదు అతనికి.

ప్రెస్సూ—పత్రిక కార్యాలయం వొకచోటే. ఆఫీసుగది లోవేపునవుంది. ఆ ప్రెస్‌కి పవర్ లేదు. ఒక ట్రెడిలూ, నాలుగు టైప్ కేసులూ వున్నాయి ఇద్దరు కంపోజిటర్లు అచ్చుకూర్చుతున్నాయి. ఒక ట్రెడిల్ మేన్ అచ్చువేస్తున్నాడు. ఇద్దరు బైండర్లు కాయితాలు మడుస్తున్నారు. అంతా గజిబిజిగావుంది. ఎక్కడచూసినా, మసిపట్టిన కాయితం పేలికలూ, దిద్దిపారేసిన గ్యాలీప్రూఫ్‌లూ.

ఆఫీసుగదిలో కళ్ళజోడు పెట్టుకుని లాల్చీ తొడుక్కున్న నలభైఏళ్ల ఎడిటర్‌గారు టేబిల్‌ముందుకూర్చుని ఆలోచిస్తున్నాడు, ఏదో రాస్తూన్న కాయితం ఆపేసి.

సదానందం ఆఫీసుగదిలోకి ప్రవేశించి, "నమస్కారమండి" అన్నాడు.

ఎడిటర్ తలపైకెత్తి, కళ్ళజోడుకుండా, చిత్రకారునివంక నిదానించిచూసి, "నే నయ్యమన్న కార్టూను వేసుకొచ్చారా? ...అలా కూర్చోండి" అన్నాడు కుర్చీ చూపించి.

సదానందం కార్టూనుచిత్రం ఎడిటర్‌గారికి అందించాడు.

ఎడిటర్ దాన్ని పరీక్షగా చూస్తూ, "బాగానే వేశారు; ఇంకా కొంచెం పనివుంది. మరిసాయంత్రం ఒకమారు వస్తారా?" అని అడిగాడు

"చెప్పండి...అభ్యంతరం లేకపోతే...ఇప్పుడే...అన్నాడు చిత్రకారుడు ఉత్సాహంగా.

"మరేంలేదండి. పత్రిక టైటిల్‌పీస్ చూశారూ? అదిగి సరిగ్గా పడడంలేదు. అది కొత్తది రాయాలి. కొంచెం మార్పుకూడా చెయ్యాలి." ఎడిటర్ తనపత్రిక "ప్రసన్న" టేబిల్‌మీద పడేస్తూ అన్నాడు.

సదానందం, దానివంక ఆసక్తిగాచూసి "ఏం మార్చాలి"అని అడిగాడు.

"ప్రసన్న" విజయవాడ స్థానిక రాజకీయాల్లో పాల్గొనే ఒక ముఠాకి చెందినది.

దానికి పలుకుబడి జాస్తి. పెట్టుబడితక్కువ. అలాగే నడవ లేక నడుస్తోంది. ఎడిటర్ వినాయకరావుగారు ఉడుముపంటివాడు. గట్టిగా పట్టుబట్టి పత్రికను నడుపుకొస్తున్నాడు. ఆ ముఠా గుర్తు, వెలిగే ప్రమిద. పార్టీ పేరుగూడా దీపంపార్టీ.

సదానందం అడిగినప్రశ్నకి వినాయకరావుగారు పెన్సిల్‌తో, టైటిల్ పీస్‌మీద గీస్తూ "ప్రసన్న" పేరు ఇంకొంచెం పెద్దదిగా రాయండి. ప్రమిద వెలుగు అక్షరాలమీద పడుతున్నట్టుండాలి" అన్నాడు.

సదానందం, లేచాడు. "వెళ్లొస్తానండి. సాయంత్రం మళ్ళీ వచ్చి కలుసుకుంటాను" అన్నాడు.

ఎడిటర్, "మీరు ఇక్కడికి రావటం కన్న సరాసరి, గాంధీ నగరంలో పార్కుకి ఎదురే మా యిల్లు, అక్కడికి రండి. ఇంకా మీతో కొన్ని విశేషాలు మాట్లాడాలి." అన్నాడు.

సదానందం డాక్టర్ గారు చెప్పిన అంశాలు జ్ఞప్తికి తెచ్చు కున్నాడు. "అలాగే వస్తానండి" అని తిరిగి ఎడిటర్‌కి నమస్క రించి ఇంటికి దారితీశాడు. ఎంత తీవ్రంగా లేకపోయినా, వొళ్ళంతా చిటపటలాడుతోంది. ఉదయం అమ్మ ఇచ్చిన గ్లాసెడు కాఫీ, డాక్టర్ తొమ్మిదింటి కిచ్చిన మరోగుక్కెడు టీ మాత్రమే; బాగా ఆకలివేస్తోంది. సదానందం ఆలోచిస్తూ ఇంటికొచ్చాడు.

రంగయ్యగారు ఈజీచైర్‌లో కూర్చుని కునుకుతున్నాడు. తల్లి ఆయనకి కొంచెం అవతలగా చెంగుపర్చుకుని పడుకునివుంది. కొడుకు అడుగుల చప్పుడు వినగానే ఆమె మెల్లిగా లేచి, "ఏమిటి నాయనా! ఇంతసేపు చేశావు! వేళకి ఆ కాసిని మెతుకులు తినక పోతే వొళ్లు పాడైపోతుందిరా రా, రా. తొరగా స్నానం చేసిరా." అంటూ లోపలి గదిలోకి వెళ్ళింది.

31

వారం గడిచినతర్వాత కాలేజీ శెలవున్న ఒకరోజున సదా నందం సాయంత్రంపూట ఇంటికి వొచ్చేప్పటికి శ్యామల

ఇంట్లో వున్నది. ఆవేళ ఏదో ఒక చిత్రం గియ్యాల్సిన అవసరం వుండి అతను పొద్దుండగానే ఇంటికి వొచ్చాడు.

శ్యామల వరలక్ష్మమ్మగారితో మాట్లాడుతూ కూర్చున్నది. రంగయ్యగారు వీధి అరుగుమీద కూర్చుని మౌనంగా తల పైకెత్తి నిర్మల నీలాకాశంలోకి చూస్తూన్నాడు. ఆయన ఇటీవల మాట్లాడ్డం చాలావరకు తగ్గించేసుకున్నాడు. ఆయన్ని అటు కరుణమూర్తి నిర్లక్ష్యం చేశాడు. ఆయన ఎంతో శ్రమించి రాసిన పుస్తకాలు తన దగ్గిరే వుంచుకుని అచ్చూ వెయ్యకుండా, ప్రతిఫలమూ సొంతం ఇవ్వకుండా తొక్కేశాడు, అతను. శాస్త్రిగారి శిష్యుడాయెను!

తండ్రిని ఈ స్థితిలో చూస్తూవుంటే సదానందానికెంతో విచారం కలిగింది. తన కేమో ఆయన దగ్గిరకూర్చుని భాగవతం రాసే తీరిక లేదు. ఆయనకేమో, అదేపిచ్చి... సదానందం ఆలోచిస్తూ లోపలికెళ్ళాడు.

శ్యామల అతన్ని చూసి చప్పున లేచి నుల్చుంది. సదానందం, "ఎప్పుడొచ్చారు?" అంటూ ఆ గదిలోనే ఒకమూల తన టేబిల్ దగ్గిరకెళ్ళి కూర్చున్నాడు. "మంచి సమయానికి వొచ్చారు. రండి" అన్నాడు.

శ్యామలకి సదానందం వేసే బొమ్మలంటే ఎంతో ఇష్టం. అతనంటే ఒక గౌరవం. "ఏం? ఏమిటది?" అంటూ ఆమె అతని దగ్గిరకివొచ్చి నిలబడింది. వరలక్ష్మమ్మగారు పనిమీద పెరట్లోకి వెళ్లింది.

సదానందం, "ఒక ఊరేగింపు నడుపుతున్న స్త్రీ వాలంటీర్లను చిత్రించమని, "ప్రసన్న" వాళ్లు చెప్పారు. మీరొక్క పదినిమిషాలు అలా నిలబడితే...." అన్నాడు.

శ్యామల కొంచెం సిగ్గుపడింది. సాయంత్రపు వెలుగు ఇంకా బాగావుంది పడమరవైపు కిటికీలోనుంచి, శ్యామలపైన సంధ్యా కాంతి వర్షిస్తోంది. ఆ స్వర్ణచ్ఛాయ ఆమెకెంతో శోభనిస్తోంది. ఆమె ఏమీమాట్లాడకుండా నుంచుంది.

సదానందం, గబగబ పెన్సిల్‌తో ఆమె రూపం ఐదునిమిషాల్లో స్కెచ్ గీసుకున్నాడు, తర్వాత, పెన్సిల్ బల్లమీదపెట్టి "చాలునండి, నాకు ఆడవాళ్ళచిత్రాలు గియ్యటం కొంచెం కొత్త ...అందుకని మిమ్మల్ని..."అంటూ "క్షమించండి" అన్నాడు.

శ్యామల, "ఎందుకండీ క్షమించడం! ఇందులో ఏముంది!" అంది నవ్వుతూ.

సదానందం తర్వాత బొమ్మగీసుకోవల్సిన ఏర్పాట్లు చేస్తూ, "మీ చదువు బాగా సాగుతోందా," అన్నాడు టేబిల్ కి కొంచెం దూరంలోవున్న చిన్న బల్ల ఆమెకి చూపించి, "అలాకూర్చోండి." అన్నాడు.

"చదువుకేం బాగానే సాగుతోంది." అంది శ్యామల. "మీరు గీసిన బొమ్మ లింకేమేనా వున్నాయా, ఒకసారి చూస్తాను ఇవ్వండి" అని అడిగింది.

సదానందం తన ఆల్బం ఆమె చేతికిస్తూ ఆమె ముఖంలోకి చూశాడు. ఆమె తలొంచుకుని బొమ్మలు తిరగేస్తూ వుంటే, అతనికి తెలియనిదేదో ఒక అనుభూతి కలుగుతోంది. మంచి ఎండా కాలంలో సాయంత్రంపూట అరుదుగా వీచే చల్లగాలిలాగా, ఎక్కడో దూరంగా పూసిన గులాబీ వాసన ఒక క్షణం నాసికకు సోకినట్టూ, ఇంపైన సంగీతాలాపన వినిపించినట్టున్నది, ఆ అనుభూతి.

సౌందర్యారాధన సహజంగానే అబ్బిన ఆ యువక చిత్రకారునికి, ఇప్పటి నిరాశాపూరిత వాతావరణంలో ఆ యువతి చూపే గౌరవం, మార్దవమైన ఆమె మాటలు, జీవితంలో కొత్త ఆశలు రేకెత్తిస్తున్నాయి.

క్షణక్షణానికి తరిగిపోతూన్న సంధ్యారుణ కాంతిలో ఆ యువతి లావణ్యం, క్షణానికో కొత్త మెరుగు దిద్దుకుంటోంది. నల్లని జుట్టూ, తెల్లని శరీరచ్ఛాయా, ముదురు నీలం సిల్కు చీర, పొందికైన అంగవిన్యాసం, సదానందం మనస్సులో మరుపురాని ముద్ర వేసినై.

శ్యామల సదానందంవైపు చూడకుండా బొమ్మలే చూస్తూంది.

సదానందం ఆమె శరీరపు వొంపుల్ని బాగా పరిశీలనగా చిత్రకారుని దృక్పథంతో చూస్తున్నాడు.

మరొక ఐదారునిమిషాలకి శ్యామల ఆల్బం మూసి సదానందం చేతికిస్తూ, "చీకటిపడుతోంది; మా యింటిదాకా వొస్తారా?" అంది.

"వొస్తాను పదండి" అన్నాడు సదానందం.

వీధిదీపాలు వెలిగాయి. సత్యనారాయణ పురంలోని ఇళ్లల్లో దీపాలు అలంకార ప్రాయంగా మినుకు మినుకు మంటున్నాయి. చిరు చీకట్లు దీపాలచాటున దాక్కుంటున్నాయి. వీధులన్నీ సందడిగా వున్నాయి. సదానందం శ్యామల పక్కనే నడుస్తున్నాడు.

శ్యామల ఇల్లు రెండు ఫర్లాంగుల దూరంలోనే వుంది.

సదానందం ఆమెని వాళ్ల మేడముందు వొదిలిపెట్టి వెనక్కి తిరిగాడు. శ్యామల "లోపలికి వచ్చివెళ్ళండి. నాన్నగారికి కనపడి పోవచ్చు" అన్నది.

శ్యామలతో పాటే సదానందం లోపలికెళ్లాడు. ఇల్లంతా సందడిగా వుంది. శ్యామలకి ఇద్దరు చెల్లెళ్లు, ఒక తమ్ముడూ వున్నారు.

సదానందం అక్కడ అరగంట వుండిపోయినాడు.

32

వరదరాజు టీకొట్లో గల్లాపెట్టెదగ్గిర నిలబడి లోపలికొచ్చే ప్రవాహంలాంటి జనసమూహాన్ని ఆహ్వానిస్తున్నాడు. ఏడుకొండలు టిఫిన్, టీ అందిస్తున్నాడు. టీకొట్టు పెట్టినప్పట్నించీ ఇదేవరస. అదివరకు ఈగలు ముసురుతూవున్న బేరం ఇప్పుడు జోరుగా సాగుతోంది. వరదరాజు తీరికలేక సతమతమౌతున్నాడు. అతని కీబేరం అక్కడకూర్చుని చిల్లరంతా పోగుచేస్తూవుండడం, లెక్కపెట్టడం, ఇవ్వవల్సినవారికివ్వడం మహాచెడ్డ చిరాకుగా వుంది.

ఉదయం పదింటివరకూ డబ్బులుతీసుకోటంకూడా అస్తావధానమే. టీకొట్టు ఇరుకు. సరిగ్గా ఇరవైసీట్లున్నాయి. ఎప్పుడు చూసినా పాతికమంది ఉంటూనే వుంటారు. ఈ చివరించి ఆ చివర దాకా జనం; ఒక టేగోల; టీ, బిస్కట్లూ చపాతీ అని.

వరదరాజు రూపాయికి చిల్లరఇస్తూ, టీ అడిగేవాళ్ళఆర్డర్ లని టీకలిపేవాడికి చెబుతున్నాడు. ఏడుకొండలు బిల్లులు చెబుతున్నాడు. మాటిమాటికీ సిగరెట్టు వెలిగించి పొగ వొదుల్తూ, యజమాని స్థానంలోనుల్చుని, రాబడీ ఖర్చూ లెఖ్ఖవేస్తూవుండడం వరదరాజుకి ఎందుకో ఊపిరాడనట్టున్నది. అతని కీపరిశ్రమ కొత్తగా వుంది. తల తిరుగుతోంది.

వరదరాజు రిస్టువాచీవంక చూశాడు. తొమ్మిదింబావు అయింది. పూరీ పాసెంజర్ పెద్దగా కూస్తూ వొచ్చింది స్టేషన్‌లోకి.

ఉదయపు ఎండ టీకొట్టులోకి పాకుతోంది. లోపల టీ తాగే వాళ్లు చాలామంది చవకబారు మనుషులు — పెద్దమనుషుల దృష్టిలో. చేడవున్నవాడికి కడుపు నిండుతుంది టీషాపులో. అణామాత్రం వున్న రిక్షావాలా, వేడి టీనీళ్లు తాగి సంతృప్తిపడుతున్నాడు. అదనంగా రికార్డు సంగీతం వినిపిస్తున్నారు, టీషాపువాళ్లు. అదొక ఆనందం.

ఎవరో చింపిరిజుట్టు అతను కడుపునిండా తిన్నాడు. బిల్లు ఇవ్వాల్సివొచ్చేసరికి, చల్లగా జారుకుంటున్నాడు. ఏడుకొండలు అతన్ని పట్టుకున్నాడు. చొక్కా కాలరు పట్టుకుని, లాక్కొచ్చాడు వరదరాజుదగ్గిరకి.

"చూశావా? జేబులో దమ్మిడీలేకండా పొట్టనిండా తినేసి దూసుకుంటున్నాడురా!" అన్నాడు ఏడుకొండలు అతన్ని తన్నటానికి సిద్ధమై.

వరదరాజు అతన్ని కిందనించి పైదాకా చూశాడొకసారి.

ఆ అభాగ్యుడి చింపిరిజుట్టుమీద ఎండపొడపడి రాగి రంగులో మెరుస్తోంది. గుడ్డలు నల్లగా మురికి పట్టివున్నాయి. పైజామా మడమలదగ్గిర చీలికలై వేళ్లాడుతోంది. చొక్కా భుజాలదగ్గిర చినిగిపోయింది. గడ్డం పెరిగింది "మీరేంజేసినా సరే" అన్నట్టు చూస్తున్నాడు దీనంగా.

వరదరాజు "వొదలరా వాణ్ణి" అన్నాడు ఏడుకొండలుతో.

ఏడుకొండల్ని ఈ ఐదునిమిషాల్లో లోపల టీ కావల్సినవాళ్లు పది పన్నెండుమంది పిల్చారు. అతను లోపలికెళ్లాడు.

వరదరాజు "నీదేవూరోయ్?" అని అడిగాడు, డబ్బులివ్వని నేరస్థుణ్ణి. "ఈవూరే" అన్నాడు అతను.

"ఏం ఈపనిచేశావు?" అని ప్రశ్నించాడు ప్రొప్రయిటరు.

ప్రొప్రయిటరుగారి శాంతవైఖరి అభాగ్యుడికి ఆశ పురిగొల్పింది. తన్నులు తప్పుతాయి అనుకున్నాడు. వరదరాజు ఈలోగా డబ్బులిచ్చేవాళ్లదగ్గిర చిల్లరతీసుకుని గల్లాలో పడేసుకుంటూ, "డబ్బులేకండా తింటే తంతారని తెలీదంట్రా" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఎందుకు తెలీదు? ఆకలిగావుంది ... తినేశాను. తర్వాత తంతేవేం, చంపితేవేం?" అన్నాడు అతను.

వరదరాజు ఆ ఇరుకు జీవితాన్ని, హోటల్‌నీ, మనుషుల్నీ, అన్నిటిన్నీ ఒక్క క్షణం మరిచిపోయి, పకపక నవ్వాడు, సహజంగా. ఆకలంటే అతనికి బాగా తెలుసు. నవ్వాగాక, "వెళ్లు.." అని మళ్ళీ ఏదో ఆలోచించి, "నీకేం పనిలేదా?" అని ప్రశ్నించాడతన్ని.

"పని దొరకలేదండి. ఆర్నెల్లయిందండి..."

"ఏం పని చేస్తావు?" అని అడిగాడు వరదరాజు, బిల్లులకి చిల్లర ఇస్తూ తీసుకుంటూనే. వీళ్ళద్దరిచుట్టూ ఐదారుగురుకూడారు, ఈ సంభాషణవింటూ. ఆ అభాగ్యుణ్ణి టీ కొట్టు ప్రొప్రయిటర్ తంతే చూడాలనివుంది వాళ్ళకి. అదొక రకం కోర్కె. కుస్తీలు చూసినట్టు, స్టంటు సినిమాల్లో దెబ్బలాటలు చూసినట్టు—అదీ వొక ఆనందం కొందరికి. వరదరాజు వాణ్ణి, తన్నకపోయ్యేసరికి ప్రేక్షకులకి ఆశాభంగం కలిగింది. ఇంకేమాతుందో అని చూస్తున్నారు వాళ్లు.

"నేను సైకిల్ రిక్షా తొక్కే వాణ్ణి. ఒకనాడు రిక్షా రోడ్డు మీద వొదిలి, బాడుగకోసం పక్క సందుకు వెళ్ళొచ్చాను. తిరిగొచ్చి చూస్తే లైటూ సీటూ ఎవడో కొట్టేశాడు. తర్వాత నాకెవరూ సైకిల్ అద్దెకివ్వలేదు..."

వరదరాజు, అతని స్థితినిగురించి ఆలోచిస్తున్నాడు. "మా షాపులో పని చేస్తావా?...?" అని ప్రశ్నించాడు.

"చేస్తానండి! ఏంపని?..." అన్నాడు అభాగ్యుడు ఆశగా.

వరదరాజు నీకుకొండల్ని పిల్చి, "ఇతన్ని లోపలికి తీసుకెళ్ళరా. ఏదో పని చెప్పు" అన్నాడు.

అభాగ్యుడు కృతజ్ఞతతో లోపలికి వెళ్ళాడు.

వరదరాజువైపు చిత్రంగా చూస్తూ నుల్చున్నాడు, ఏడుకొండలు, "ఇప్పటికే పాతికమందికి వుండార్రా, పెద్ద సత్రంలాగా. ఇంకా ఎంతమందిని చేరేస్తావు?" అన్నాడు టేబిల్‌కి ముందు నిలబడి, వేడి టీ కలుపుకొచ్చి సగం వరదరాజుకిచ్చి.

వరదరాజు టీ గ్లాసు తీసుకుంటూ, "తిన్నియ్యరాదంట్రా? ఇందులో వొచ్చేది వాళ్ళకి సరిపోద్ది...మనకి రాకపోయినా ఫర్వాలేదు. నీకు మొదలే చెప్పలేదురా?..." అన్నాడు నవ్వుతూ.

"వీడు వుంటాడురా? రేపు ఈపాటికి కడుపునింపితే లేచిపోతాడు" అన్నాడు ఏడుకొండలు, సంశయంగా.

"పోతే పోనీ. పొయ్యేవాణ్ణి వుండమనద్దు?" అంటూ వరదరాజు టీ గ్లాసు గుక్కలో ఖాళీచేసి, బయల్దేరాడు బైటికి. అప్పటికి పదయింది;

"అప్పుడే ఎక్కడికిరా! బేరం జోరుగావుంటే!" అన్నాడు ఏడుకొండలు. అతని కా వ్యాపారంలో లాభం ఆర్జించాలనీ, జాగ్రత్తగా వుండాలనీ కోర్కె. వరదరాజుకి అదేమీ పట్టినట్టు లేదు. "పోరా! నీ బేరం నువ్వూనూ! నువ్వే కూర్చో గల్లాకాడ. నే నుండలేనురా ఈ గోలలో. చెవులు దిమ్మెక్కిపోతున్నాయి." అంటూ వరదరాజు, గల్లాముందునుంచి లేచి బైటి కొచ్చేశాడు. రోడ్డుమీదికి వొచ్చి సిగరెట్టు వెలిగించేసరికి అతని కెంతో ఆనందంగా స్వేచ్ఛగావుంది. చాలా విశ్రాంతిగా వుందతనికి.

అతను మెల్లిగా ఆలోచిస్తూ గవర్నర్ పేటవైపు నడవసాగాడు.

రైల్వేస్టేషన్ అవతల పేవ్మెంటు పక్కనే గుబురుచెట్టు కింద, హస్తసాముద్రికం చెప్పే జ్యోతిష్కుడు తన భవిష్యత్ ఏమిటో తనకే తెలీక ఉసూరుమని కూచునివున్నాడు. అతని పక్కనే మైనపు పట్టామీద రకరకాల వేళ్ళూ, పొడులూ పరిచి, శతమూలికాది లేహ్యం, సర్వరోగచింతామణీ అమ్ముతున్న ఎముకలపోగు ముసలాడు దగ్గిదగ్గి కళ్ళంబడి నీళ్లు పెట్టుకుంటున్నాడు. అతని దగ్గరికి ఆ మందులూ మూలికలూ ఏవీ పనిచెయ్యవులా గున్నది. వేడిగా ఏ తాగాలని చాలాసేపణ్ణించి మాస్తున్నాడు. ఎవరూ వొచ్చి అణాకైనా మందుపొట్లం కొనలేదు.

ఆ పక్కనే కోటిగాడు, యథాస్థానంలో నవారు ఆట సాగిస్తున్నాడు. ఏదో కొద్దిగా సంపాయించినట్టే వున్నాడు వైఖరి చూస్తే.

వరదరాజు పరాకుగా వీళ్లందర్నీ చూస్తూ వెళ్తున్నవాడు, "గురూ! ఇటురా!" అని కోటిగాడు పిల్చేసరికి వెనక్కి తిరిగి వొచ్చాడు.

"నేను పనుండి యెల్తున్నారా! మళ్ళీ వస్తా" అంటూ మళ్ళీ నడవసాగాడు, కోటిగాడి సమాధానానికేనా ఎదురుచూడకండా.

ఆ వానకాలపు చివరి రోజుల్లో ఎండ హాయిగావుంది. చలికాలం ప్రవేశించ బోతోంది. కృష్ణ నిండుగా ప్రవహిస్తోంది.

వరదరాజుకి పేవ్ మెంటులమీద పడుకునివున్న అనాథులైన కుర్రాళ్లూ, రోగులూ కనిపించారు. ఏమిటీ తారతమ్యం! ఎందుకిట్లా? మృత్యుంజయశాస్త్రి వసంతంతోటి అప్పుడప్పుడంటుండేవాడు, "అదంతా ఖర్మలే, పిచ్చిదానా," అని. అదా?...ఏమిటి? అని ఆలోచిస్తున్నాడు.

అతనికి తన వెనకటి జీవితానికీ, ప్రస్తుత పరిస్థితికీ ఎంతకీ సమన్వయం కుదరటంలేదు. ఏదో అలజడి మనస్సులో. ఆ రోజుల్లో తను ఎక్కువగా ఆలోచించే వాడేకాదు. అప్పుడు ప్రశ్నలంటూ ఉండేవే కావు. ఎవడిజేబో జాగ్రత్తగా కొట్టేసి నలుగురూ పంచుకుని సాయంత్రానికి తాగి కాసిని మెతుకులు తిని బ్రాకెట్ కంపెనీ దగ్గిర నిలబడి తన గ్యాంగువాళ్లతో మాట్లాడుతూ, రాత్రికి వసంతం దగ్గిరకి చేరివస్తూవుంటే ఈ అశాంతీ అలజడీ వుండేవి కావు.

ఇప్పుడు అన్నీ ప్రశ్నలే. నిజానికి డబ్బుతో, ఎంతపనైనా చెయ్యొచ్చు...ఛా ఛా! ఈ పిచ్చి ఆలోచనలు పనికిరావు. తనకున్న డబ్బునంతా తనిప్పుడు వినియోగించుకోలేకండా వున్నాడు. దానికి ఓ సాపు చాలదు. ఇంకేమున్నా చెయ్యాలి.

వరదరాజు ఇలా ఆలోచిస్తూ బందర్ రోడ్‌లో వున్న తన డాబాగదికి వొచ్చాడు. తలుపుతీసి లోపల చాపమీద పడుకుని, సిగరెట్ వెలిగించాడు. కిటికీలోనుంచి, దొడ్లో బ్రహ్మచారిలా వొంటరిగా నిలబడివున్న కాయల్లేని కొబ్బరిచెట్టూ, దాని ఆకుల మీంచి జారుతున్న సూర్యరశ్మి అతని మనస్సుకెంతో ఆహ్లాదం కలిగిస్తున్నాయి.

అతను లోపలి కెళ్ళిన పదినిమిషాలకల్లా, ముద్దుగా అందంగా వున్న మూడేళ్లి కుర్రాడు ఒకడు 'తైతక్కతై' అని నడుస్తూ, పడుతూ లేస్తూ గది మెట్లెక్కి లోపలికి వచ్చి, వొచ్చీ రాని భాషలో, "మామా, మామా, బొమ్మ బొమ్మ" అని గెంతసాగాడు. వరదరాజు బాహ్యప్రపంచంలో పడ్డాడు.

ఈ గదిలో అద్దెకి ప్రవేశించిన వారంలో వెనకఇంట్లో కాపరం వున్న దంపతుల ఏకైక పుత్రుడైన ఈ కుర్రాడి స్నేహం ఒకనాడు వరదరాజుకి ఆకస్మాత్తుగా లభించింది. ఒకనాడు వరదరాజు గదిలో కూర్చుని రోడ్డువంక చూస్తూవుంటే ఆ కుర్రాడు రోడ్డు నడిమధ్యకిపోయి, నుల్చుని ఏమిటో చూస్తున్నాడు. వెనక

నించి సైకిళ్ళూ, బండ్లూ వొస్తున్నాయి. వరదరాజుకి భయమేసింది. ఏమిటి ఎవరూ, అనే సంశయమున్నా లేకండానే అతను గది నుంచి బయటికివొచ్చి కుర్రాణ్ణి లోపలికి లాక్కొచ్చాడు. లోపలి భాగంలో వున్న ఆ కుర్రాడి తల్లి, దొడ్డి వాకిలిగుండా చూస్తూంది. కుర్రాణ్ణి, "చిన్నా, చిన్నా" అని పిలుస్తోంది. కుర్రాడు. "ఓ." అని ఏడ్పు లంకించుకున్నాడు.

వరదరాజు గ్రహించాడు కుర్రాడు, ఈ యింట్లోవాడేనని. మెల్లిగా కుర్రాణ్ణెత్తుకెళ్లి, దొడ్డిగుమ్మందగ్గిర వొదిలిపెట్టి, "రోడ్డు మీదకి వొదలకండి. బండ్లూ, అవీ తిరుగుతూంటాయి" అనేసి, గదిలోకి వొచ్చేశాడు. అలవాటు ప్రకారం ఆమెకేసి చూశాడు. నిరాడంబరమైన ఆమె సాంసారిక వైఖరీ, శాంతమైన ఆ ముఖమూ వరదరాజుకి ఏదో పూజ్యభావాన్ని కలగజేశాయి...

ఆరోజుతర్వాత ఆ కుర్రాడు కొద్దికొద్దిగా వరదరాజుకి పరిచయమైపోయాడు. వరదరాజు గదిలో అడుగుపెట్టిన చప్పుడు వింటే ఇంట్లో ఎక్కడో ఆడుకునేవాడల్లా "మామా మామా" అనుకుంటూవొచ్చి వరదరాజు కాళ్లు పెనవేసుకుని తిరుగుతాడు. గదంతటా సర్వస్వతంత్రంగా కలయ తిరిగేస్తాడు. ఒకనాడు గాజు గ్లాసు పగలగొట్టి, వరదరాజు ఏమంటాడో అని చూసి ఏడవసాగాడు. కుర్రాణ్ణి సముదాయించేసరికి వరదరాజుకి తలప్రాణం తోకకువచ్చింది.

ఇప్పుడూ అంతే. కుర్రాడు అమాయికంగా నవ్వుతూవొచ్చి వరదరాజు పొట్టమీద కూర్చుని, "మామా, మామా, బొమ్మ, బొమ్మ..." అంటూ గునుస్తూ, జేబులు వెతుకుతున్నాడు. వరదరాజుకి కుర్రాడిభావ బాగా అర్థం అవుతోంది. నిన్న, "బొమ్మతెస్తాలే" అన్నాడు, ఏదో మాటవరసకి. కుర్రాడికొమాట బాగా జ్ఞాపకం వున్నది. వరదరాజేమో తన టేపాపు గొడవలో మర్చిపోయినాడు.

"ఇంటికిపోయి చొక్కా తొడుక్కురా, బజారువెళ్ళి కొనుక్కుందాం, ఏం?" అంటూ వరదరాజు కుర్రాణ్ణి సముదాయించాడు. కుర్రాడికి ఇతరులు చెప్పేమాటలు బాగా అర్థమౌతున్నాయి. మాట లింకా బాగారాలేదు. కొన్ని సౌజ్ఞలువచ్చు. "బొ. బొ..." అంటూ బంతిలా ఎగురుతూ అమ్మదగ్గిరకి పరిగెత్తాడు.

పదినిమిషాలకి కుర్రాడు చిన్నచొక్కా తొడుక్కుని అందంగా తలదువ్వుకొని వొచ్చాడు. వరదరాజు కుర్రాణ్ణెత్తుకుని తలుపుతాళం వేసి బజారుకొచ్చాడు. ఒక ఫ్యాన్సీ షాపులో కుర్రాడికి బొమ్మలన్నిటినీ తీసి చూపించాడు. కుర్రాడికి నచ్చిన బొమ్మ రూపాయిపెట్టి కొనిచ్చాడు. కుర్రాడి అమాయకమైన మొహంమీద ఆ నిమిషాన వెలిగిన ఆ ఆనందం చూసి వరదరాజుకి రెట్టింపు ఆనందం కలిగింది. ఆ కుర్రాణ్ణి ముద్దెట్టుకున్నాడు. కుర్రాడు మొహం చిరాగ్గా పెట్టి, మీసాలు లాగాడు.

"గుచ్చుకుంటున్నాయా చిన్నా!" అంటూ పకపక నవ్వాడు వరదరాజు.

తను కీస్నేహం ఏమిటో వరదరాజుకి బోధపడలేదు. ఈ అవ్యాజమైన వాత్సల్యం అతని కెంతో విశ్రాంతినిస్తోంది. ఆ కుర్రాడిలో వ్యక్తమయ్యే అనంతమైన విశ్వాసం నవ్వూ, తనతోటి స్నేహం, ఆశ్చర్యం గొల్పుతోంది అతనికి.

వరదరాజు తిరిగి గదికివచ్చి కుర్రాణ్ణి ఇంటికి పంపించేసి, సీసాతీసి దొంగసారా గ్లాసులో పోసుకుని తాగి, భోజనానికి బయల్దేరి వెళ్ళాడు.

33

జయకి హిస్టీరియాకి వైద్యం చేయించడం జానకమ్మగారికి ఇష్టం వుండలేదు. ప్లీడరుగారికీ ఇష్టం లేదు లోలోపల. జయను కోడలు అని భావించటమే మానేశారు వాళ్లు. ఒక్క రమణమ్మకే తెలుసు వైద్యం చేయించడం ఎందుకో.

త్రయంబకరావు ఎవర్నీ అనుమతి అడగకుండానే వెళ్ళి డాక్టర్ని తీసుకొచ్చి చూపించాడు. ఆయన విజిటింగ్ ఫీజు పుచ్చుకుని వైద్యం చేస్తున్నాడు. ఇంక వొద్దని ఎలా అనడం! అదీ ప్లీడరుగారి బాధ! జయకేమో అంతా అయోమయంగా వుంది. నెలరోజుల నుంచీ కొద్దిగా జ్వరం వస్తూండడంవల్ల ఆమెను మేడమీదగదిలో పడుకోబెట్టారు. ఆమెకు శుశ్రూష చేసే పని రమణమ్మనెత్తిన వేసుకుంది.

ఒకనాడుదయం కాఫీ తీసుకెళ్ళి మరదలికిచ్చి ఆమె పక్కనే కూర్చుని, "పిచ్చిపిల్లా, ఏమిటి ఎప్పుడూ ఆలోచిస్తూ కూర్చుంటావు?" అని అడిగింది, నుదుట చెయ్యివుంచి.

జయ నీరసంగా విశాలమైన కళ్లు తెరచి ఇంటి కప్పు వంక చూస్తోంది. ఆ గదిలో ఆమె మంచం, గోడకు బుద్ధుని శాంత ప్రసన్నమైన రూపచిత్రం తప్ప ఇంకేమీ లేవు. ఒక కిటికీలోనుంచి దొడ్లో బాదంచెట్టూ, గానుగచెట్టూ కనిపిస్తాయి. క్రితం రాత్రి కురిసిన వర్షానికి దొడ్డంతా పచ్చగా కన్పిస్తోంది, గడ్డి ఒత్తుగా వుండడం మూలంగా. వాన తుంపరలు పచ్చిగడ్డి కొనల మీద ఎండకాంతికి రవ్వల్లా మెరుస్తున్నాయి.

జయ వాడిపోయిన శరీరం చూసి రమణమ్మకి జాలీ, కరుణ కలిగాయి. జయ ఆమె వైపు తిరిగి, "ఆలోచనేం వుందండి. నేనొచ్చి రెండు నెల్లయింది; నాన్న రాలేదు, అన్నయ్యా రాలేదు. ఉత్తరం ముక్కయినా లేదు." అంది దిగులుగా.

రమణమ్మకి తెలుసు రంగయ్యగారి స్థితి. శేషాద్రిరావుగారు చెప్పారు. ఆమాట జయకి చెప్పడం ఉచితం కాదని ఊరుకున్నది.

"రాస్తారులే అమ్మా. ఏం పనిలో వుండిపోయినారో లే" అని సముదాయించింది.

ఇంతలోనే కిందనుంచి కేక వినిపించింది; రమణమ్మ వెళ్ళిపోయింది.

అరగంట తర్వాత మందివ్వటానికి ఆమె తిరిగి వచ్చినప్పుడు జయ దిండు కానుకుని కూర్చునివుంది. డాక్టర్ చెప్పిన మాటలు విన్నదగ్గరనుంచీ జయని ఒక ప్రశ్న అడగాలని రమణమ్మకి కుతూహలంగా వుంది.

ఆమె జయపక్కనే కూర్చుని, "అమ్మాయీ, నేనొక్క సంగతి అడుగుతాను చెబుతావు?" అని ప్రశ్నించింది ఆప్యాయంగా.

జయకి రమణమ్మ అంటే భయం లేదు. ఆమె జయని ఎన్నడూ ఏమీ అనలేదు. ఉరిమి చూడలేదు. అత్తగారంతయితే, ఆడబిడ్డ ఎంతయివుంటుందో అని మొదట భయపడ్డది జయ. కాని ఆ భయానికి ఆస్కారం లేదని త్వరలోనే తెలుసుకుంది "ఏమిటో అడగండి. ఎందుకు చెప్పనూ?" అంది మెల్లిగా.

రమణమ్మ ఒక్క నిమిషం మెట్లవంక చూసి, ఎవరూ రావటం లేదని ధ్రువపర్చుకుని, "నువ్వేదో భయపడ్డావని, అందువల్లే ఇట్లా పడి పోతున్నావని డాక్టర్ చెబుతున్నాడు. నిజమేనా? దేన్ని

చూసి భయపడ్డావు? నాకు చెప్పు!" అంది, మరదలు తల నిము రుతూ.

జయ కాస్సేపు ఆలోచిస్తూనే వున్నది. పది నిమిషాలైనాక నిదానంగా వారాల కుర్రాడు చెప్పిన కథ, అన్నగారు వేసిన బొమ్మ, అదిమొదలు భర్త అంటే ఏర్పడ్డ భయమూ, దానికితగ్గట్టే పైకంకోసం నాన్నా మామగారూ ఘర్షణ పడడము, అంతా చెప్పి, "ఆరాత్రి - వారు, వొచ్చి నా యెదుట నిలబడేసరికి నా కొక్క సారే ఇవన్నీ జ్ఞాపకం వొచ్చాయి. వెనకటికి మల్లేనే పడిపోయినా నండి" అంది.

రమణమ్మ శ్రద్ధగా వింది. ఆమెకి జయ భీతికిగల కారణం అర్థమైంది. "పిచ్చిదానా! నాతమ్ముడంత మంచివాడు ఎక్కడన్నా వున్నాడుటే? నీ వెర్రిగాకపోతే ఆ వారాల కుర్రాడి బాధకీ, నీ మొగుడుకీ పోలిక పెట్టుకుంటావా? ఒక్కసంగతి వింటే నీకే తెలుస్తుంది. నిన్న!..." అంటూ ఆమె చప్పున లేచి మెట్లదగ్గిరకి వొచ్చి ఎవరూ లేరని ఇంకోసారి స్థిరపరచుకుని వొచ్చి, "నిన్న ఇక్కడికి తీసుకురావటానికి అసలు వాడే కారణం. వాడేగనక అమ్మ నాన్నమాట వినివుంటే నువ్వు ఇక్కడ వుండేదానివే కాదు. త్రయంబకరావు ఒక్క చీమ హింసపడితేకూడా సహించలేడు. అతి మెత్తని మనసు వాడిది." అని, తానూ తన తమ్ముడూ, చేసిన పన్నాగం అంతా జయకి వినిపించింది. "చూశావా జయా! వాడేమో నువ్వంటే ముచ్చటపడిపోతున్నాడు. నువ్వు జబ్బు పడ్డావన్నదగ్గిరనించి, వాడు బెంగతో డాక్టర్ చుట్టూ తిరుగుతు న్నాడు. ఇటుమాడు, బాగా ఆలోచించు; వాణ్ణి చూసి భయపడ వల్సిన అవసరం లేదు" అన్నది.

జయకి ఈ వివరాలు విన్నతర్వాత ఎంతో భారం తీరిపోయి నట్టయింది. మొగుడంటే భయం తగ్గింది ... "నిజమేనండి వొదిన గారూ ... ఆలోచించటమేముంది .... " అంది, కొంచెం సిగ్గు పడుతూ.

రమణమ్మ లేచి నిలబడింది. "కాస్సేపుండి వాడొస్తాడు కాస్త పలకరించు?" అని, "నేవెళ్లొస్తా. మళ్ళీ మధ్యాహ్నం వొస్తాను" అంది వెళ్తూ.

జయ కప్పువంక చూస్తూ ఆలోచిస్తోంది; ఆమె కళ్ళముందు

త్రయంబకరావు శాంతమైన వర్చస్సూ, నవ్వుతున్న మొగం కన్పించాయి.

34

వరదరాజు టీషాపు నాలుగు నెలలనుంచీ అమోఘంగా సాగుతున్నది. ధర్మ సత్రంలా అతని అనుచరులూ ఇంకా పనిలేని ఇతరులూ ఇష్టం వొచ్చినట్టు తింటున్నారు. ఎవరూ దాని రాబడి ఎంతో ఏమిటో ఆలోచించరు. వరదరాజు అసలాలోచించటం లేదు. ఒక్క ఏడుకొండలే ఆ బాధంతా పట్టించుకుని నడుపుతున్నాడు. అతనికి విరక్తి కలిగినప్పుడల్లా, "ఏరా వరదరాజూ ఇట్టా ఐతే ఎట్టరా? రేపటికి పాలకి డబ్బులు లేవు, ఈ ధర్మసత్రంగాళ్లు వొదలరయ్యే!" అంటాడు.

వరదరాజు పకపకనవ్వి, "అనిక్క నేను డబ్బుతెస్తాలేరా! ఏడవకు అంటాడు.

ఒకనాడు మధ్యాహ్నం రెండుగంటలప్పుడు ఇద్దేరకంగాసంభాషిస్తున్నారాయిద్దరూ. ఆకాశం గాఢంగా మబ్బులుపట్టి ఉరుముతున్నది. పది నిమిషాలకల్లా పెద్ద వర్షం కురిసే సూచనలు కన్పిస్తున్నాయి. చల్లనిగాలి విసురుగా వీస్తోంది. టీషాపులో జనం తక్కువగా వున్నారు. ఒకరిద్దరు టీ తాగి హుక్క కొడ్తున్నారు.

ఈ సమయాన సన్నని తుంపర ఆరంభమైంది. రోడ్డుమీద గొడుగుల్లేని కొందరు తడిస్తే కష్టం అనుకునేవాళ్లు టీషాపులోకి జొరబడ్డారు. వాన జోరయింది.

ఏడుకొండలు "ఒరే ఎందాకా తెస్తావురా డబ్బులు! ఇయ్యాల సాయంత్రం టీ పొట్లాం, పంచదార తేవాల్రా! ఏంటి! నవ్వుతా వేంటిరా దయ్యంలాగా!" అన్నాడు విసుగ్గా.

వరదరాజు నవ్వాడు. "నే వెళ్ళి బస్తా పంచదార, టీ పొట్లాలూ అన్నీ పంపిస్తాలేరా! దిగులు పడకురా! ఏంటిరా నువ్వు" అన్నాడు.

వానకి జంకి లోపలికి వొచ్చిన వాళ్ళలో ఇద్దరు వరదరాజుకి ఎడంవేపు కుర్చీల్లో కూర్చున్నారు. అందులో ఒకడు బ్రహ్మానందం వెనకటి కంటె కొంచెం చిక్కిపోయివున్నాడు. కళ్ళల్లో కాంతి అలాగేవుంది. గడ్డం మాసింది. దుస్తులు నీరుకావి పట్టివున్నాయి. అదంతా ఎక్కడో గుమాస్తా పని చేస్తున్న కళ అనిపిస్తోంది.

వరదరాజు రేడియో తిప్పుతూ కూర్చున్నాడు. అతని మన స్సులో ఒక వేపు తన గదికొచ్చే ఆ కుర్రాడూ, ఇంకోవేపు తన వొళ్లమాలిన డబ్బూ మెదుల్తున్నాయి. ఆ పసివాడికి తనంటే ఏమిటో ఆ ప్రేమ!...అందరూ భయంతో - జంకుతూ పక్కకి తప్పుకునే తనతో ఆపసివాడు ఏ అరమరికలూ లేకుండా స్వేచ్ఛగా ఆడుకుంటున్నాడు...చిత్రం...

బ్రహ్మానందం, అతనుతోటివాడూ ఏదో కలప అడితీ సంగతి చర్చించుకున్నారు. వరదరాజు చెవిలో మధ్యమధ్య ఆ సంభాషణ పడుతున్నది. ఎందుకో ఆ సంభాషణపట్ల కొంత ఆసక్తి కలిగిం దతనికి. రేడియో కట్టేసి చెవొగ్గి వినసాగాడు.

బ్రహ్మానందంతో వున్నాయన, "నువ్వెన్నన్నా చెప్పవోయ్, కలప వ్యాపారం భలే లాభం! తెలుసా?" అంటున్నాడు.

బ్రహ్మానందం, "కాదని నేను అనటం లేదు. ఉన్నది అమ్మేసిపోయి ఇంకో దాన్లో దిగేటప్పుడు కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలి అని నా సలహా" అన్నాడు.

ఈ సందట్లో ఏడుకొండలు వాళ్ళిద్దరికీ టీ తెచ్చి పెట్టాడు.

రెండోఆయన, "కలప వ్యాపారం అంతా నీకూ తెలుసు గాబట్టి చెబుతున్నాను. ఈ గుడ్డలమూటలు నెత్తినేసుకుని ఎండనక వాననక తిరిగి తిరిగి ప్రాణం బేజారైపోతూంది. ఇంకో రెణ్ణెల్ల లోపున ఏదో స్థలంచూసి కలప అడితీ పెడ్తా" అని టీ తాగటాని కుపక్రమించాడు.

బ్రహ్మానందం "కానివ్వండి. అది మంచి పసందైన బేరం. వేలల్లో వుంటుంది వ్యవహారం. వొచ్చినా అట్లావొస్తుంది. పోవ టమూ అంతే. మెలుకువగా వ్యవహరించాలి. అయినా మీకు నేను చెప్పేదేముంది! వ్యాపార దక్షత వేరే నేర్వాలా మీకు! పావుకొర్లయ్యేను" అంటూ నవ్వాడు.

వాన విడవకుండా జోరున కురుస్తోంది. రోడ్డుమీద వాన నీరు కాలువలు కట్టింది. టీకొట్టు బైటవాకిలికి అడ్డంగా జనం కూడారు, వానకి తప్పుకునిలోపల. చీకటిగా వుంది. ఏడుకొండలు లైటువేశాడు. పగలూ రాత్రీ కానట్టు తమాషాగా వుంది లోపల వెలుగునీడల స్థితి.

ఈ విచిత్ర వాతావరణంలో వేడి టీ చప్పరిస్తూ తాగటం,

రేడియోలో వస్తున్న ఏవో పాటలు వినడం, చాలా ఆనందం కలిగిస్తున్నది బ్రహ్మానందానికి.

వరదరాజు ఈ సంభాషణ వింటున్నాడు ఆసక్తిగా. తనదగ్గిర వున్న డబ్బు బైట పెట్టటానికి తనూ ఓ కలప అడితీ పెడితే...!

వాన కొంచెం నెలిసింది. బ్రహ్మానందంపక్కన కూచున్నాయన, "వాన తగ్గిందోయ్, నేను వెళ్తాను" అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం, "సరే, వెళ్లండి. నేను మళ్ళీ వూళ్లో కెళ్లాలి." అన్నాడు. ఆయన వెళ్లిపోయాడు. వరదరాజు ఇదే అదునులో, ఏడుకొండల్ని కేకేసి, "ఇదిగో వోరే, ఆయనకి మంచి టీ కలుపు కొచ్చి ఇయ్యరా" అని బ్రహ్మానందం వేపు చూపాడు.

బ్రహ్మానందం, "నేను అడగలేదండి! ఇంత క్రితమేగా తాగానూ?" అన్నాడు.

"ఫర్వాలేదులె తాగండి" అన్నాడు వరదరాజు.

"వీడెవడు కొత్త సుత్తిగాడు" అని గొణుక్కుంటూ ఏడుకొండలు టీ కలపటానికి వెళ్లాడు.

వరదరాజు గల్లాదగ్గిరనుంచి లేచి, బ్రహ్మానందంపక్కనే కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. "ఏమండీ! మీది ఏ వ్యాపారం!" అని ప్రారంభించాడు మెల్లిగా. ఇంకా సామాజిక లౌక్యాలు తెలియనందువల్ల ఊరూ పేరూ అడగలేదు.

బ్రహ్మానందం కొంచెం ఆశ్చర్యపడుతూనే "నేనా! నేను కలప అడితీలో గుమాస్తాగా వుంటున్నానులెండి...వాతో ఏమైనా పని వుందా మీకు" అన్నాడు.

వాన జల్లు టీపాపు కిటికీలగుండా లోపలికి విసురుతోంది చల్లని గాలితోపాటు.

వరదరాజు "కాస్త పనివుండే అడిగాను" అంటూ ఏడుకొండలు తెచ్చిన టీ అందుకుని బ్రహ్మానందానికిస్తూ, "నాకు కాఫీ పట్రా" అని ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. "మీరిందాక ఏదో కలప అడితీ కొనటం, అమ్మటం అంటున్నారు, ఎక్కడ వుందా అడితీ?" అని ప్రశ్నించాడు.

బ్రహ్మానందం టీ కొట్టునంతా ఒకసారి కలయజూశాడు, ఇలాంటివ్యవహారాలు టీకొట్టువంటిబహిరంగస్థలాల్లో మాట్లాడ్డానికి సంకోచిస్తున్నట్టు. ఆ సంకోచం పైకి తెలియకండా, టీ చప్పరించసాగాడు.

వరదరాజుకీ ఈ సంశయం వున్నది. అందువల్ల బ్రహ్మానందం చూపులో సంకోచాన్ని పసిగట్టాడు. "ఇక్కడ మాట్లాడ్డం బాగుండకపోతే... వేరే ఎక్కడికన్నా వెళ్దాం!" అన్నాడు చప్పున.

బ్రహ్మానందం, "అవునండి, ఇంకెక్కడన్నా అయితే బాగుంటుంది. ఇక్కడ నలుగుర్లో వ్యవహారాలు మాట్లాడ్డం బాగుండదు" అంటూ వరదరాజు వేపు చూశాడు. ఎదురుగా కూచున్న ఈ ఆరడుగుల చామనచాయ వ్యక్తి గంభీరంగా నిండుగా కన్పిస్తున్నాడు. వేలికి పెద్ద ఎర్రరాయి వుంగరం ధగధగలాడుతోంది. రిస్టువాచీ బంగారపు చెయిన్; మెళ్లో సన్నని బంగారుగొలుసూ. నీటయిన సిల్కు చొక్కా......కొత్త వున్నవాడే...బ్రహ్మానందం ఇంత వరకూ అంచనా వెయ్యగలిగాడు వరదరాజును. మిగతా వివరాలు కాసేపు మాట్లాడితే బయటపడతాయి...అని అతని వుద్దేశం.

కాఫీ తాగాక వరదరాజు లేచి, "వొరే ఏడుకొండలూ, ఒకగంట జాగ్రత్తగా నూసోక్కురా, ఇప్పుడే వస్తా" అంటూ బ్రహ్మానందంతో బయల్దేరాడు.

వాన ఉధృతం తగ్గి నిలబడి ధారలుగా కురుస్తోంది. టీ కొట్టుకి పదిగజాల అవతల నిలబడివున్న జట్కాబండిని పిల్చాడు వరదరాజు. గుర్రం బాగా తడిసి వొణుకుతోంది. బండి తోలేవాడు అంతకంటె వొణుకుతున్నాడు.

బండిలోకి ఎక్కికూర్చుని "బందర్ రోడ్డు మన గదికాడికి పోనీరా" అన్నాడు వరదరాజు గుర్రబ్బండివాడితో. ఇద్దరూ స్నేహితులే. బండి బయల్దేరింది.

బ్రహ్మానందం సంతోషిస్తున్నాడు కొంచెం ఇలాంటివాడు ఆ అడితికొంటె. అటు అమ్మినవాడూ పీడూకూడా కొంత కమిషన్ ఇస్తారు. ప్రస్తుతం తనున్న ఇరుకులో వందవొచ్చినా వొచ్చినట్టే...

వరదరాజు మౌనంగా కూర్చున్నాడు. గుర్రబ్బండిలో వ్యవహారాలు మాట్లాడితే ఇహ రేడియోలో చెప్పినట్టే...

వాన తుంపరలు గుర్రబ్బండిలోకి పడుతున్నాయి. వెలుగు మందంగా చిన్న కిటికీగుండా లోపలికి ప్రసరిస్తోంది. ఒకరికొకరు నూతనులైన ఇద్దరూగూడా మౌనంగా ఆలోచిస్తూ, మసకబారి, దీనంగా మరమ్మతెరగని గుర్రంబ్బండి లోపల చూస్తూ కూచున్నారు.

అరగంటకి ఆ బక్కచిక్కిన గుర్రం ఎట్లాగో లాక్కొచ్చి బందర్ రోడ్డులోని పచ్చమేడదగ్గర వొదిలిపెట్టింది ఇద్దర్నీ. వరదరాజు, అర్ధరూపాయి బిళ్ళ బండివాడికి పారేసి గదిలో కొచ్చాడు.

ఇద్దరూ చిరిచాపమీద కూర్చున్నారు.

వరదరాజు కిటికీసుండా వొంటరిగా గాలికి వూగుతున్న కొబ్బరి చెట్టువంక చూస్తూ, "ఏమండీ, ఆ అడితీ ఎవరిదీ, ఏమిటి కాస్త చెప్పండి" అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం గదిలో సామాన్లవంక చూస్తూ, "కాలవ రోడ్డు మీద వుందండి. పెద్ద అడితీ—మీరు ఖరాయించగలరో లేదో..." అన్నాడు.

వరదరాజు పకపకనవ్వాడు, చాలా సహజంగా. "ఎంతయినా ఫర్వాలేదు చెప్పండి" అన్నాడు, కొబ్బరిచెట్టుమీదినుంచి దృష్టి మరల్చి, సిగరెట్టు వెలిగిస్తూ.

బ్రహ్మానందం, "అడితీలో, సరుకు చాలా తక్కువగావుంది. స్థలంకోసం ఐదారువేలు చెబుతున్నాడాయన.... నేనా అడితీలోనే గుమస్తాగా వుంటున్నాను లెండి...దాపరికం ఎందుకు! నిజం చెప్పితే పోతుంది" అన్నాడు.

వరదరాజు ఒక క్షణంగూడా ఆలోచించలేదు. సిగరెట్టు దమ్ము లాగుతూ, ఒక సిగరెట్ బ్రహ్మానందానికిస్తూ, "సాయంత్రం బయానా ఇవ్వండి. ఐదయినా సరే, ఆరయినా సరే...బాధ లేదు..." అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం, కొంచెం చకితుడైనాడు. ఇంతవరకు ఇతను ఆ అడితీ ఎట్లావుంటుందో గూడా చూడలేదు. కనీసం తనెవరో తెలియదు....బ్రహ్మానందం వరదరాజు ఇచ్చిన సిగరెట్టు తీసుకోకుండా, "అంత తొందరపడకండి. సాయంత్రం, మీరుకూడా నాతో వచ్చి అడితీని చూడండి...తర్వాత మాట్లాడుకోవచ్చు" అన్నాడు.

వరదరాజు మళ్ళీ నవ్వాడు. "నేనేం చూడక్కర్లేదు. మీమీద నమ్మకమేనండి. మీరుచూస్తే చాలు...సాయంత్రం వొచ్చి బయానా తీసుకోండి...తిరిగి మీరే గుమాస్తాగా వుందురు గాని; నాకు ఆ బేరం కొత్తగదూ!" అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం కొంచెం ఆశ్చర్యంగా చూశాడు వరదరాజు వంక.

వరదరాజుకి ఈ ఆశ్చర్యం అర్థమైంది. "మీరేదో కొంచెం ఆశ్చర్యపడ్డట్టున్నారు. నేను మనిషిని నమ్ముతాను. అంతే ఇందులో ఇంకేమీ లేదు. మీరు ఇప్పుడు వెళ్ళి సాయంత్రం రండి. మీ జీతం అడ్వాన్సుగూడా తీసుకువెళ్ళండి" అంటూ లేచాడు.

బ్రహ్మానందం అంతే ఆశ్చర్యంతోటి లేచాడు. వరదరాజు సరాసరి బయటికి వొచ్చాడు. గది తలుపు వేసి గోడ్డుమీద కనపడ్డ రిక్షా ఎక్కుతూ, జేబులోనుంచి ఓ ఐదు కాయితం బ్రహ్మానందాని కిస్తూ "బండి చేసుకుని వెళ్ళండి. సాయంత్రం టీ కొట్టుదగ్గిరకి రండి" అంటూ వెళ్ళిపోయినాడు.

బ్రహ్మానందం పచ్చ మేడ మూరుకింద నుల్చుని చేతిలో ఐదు కాయితాన్ని అటూ ఇటూ తిప్పిచూస్తూ, ఆశ్చర్యంలో మునిగి నుంచున్నాడు. వ్యాపారలావాదేవీలు ఎరిగున్న వాళ్ళకి వరదరాజు వంటివ్యక్తుల నిర్లక్ష్యవైఖరి గప్పన అర్థంగాదు. అతనికి ఈ సంభాషణవల్ల ఇందాక అనుకున్నట్టు వరదరాజు వ్యక్తిత్వాన్ని అర్థం చేసుకోటం అంత తేలిక అనిపించలేదు.

35

జీవితం ఆశావహంగా కన్పిస్తోంది సదానందానికి. రోజురోజుకీ మారిపోతున్నాయి అతని గాలిమేడలూ వూహలూ; అటు దైనందిన జీవితమూ, ఇటు శ్యామలమీది అనురాగమూ అతనికి చాలా అనుకూలంగా వున్నట్టే కన్పిస్తున్నాయి. 'దీపం' పార్టీ పత్రికలో అతని బొమ్మలకి విలువ హెచ్చింది. సత్యనారాయణపురంలో నివసించే బీదవాళ్ళకి అతనంటే ప్రేమ ఎక్కువౌతోంది. డాక్టర్ వీరభద్రరావుగారు అతన్నెంతయినా ఉత్సాహపరుస్తున్నాడు.

హాస్పిటల్‌కి ఇప్పుడు రోగుల రాక హెచ్చింది; రాబడిమాట దేవుడెరుగును. డాక్టర్ మంచికేసులు నాలుగు తీసుకుని తన ఖర్చుల్నీ ఆస్పత్రి ఖర్చుల్నీ సమర్థిస్తున్నాడు.

సదానందానికి బైట జీవితం ఎంత ఆశావహంగా కన్పిస్తోందో, ఇంటికి వొస్తే అంత నీరసమూ ఏర్పడుతోంది. రంగయ్యగారు కొడుకునుచూడగానే "అమ్మాయి ఎట్లావుందో ఏమిటో!" అంటాడు విచారంగా. ఆయన కిప్పుడు కళ్లు బొత్తిగా కనపడ్డం

లేదు. ఒట్టినీడల్ని బట్టి దప్పుడునుబట్టి అన్నిటినీ గుర్తిస్తున్నాడు. ఆయనకళ్లకి ఇప్పుడన్నీ చీకటే. అయితే మనస్సులో మిగిలిపోయిన అనేకజ్ఞాపకాలు, దృశ్యాలు వరసలువరసలుగా అనుక్షణం కన్పిస్తూ ఆయన్ని మరింత వేధిస్తున్నాయి. పచ్చనిచెట్లనీ, వివిధ వర్ణసంపుటమైన మనోహరప్రకృతిని చూసి కొంతకాలం కళ్లుండి ఆనందించి అంధుడైపోవడం దారుణం. అందులోనూ కవి. ఊహాలు సదా పరిగెత్తుతూ, ఏదో రాయాలనీ, చెప్పాలనీ మనస్సు సదా వేధిస్తూవుంటే ఆయన భరించలేకపోతున్నారు.

ఈకల్లోలంలో ఆయన కప్పుడప్పుడు తనకూతురు జ్ఞాపకం వొచ్చేది. ఆ వెంబడే అసంపూర్ణమైన తన భాగవతమూ జ్ఞాపకం వొచ్చేది. నిలవలేక తడుముకుంటూ ఆ ఇరుకుగదిలో అటూ ఇటూ అలవాటుకొద్దీ పచార్లుచేసేవాడు. రంగయ్యగారిపరిస్థితి బోనులో పడినసింహంలా గున్నది. ఆయనభార్యకి ఇదంతా చూస్తుంటే మరింత వేదనగావుంది. దినికితోడు ఆర్థికంగా ఆ కాపురం చాలా దిగజారిపోయింది. అరవైరూపాయల ఆర్జనతో సరిపెట్టడం చాలా కష్టంగా వుంది. రెండొందలరూపాయలలో కొంత మెరుగ్గా బతికిన కుటుంబం అది.

రంగయ్యగారు వివిధరుచులతో కూడిన భోజనంకోసంకాక, తన పుస్తకం పూర్తయ్యేదెలా, అచ్చయి ప్రకటింపబడేదెలా అనే ఆలోచిస్తూంటాడు పొద్దస్తమానూ.

ఇంట్లోకి వొస్తే సదానందానికి తన చెల్లెలి పెళ్లప్పటి ఫోటో తను రాసిన బొమ్మలమధ్య కన్పిస్తుంది. చెల్లెలి అత్తవారికివ్వవల్సిన బాకీ తీర్చేదెట్లా, అనేసమస్య అతన్ని వేధించేది. తీర్చేమార్గమే కన్పించటంలేదు. ఐదొందలు! మాటలా! అసలాసంఖ్య ఊహించటమే భయం అతనికి. బ్యాంకిల్లోనూ, ట్రెజరీల్లోనూ వంద కాయితా లుంటాయి, బాగా వున్నవారిదగ్గర వుంటాయి... తనబోటివాడికి వందకాయితం కల్లోకూడా తటస్థపడదు...

అయితే సదానందం ఇంట్లోంచి అడుగు బైటికి పెట్టాడంటే ఇవన్నీ కొంతవరకు మర్చిపోయి, దీపం పార్టీ రాజకీయాల్లోనూ, డాక్టర్ గారి రోగుల మందుల్లోనూ మనస్సును లీనంచేసి తప్పు కుంటాడు. రకరకాల రోగాలకి వీరభద్రరావుగారిచ్చే అరకులు అంతగా పనిచేయకపోయినా రోగులకి మందు తాగుతున్నామనీ, రోగం కుదురుతుందనీ ఒక గట్టివిశ్వాసాన్ని ఆశనీ కలిగిస్తున్నాయి.

డాక్టర్ ఆ బీదరోగులలో గాల్ని తియ్యాని ఉపశమనవాక్యాల తోనూ, పరీక్ష పేరిట జరిపే తతంగంతోనూ నీళ్లకంటె మరేంలేని ఎర్రరంగు మందుతోనూ, తాత్కాలికోపశాంతి కలగచేస్తుంటాడు. వీటిని గురించిన శంకలు నిరర్థకమని సదానందానికి తెలుస్తూనేవుంది. ధర్మాస్పత్రిలో మాత్రం ఇంతకంటే మంచిమందు లిస్తారన్న ఆశేం వుంది గనుక!

సదానందం ఖచ్చితంగా జీవితసంఘర్షణలో పడి, ఏ కొద్దిపాటి వెలుగైనా ఈ చీకటిలోనుండి బైటపడ్డానికి కనపడుతుందేమోనని చూస్తున్నాడు. ఏదో కన్పిస్తున్నట్టే వుంది. అయితే చాలా దూరంలో—లీలగా మాత్రమే.

ఒకనాడు మధ్యాహ్నం బొమ్మలసంగతి మాట్లాడ్డానికి "ప్రసన్న" ఆఫీసుకి వెళ్లాడతను. వాకిట్లో మామిడాకులతోరణం కన్పించింది. లోపల కేసులకింద "స్వాగతం" అని పెద్ద అక్షరాలతో కాయితం అంటించిన మేదగతడిక కన్పించింది. అపక్కనే చిన్నచిన్న అట్టలమీద దీపం పార్టీ నినాదాలు ఇంగ్లీషులోనూ తెలుగులోనూ రాసి పెట్టి వున్నాయి. ఆఫీసులో ఎన్నడూలేనిది ఐదారుగురు నీలంచొక్కాలు, ఖాకీనిక్కర్లు తొడుక్కుని దీపం పార్టీగుర్తు 'డవాలీ'లు అపసవ్యంగా వేసుకుని గర్వంగా తిరుగుతున్నారు. ఇంకా ఏవో బోర్డులు రాస్తున్నారు హడావుడిగా. లోపల ఎడిటర్ గారిగదిలో ఓ ఇద్దరు పెద్దలు కూర్చుని గొడవగా ఎడిటర్ గారితో ఏదో చర్చిస్తున్నారు.

సదానందం ఈ హడావుడినంతా అర్థం చేసుకోటానికి ప్రయత్నిస్తూ, ఎడిటర్ గారి గదిలోకి వెళ్లి ఆయనకి నమస్కరించి నిలబడ్డాడు. ఎడిటర్ వినాయకరావుగారు ఖాళీగావున్న స్టూల్ చూపిస్తూ, "కూర్చోవోయ్!" అని, తన ఎదట కూర్చునివున్న ఒకాయనకి సదానందాన్ని పరిచయంచేస్తూ, "ఈ యువకుడు మనపత్రిక చిత్రకారుడండి. పైకి రావల్సినవాడు. మనపార్టీ అభిమానిగూడా" అన్నాడు.

సదానందం ఆ పెద్దమనిషివైపు చూశాడు. ఆయనకి నలభైఏళ్లుంటాయి. పెద్దలాల్చీ మోకాళ్లదాకా వేళ్లాడుతోంది. మొహం రక్తహీనతవల్ల వెలవెలబోతున్నా గంభీరంగావుంది. జుట్టు సగం నెరిసింది.... ఈలోగా ఎడిటర్ గారు "సదానందం వీరు విజయవాడ

దీపంపార్టీ ప్రధాన కార్యదర్శిగారు. పేరు కోదండపాణిగారు. నువ్వు వినేవుంటావు” అన్నాడు.

సదానందం తలవూపాడు. కార్యదర్శి కోదండపాణిగారు మిగతావారినికూడా పరిచయంచేశారు. ఆ వొచ్చినవాళ్లందరూ బాగా డబ్బున్నవాళ్లు.

ఆతర్వాత సదానందంతో ఎడిటర్ గారు “రేపు ఢిల్లీనుంచి అఖిలభారత దీపక్ పార్టీ ప్రధానకార్యదర్శి శ్రీ గోవర్ధనదేశపాండే గారు వొస్తున్నారోయ్. పెద్దసభ — ఆతర్వాత బహిరంగసభ జరుగుతాయి. ఒకవారంవుంటారిక్కడ. ఆంధ్రలో దీపంపార్టీ స్థితిగతుల్ని తెలుసుకొని దాని అభివృద్ధికి కొన్నిసలహాలిస్తారు. గొప్ప రాజకీయతాత్వికవేత్త. నువ్వు రేపు స్థానికసభకి రావాలి. మనపార్టీ ఆశయాల్నిగురించి చాలావిషయాలు తెలుసుకోవచ్చు” అన్నాడు.

సదానందం “సరేలెండి” అని సెలవు తీసుకున్నాడు అక్కణ్ణించి.

మర్నాడు మధ్యాన్నం మూడుగంటలకి పాత బెజవాడలో కోదండపాణిగారి మేడలో దీపంపార్టీవారి సర్వసభ్యసమావేశం ఏర్పాటయింది.

సదానందం ఈ వివరాలు డాక్టర్ తో చెప్పాడు. “వెళ్లొస్తానండి. ఏమంటారు?” అని అడిగాడు.

డాక్టర్ నూటినీ సినిమాకు వెళ్తూ, “వెళ్ళిరావోయ్. అదొక కొత్తఅనుభవంగా వుంటుందిలే. కొత్తగా క్లాసులోకి అప్పుడే ప్రవేశించిన ఒకటోక్లాసు అబ్బాయల్లే మొహం పెట్టకుండా, ఏదో శాస్త్ర తెలిసినవాడల్లే కనిపించు. లేకపోతే అభిమానులూ పార్టీ వర్కర్లూ నీకు తాటాకులు గడ్తారు. జాగ్రత్త” నవ్వుతూ అన్నాడు. ఆయన వెళ్లాక సదానందం డిస్పెన్సరీ మూసేసి పాత బెజవాడ వెళ్లాడు.

గుర్రకొండదిగువున పెద్దమేడ అది. రెండోఅంతస్తుమధ్య పెద్ద హాలు పార్టీసభ్యులతో అభిమానులతో వర్కర్లతో వాలంటీర్లతో కిటకిటలాడుతోంది. ఇంకా కార్యక్రమం ఆరంభం కాలేదు. చాలా రాజకీయ సాహిత్యసమావేశాల్లోలాగే ఇక్కడకూడా ప్రధాన కార్యక్రమం, టీపార్టీ.

ఢిల్లీనుంచివొచ్చిన అఖిలభారత దీపక్ పార్టీ (అ. భా. దీ. పా.)

కార్యదర్శి గోవర్ధనదేశపాండేగారు హాలు చివర ఎత్తయిన వేదికమీద హుందాగా కూర్చుని ఆంధ్ర దీపంపార్టీ కార్యకర్తలతో చాలా సన్నిహితంగా చర్చిస్తున్నారు. వారితో మరింత సన్నిహితంగా మాట్లాడ్డానికి కార్యకర్తలు ఒకరినొకరుతోసుకుంటూ అటూయిటూ కదులుతున్నారు.

పదినిమిషాలకల్లా మాడెరన్ కేఫ్ వానులో టీపార్టీ సరుకు దిగింది. హాల్లోవున్న జనం నెమ్మదిగా సర్దుకుని కూర్చున్నారు. సదానందం వేదికకు దిగువ నాలుగో వరసలో, ఎడిటర్ గారి పక్కన కూర్చుని చూస్తున్నాడిదంతా. అందరూ ఏ పదిమందో తప్ప—నీలం చొక్కా, ఖాకీ నిక్కర్లు తొడుక్కుని వున్నారు. వాలంటీర్లు దీపం ప్రమిద గుర్తుగల డవాలీలు అపసవ్యంగా వేసుకుని పొట్టి లాటీకర్రలతో అందర్నీ సర్దుతూ అదుపులో పెడుతున్నారు. అందరి మొహాలూ ఆదుర్దాగా వున్నాయి.

సదానందానికి ఆశ్చర్యంవేసింది. ఇందర్ని ఆకర్షించేంత గొప్పతనం, టీ—ఫలహారాలదా, ఢిల్లీనుంచి వొచ్చిన నాయకుడిదా అని అతని సంశయం.

ఫలహారాలు ఘనంగా వున్నాయి. రెండేసి స్వీట్లూ, రెండేసి కారం సరుకులు, కాఫీ—కిల్లీ సిగరెట్టూ—టీ పార్టీ గొప్పగా వుంది.

కార్యకర్తలు అభిమానులూ విలేఖరులు అడిగి వడ్డించుకుని తింటున్నారు. సర్వర్లు సతమతమౌతున్నారు. ఎనిమిదివందల మందికి ఒక్కసారి అన్నీ అందించడం మాటలా! మొత్తానికి ఢిల్లీ నాయకుడి గౌరవార్థం టీ పార్టీ అఖండవిజయంగా సాగి, సంతృప్తిగా ముగిసింది. చివరికి సభ్యులు వొదిలేసిన పొట్లాల్నీ కాఫీల్నీ మోసుకు క్లీనర్లు పోతూంటే సదానందం చూశాడు. అతని ప్రాణం వుసూరుమంది. ఇంకో ఐదువందలమంది బీదవాళ్ళ కవి ఉపయోగపడివుండేవి...డబ్బు దుర్వినియోగం చెయ్యడం అంటే ఏమిటో మొదటిసారి తెలుసుకున్నాడతను.

టీపార్టీ గోల అరగంటకి తగ్గింది. తర్వాత సన్మానపత్రాలు చదివి గోవర్ధన దేశపాండేగారిని సమర్థించారు వివిధప్రాంతాల పార్టీ నాయకులు. సదానందం వింటున్నాడు. "నువ్వు గొప్పవాడివి. దేవుడంతటివాడివి. నీ కీర్తి అమోఘం. నువ్వులేనిదే దీపక్ పార్టీ లేదు..." అని—ఒకటే భట్రాజు పొగడ్తలవి. మనిషన్నవాడిని

ఎదుట కుంట్రాయల్లే కూర్చొబెట్టి ఇలా ఒక్క వరసని పొగిడేస్తూ వుంటే అతనికి సిగ్గెయ్యదేమా! అనిపించిం దతనికి. వీళ్ళకీ సిగ్గులేదే! ఇంకొకడు దేవుడే కావచ్చు, వాణ్ణి నువ్వు గౌరవించ వొచ్చుగాక, "నీవే తప్ప నితఃపరం బెరుగ"నని మొహంమీద పొగిడెయ్యడం ఏమిటి దరిద్రం! అనిపిస్తోంది. కాని పైకి ఏమనగలడు? అందరితో పాటే చప్పట్లు చరుస్తున్నాడు. జేజేలు కొడ్తున్నాడు. కిలీనము లుతూ, సిగరెట్ పొగ వూదుతూ, ఈ తతంగమంతా వింటున్నాడు. అతనికి ఎడంవేపాక లావాటి పార్టీమెంబరే గావును కూర్చుని ఉత్సాహం పట్టలేక సదానందంవీపు రెండుసార్లు చరిచాడు. సదానందం రెండుసార్లూ ఆయన్ని మెల్లిగా పిల్చి, "అలా కొట కండి నన్ను దయచేసి. బక్కవాణ్ణి!" అని మనవిచేశాడు. ఆ లావాటాయన ఇతన్ని పక్కచూపుమాసి వూరుకున్నాడు. తర్వాత వీపు చరచలేదు. కుడివేపు ఒకపార్టీవర్కరు కూర్చుని వున్నాడు. ఇంకా అధ్యక్షుడు వుపన్యాసం ప్రారంభించలేదు. ఆ పార్టీ వర్కరు సదానందాన్ని "ఏమండీ మీరు, పార్టీమెంబర్ కాదా?" అని అడిగాడు.

"కాదండి, నేను అభిమానినండి" అన్నాడు సదానందం క్లుప్తంగా.

ఆపార్టీవర్కరు "మనపార్టీ. మెంబర్ కానివాడూ వున్నాడా ఈ భూమ్మీద!" అన్నంత ఆశ్చర్యంగాచూశాడు సదానందంవంక.

ఇంతలో సమావేశానికి అధ్యక్షతవహించిన ఆంధ్రప్రదేశ దీపంపార్టీ అధ్యక్షుడు లేచాడు చప్పట్లమధ్య. ఈయన సన్నగా నల్లగా వున్నాడు కళ్లజోడు పెట్టుకున్నాడు. బాగా పొడగరి. చప్పట్లు అంతరించి హాల్లో చప్పున నిశ్శబ్దం అలుముకుంది.

బయట వాన చిహ్నాలు కనపడసాగాయి. ఆకాశం దట్టమైన మబ్బులలో చీకటి కమ్మేసింది. లోపల హాల్లో ఎలక్ట్రిక్ దీపాలు వెలిగాయి.

అధ్యక్షుడు గొంతు సవరించుకుని, ఢిల్లీనాయకుణ్ణి సభికులకి పరిచయంచేస్తూ, "వారికి తెలుగురాదు. ఇంగ్లీషు మ్లేచ్ఛభాష గనక మాట్లాడరు; మంచి వ్యాకరణయుక్తమైన హిందీలో మాట్లాడ్డమే నిజమైన భారతీయుని విధియని గట్టిగా నమ్మినవారు. గనక, వారు అటువంటి హిందీలోనే వుపన్యసిస్తారు. దాన్ని మన విజయవాడ

హిందీ అనురాగమండలి ప్రచారకులలో ఒకరు తెలుగున అనువాదం చేసి చెబుతారు" అన్నాడు.

మళ్ళీ చప్పట్లు మోగాయి, టపాకాయలు పేలినట్టు. ఇందాక వున్నంతవుత్సాహం సభికుల్లో కన్పించలేదు. వ్యాకరణ యుక్తమైన హిందీ అనేప్పటికి చాలామందికి చిన్నప్పుడు చదివిన తెలుగు వ్యాకరణం జ్ఞాపకంవొచ్చి భయమేసిందేమో!

సదానందం అయోమయంగా వింటున్నాడు. చుట్టూ చూస్తు న్నాడు. అతనెప్పుడూ సూటిగా నిర్మలాంతఃకరణతో ఆలో చిస్తాడు.

సభాధ్యక్షుడు కూచోగానే ఢిల్లీనాయకుడు లేచి మైక్ ముందు నిలబడ్డాడు. మళ్లీ బ్రహ్మాండంగా చప్పట్లు మోగాయి. యంత్ర వతుగా సదానందంకూడా చప్పట్లు చరిచాడు.

గోవర్ధన దేశపాండే నొక్కి వక్కాణించినట్టుగా ఏదో హిందీలో చెబుతున్నారు. పక్కనే నుంచున్న ఒకరు తెలుగు అను వాదం ప్రారంభించారు.

మొదట ఆంధ్రలో దీపక్ పార్టీగురించి ఉపన్యసించారు. ఆతర్వాత పార్టీగురించీ, పార్టీఆదర్శాలనుగురించి చెబుతూ, "అందరూ నీతిగా వుండాలి" అన్నారు. దీనికి తెలుగులో వివరణ కొండంత అయింది. ఉపన్యాసం రసపట్టుల్లో వుంది. సభలో సందడిలేదు.

"మనం నీతిగా ప్రవర్తించాలి. ప్రజల్ని నీతి తప్పకండా ఉండేట్టు చూడాలి" అన్నారు దేశపాండేగారు.

సదానందం సభికులవంక చూశాడు. సభాధ్యక్షుడితో సహా అక్కడ కూచున్నవాళ్లల్లో సగంమంది వ్యాపారాలుచేసి కొంప లార్పి బాగుపడ్డవాళ్లే. వాళ్లు వెనక నీతి తప్పారేమోగాని ప్రస్తుతం వ్యాపారాలు మానేసినవాళ్లుమాత్రం ఉన్నది తింటూ నీతిగానే బతుకుతున్నారు. ఇంకా వ్యాపారాలుచేసేవాళ్లూ, కంట్రోళ్లు లేవు గనక నీతిగానే వుండవల్సి వస్తున్నది ... ఇంక ఈ ఉపదేశం ఎవరికి?...

మిగతా సగంమంది మధ్యతరగతి దౌర్భాగ్యులు — లేదా నిరుద్యోగులు. వాళ్లు నీతితప్పటానికి వీల్లేకండా, కావల్సినన్ని చట్టాలూ పోలీసులూ—. ఇంకేముంది?

ఉపన్యాసం సాగుతోంది. విషయం మారింది. వ్యాకరణ యుక్తమైన హిందీకి అనువాదకులు వ్యాకరణయుక్తమైన తెలుగులో

"మనలో చాలమందికి వను యారోగ్యము నెట్లు కాపాడుకొన వలెనో బొత్తిగా దెలియదు. వారికి భుజించుట ఎట్లోగూడ దెలియుటలేదు..."అంటూ భోంచేసేపద్ధతుల్ని ఏకరువు పెడుతున్నారు. ఇది ఢిల్లీనాయకుని స్వానుభవం గావును, తెగవర్ణించేస్తున్నాడు.

సదానందానికి ఆశ్చర్యం వేసింది. రాజకీయ మహాసభలో భోజనోపదేశం ఏమిటి? అనిపించిం దతనికి. "భోజనముగదా మానవుని మొదటి యవసరము!" అని నాయకుడు సమర్థించుతున్నాడు..

కాని సదానందానికి ఇంకో అనుమానం వేసింది. సత్యనారాయణపురంలో గూడెం ప్రాంతంలో నివసించే ప్రజల్ని అతను ఎరుగున్నాడు. వాళ్లెవరికీ ఏపూటా కూడు గ్యారంటీలేదు. తనకో?...తనచుట్టూ కూర్చుని అదే వుపన్యాసం వింటున్న—అనేకమందికిగూడా రాత్రిభోజనం గ్యారంటీవున్నట్టు తోచదు. భోజనం వుంటేగదా ఎల్లా తినాలో అనే జిజ్ఞాస? భోజనమే లేకండా భోంచేసే పద్ధతులు ఉపదేశించటం రాజకీయచాతుర్యం గావును! సమస్యల్ని తప్పుదారి పట్టించటం అంటే...ఇదే గావును అనుకున్నాడు కార్టూనిస్టు.

ఉపన్యాసకులు ఆరోగ్యం కాపాడుకోవల్సిన విధులను గురించి గూడా ఉద్ఘాటించారు. తినేవన్నీ అతి చవకబారు తిండి ఐనప్పుడు ఇంక అనారోగ్యంగాక మరేమిటి? వాళ్ళని ఈ ఉపన్యాసాలు బాగుచెయ్యవు—కాకపోతే డబ్బు పుష్కలంగా వున్న వాళ్ళకి వినియోగిస్తాయి...సదానందం అనుకున్నాడు.

ఆ తర్వాత పార్టీ ఆదర్శాలనుగురించి చెప్పుకుపోతున్నాడాయన.

సారాంశం: దేశంలో నిరుద్యోగం, ఆకలి వుండడం నిజమేనని; వాటిని నిర్మూలించాలంటే ధనికుల మనస్సునూ, భూస్వాముల మనస్సునూ మాటలుచెప్పి 'త్యాగం' చేసి మార్చి కరిగించాలనీ—ఇందుకు ప్రతి దీపక్ పార్టీ సభ్యుడూ పాటుపడాలీ అని.

సదానందానికి ఉన్న మతీ పోతున్నది. ఏమిటీ మోసం? డబ్బే జీవనాడి ఐన ఈ సమాజంలో ఎవడు మనసు కరిగి ఇంకోడికి తోడ్పడతాడు? పునాదినించే కులాలనీ మతాలనీ ఇరుకుగోడలు కట్టుకుని నివసించే మనుషుల మనస్సులా మారేది? బాగా అభివృద్ధి పొందామని రొమ్ము విరుచుకుతిరిగే పాశ్చాత్య దేశాలే జాతివర్ణ భేదాలతో సతమతమాతూంటే, ఎంతో ముందడుగు వేస్తున్నామని

చెప్పుకునే పార్టీలే ముఠా రాజకీయాలతో కుళ్ళికంపు కొడ్తూవుంటే, మనస్సులు కరగడం, ఇతరుల్ని కనికరించడం ఆదర్శాలే కాని ఆచరణ సాధ్యం కాదు...మరి వీళ్లు ఏమిటి ఇలా అరుస్తున్నారు? ఎవర్ని ఉద్ధరించను?...సదానందం, ఆలోచిస్తున్నాడు.

ఇదంతా—రోజూ తను మామూలు పనులతో విసిగి వేసారి ఆ రొటీన్ భరించలేని డబ్బుగలవాళ్ళూ, మధ్యతరగతివాళ్ళూ ఈ రొచ్చు జీవితాన్ని మరిచిపోడానికి చేసే తతంగం—అనిపించిందతనికి.

సమావేశం కోలాహలంగా ఎనిమిదింటికి ముగిసింది; ఈలోగా లోపల్నించి వెళ్ళిపోదామని సదానందం ఆరుసార్లు ప్రయత్నించాడు గాని, కుడివేపు కూర్చున్న లావాటి పార్టీ అభిమాని కదలనిచ్చాడు గాదు. ఎడం వేపున్న వర్కరుగూడా "అయిపోతోంది ఉండండి" అంటున్నాడు.

చిట్టచివరికి కొనప్రాణంతో బయటపడ్డట్టుగా చల్లగాలిలోకి సన్నని తుంపరలోకి వచ్చి పడ్డాడు ఆ చిత్రకారుడు. తిరిగి స్వర్గంలో కొచ్చినట్టుంది. రోడ్డుమీద మనుషులు యథార్థంగా సహజంగా మాట్లాడుతూ, ప్రకృతిసిద్ధంగా ప్రవర్తిస్తూ అతని పక్కనే నడుస్తున్నారు. మబ్బుల దట్టమైన తెరలోంచి చంద్రుడు చాలా మసగ్గా కన్పిస్తున్నాడు...ఆ సమావేశంలో మాట్లాడిన ప్రతివాడు, తన చుట్టూ కూర్చున్నవాళ్ళూ అందరూ యంత్రప్రాయంగా, ఏవో ముందే నిర్ణయించుకున్న కొన్ని అసహజమైన సూత్రాలకి కట్టుబడి, వాటినే చెబుతూ వాటినే వింటూ వాటినే ఆలోచిస్తూ బొత్తిగా జీవచ్ఛవాల్లా వున్నారేమిటి? అనిపించింది అతనికి.

అతను స్వేచ్ఛగా చల్లగాలి పీలుస్తూ తెరిపిగా సన్న జల్లులో తడుస్తూ సత్యనారాయణపురం వేపు నడిచి వెళ్ళిపోయినాడు.

36

జయ మొగుడితో మొదటిసారి మాట్లాడింది. త్రయంబకరావు జయకి గజం దూరంలో నుల్చుని మెల్లవంక చూస్తూనే, ఎవరన్నా వొస్తారన్న భయం లోపల పీకుతూవుంటే, "నిజం చెబుతున్నాను జయా! నన్ను చూసి ఈ భూమ్మీద భయపడ్డ మొదటి

జీవి నువ్వే కనపడుతున్నావు! నిజంగానా! దేన్ని గురించి భయపడ్డావు?" అని ప్రశ్నించాడు.

జయ కిటికీలోకి చూస్తూ "నాకు తెలీక..." అని మాత్రం అంది.

కిందనించి ఎవరూ రారని, తల్లి అసలు ఆవేళప్పుడు రాదని దృఢపర్చుకున్నాడు త్రయంబకరావు. తెగించి జయ మంచంమీద కూర్చుని "పిచ్చిదానా, ఏదో కథవిని భయపడ్డావుటగా! దానికీ నాకూ ఏం సంబంధం?" అంటూ ఆమె చుబుకాన్ని స్పృశించాడు. "ఇంక దేనికీ భయపడకు! ఎవరికీ భయపడకు. నాన్న అమ్మ వొట్టి మాటలేకాని క్రియకి మనమాట వినేవాళ్ళులే. ఎందుకంటావా, వంశానికి ఏకపుత్రుణ్ణిగా!" అన్నాడు.

జయ మాట్లాడకుండా భర్త చెయ్యి తన చేత్తో పుచ్చుకుని దృష్టిని భర్త మొహంమీద కేంద్రీకరించింది.

భర్త ఇంకా చెప్పుకుపోతున్నాడు. "అంతగా, ఇంకా ముదురుతుందీ వ్యవహారం! మనం ఇద్దరం జై పరమేశ్వరా! అని బయల్దేరటమే. మన కేమీ ఫర్వాలేదు. మా అమ్మమ్మ ఆస్తి కూడా మనకే. వాళ్ళకీ వారసులులేరు. అక్కడికి వెళ్ళిపోదాం. నెలగోజులు నేను కనపడకపోతినా, అమ్మ మంచంపట్టినంత పనై మన దగ్గిరకి పరిగెత్తుకుంటూ వస్తుంది తెలుసా?" అన్నాడు.

జయ మెల్లిగా "ఏమండి, మరి మా నాన్నవాళ్ల క్షేమసమాచారా లేమైనా తెలుస్తున్నాయా?" అని అడిగింది. త్రయంబకరావు ఆమె ముఖంలోకి జాలిగా చూస్తూ, తనతో అక్క చెప్పిన మాటలు నెమరుకు తెచ్చుకున్నాడు. ఒక్క రెండు నిమిషాలాగి, "మీ నాన్న కేం? అక్కడ అంతా కులాసాగానే వున్నారులే. మొన్న నే ఎవరో వచ్చి చెప్పారు" అన్నాడు. ఇది అబద్ధం అని అతనికి తెలుసుకొని, రమణమ్మ అలా చెప్పమన్నది. నిజం చెబితే, ఆమె కింకా జబ్బు ఎక్కువకావచ్చు అని ఆమె వుద్దేశం.

ఇలాగే భార్యాభర్తల సమావేశాలు అనేకం జరిగాయి. ఉధృతమైన వానాకాలం గడిచింది. ప్రకృతి పచ్చపడి, పంటలు చేతికొచ్చే రోజుల్లో చలి కొద్దిగా ప్రారంభించిన ఒకరోజున త్రయంబకరావు జయతోటి మేడమీది గదిలో మాట్లాడుతూ, "మా నాన్న నన్ను ఎక్కడికో పంపిస్తానంటున్నాడు. నువ్వూ వొస్తావా? ఇక్కడే వుంటావా?" అని అడిగాడు. కిటికీలో

నుండి సాయంకాలపు నీరెండ జయ సింధూరవర్ణపు చీరమీద పడి చెదిరిపోతోంది. ఆమె కిప్పుడు కులాసాగావుంది. ఆమె మొహం ఎంతో కళగావుంది. చాలవరకు ఆరోగ్యం కోలుకుంది.

"మీరిక్కడ లేకుండా నేను వుండలేనండి" అంది ఆమె గారాబంగా.

"నన్ను చూస్తేనే బెదిరి కిందపడిపొయ్యేదానివి గదూ? ఇప్పుడిట్లా మారిపోయినావు" అన్నాడు త్రయంబకరావు ముద్దుగా. అత నిప్పుడు జయ ఎట్లా అనమంటే అట్లా అంటాడు. అక్క చెప్పినమాటే వేదవాక్యం.

"అయితే మా అమ్మమ్మగారింటికి వెళ్దాం రేపో ఎల్లుండో ప్రయాణం" అన్నాడతను.

"ఏవూరు?" అని అడిగింది భార్య.

"అమరావతి" అన్నాడు భర్త.

రాత్రిపడుతోంది. త్రయంబకరావు కిందకి వెళ్తూ, "రాత్రికి నాన్నతో చెబుతాలే...ఏమీ అనకు మూడోంతులు" అన్నాడు.

అతనన్నట్టే రాత్రికి భోజనాలదగ్గిర వొచ్చింది సమస్య.

శేషాద్రిరావుగారు, చారేసు నెయ్యివేసుకుని ఉల్లిపాయ కొరుక్కుంటూ గోంగూర పచ్చడన్నం తింటూ, "ఏమిరా అబ్బాయి, రేపొద్దున్నే వెళ్తావా?" అని ప్రశ్నించాడు.

కొడుకు, "ఎందుకు వెళ్ళను నాన్నా?" అన్నాడు.

తల్లి, "వెళ్ళిరారా అబ్బాయి, పదిరోజులుండిరా. అమ్మమ్మ ఎన్నాళ్ళనించో కలవరిస్తోంది" అంది. అసలు తల్లితండ్రులు ఎత్తే ఇది. ఇటీవల జయా త్రయంబకరావూ కొంచెం సన్నిహితంగా వుండటం వాళ్లు పసిగట్టారు. ఇది భరించలేకపోతోంది జానకమ్మగారు. ప్లీడరుగారి కంత బాధలేకపోయినా, కట్నం బాకీ రాలేదన్న కక్షమాత్రం ఇంకాపోలేదు. అందుకని ఆలోచన చేశారిద్దరూ, కొడుకుని అమరావతి పంపించి నెలో పదిరోజుల్లో అక్కడవుంచి జయని కొంత బాధించాలనే ఉపాయికారి సంకల్పం ఏర్పడ్డది వాళ్ళకి.

రమణమ్మ తమ్ముడికి ఇదంతా వివరించి చెప్పింది. "నీ పెళ్లాం నువ్వు లేకండా ఇక్కడ ఈ నెలరోజులూ వుంటే జబ్బు తిరగ బెడుతుంది. ఎట్లాగైనా దాన్ని కూడా తీసుకెళ్ళు."

త్రయంబకరావు వెంటనే కాకపోయినా కొంతసేపటికి అర్థం

చేసుకున్నాడు అక్కగారిని. "దానికేముందిలే అక్కయ్యా! మనం ఎక్కడవుంటే అదీ అక్కడే!" అన్నాడు.

"అమ్మ మరి నీ కోడలుకూడా వొస్తానంటున్నది మరి తీసుకెళ్తాను..." అంటూ దీర్ఘంతీశాడు. తల్లివంక చూస్తూ కొడుకు.

"ఎబ్బే! దానికి వొంట్లో ఏమీ బాగోలేదురా! దాన్నెట్లా తీసుకెళ్తావు! నువ్వు పోయిరా! అప్పుడే చెవిలో ఊదిందీ!! ఏం చెయ్యబోయినా ఏదో పెటకం పెడ్తూనే వుంటుంది' అని విసుక్కుంది తల్లి. పథకం చెడిపోతున్నదే అని ఆమెకి మంట.

శేషాద్రిరావుగారు, "నువ్వు సరదాగా వెళ్ళి ఓ వారంపాటు వుండిరావటానికి అదికూడా ఎందుకోయి, మెతకోడ్లోలు! ఇంత తెలివి తక్కువేం?" అని కేక వేశారు.

అప్పటికి చేసేది లేక వూరుకున్నాడు సుపుత్రుడు.

భోజనాలయినాక మేడమీద రమణమ్మ తమ్ముడితో అంది. "ఏమిరా! వాజా! వాళ్ళని అడిగితే పంపిస్తారుట్రా ఇద్దర్నీ! తెలివి తక్కువ దద్దమ్మా!"

"మళ్ళీ మొదలెట్టావు వాజా అని! మరి నన్నేం చెయ్యమన్నావే?" అని సణిగాడు త్రియంబకరావు, మెట్లదగ్గిర పిట్టగోడ మీద కూర్చుని.

"అన్నీ చెబితేగాని చెయ్యలేవు! ఏం మనిషివిరా! కోచక్కర్లా? పొద్దున్నే వెళ్లు. జటాక్క మాట్లాడుకురా. నీ పెళ్లాన్ని పిలు. ఇద్దరూ కలిసి బండెక్కండి. అంతే. బయల్దేరేప్పుడు ఎవరూ ఏమీ అనరు! తెలిసిందా!" అన్నది అక్క.

"భేష్! అక్కయ్యా! భేష్. అంతేచేస్తాను." అన్నాడు తమ్ముడు.

37

కలప అడితి కొన్నరోజున వరదరాజు అటు వెళ్ళనేలేదు. టేకోట్లో గందరగోళంతో విసిగిపోయాడు. మొగల్రాజపురం కొండమీద మంటపంలో శిలకానుకుని కూర్చుని రెండు ప్యాకెట్లు సిగరెట్లు తగలేశాడు. అతనిచుట్టూ అంతా డబ్బే కనిపిస్తున్నది. వెనక సౌమ్యంగానూ, స్నేహపూర్వకంగానూ పలకరించిన తన ముఠాలో వాళ్ళిప్పుడు తనని ఆ విధంగా దగ్గిరకొచ్చి పలకరించ

టానికి భయపడుతున్నారు...ఏడుకొండలుగూడా కొంచెం జంకుతున్నాడు......అతనికి మనశ్శాంతి లభించేదల్లా పచ్చమేడలో కుర్రాడు—తప్పితే ఈ నిర్జనమైన మండపం ఇక్కడనించి కనిపించే విజయవాడ—కింద జనంలోకలిసి ఆ గందరగోళంలో పడేకంటే, పైనించి ఆ జనసందోహాన్నీ—బస్తీ రాపిడినీ చూస్తో ఏ ఆలోచనా చెయ్యకండా వుండడంవల్ల గొప్ప శాంతి లభిస్తుంది.

నాలుగోరోజు వరదరాజు మంచిరోజు అని బ్రహ్మానందం చెబితే అడితీలో అడుగుపెట్టాడు.

ఆ అడితీకి ఇరుప్రక్కలా బ్రహ్మాండమైన అడితీలున్నాయి ఆకాశాన్నంటుతున్నట్టు పెద్దపెద్ద టేకిదూలాలూ వెదురూ పేర్చివున్నాయి. ఎదురుగా కాలవ నెమ్మదిగా ప్రవహిస్తూంది. పెద్ద పెద్ద పడవలు నిదానంగా సాగిపోతూన్నాయి. అడితీలు కావటంతో అంతటా సందడి తక్కువగావుండి చాలా ప్రశాంతంగా వుంది.

వరదరాజు కొన్న అడితీ దాదాపు ఖాళీగావుంది. రెండు మూడు దుంగలు ఆ విశాలమైన ఖాళీస్థలంలో దృష్టి పరిహారార్థం పడివున్నాయి.

బ్రహ్మానందం ఓ బ్రాహ్మణ్ణి మాట్లాడుకొచ్చాడు. అప్పుడు ఉదయం తొమ్మిదిగంటలవుతుంది. బ్రాహ్మడు కొబ్బరికాయ కొట్టి షావుకారునీ గుమస్తాను సుముహూర్తాన లోపలికి ప్రవేశ పెట్టాడు. వరదరాజు లోపలికి అడుగుపెట్టి చూట్టూ చూశాడు. అతనికి రెండు పెద్ద దుంగలు కంటబడ్డాయి.

బ్రహ్మానందం గుండెలు దడదడలాడుతున్నాయి. ఇదే వరదరాజు అడితీని చూడ్డం. "ఈ రెండు దుంగలకేనా ఆరువేలూ?" అంటాడేమోనని బాధపడుతున్నాడు. ఇప్పుడు తను తప్పుకోటానికీ లేదు—అడ్వాన్సు వందరూపాయలూ పుచ్చుకున్నాడాయె. ...వరదరాజు, తను కూర్చోటానికి అడితీలోపల టేకిచెక్కలతో కట్టిన గదివంక చూస్తూ, బ్రహ్మానందాన్ని ఓరగంటితో ఒకసారి చూసి, ఫకఫక నవ్వాడు.

బ్రహ్మానందానికి ఇతను ఎందుకు నవ్వుతున్నాడో అర్థంకాక తికమకపడుతున్నాడు. వరదరాజే అంటున్నాడు, "పంతులు

గారూ! చాలా బాగుందండి అడితీ! ఎంత ఖాళీగా, ఎంత విశాలంగావుంది స్థలం!" అంటూ తిరిగీ నవ్వాడు.

మంత్రపుష్పంచదివి అడితీ అంతటా తమలపాకుతో శుద్ధి నీళ్లు చల్లుతూన్న బ్రాహ్మణుడు, తన పని తొందరగా ముగించి, దక్షిణ పైసాలకోసం నిలబడ్డాడు.

వరదరాజు తమలపాకుల్లో ఓ రూపాయిపెట్టి ఆయన కిచ్చాడు. బ్రాహ్మణుడు పావలా వస్తుందనే అనుకుంటున్నవాడు కొంచెం ఆశ్చర్యపడి నిష్క్రమించాడు.

వరదరాజు పరాసరి తన గదిలోకివెళ్ళి చూశాడు. బ్రహ్మానందం అన్నీ అమర్చేవుంచాడు. నాలుగు కుర్చీలూ, టేబిలూ, రెండు బీర్వాలూ, టేబుల్ ఫాన్ వొకటీ వున్నాయి. గదంతా టేకిచెక్కలతో కట్టించేరు. చాలా విశ్రాంతిగావుంది లోపల. బీర్వాల్లో కొత్తపుస్తకాలు, పసుపు కుంకుమపూసి "శ్రీరామ" అని రాసి పేర్చివున్నాయి.

వరదరాజు దిండున్న కుర్చీలో కూర్చుని, "పంతులుగారు, అడితీ చాలా వసతిగావుంది గాదు!" అన్నాడు చిరునవ్వుతో.

బ్రహ్మానందం అతనికి ఎదురుగా నిలబడి, "మీరు ఎగతాళి చేస్తున్నారో నిజమే మాట్లాడుతున్నారో తెలియటంలేదు. అడితీ ఖాళీగావుందని నేను మొదటే చెప్పాను..." అన్నాడు నమ్రతగా.

"దాన్నిగురించి గాదండి నేను అన్నది...ఎగతాళేంవుంది ఇందులో—నిజమే...ఇట్లా ఖాళీగావుంటే హాయిగా వుంటేదూ?...అయితే బాగుండదుగా! సరుకు ఎప్పుడు కొందాం?"

బ్రహ్మానందం గుండె కొంచెం దిటవు చేసుకొన్నాడు. పర్వాలేదు అనిపించిం దతనికి. "సరుకు కావాలంటే రాజమండ్రి వెళ్లి కొనాలండి..." అన్నాడు.

"కొందాం. రాజమండ్రి నే నెరుగుదునులే. ఇప్పుడు ఉదయం మెయిల్ సరిగ్గా ఎన్నిగంటలకి?" అని అడిగాడు వరదరాజు.

"ఏడున్నరకండి"

"సరే. అక్కడ అడితీలు ఎక్కడ?"

"గోదావరి వొడ్డెంబడే వున్నాయండి..."

"ఎంతసరుకు పెట్టాలనుకుంటున్నావు?"

"నాదేముందండి! పెట్టుబడి మీది. మీరు చెప్పాలిగాని..."

"చెప్పవయ్యా! ఎన్ని వేల సరుకు పెడితే బాగుంటుంది ఇందులో."

"దానికి పరిమితేం వుందండి? ఎంతయినా పెట్టవచ్చు. ఓ ఐదువేల రూపాయలసరుకు ప్రస్తుతం సరిపోవచ్చు" అన్నాడు బ్రహ్మానందం, అడితీ అంతటిన్నీ చుట్టూ కలయచూసి.

"అయితే ఉదయం మెయిలుకు వెళ్లడం మంచిది" అన్నాడు వరదరాజు.

"అవునండి. హాయిగా భోజనానికి రాజమండ్రి చేరవచ్చు. మంచిహోటళ్లున్నాయి. అయితే రేపు ఉదయం మెయిలుకి... వెళ్తారా?" అన్నాడు గుమాస్తా.

"నేనా? నేనుదేనికి? మీరే వెళ్లండి. బ్యాంకిలో పదివేలు వేసి వొచ్చాంగా? ఆచెక్ పుస్తకం పట్టుకెళ్లండి. దస్కతు పెట్టిస్తాను. బేరం చేసికొనండి. మళ్లీ వెంటనే తిరిగి వొచ్చేయండి" అంటూ వరదరాజు లాల్చీ జేబులోంచి చెక్ బుక్ తీసి ఖాళీ చెక్కుమీద దస్కతుచేసి ఇచ్చాడు — గుమాస్తాకి. దస్కతుఅయినా రాకపోతే ఇబ్బంది అని, ఈ రెండు నెలలు గా తనగదిలో కూర్చుని ఏడుకొండలచేత దిద్ది పెట్టించుకున్న దస్కతు మొదటిసారి ఉపయోగించింది.

బ్రహ్మానందానికి ఇది పెద్దభారం. ఇతనేమిటి, తనని ఇంతగా నమ్మేస్తున్నాడు!... "నేనా?... నేనా! మీరు కూడా రండి. వెళ్ళొద్దాం...ధరల్లో హెచ్చుతగ్గులొస్తే, ఆబాధ్యత నేను వహించగలనా! బీదవాణ్ణి!" అన్నాడతను, కొంచెం దిగులుగా.

"వెళ్లవయ్యా అంటే వెళ్ళరా. ఖర్చుకి జంకకు. ధరలు రోజూ ఒకమాదిరిగా నేవుండవని నాకూ తెల్సు. నేను వెళ్ళినా అంతేగా? నువ్వే వెళ్లు. నాకు ఇక్కడ బోలెడుపనులున్నాయి... రేపొద్దున్న మెయిలుకు వెళ్తారుగదూ!" అంటూ జేబులోంచి, తాళంచెవి వొకటితీసి బ్రహ్మానందం వేపుగా టేబుల్ మీద పడేసి, "ఇది ఆ చిన్న ఇనప్పెట్టెది. అందులో ఐదొంద లుండాలిగదూ? మీఖర్చుకి కావల్సింది తీసుకోండి..." అనేసి, టేబిల్ ఫాన్ తిప్పి, అటుతిరిగి కూర్చున్నాడు. మరుక్షణం అతని మనస్సులో ఈ సంభాషణఅంతా తుడుచుకుపోయింది. సిగరెట్ వెలిగించి, "పంతులుగారు, ఇవ్వాళ,...థియేటర్ లో నాటకం ఏమైనాఉందా?" అని ప్రశ్నించాడు.

బ్రహ్మానందం ఇంకా గందరగోళంలోనే వున్నాడు. అతని కీపావుకారు మన స్తత్వం ఏమిటో అంతుపట్టకుండావుంది. తాను వెళ్లి కలపబేరం చేసిరావటం అంటే అది పెద్దభారం...కాని ఇక తప్పదు. కాదనటానికి వేళమించిపోయింది ... తనింకా అదే ఆలోచిస్తూ వుంటే ఇతను డ్రామా ఏమిటి అంటున్నాడేమిటి? ... బ్రహ్మానందం, జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటున్నాడు. దుర్గాకళామందిరంలో "వస్త్రాపహరణం" డ్రామా గావును...ఆమాట చెప్పాడు వరదరాజుకి.

"ఊ—ఎవరెవరు వేషాలు వేస్తున్నారో తెలుసా?..." మంచి ఉత్సాహంగా అడిగాడు.

తనవ్యాపారంలో, వేలతోటి వ్యవహారాల్లో ఏమాత్రం శ్రద్ధ కనపర్చని ఈవ్యక్తి నాటకంలో......అని బ్రహ్మానందం ఆలోచిస్తూనే, "మృత్యుంజయశాస్త్రి..." అని ఓలిస్టు చదివాడు.

వరదరాజు "మీరు అటు వెళ్తారుగా? రెండు కుర్చీలు రిజర్వు చెయ్యండి" అంటూ జేబులోనుంచి పదిరూపాయిల కాయితం తీసి టేబిల్ మీద పెట్టాడు.

బ్రహ్మానందం పదికాయితం జేబులో వేసుకుని, బైటికి వెళ్లాడు.

ఐదునిమిషాలతర్వాత వరదరాజు బైటికివచ్చి "పంతులుగారు, మీరుండండి. నేను బైటికివెళ్లి పన్నెండింటికి వస్తాను" అని చెప్పి వెళ్ళిపోయినాడు.

బ్రహ్మానందం వరదరాజునుగురించే ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు. ఈ వ్యాపారంలో లాభంవొచ్చినా నష్టంవొచ్చినా తనకి పొయ్యేదేమీలేదు. తను పట్టించుకుని చెయ్యవల్సిన అవసరమూ లేదు. కాని ఇతన్ని చూస్తే అట్లా అనిపించటంలేదు. మొట్టమొదటి రోజునే తనన్నింకా బాగా పరిచయమన్నా చేసుకోకముందే జీతం అడ్వాన్సు ఇచ్చాడు. ఇప్పుడు వేలు చేతిలోపోశాడు. వ్యాపారభారాన్నంతా తననెత్తినే పెట్టేశాడు. ఏం చెయ్యడం! ఇంతగా తననునమ్మినవాణ్ణి పాడుచెయ్యగలడా తను చూస్తూ! అతన్ని చూస్తే అదేదో రకం భయమో గౌరవమో తెలియని ఒక భావం ఏర్పడుతోంది. ఏమీ ఎదురుచెప్పలేదు. డబ్బంటే అతని కింత నిర్లక్ష్యమేమిటి? ...బ్రహ్మానందం లోపల గదిలోనించి జమా ఖర్చుల పుస్తకం

తెచ్చి అంతవరకు అడితీ పేర జరిగిన లావాదేవీలన్నిటినీ రాసు కుంటూ కూర్చున్నాడు.

పదకొండు గంటలలోపల పక్కన అడితీలవాళ్ళు వొచ్చి అతన్ని పలకరించి, ఎవరూ, ఏమిటి? పెట్టుబడి ఏమాత్రం, అని అడిగి వెళ్లారు. అది సహజం; వ్యాపారలక్షణం.

ఆవేళ సాయంత్రానికి బ్రహ్మానందం నాటకానికి రెండు కుర్చీ టిక్కెట్లు రిజర్వుచేశాడు. వరదరాజుకోసం ఎనిమిదింటినించీ దుర్గాకళామందిరం ఎదటవున్న టీస్టాల్‌లో కనిపెట్టుకుని కూర్చు న్నాడు.

వరదరాజు తొమ్మిదిగంటలకి ఐదునిమిషా లుండనగా వొచ్చాడు.

రోడ్డుమీద నుంచి థియేటర్ వరకూవున్న వెడల్పాటి సందంతా జనంతో నిండిపోయింది. ఓ గోలగావుంది థియేటర్ లోపల, బైట. సగం పైన టిక్కెట్లు ఉదయమే అమ్మేశారు. అల వాటు ప్రకారం డ్రామా సరైనవేళకి ఎప్పుడూ ప్రారంభం కాదు గనక, పదకొండు గంటలవరకు ఈ గోల తప్పదు.

బైట టీషాపులో వున్న బ్రహ్మానందం, వరదరాజును చూసి లేచి నుల్చుని, "ఇదిగోనండి టిక్కెట్లు, నేను వెళ్తాను" అన్నాడు. అతని కీమధ్యనే పెళ్లియింది. భార్య కాపరానికొచ్చి నాలుగునెలలే ఐంది. అదీగాక ఉదయం మెయిలుకుకూడా వెళ్ళాలి...వరదరాజు టిక్కెట్లు రెంటినీ అందుకుని లాల్చీ జేబులో పడేసుకున్నాడు. అతని కళ్ళు రెండూ ఎర్రగా జ్యోతుల్లా వున్నాయి. కొంచెం బిరుసుగా వున్నాడు. కారాకిల్లీ నములుతూ ఖరీదైన సిగరెట్టు కాలుస్తూ, "ఉండవయ్యా! ఏమిటా తొందర, కూచో" అన్నాడు కొంచెం దురుసుగా. కాని వెంటనే, "కాస్త టీతాగు. నాటకం అయ్యేసరికి తెల్లారి మూడుగంటలవుద్ది" అన్నాడు సౌమ్యంగా.

టీ అందించే సప్లైయర్ దగ్గరకొచ్చాడు, "ఏం కావా" లంటూ.

వరదరాజు "రెండు మంచి బిస్కట్లూ స్ట్రాంగ్ టీ రెండూ పట్టుకురా." అన్నాడు. బ్రహ్మానందం ఏమీ మాట్లాడలేక పోతు న్నాడు. వరదరాజు వైఖరిచూస్తే అతనికి ఎదురుచెప్పే సాహసం సడలిపోతోంది. వరదరాజు వేలివుంగరపు ఎర్రరాయి నిగనిగ లాడుతువుంటే, టీకప్పు చేతతీసుకుని, బుగ్గనవున్న కళ్ళీ బైటికి

వూసి, "పంతులుగారూ! డ్రామాలో అంతా గొప్ప గొప్ప యాక్టర్లేనంటే" అన్నాడు. మాటతూలకుండా జాగ్రత్తగా వుంటున్నాడతను, లోపల దొంగసారా పని చేస్తున్నప్పటికీ.

బ్రహ్మానందం వరదరాజు వంక చూస్తూ మారుమాట్లాడలేదు. వెళ్ళిపోవాలని లోపల తహతహ. భార్య ఎదురుచూస్తూవుంటుంది ...ముసలి తల్లితండ్రులు దిగులుపడుతూ వుంటారు....కాని ఈయన చూడబోతే పోనిచ్చేట్టు లేడు. అతని మనసు, చుట్టుపట్ల పరిసరపు రొదనంతా మరిచిపోయి, ఎక్కడో వున్నది;

వరదరాజు టీ ఒక్క గుక్కలో తాగేసి గబుక్కున లేచాడు; రిస్టువాచీ చూసుకొన్నాడు. "పదవయ్యా, పద. ఏటది? మొహం మాత్రేసుకున్నాడల్లే పెట్టావు" అన్నాడు నవ్వుస్తూ.

బ్రహ్మానందం మాట్లాడకండా వెనకాలే నడిచాడు.

థియేటర్ కిటకిటలాడుతోంది. సోడా, టీ—బీడీల, కేకలకు చెవులు గింగుర్లెత్తి పోతున్నాయి. లైట్లు దేదీప్యమానంగా వెలుగుతున్నాయి. మనుషుల మొహాలమీద పడి చెదిరిపోతోంది వెలుగు. వరదరాజు ముందుకుపోయి రిజర్వుచేసిన కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. బ్రహ్మానందం అతనిపక్కనే కూర్చుని చుట్టూచూశాడు. థియేటర్ గేటుబైట వరండాలో మృత్యుంజయశాస్త్రి, కరుణమూర్తి నిలబడి మాట్లాడుతున్నారు.

బ్రహ్మానందం మామూలుగా నాటకాల్లో సినిమాల్లో వేషధార్లంటే అందరికీవుండే కుతూహలంతోటి, వరదరాజు వేపు తిరిగి, "ఏమండి, అదిగో, ఆయనే మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు—దుర్యోధనుడు వేస్తాడివ్వాళ...అదిగో పంచె కుచ్చెళ్లు చేతపట్టుకుని నుంచున్నాడే ఆయనే" అన్నాడు అటు వేపు చూపిస్తూ.

వరదరాజు కుతూహలం ఏమాత్రంలేని మామూలు చూపొకటి విసిరాడు అటు. అతని మొహంలో కొంటిగా చిరునవ్వు వెలిగింది. మృత్యుంజయశాస్త్రిని దుర్యోధనుడుగా కాక, వసంతం ప్రియుడుగానూ, రత్తమ్మపాలిట యమదూతగానూ మాత్రమే అతనెరిగున్నాడు.

అతనికి వసంతం ఊహలోపాటే ఈమధ్య తన బ్రహ్మచర్యం వొంటరితనం జ్ఞాపకం వొచ్చాయి. అతను యాదృచ్ఛికంగా, స్త్రీలవేపు తిరిగిచూశాడు. రకరకాలవాళ్లు, రంగురంగుల వలువలు, నగలు అన్నీ ప్రత్యేకంగానూ, ఒక్కొక్కటిగానూ కనపడ్డాయి.

అందరూ స్త్రీలే. కాని, తనకేమిటి [illegible]? తనకర్థ[illegible] లేరు...

మృత్యుంజయశాస్త్రిగారికి రెండో దృశ్యంలోనే వేషం వుండటం చేతనూ, ఇంకా నాటకం ప్రారంభించటానికి ఎంతసేపవుతుందో ఎవరికీ నికరంగా తెలియకపోవడంచేతనూ, వొచ్చి రిజర్వ్‌లో వరదరాజుకి పక్కగా కరుణమూర్తితో సహా కూర్చున్నాడు.

ఆయన కరుణమూర్తితో సంభాషిస్తూ తనపక్కన కూర్చున్న దెవరో చూడలేదు మొదట.

హాల్లో ఈలల గోల ఎక్కువైంది. ప్రేక్షకులు విసిగిపోతున్నారు.

మృత్యుంజయ శాస్త్రిగారు, "ఇంకా తెనాలిబండి రాలేదట. ఆ తెనాలాయన రాలేదు...కృష్ణుడి వేషం ఇవ్వాళ ఇంకెవరిచేతన్నా వేయిస్తే పోతుంది...ఇదేనయ్యా వొచ్చిన తెగులు, ఓ గంటముందే రాకూడదూ? తెనాలేగా!" అంటూ పక్కకి తిరిగాడు, తన పక్కన కూచుందెవరా అన్నట్టు.

ఆయనకి రెండు నిమిషాలు అంతా అయోమయమైపోయింది. ఆ వరదరాజే! ఆ చినుగుగుడ్డల వరదరాజే! ఇప్పుడేమిటి, జమీందారులాగున్నాడు! నడమంత్రపు సిరేదన్నా వొచ్చిందేమో! లాటరీ ఛాన్సు తగిలిందేమో!...ఇప్పుడు తన వెనకటి అపజయాన్ని వెళ్లబోసుకున్నట్టు ఉండడం ఉచితంగాదు. మర్యాదగా పలకరిస్తే,... సంగతి సందర్భాలు తెలుస్తాయి... శాస్త్రిగారు, మెల్లిగా, "ఏమండి, నేను గుర్తున్నానూ?" అని పలకరించాడు, వరదరాజుని.

వరదరాజు నిదానంగా నోట్లో సిగరెట్టుతీసి, ఒకసారి పకపకా నవ్వాడు. అతని నవ్వు శాస్త్రిగారికి గుండెల్లో గుచ్చుకున్నట్టయింది. వరదరాజు, "ఎందుకు గుర్తులేదు! మీరు శాస్త్రిగారు గదూ! అప్పుడే మర్చిపోగలనా మిమ్మల్ని" అన్నాడు. అతనికీ లోపల, ఆ వెనకటి సన్నివేశాన్ని జ్ఞాపకం చెయ్యటం ఇష్టంలేదు.

కరుణమూర్తికి వరదరాజు కొత్త. అప్పటి తాహతుతోనే అతన్ని ఊహిస్తాడు గనక, శాస్త్రిగారికి, తనకీ వరదరాజుకీ ఉన్న పరిచయాన్ని అత డేమీ అనుమానించడన్న ధైర్యం వచ్చింది.

వరదరాజు, "లేవండి శాస్త్రిగారు, కాఫీ తాగివద్దాం. అబ్బబ్బ తల బద్దలైపోతోంది; ఎంతసేపటికీ ప్రారంభించరేం

నాటకం?" అంటూ లేచాడు. అతనితోబాటే శాస్త్రి, కరుణమూర్తిలేచారు. బ్రహ్మానందం లేవలేదు. అతని కీపరిచయాలూ అవీ చూస్తూవుంటే వరదరాజు అంటే, ఎవడో గొప్పవాడే ననిపిస్తూంది.

బైట చలికొట్టుతున్నది చల్లని చంద్రిక పడమటివేపున తెల్లగా ప్రకాశిస్తోంది.

శాస్త్రిగారు థియేటర్‌లో వున్న రెస్టారెంట్‌లోకి దారి దీశాడు. ముగ్గురూ కూచున్నారు. శాస్త్రిగారు కరుణమూర్తిని వరదరాజుకి పరిచయం చేస్తూ, "వీరు వూళ్లోకల్లా పెద్ద పల్లివర్లు. ఈతడవ మున్సిపల్ ఎలక్షన్‌కి కౌన్సిలర్‌గా నిలబడదామనుకుంటున్నారు. నాకు చిరకాల మిత్రులు" అన్నారు.

కరుణమూర్తి నవ్వుతూ వరదరాజుతో కరస్పర్శ చేశాడు ఈ సందర్భంలోనే వరదరాజు, "నాది, ఏదో చిన్న కలపవ్యాపారమండి. కాలవరోడ్డుమీద నాలుగో నెంబర్ ప్లాట్" అన్నాడు తన్ను తాను ఎరుకపరుచుకుంటూ.

శాస్త్రిగారికికూడా ఈ వివరం తెలిసివుండాలని అతని వుద్దేశం.

ముగ్గురూ సరదాగా కాఫీ తాగుతూ సంభాషణలోకి దిగారు. ముగ్గురు స్త్రీలోలురైన పెద్దమనుషుల సంభాషణ ఎన్ని ఇతర విషయాలమీదికి పోతేనేంగాక కాసేపటికల్లా అసలువిషయంలోకి రాకేం చేస్తుంది?

ముగ్గురూ రెస్టారెంటునుంచి బైటికివచ్చి వరండామూలనుల్చుని మాట్లాడుతున్నారు. కరుణమూర్తి "అయితే శాస్త్రిగారూ! ఈ వేళ ద్రౌపదివేసేస్టార్ కొత్తదిలాగున్నదే! ఎవరేమిటి?" అని ప్రశ్నించాడు.

శాస్త్రిగారు సిగరెట్టు దమ్ములాగుతూ, "ఎవరేమిటోయ్! ఆమెది బందరు. నే నిదివరకే ఎరుగుదున్నాను. బందరు సుబ్బరత్నం అని ఎరగవూ? వెనకవాడెవడో జమీందారు వుంచుకున్నాడు కొంతకాలం? లోగడ, కనకతార, రంగూన్‌రౌడీ నాటకాలలో వేషాలుగూడా వేస్తూండేది! ఆమెకూతురే. పాలికేళ్లుంటాయి... బాగా నేవుంటుంది" అన్నాడు.

కరుణమూర్తితోబాటు అంత ఆసక్తితోనూ వింటున్న వరదరాజు, "ఈమె ఎక్కడ వుంటుందేం?" అని అడిగాడు.

శాస్త్రిగారు అతనివేపు తిరిగి, "ప్రస్తుతం బందరులోనే వుంటున్నది...సొంతకొంపవుందిలే అక్కడ. కంఠంమాత్రం అంత బాగుండదు. అయితేఏం, వాక్శుద్ధి వుంది. ఏదైనా సినిమాఛాన్సు తగల్దా అని మాస్తోందిట. ఎవడున్నాడు చెప్పండి? దీన్ని తీసుకెళ్ళి ఆ అవస్థలన్నీ పడ్డానికి? అందుకని ఇట్లా నాటకాల్లో తిరుగుతూ వుంది" అన్నారు.

వరదరాజుకి ఇది అదను అని తోచింది. "అలా అనకండి, ఆమె కంఠకోరిక గావుంటే, ఆపాటిచేసేవాళ్ళే లేరా!" అన్నాడు. అతను సిగరెట్టు తాగుతూవుంటే వేలివుంగరపుఎర్రరాయి, సిగరెట్ నిప్పల్లే మెరుస్తోంది, దీపాల వెలుగులో.

శాస్త్రిగారికి ఈమాటల్లో "నేను" లేనూ? అన్న ధ్వని అర్థమైంది. "లేకేమండి! దివ్యంగా వున్నారు. మాటవరసకి, మీరే వున్నారు! లేదు, మన పబ్లిషరున్నాడు! ఏమిటో!" అన్నాడాయన.

కరుణమూర్తి నవ్వాడు. "మీరు వున్నారుగా! ఆ కాస్త సాయం మీరు చెయ్యలేరా ఏమిటి! తల్చుకుంటేనూ!" అన్నాడు అతను.

వరదరాజు, "అవును!" అన్నాడు నిదానంగా.

శాస్త్రిగారు విరక్తిగా, "ఇంకా మనకెందుకోయ్ ఆ వేషాలు! ఆ కాలం వెళ్ళిపోయింది. ఏమైనా ఇక మీబోటి యువకులే ముందడుగు వెయ్యాలి!" అన్నాడు.

మిగతా ఇద్దరూ నవ్వారు. "ఆమెని ఎప్పుడు పరిచయం చేస్తారు మాకు?" అని ప్రశ్నించాడు కరుణమూర్తి.

"ఇప్పుడే. గ్రీన్ రూంలోనో, లేకపోతే ఆ బుకింగ్ రూం పక్కగదిలోనో వుంటుంది పదండి. పరిచయం చేస్తాను. మన కడ్డమేమిటోయ్ ఇక్కడ!" అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

"దుర్యోధనుడాయెను! అందులోను ఇది వస్త్రాపహరణం నాటకమాయె" అంటూ కరుణమూర్తి ఆయ న్ననుసరించాడు. వరదరాజు వాళ్ళిద్దరి పక్కనే హుందాగా బూట్లు టకటక లాడిస్తూ నడిచివెళ్ళాడు, ఈ తార ఎలావుంటుందో అని వూహిస్తూ.

38

రంగయ్యగారికి మతి స్థిరం కొంచెం కొంచెం చెదురుతూంది. కళ్లు అసలే కనపడటంలేదు. సర్వవేళలా ఆయనకి భాగవతంగొడవే. భాగవతం పూర్తిఅవదని ఆయనకి బాగా తెలుసు. అయితే ఆసంగతి తల్చుకోటం ఆయన కిష్టంలేదు. జయ ఎప్పటికైనా వొచ్చి దాన్ని పూర్తిచేస్తుందనీ, భాగవతం అచ్చయి పది మందిలోనూ పడుతుందనీ ఊహిస్తూవుంటా డాయన. పైకేమీ అనకపోయినా, లోలోపల ఏదో గొణుక్కుంటూ వుంటాడు. భార్యసాయంలేందే ఇప్పుడేమీ చెయ్యలేనిస్థితికి వచ్చేశాడు.

సదానందానికి తండ్రితో మాట్లాడ్డానికి ఇప్పటికీ భయమే. అతను ఏదడిగినా తల్లి నే. "అమ్మా! నాన్న ఎందుకే అలా దిగులు పడుతున్నారు? అన్నీ తెలుసుండికూడా, అలా అయిపోతే ఎట్లా" అంటాడు.

తల్లి కళ్లనీళ్లతో, "నారాత నాయనా! రాత" అంటుంది. ఇంకేమంటుంది?

సదానందం డాక్టర్‌తో ఈ విషయంకూడా చెప్పాడు. డాక్టర్ "ఏమని గొణుగుతుంటాడో ఎప్పుడైనా ఆలకించావూ?" అని ప్రశ్నించాడు.

"భాగవతం, భాగవతం! అంటాడు ఎప్పుడూ. లేదా అమ్మాయి, రాఅమ్మా! రాద్దువుగాని! అంటాడు. ఆయన అవన్నీ ఎప్పుడూ ఊహిస్తూ ఉంటాడండి. ఎంతకీ సంతృప్తి కలగటంలేదు. అదేధోరణిలో పడిపోయినాడు బొత్తిగా." అంటాడు సదానందం.

విషాదపూర్వకమైన డాక్టర్ చిరునవ్వు అతనికి సమాధానమిస్తుంది. "నేను మెంటల్ స్పెషలిస్టునే. ఐతేయేం? ఆయన మనోవైకల్యానికి గల కారణాన్ని పోగొట్టేశక్తి నాకు లేదు చూడు! ఇంక ఎలా నయమౌతుంది? ఆయనపరిస్థితిని మార్చగల తాహతు మందులకీ వైద్యానికీ ఉంటుందన్న నమ్మకం నీకుందా?" అని ప్రశ్నించాడు డాక్టర్.

సదానందం డాక్టర్ ముఖంలోకి నీరసంగాచూస్తూ, "కర్మసిద్ధాంతమే శరణ్యమంటారా!" అని ప్రశ్నించాడు మళ్లీ. డాక్టర్ తిరిగి నవ్వాడు. అదే సమాధానం.

దీపంపార్టీ అభిమానిగా సదానందాన్ని ఎడిటర్ గారు గుర్తించారు. అక్కణ్ణించీ కొంచెం పలుకుబడి పెరిగింది సదానందానికి. సదానందం ఆఫీసుకు వెళ్ళటం ఆలస్యం ఎడిటర్ గారు రాజకీయ చర్చ ప్రారంభిస్తాడు. సదానందం దేనికీ సమాధానం చెప్పడు. అన్నిటికీ ఊకొట్టడమే.

సదానందానికీ వ్యవహారమంతా ఏదో ఒకవృత్తిలాగా కన్పిస్తోంది. బొమ్మలు రాయటం శ్యామలతో సంభాషణా అతనికి మనోహరమైన అనుభూతినిస్తున్నాయి. ఇప్పుడు శ్యామల 'ప్రసన్న'కి చందాదారుగూడా.

ఇళ్ళు దగ్గరకావటంతో వాళ్ళిద్దరూ తరుచు కలుసుకోటం సంభవిస్తోంది. శ్యామలకి సదానందం చిత్రాలంటే ఇష్టమేకాదు; శాంతమైన అతనివైఖరి నెంతో గౌరవిస్తుంది. అతని ఆర్థికదుస్థితికి జాలిపడుతుంది. అతనికి ఎంతో సాయంచెయ్యాలని ఊహిస్తుంది. సాధ్యంకాదు. ఈగౌరవం, ఏపరిణామం పొందుతున్నదో, దాన్ని సదానందం ఎలా స్వీకరిస్తున్నాడో ఆమె ఊహించడంలేదు.

చలికాలపు సాయంకాలాలు అందంగా వుంటాయి. పశ్చిమాన పొద్దుకుంకుతోంది. విజయవాడఅంతా బంగారు పూతపూసినట్టు మెరుస్తోంది. సత్యనారాయణపురంపక్కగా పోయే మీటర్ గేజ్ రైలుదారి పక్కగా ప్రశాంతంగా ఆలోచిస్తూ, దూరంగా కనిపిస్తున్న కొండలవంక చూస్తూ శ్యామల, "మీరువేసే చిత్రాల్లోని లోతైన అనుభూతులు నన్ను ఏదో విషాదంలో ముంచుతాయండి" అంది.

సదానందం, "ఆపత్రికలో కార్టూనుల సంగతా?" అని ప్రశ్నించాడు.

శ్యామల, "ఎబ్బే! వాటివంక నేనసలు చూడనండి. మీరు ఆ వ్యాసాలకింద వేస్తూంటారే చిన్న చిన్న బొమ్మలు! వాటిసంగతి!" అంది ఆమె. నిజమే. స్థానికరాజకీయాల కార్టూను బొమ్మలు ద్వేషాన్ని, కక్షల్ని రెచ్చగొట్టేట్టుంటాయి. వాటిల్లో అనుభూతులకు అవకాశం లేదు. పైగా, అవి ఎలా వుండాల్సింది నిర్ణయించవల్సింది ఎడిటర్ గారు. మధ్య చిత్రకారుడి కేమిటి బాధ్యత?

"అవా! అవి, ఏదో పిచ్చివ్యూహాలకి ప్రతిబింబాలండి. వాటిని ప్రచురించటానికి ఎడిటర్ గారు మొదట జంకేరు. కాని—వాటికేవో రాజకీయకారణాలు అంటగట్టి తర్వాత వేశాడు"

శ్యామల ఆశ్చర్యపడ్డది. "ఎవరి కారణాలు వాళ్ళకివుంటాయి!" అంది.

సదానందం, "అది పోనియ్యండి. ఆ రాజకీయాలంటే నే నాకు మంట. వా ళ్ళెంగుకండి, లోకంలో ఎవర్ని నమ్మరు? ఒకొక్కప్పుడు వాళ్ళనే వాళ్ళు నమ్మలేరండి. మళ్ళీ 'ఆదర్శాలు' కలవరిస్తూంటారు ఎప్పుడూ?" అన్నాడు.

శ్యామల నవ్వింది. నీలిమాకాశం తూర్పున నల్లబడుతూంది. శ్యామల మొహంమీది చిరునవ్వుకి ముగ్ధుడై సదానందం ఆమెని ఓరగంట చూస్తూ, "నాకు కార్టూను వేయడము వృత్తి. అది డబ్బు వొచ్చే మార్గం మాత్రమే. కాని నేను సొంతాన వేసే బొమ్మలకి ఎటువంటి కట్టుదిట్టాలూ లేవు గదండి. అందుకనే అవి నా అభిరుచికి ప్రతిబింబాలుగా వుంటాయి" అన్నాడు.

ఇద్దరూ శ్యామల ఇంటిని సమీపిస్తున్నారు. తూర్పున ఆకాశపు చీకటి నీలవర్ణంమధ్య మెరిసే తిలకంలా పెద్ద నక్షత్రం మెరుస్తోంది. అటు పడమర దేనాలయ గోపురం నల్లగా, కనిపిస్తోంది.

సదానందం అప్పుడే వెలిగిన ఎలక్ట్రిక్ దీపాలవరసల కింగుగా నడుస్తూ, "ఒకొర్నొకరు గౌరవించుతూ ప్రేమిస్తూ..." అన బోతూ ఆగిపోయినాడు. శ్యామల అతన్ని తిరిగిచూసింది. ఆమె కళ్ళల్లో సిగ్గు కనపడింది. ఆమె రెండు నిమిషాలాగి, "గౌరవం— ప్రేమ ఎడంగా వుంటాయండి. ప్రేమించటానికి దేనితోనూ నిమిత్తం లేదు!" అన్నది.

సదానందానికి ఏమనాలో తోచలేదు. అతనికి ఆలోచనలు గందరగోళంగా వస్తున్నాయి. శ్యామల అంతస్తుకి తనూ పెరిగితే గాని—ఆమె ప్రేమని ధైర్యంగా తను అర్థించటానికి వీల్లేదు... దాని కేదైనా మార్గం ఆలోచించాలి....ఆర్థికంగా ఆమె అంతస్తుకి తను రావటం కల్ల...

ఇద్దరూ శ్యామల ఇంటిదగ్గిర విడిపోయినారు.

39

అమరావతి వెళ్ళిన మూడునాలుగు రోజులకల్లా త్రయంబకరావు ఒక ఉపాయం ఆలోచించాడు. రంగయ్యగా రివ్వవలసిన బాకీ తన తండ్రికి ముట్టితేగాని తన భార్యకి శాంతి చిక్కదు.

అమ్మా నాన్నా ఊరుకోరు. ఎలాగైనా ఆ పైకం సర్దెయ్యాలి. ఒకసారి తను విజయవాడ పోయివస్తే, అక్కడ సంగతి సందర్భాలూ తెలుస్తాయి. తరవాత నిదానంగా ఆలోచించుకోవచ్చు..

ఆ ప్లాను ప్రకారం అతను భార్యతో చెప్పి, అమ్మమ్మని ఒప్పించి తిరిగి తెల్లారి వొస్తానని బయల్దేరాడు అమరావతినుండి. ఫలానా చోటికని మాత్రం చెప్పలేదు.

అతను సరాసరి లాంచీ ఎక్కి విజయవాడ దిగాడు. అప్పుడు మధ్యాహ్నం ఒంటిగంట అవుతోంది. కృష్ణనీళ్లు నిర్మలంగా నీలంగా వున్నాయి. అతను ఊళ్ళోకొచ్చి సిటిబస్ ఎక్కి గవర్నర్ పేట దిగి, రంగయ్యగారుఉన్న పెనక ఇంటికి వెళ్ళి ఆరా తీశాడు. వాళ్లు సత్యనారాయణపురం చేరారని తెలిసింది. సరాసరి సత్యనారాయణపురం వచ్చాడు. గంట వెతికితేగాని రంగయ్యగారి పెంకుటిల్లు దొరికింది గాదు.

అకస్మాత్తుగా అల్లుడు రావడంతో వరలక్ష్మమ్మగారు కంగారుపడి దిగులుపడుతూ అల్లుడికి కాళ్ళు కడుక్కోడానికి నీళ్ళిచ్చి "ఏం సంగతి నాయనా! అందరూ కులాసా! జయ కులాసాగా తిరుగుతోందా?" అని అడిగింది.

అల్లుడు మామగారి పరిస్థితిని బాగా అర్థంచేసుకోగలిగాడు. ఆయన అల్లుణ్ణి పలకరించనే లేదు. తన లోకంలో తానున్నాడు, వాలుకుర్చీలో పడుకుని.

అత్తగారే సంక్షిప్తంగా తమ స్థితిని తెలియపరిచింది. భర్త అంధత్వాన్ని మనోవైకల్యాన్నిగురించికూడా తెలియజేసింది. "నాయనా, ఎలాగైనా ఆ పైకం సర్దేయాలని అబ్బాయికూడా శతవిధాల ప్రయత్నిస్తున్నాడు. కాని ఏది! ఎందుకూ చాలని సంపాదనయ్యె" అంది ఆమె బాధగా.

అల్లుడు ఆమెని ఓదార్చాడు. "ఆ దిగులేం పడకండి మీరు. మీరిచ్చే గడవాలన్నదేమీ లేదు నాన్నకి. ఆయనది నియోగ్యగప్రపంతం! లేనిది ఏంవో త్తితేమాత్రం ఎక్కణ్ణించి తెస్తారేం? నాకన్నీ తెలుసులెండి...ఇంక మీరు ఆ పైకంగురించి బెంగపెట్టుకోకండి. ఆ సంగతేదో నే చూస్తాను నా కాపురము సుఖం నాకుగాక ఇంకెవరికి? అత్తయ్యగారూ! కష్టాలు ఎల్లకాలం కాపురముంటాయా! విచారించకండి!..మీఅమ్మాయికి ఆ జబ్బు చాలావరకు నయమైంది. సరే, మాటల్లో మర్చిపోయినాను, బావ ఏడీ?"

అల్లుడి సమాధానంతో అతని సహృదయత అత్తగారికి అర్థమైంది. ఆమె మనస్సులో పెద్దభారం తొలగినట్టయింది. మిగతా వాళ్లెట్లా వుంటే ఏం? అల్లుడూ కూతురూ మనసు కలిసిపోయినాక. అనుకుందామె.

"ఒస్తాడు నాయనా! రోజూ ఆస్పత్రినుంచి రావటానికి ఇదే వేళ అవుతుంది" అంది. "మాశావూ! లే, లే. భోంచేద్దువు గాని, ఎప్పుడు భోంచేసేవో ఏమో" అంది.

త్రయంబకరావు, "ఇప్పుడేం వొద్దండి. సాయంత్రం— వుంటాలెండి..." అని సర్దేశాడు.

"అమ్మాయిని గూడా తీసుకురాకపోయినావా?"

"ఇంకో నెలకి వొస్తాంలెండి. ఇంకా చాలా వ్యవహారాలున్నాయి అక్కడ. అవన్నీ పరిష్కరించాక గాని ఇద్దరం కలిసి ఇక్కడికి రావటానికి వీల్లేదు."

బుద్ధావతారం, తండ్రి గీసిన గీటు దాటని సుపుత్రుడు అనుకొన్న అల్లుడు, ఇలా మారిపోయి కనపడేసరికి వరలక్ష్మమ్మగారికి ఎంతో సంతోషం వేసింది. ఆమె భర్తదగ్గరకి పోయి చెప్పింది, రెండుసార్లు, అల్లుడు వొచ్చాడు అని. రంగయ్యగారు, తన ఊహాపథంనించి ఓ మెట్టు కిందికి దిగి, ఆమె మాటల్ని అర్థం చేసుకున్నాడు స్వల్పంగా. కాని ఇది ఒకటి రెండు నిమిషాలు మాత్రమే. ఈలోగా అల్లుడు ఆయనదగ్గిరకొచ్చి, "నేనండి త్రయంబకరావును" అన్నాడు.

అయితే ఏం? రంగయ్యగారు ఒకసారి శూన్యంలోకి చూసి వూరుకున్నాడు.

త్రయంబకరావు అరగంట సదానందంకోసం చూసి తర్వాత వెళ్ళిపోయినాడు.

అమరావతి చేరగానే ఆరాత్రి త్రయంబకరావు మెల్లిగా అమ్మమ్మతో కులాసాకబుర్లు ప్రారంభించాడు. అతని మనస్సులో ఒకఅభిప్రాయం వున్నది; దాన్ని ఎలాబయటపెట్టటమా అని ఆలోచిస్తూ సంభాషణ ప్రారంభించాడు.

అమ్మమ్మ గూడా అమ్మలాంటిదే గాని, మనవడంటే ప్రాణం ఆమెకి. తన వంశాని కితడొక్కడేగా! ఆస్తి అంతా పుచ్చుకుని తలకొరివి పెట్టేది వీడేనాయె!

"అమ్మమ్మా! నువ్వు కూడా తెనాలొచ్చి అక్కడే వుండి పోరాదుటే" అన్నాడు మనవడు.

"ఎందుకు నాయనా! ఇక్కడవుండి ఏదో కృష్ణా రామా అనుకుంటూ కృష్ణలో స్నానం చేస్తూ ఇట్లా పడివుంటూరా! ఏదో కల కాలం బతికుంటబోయినానా ఏమిటి?" అంది ముసలమ్మ. ఆమెకి ఇంకో రెండేళ్ళకి డెబ్భై నిండుతాయి. అయినా ఇంకా దృఢంగానే వుంది. రోజూ కృష్ణస్నానం చేసి, అమరేశ్వరాలయంలో శివదర్శనం చేసుకుని గాని భోంచెయ్యదు.

"ఈ ముసలితనంలో ఒంటరిగా వండుకుతినలేవని చెబుతున్నా అమ్మమ్మా!" అన్నాడు మనవడు. పెంకుటింటి వరండాలో మసకగా వెలుగుతున్న దీపంబుడ్డి పొగమూగుతోంది.

అమ్మమ్మ, "సరే నాయనా, నా గొడవకేంగాని, నిన్న ఎక్కడికి వెళ్ళావు? చెప్పావుగావు!" అంది.

"ఆ! ఏమీ లేదు. గుంటూరువెళ్ళి ఓ సైకిలూ ఓ రిస్టువాచీ బేరంచేసి వచ్చాను. అంతా ఐదొందలవుతుందిలే... కాని పైకం ఏదీ! కొనకుండా వొచ్చేశాను" అన్నాడు నమ్రతగా, నంగిగా.

అమ్మమ్మ "అదేమిటిరా! గడియారం అంత ధరా!" అంది. సైకిలు ధర అంత వుండటం సమంజసమేనని తోచింది ఆమెకి.

"అదేం సామాన్యపు గడియారం అనుకున్నావా! ఊరికే చేతికి కట్టుకుంటే చాలు, ఆడుతుంది అమ్మమ్మా! కీ ఇవ్వనక్కర లేదు!" అన్నాడు.

అమ్మమ్మ ఒక క్షణం ఆలోచించింది. "మరి ఇదివరకున్న గడియారం ఏం చేశావు?" అంది.

"ఉందిలేవే. నీదంతా ప్లీడరు ప్రశ్నలు. నేను నిన్నేం అడగటం లేదులే. నాన్న ఇస్తే కొనుక్కుంటా. లేకపోతే లేదు!" అన్నాడు మనవడు గొణుగుడుగా.

"నేనే ఇస్తాలేరా! పొద్దున్నే తీసుకెళ్ళువుగాని! అప్పుడే అలిగావేంరా! నా తండ్రీ" అంది ముసలమ్మ, మసక చూపుకి సరిగ్గా కనపడని మనవడి విశాలమైన వీపు నిమురుతూ తృప్తిగా.

మనవడి మొహం వికసించింది.

40

వరదరాజు పచ్చమేడ గది కాపరం ఇంకా వొదిలిపెట్టలేదు. ఒదిలెయ్యాలని అతనికి అనిపించటంలేదుగూడా, చిన్నా-అతనికి అంత ఆప్తుడైపోయినాడు. వరదరాజును ఒక్కరోజు చూడకపోతే ఆ కుర్రాడు గిలగిల్లాడుతాడు. వరదరాజుకీ ఏమీ తోచదు. అతను కలప అడితీలో ఉండే నాలుగు గంటలసేపు మినహాయిస్తే ఇంక రోజంతా ఈ గదిలోనే గడుపుతున్నాడు.

మధ్యాహ్నం వరదరాజు గదిలోఅడుగు పెట్టేసరికి కుర్రాడు గడపలో కూర్చునివుంటాడు, చిన్న గడ్డంకింద చేతులానించి అటూ ఇటూ చూస్తూ. చలికాలపు మధ్యాహ్నపు ఎండ గడపకి ఎడం వేపున బాదంచెట్టు ఆకుల్లోంచి కుర్రాడి లేబుగ్గలమీదా, రేగిన నల్లని జుట్టుమీదా పడి ధగధగలాడుతోంది.

వరదరాజు రిక్షాదిగి ఈలవేస్తూ "చిన్నా! నిద్రపోలే?" అంటూ లోపలికొచ్చాడు.

కుర్రాడు లేచి నిల్చుని "మామా! కాయి!" అని అరుస్తూ, అతని చేతివేలు పుచ్చుకుని లోపలికెళ్ళాడు. వరదరాజు తను తెచ్చిన ఆపిల్ కుర్రాడికిస్తూ, "చిన్నా! బువ్వతిన్నా?" అంటూ చిరిచాపమీద కూర్చున్నాడు.

"తినా! తినా! పప్పా!" అంటూ కుర్రాడు ఆపిల్ పండు కొరుక్కు తింటున్నాడు. మధ్య మధ్య తింటంమాని వరదరాజు వంక చూసి నవ్వుతున్నాడు.

వరదరాజుకి ఆ కుర్రాడి చలాకీతనానికీ, ముద్దొచ్చే వర్చస్సుకీ ఎంతో ఆశ్చర్యం వేస్తున్నది. "చిన్నా! నాతో వచ్చేస్తావా మా యింటికి?" అని అడిగాడు, కుర్రాణ్ని దగ్గిరకి లాక్కుని వొళ్లో కూర్చోబెట్టుకుంటూ. "ఊహూం! ఆశే" అని తల అడ్డంగా వూపుతూ నాలిక బైటికిపెట్టి వెక్కిరించాడు చిన్నా. వరదరాజుకి నవ్వొచ్చింది. "అట్లా వెక్కిరించావా? తంతా!" అన్నాడు కుర్రాడివేపు చూపుడువేలు చూపిస్తూ.

కుర్రాడు గభీమని వరదరాజు మీసం పట్టుకుని ఊపి, "తంతా! తంతా!" అన్నాడు.

వరదరాజు కుర్రాణ్ణి అమాంతం ఎత్తుకుని ముద్దాడాడు. ఇంకా పైకెత్తి "రాడీ! అన్నీ రాడీవేషాలే! వరదరాజంటే

ఎందరో భయపడతారు! నువ్వు లెక్క చెయ్యవేంరా! ఎంత ధైర్యంరా నీకు!!" అన్నాడు కోపం నటిస్తూ.

కుర్రాడు తిరిగి తన బుల్లి వేలు ముక్కుమీద పెట్టుకుని, "తంతా! తంతా!" అంటున్నాడు.

వరదరాజుకి కుర్రాడితోటి ఈ ఆటలమధ్య ఒక సంగతి జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఇవ్వాళ ఓ ముఖ్యవిషయం మాట్లాడ్డానికి శాస్త్రి వొస్తానన్నాడు. అతనికి ఎంత చీదరగావున్నా, ఎంత చిరాకుగావున్నా, డబ్బుతో గూడిన ఇలాంటిస్నేహాలూ, అత్యవసర వ్యవహారాలూ తప్పటంలేదు. వాటిని అతను వొదిలించుకోవాలన్నా వొదిలించుకో లేకండావున్నాడు. తనదగ్గర డబ్బు కరిగిపోతేగాని తనకి విశ్రాంతీ, స్వేచ్ఛా లభించవేమోనని విచిత్రమైనభావం ఒకటి రానురాను అతనికి ఏర్పడిపోతోంది.

అక్కడ ఆడిటీలో బ్రహ్మానందం అదేవేళటప్పుడు లెక్కలు రాస్తూ, బేరాలిస్తూ, వ్యాపారంలో మునిగి వున్నాడు. ఇప్పటి కప్పుడే ఆడిటీలో బేరాలు బాగా హెచ్చాయి. ప్రొప్రయిటర్ ఎటువంటివాడో అతనికి ఇంకా పూర్తిగా అవగాహన కాక పోయినా, గుబారామనిషి అని నిర్లక్ష్యస్వభావం కలవాడనీ ఊహించుకున్నాడతను. ఈ నాలుగు నెలల్లో ఆడిటీలాభాలు ఐదారువేలు కన్పిస్తున్నాయి. తను జీతంగాక రెండొందలు అధికం వాడుకున్నాడు. ఈసంగతి ప్రొప్రయిటర్కి చెబుదామనుకుంటే నెలనించీ పడటంలేదు. ఇంతవరకూ వరదరాజు లెఖ్ఖలైనా చూడ లేదు...తన అవసరంకొద్దీ డబ్బు వాడుకున్నాడు; కోప్పతాడేమో చివరికి?...ఇవ్వాళ చెప్పెయ్యాలి...

బ్రహ్మానందం, ఆలోచనల్లో వుండగానే ఏడుకొండలు ఆడిటీలోకి వొచ్చి సర్వస్వతంత్రంగా అతనిపక్కనే కూర్చున్నాడు.

"ఏంకావాలి మీకు?" అని మర్యాదగా పలకరించాడు బ్రహ్మానందం అతన్ని.

"మీ ప్రొప్రయిటర్ ఏడీ? నాకో రెండొందలు కావాలి. పీకమీది కొచ్చింది" అన్నాడు ఏడుకొండలు చాలా చనువుగా; తాను మాట్లాడుతున్నది గుమాస్తాతోనన్న సంశయమున్నా లేకండా.

బ్రహ్మానందం, వీడెవడు! ప్రొప్రయిటర్కీ వీడికీ ఏంసంబంధం? అని ఆలోచిస్తున్నాడు. ఏడుకొండలు టేడికావన్

పొయ్యి మసి — మరకలతో నిండిన నల్లని చొక్కా లాగూ వేసుకుని వున్నాడు.

"వారు లేరు! ఇప్పుడే వస్తారు కూర్చోండి. వచ్చాక, వారు చెబితే... ఇస్తాను" అన్నాడు నుసూస్తా నమ్రతగానే

"ఏందిరా నువ్వు!..." అని ఇంకేదో అనబోయి ఏడుకొండలు మళ్లీ సర్దుకున్నాడు. ఇది అడితీ అని, ఇక్కడ తను జాగ్రత్తగా మాట్లాడాలని అతనికి గుర్తొచ్చింది.

ఇదేసమయాన వరదరాజు అడితీముందు సుబ్రబ్యంకి దిగి, లోపల తనగదిలోకి వెళ్తూ ఏడుకొండల్ని చూసి ఒకనిముషం ఆగాడు; "ఏం? ఇట్లా వొచ్చావు! లోపలికి రా, మాట్లాడదాం" అని హుందాగా అనేసి, చకచక నడిచి గదిలోకి వెళ్ళాడు.

ఏడుకొండలు పిల్లిలా అతన్ని అనుసరించాడు.

వరదరాజు కుషన్‌కుర్చీలో కూర్చుని, కాళ్లు టేబిల్ మీద పెట్టి సిగరెట్ వెలిగించి "కూచోరా అబ్బా!" అన్నాడు ఏడుకొండలికి ఓకుర్చీ చూపిస్తూ. ఏడుకొండలు కొంచెం జంకుతూ గదినంతా కలయచూస్తూ, కుర్చీలో అనీ అననట్టు కూర్చున్నాడు.

"ఏందిరా, కొత్తగా తిరనాళ్లకొచ్చినోడిల్లే చూస్తున్నావు?" అంటూ నవ్వాడు వరదరాజు. ఒకగుక్క పొగపీల్చి, జేబులోనించి గోల్డ్‌ఫ్లేక్ పాకెట్ తీసి ఏడుకొండలకిచ్చి "వేళకాని వేళొచ్చావేం? ఏంపని?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఏడుకొండలు "నువ్వేమో ఈడ కులాసాగా పొగలాగుతా కూచున్నావు! ఆడ నాప్రాణం అల్లాడిపోతంది! ఏందిరా! అది టేకొట్టంట్రా? సర్వనాశనం అయిపోతేనూ!" అన్నాడు, తానూ సిగరెట్టు వెలిగించి.

"అయితే ఏందంటా? ఏం మునిగిపోయింది? పైకం కావాలంట్రా? అదేనా నీ ఏడుపు?" అని ఎదురు ప్రశ్నించాడు వరదరాజు.

"వారంనాడు రూంకాడ ఇచ్చావే పైకం, అది నిన్నటిదాకా సరిపోయిందిరా! మళ్లీ ఇయ్యాల్టికి అన్నీ ఖాళీ! రోజూ పాతికమంది పడితింటావుంటే ఏం మిగులుద్దిరా బూడిద!" అన్నాడు ఏడుకొండలు. టేకొట్టు నష్టంలో నడుస్తుండడం అతనికి బాధగా వుంది; కాని చేసేదిలేదు. అందువల్ల టేకొట్టు తీసెయ్యటానికీ వీలు లేకండావుంది. డబ్బులేమో వరదరాజు ఇస్తూనే వున్నాడు...

వరదరాజు, "ఒరే వుండరా! నీకేం కష్టంరా! నేనిస్తున్నాగా డబ్బులు! తిననీ వాళ్ళని! అంతే! ఇంకేమీ మాట్లాడకు!" అని, "ఏమండోయ్ పంతులు గారూ!" అని బ్రహ్మానందాన్ని కేకేశాడు.

బ్రహ్మానందం చేతిలో రాస్తూరాస్తూన్న పుస్తకంతో సహా వొచ్చాడు. అతను వొచ్చి ఎదురుగా నిలబడగానే, "పంతులు గారూ! ఈయనకి వారానికి రెండొందలివ్వండి!—" అని ఆజ్ఞాపించి, "ఏడుకొండలూ, వెళ్ళవోయ్!...వారం వారం తీసుకెళ్ళు!" అన్నాడు. తను ఇద్దరి సంబంధమూ గుమాస్తాకి తెలియటం అతని కిష్టంలేదు. ఏడుకొండలు లేచి వెళ్ళాడు.

పది నిమిషాలతర్వాత బ్రహ్మానందం, జమాఖర్చుల పుస్తకం పట్టుకుని గదిలోకొచ్చాడు. తాను డబ్బులు ఎక్కువ వాడుకున్న పరిస్థితినీ, అవసరాన్నీ సావుకారుకి నచ్చచెప్పాలని, అప్పటికి పదిసార్లు లోలోపల రిహార్సలు వేసుకున్న మాటల్ని పైకనటానికి ధైర్యాన్ని కూడదీసుకుంటూ గొంతు సవరించుకున్నాడతను.

"ఏమిటండీ పంతులు గారూ! ఏమిటి విశేషం!" అని ప్రశ్నించాడు వరదరాజు.

బ్రహ్మానందం మెల్లిగా ప్రారంభించాడు. "మీరు కోప్పడకండా వుంటే—" అని అన్నాడు; పైన మాట పెగలటంలేదు. వరదరాజు నవ్వుతూ, "చెప్పండి, ఫరవాలేదు" అన్నాడు నవ్వుతూ.

"పోయిన నెల మా నాన్న గారికి జ్వరం తగిలింది; డాక్టర్ కి-మందులకీ అవసరమై రెండొందల రూపాయలు మిమ్మల్నడగకుండా వాడుకున్నానండి...లెఖ్ఖ రాసివుంచాను......" అన్నాడు వరదరాజువంక చూడకుండా, నేలచూపులు చూస్తూ.

వరదరాజు గుమాస్తా బాధ గమనిస్తున్నాడు. అతనికి నవ్వొస్తున్నది. "పోనీండి! వాడుకుంటే వాడుకున్నారు ... నన్నడిగితే కాదంటానా? ... భయపడకండి! ఇప్పుడిచ్చే జీతం సరిపోవటం లేదా? చెప్పండి!" అన్నాడు. జీతం చాలక ఏమైనా బాధ పడుతున్నాడేమో, గుమాస్తా?...నమ్మకస్తుడు...పాపం! అతను లేకపోతే ఈ వ్యాపారంలో తనకేం తెలుసు?

బ్రహ్మానందానికి ఆశ్చర్యం ఆనందం వొక్కసారి కలిగాయి. పెట్టేచివాట్లు నాలుగూ తిని, సరిపెట్టుకుందా మనుకుంటూంటే

జీతం చాలదా! అని అడుగుతున్నాడే ఈయన! చాలా మంచి వాడులా వున్నాడు...ఇలా ఆలోచిస్తూ ఏమీ అనలేక నిలబడ్డా డతను.

వరదరాజే కలిగించుకున్నాడు. "ఇంకో పాతికరూపాయలు ఈనెలనించి ఎక్కువ తీసుకోండి. మీరు వాడుకున్న రెండొందలూ తిరిగి ఇవ్వక్కర్లేదు. వ్యాపారంమాత్రం జాగ్రత్తగా చూసుకోండి" అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం కృతజ్ఞతచెప్పి నుల్చున్నాడు. ఏమిటి అదృష్టం తనకి! ఈ రెండొందలబాకీ తీర్చేదెట్లాగని నెలనించీ సతమత మాతూ న్నాడు. ఆసమస్య చిటికెలో పరిష్కారమైపోయింది...

వరదరాజు "వెళ్ళండి పంతులుగారూ స్టేషన్‌కెళ్ళి వాగిన్లు వొచ్చాయేమో కనుక్కురండి......పంతులుగారూ, అక్కడ ఎవరన్నా వుంటే ఫ్లాస్కులో కాఫీ తెప్పించండి" అన్నాడు.

బ్రహ్మానందం వెళ్ళిపోయినాడు.

మరొక ఐదునిమిషాలకి అడితీ బైట కరుణమూర్తి కారుఆగింది. అందులోంచి కరుణమూర్తీ, అతని స్నేహితుడు రమేశం, శాస్త్రి గారూ ముగ్గురూ దిగారు.

కారుచప్పుడు వినికూడా వరదరాజు లేచి బైటికి పోలేదు. అలాగే కూచున్నాడు గొలుసు వరసన సిగరెట్లుతగలేస్తూ. ఇంతలో బ్రహ్మానందంపంపిన కుర్రాడు ఫ్లాస్కులో కాఫీ తెచ్చాడు.

ముగ్గురు అతిథులూ లోపలికి వచ్చారు. వరదరాజు కాఫీ తాగుతూ, "కూర్చోండి" అని సంజ్ఞచేశాడు శాస్త్రిగారికి. ముగ్గురూ కూర్చున్నారు.

"ఏమండి వరదరాజుగారు! నిన్న క్లబ్‌కి వస్తానన్నారు! రానేరాలేదు! చూసిచూసి కళ్లు కాయలుకాశాయి!" అని ప్రశ్నిం చాడు శాస్త్రిగారు.

వరదరాజు నిన్న క్లబ్‌కి వస్తానని మాట ఇచ్చాడుగాని సాయంత్రం అయ్యేప్పటికల్లా మొగల్రాజపురంలో తన కత్యంత ప్రియమైన మండపందగ్గిరికి వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. మనశ్శాంతి కదే మంచిప్రదేశంగావుంది అతనివరకూ...

వరదరాజు అందర్నీ ఒకసారి చూసి నవ్వాడు. "వేరే పని వుండి వెళ్ళానండి..." అన్నాడు. "మరి...శాస్త్రిగారూ! నేను నిన్న చెప్పానే ఇంటిసంగతి కనుక్కున్నారా?" అని ప్రశ్నిం

చాడు. కరుణమూర్తి మధ్యలో కలిగించుకుని "శాస్త్రిగారు నిన్న నాతో కూడా అన్నారు, మీకు ఒక ఇల్లు కావాలన్నారని. ఊళ్లో శివాలయం వీధి చివర ఒక మేడ అమ్మకానికొచ్చింది...అది వీరిదే..." అని రమేశం వేపు చూపించి, "మీకు నచ్చితే పైమాటలు తరవాత మాట్లాడుకోవచ్చు. ఈలోగా మీకు ఇల్లు కావాలంటే, ఆ మేడలో వుంటూవుండండి అభ్యంతరం లేదు. మనవాడే" అన్నాడు స్నేహపూర్వకమైన స్వరంతో.

శాస్త్రిగారు "నిజమేనండి. ఇల్లు నేను చూశాగా. ధృఢమైన ఇల్లు. గెంపతిస్సుల మేడ. దక్షిణగాలి పెల్లురూ వస్తుంది. అంతా సిమెంటు కాంక్రీటుపని. చాలా గట్టికొంప" అన్నాడు.

వరదరాజు శ్రద్ధగా వింటున్నట్టే కనిపించాడు. నాటకంలో నాయిక వేషం వేసిన కనకవల్లిని ఎంతతొందరలో అయితే అంత తొందరలో పెంకుటింటినుంచి మార్చెయ్యాలని అతనికి మనస్సులో వున్నది. ఆకొంప తనకి నచ్చలేదు...దానింటికి వెళ్లడం కూడా ఏదో బాధగావుంది...

"ఎంత చెబుతున్నారండి?" అని ప్రశ్నించాడు వరదరాజు, ఐదునిమిషాలైనాక. "ఆఁ—ఎంత!..." అని శాస్త్రిగారు రమేశం వేపు తిరిగి, "చెప్పవయ్యా! ఇల్లు నీది!" అన్నాడు, తనకేం సంబంధం లేనట్టే.

రమేశానికి శాస్త్రిగారూ కరుణమూర్తీ వరదరాజునిగురించి బాగా చెప్పివుంచారు.—అతడు ఎటువంటివాడో అర్థం కావటం లేదనీ, డబ్బు ఎంతవుందో అదీ తేలలేదనీ, చాలా నిర్లక్ష్యంగా వుంటాడనీ, ఏవరసనైనా సరే అతని అందు తేల్చుకోవాలనీ. అదంతా రమేశానికి నిమిషాన మరుపుకొచ్చింది. వరదరాజు ఆకృతీ, అతనివైఖరీ రమేశాన్ని కొంచెం దికిలుణ్ణి చేశాయి.

రమేశం "ఎంతో నా! పాతిక వేలు..."అన్నాడు నిదానంగా.

శాస్త్రిగారు నిదానంగా వరదరాజువంక చూస్తూ కూర్చున్నాడు.

వరదరాజు గదిబైట నిల్చునివున్న కుర్రాణ్ణి పిలిచి "ఒరేయ్, వెళ్లి మూడుకాఫీ, టిఫిన్ తీసుకురారా!" అని జేబులోంచి డబ్బులు తీసి ఇచ్చాడు. ఆ వెంటనే పక్కకు తిరిగి, "మా గుమాస్తాను రానివ్వండి. బయానా ఇప్పిస్తాను. రేపే ఆ ఇంట్లోకి ప్రవేశిస్తాను. సున్నం అదీ కొట్టించేవుందిగా!" అన్నాడు చాలా నిదానంగా.

శాస్త్రిగారికీ కరుణమూర్తికీ ఒక నిమిషం దిగ్భ్రమ కలిగింది. బేరం ఆపలేదు - ఆదీగాక ఇంతవరకు ఇతను ఆ ఇంటిని చూడ లేదు; ఎన్నిగజాలో, ఎంతఇల్లో అడగలేదు...అప్పుడే బయానా ఇవ్వడం, రేపే అందులో ప్రవేశించడం!...లక్ష్మీధికారేమో!

రమేశం "ఇల్లంతా చక్కగా వుందండి. రేపే ప్రవేశించ వచ్చు" అనిమాత్రం అన్నాడు.

శాస్త్రిగారికి ఆశ్చర్యంతగ్గి, "రేపా? రేపటికేం? రేపు దశమి! దివ్యమైనరోజు! గృహప్రవేశానికి శుభం" అన్నాడు.

వరదరాజు "అయితే రేపే ప్రవేశిస్తాను. దస్తావేజు అదీ, శాస్త్రిగారూ! మీరే దగ్గరవుండి రాసి రిజస్టరీ చేయించాలి!" అన్నాడు.

ఇంతలో కుర్రాడు టిఫిన్ కాఫీలు తెచ్చి అతిథులు ముగ్గురి ముందూ పెట్టాడు. వరదరాజు బ్రహ్మానందంకోసం ఎదురు చూస్తు న్నాడు.

టిఫిన్‌లు పూర్తయినాక, తిరిగి సంభాషణ ప్రారంభమైంది.

శాస్త్రిగారు వక్కపలుకు నములుతూ, "ఇంక ఎలక్షన్‌లు రెణ్ణెల్లే వున్నాయి" అన్నాడు కరుణమూర్తి వంక తిరిగి.

"అవునండి. మనం ప్రచారకార్యక్రమం కొంచెం ముందు గానే ప్రారంభించాల్సి వుంటుంది!" అన్నాడు పబ్లిషరు

వరదరాజుకి ఎలక్షన్ గొడవ చాలా కొత్త; వూరికే వింటూ కూర్చున్నాడు.

శాస్త్రిగారు, "నీకేమోయ్, నీ వార్డులో నీకు గెలుపు ఖాయం" అన్నాడు.

రమేశం నవ్వుతూ, "ఉపకారి కాకపోయినా, అపకారి కాదు. ఇంకో అర్హతి పుటకతోనే వుందాయెను" అన్నాడు.

వరదరాజు, "ఏమిటది?" అన్నాడు.

"ఇంకేం వుంది? డబ్బు!" అన్నాడు.

వరదరాజు నవ్వాడు. కరుణమూర్తి తాను గూడా నవ్వి, "వరదరాజుగారూ, మా రమేశం కొంచెం నోటిదురుకువాడు లెండి. అలాగే మాట్లాడుతూఉంటాడు. ఏమీ అనుకోకండి" అని సర్దాడు.

వరదరాజు, "ఏమీ ఫర్వాలేదండి." అన్నాడు.

శాస్త్రిగారు, "రమేశం అన్నమాట నిజమేలే. డబ్బులేనిదే

మున్సిపల్ ఎలక్షనులో కౌన్సిలర్‌గా నిలబడ్డం తెలివతక్కువ" అన్నాడు.

వరదరాజు అందుకున్నాడు. "అయితే మీరుకూడా నిలబడ తారా?"

"ఆఁ! మనకెందుకొచ్చిన బెడదలెండి. మీబోటి యువకులు గెలిస్తే, నేను గెలిచినట్టే" అన్నాడు శాస్త్రిగారు అర్థోక్తిగా.

రమేశం "అంతేనండి శాస్త్రిగారు! కరుణమూర్తి మీవాడయినప్పుడు, అతను గెలిస్తే ఒకటే, మీరు గెలిస్తే ఒకటేనా! ఇలాగే ఇంకో నలుగురు మీ చేతిలో వాళ్లు కౌన్సిలర్లయితే, కౌన్సిలే మీది, మున్సిపాలిటీ మనదినూ" అన్నాడు.

శాస్త్రిగారు మందహాసం చేస్తూ, "నిజమేనోయ్! నాకు ఇందులో స్వార్థం ఏమీ లేదుగాని, మనవాళ్ళు అనుకున్నవాళ్లు నలుగురు గెలిస్తే చూడాలని మహా ముచ్చటగావుంది సుమా! నేననకూడదుగాని, వరదరాజుగారు మాత్రం సామాన్యులా! వారూ ఏదో వార్డులో నిలబడి కౌన్సిలర్ అయితే నేను బ్రహ్మానంద పడతాను." అన్నాడు మెల్లిగా.

వరదరాజు పకపక నవ్వాడు. తర్వాత "శాస్త్రిగారూ! మీరు పక్కనే వుండాలిగాని! ఏ పనైనా చేస్తానండి! డబ్బంటారా! దానికేం ఫర్వాలేదు!" అన్నాడు బహు నిర్లక్ష్యంగా. అతనికి ఏదో కొద్దిగా ఈమున్స్య మునిసిపాలిటీ అంటేనూ, కౌన్సిలర్లంటేనూ వినికిడిగా తెలుస్తోంది. అదొక హోదా...అదొక దర్జా అనుకుంటున్నాడతను. డబ్బిచ్చి కొనుక్కోడం అంటే సరి, అతను దానికి ఓనాడేట్టులేదు—సరదా డబ్బు...ఎవరికీ తెలియకుండా, తనకే ఆశ్చర్యం కొల్పేట్టు పాపం పెరిగినట్టు పెరిగిపోతోంది ఇనప్పెట్టెలో...అరోజు మార్చిన ఆ డబ్బు ఈ రోజుకి తరగలేదు సరిగదా ఇంకా పెరిగింది; దాన్ని ఎలాగైనా ఖర్చు పెట్టాలి...ఎలాగైనా డబ్బుతో కొనగలిగే అన్ని సౌఖ్యాల్నీ కొనాలి....మనశ్శాంతిని విశ్రాంతినీ సాధించాలి...అతనిలా ఆలోచిస్తూ వుండగానే శాస్త్రిగారు తిరిగి, "అదేమిటండి! మీరు కోరకపోయినా నా సహకారం మీకు వుండనే వుంటుంది. కరుణమూర్తిగారితోపాటే మీరూ, నామినేషన్ పడేయ్యండి..." అన్నాడు.

వరదరాజు ఈలోగా గడపదగ్గిర కొచ్చిన బ్రహ్మానందాన్ని లోపలికి రావమ్మ అని సంజ్ఞచేసి, అతనికి రమేశాన్ని చూపిస్తూ,

"వీరికి ఓ వెయ్యిరూపాయలు బయానా ఇచ్చి, వారి యింటిని నాకు అమ్ముతున్నట్టు—రసీదు రాయించండి. వివరాలు వారే చెబుతారు" అన్నాడు. బ్రహ్మానందం తలవూపి నిల్చాడు. రమేశం అతన్ని అనుసరించాడు.

ఇంతలో కరుణామూర్తి చేతిగడియారం వంక చూసి, "శాస్త్రిగారూ మనం, క్లబ్బుకి వెళ్ళవద్దూ? నాలుగైంది?" అని హెచ్చరించాడు.

శాస్త్రిగారు "మీరూ వస్తారా? వరదరాజు గారూ?" అని అడిగాడు.

వరదరాజు "నాకు వేరే పనున్నాయండి; ఓ గంటాగి వస్తాను" అన్నాడు.

శాస్త్రి కరుణామూర్తి బయలుదేరారు. రమేశాని కింకా పని వుండిపోవటంమూలంగా, అతన్నిక్కడే వొదిలేసి, కారులో క్లబ్బుకి బయలుదేరారు ఇద్దరూ. కారు గవర్నర్ పేటవేపుగా విశాలమైన సిమెంటురోడ్డుమీద పరిగెత్తుతోంది. శీతాకాలపు సాయంత్రపు యెండ కారు అద్దాలగుండా శాస్త్రిగారిమీదా, కారు డ్రైవ్ చేస్తూన్న పబ్లిషరుమీదా పడుతోంది.

శాస్త్రిగారు "వీణ్ని రంగంలోకి దించితే మన ఎలక్షన్ బడ్జెట్టు సగానికి సగం తగ్గుతుందోయ్ మూర్తి! మన ప్లాను బాగో లేదూ?" అన్నాడు.

పబ్లిషర్ కారు మెల్లిగా పోనిస్తూ, "మీ ప్లాను అమోఘం అని ఏనాడో చెప్పానుగదండి గురువుగారూ! అది సరేగాని, అతను గెలుస్తాడంటారా?" అని ప్రశ్నించాడు అనుమానంగా.

"గెలుస్తాడా, ఓడ్తాడా అనేది కాదోయ్ మనక్కావల్సింది. అతను ఏదో ఒక వార్డులో నిలబడ్డమే మనకి ముఖ్యం... అంతే. నా వుద్దేశం, అతన్ని సత్యనారాయణపురం లేదూ! ఆ వార్డుకి నామినేషన్ పడేయించమదామని. ఆనిక్కి గెలవనీ, చావనీ!... అతనికి పుష్కలంగా డబ్బున్నట్టుంది, డబ్బొదిలితే చీదర వొదులుతుందట! మహా మిడిసిపడుతున్నాడులే. మొన్నంటే మొన్న ఆ కనకవల్లికి వెయ్యిరూపాయల నగలు చేయించి పెట్టాడట! అది నోరు తెరిచి అడగటం తరవాయి!" అని ముక్కుమీద వేలు వేసుకున్నాడు శాస్త్రిగారు.

"అలాగునా శాస్త్రిగారు! అయితే ఇతనికి ఇల్లూ వాకిలీ, పెళ్ళాం పిల్లలూ లేరా ఏమండి?" అని ప్రశ్నించాడు కరుణమూర్తి.

"ఏమోనోయ్! నాకూ తెలియదు! ఎందుకుంటేరులే... ముంపల్ని వుంచుకునేవాళ్ళందరూ, పెళ్ళాం లేకా పిల్లలు లేకనా, ఆపని చేస్తున్నారు? అదో దర్జా. అదో వ్యసనం... అంతేనా?"

"స్వానుభవం మరి!" అన్నాడు పబ్లిషర్. శాస్త్రిగారు నవ్వారు

క్లబ్బు సమీపిస్తూండగా శాస్త్రిగారు, "అబ్బాయి! నేనొక్క మాట అనుకున్నాను. ఈ వరదరాజే గనక ఈ ఎలక్షన్‌లో నిలబడ్డాడూ అంటే, మన పంట పండిందన్నమాటే. వాడిది పిచ్చి డబ్బు...ఇంకోటి—మర్చిపోయినాను. రిజిస్టరీనాటికి మిగతా ఇరవైనాలుగువేలూ తేగలడా? అని...అంతా ఒక్కసారి తెస్తాడా?" అన్నాడు.

కరుణమూర్తి, "ఆపాటి ధైర్యం లేకండా వ్యవహరిస్తాడంటారా? వ్యాపారస్తుడాయె! మీరు అతన్ని మరీ తక్కువ అంచనా వెయ్యకండి..." అన్నాడు.

క్లబ్బుదగ్గిర కారు ఆగింది.

41

వరదరాజు శివాలయంవీధిలో తాను కొన్న మేడలోకి కాపరం మార్చేశాడు. ముందుగా అతని ఏర్పాటుప్రకారం, ఇనప్పెట్టెని ఓ గదిలో పెట్టి గదికి తాళంవేసి, ఆ తాళాల్ని అడితిలోని ఇనప్పెట్టెలో పడేస్తాడు తరవాత కనకవల్లిని ఆ ఇంట్లోకి తీసుకెళ్ళాడు.

గృహప్రవేశం చేసినరోజు మధ్యాహ్నం టీపార్టీ ఏర్పాటు చేశాడు. టీపార్టీకి అంతా ఏరికోరి శాస్త్రిగారాహ్వానించిన పెద్దలే వొచ్చారు. బ్రహ్మానందం ఏర్పాట్లు చెయ్యలేక సతమతమౌతున్నాడు. ఇల్లు పాతికవేలు ఖైయ్యాదేమో అనిపించింది బ్రహ్మానందానికి. ఇంకా రిజిస్టర్ కాలేదు గనక బేరం పెట్టవచ్చునేమో, పెద్దమనుషులు గనక సమర్థించుకోవచ్చు అనుకుని టీపార్టీ గొడవలో ఒకవేపు నిలబడి ఎవరితోనో మాట్లాడుతున్న వరదరాజుని పక్కకి పిలిచాడు.

ఇద్దరూ లోపలి గదిలోకి వెళ్లి నిలబడే మాట్లాడుకోసాగారు. బ్రహ్మానందం ఒకసారి చుట్టూ చూసి, "ఈ చిన్న మేడ పాతిక వేలు చెయ్యదేమోనండి. పైగా బజారుకి చివర వుంది" అన్నాడతను.

వరదరాజు, "పోనిద్దువయ్యా. వెధవ డబ్బు. వాళ్లు కక్కుర్తి వెధవలయితే, మనం వాళ్ళకోసం మాట తప్పుతామా! పారేద్దాం మొహాన్ని! అట్లా ఆలోచిస్తే, ఈ టీపార్టీ అంతా దండగ కదూ! ఎవళ్లైనా లేనివాళ్లకి ధర్మం చేస్తే బాగుండేది!" అంటూ తిరిగి బైటికి వెళ్లిపోయినాడు.

బ్రహ్మానందం కొయ్యబారిపోయినాడు. ఈ పెద్దమనుషులంటే తన షావుకారుకున్న విలువ ఇదా! అంతా విచిత్రంగా వుంది!

ఇంతలో ఆ గదిలో ఏదో సామాను తీసుకెళ్లటానికొచ్చిన కనకవల్లి గుమాస్తాని చూసి, "ఏమయ్యా! పంతులూ! ఇక్కడ నుల్చున్నావేం, బయట వాళ్లు ఏం కావాలంటారో ఏమో, పో!" అంది, గర్వంగా.

"అల్పుల కధికారమిచ్చిన" అనుకుంటూ బయటికి వెళ్ళాడు బ్రహ్మానందం.

కనకవల్లి టీపార్టీకోసం అలంకారం చేసుకుంది. మొహానికి పౌడరు రాసింది. పెదాలకి తేలికగా ఎర్రరంగు పులిమింది. బుగ్గలకి కూడా ప్రత్యేకంగా రూజ్ వేసింది. ఖరీదైన జరీ అంచు సిల్కు చీర కట్టి, వొంటినిండా నగలు పెట్టి అమ్మవారల్లే తయారయింది. ఆమెని పరీక్షగా చూస్తే, కనిపిస్తున్నదానికన్న ఈడు ముదురని పిస్తుంది. ఆమె గదిలోనుంచి బైటికి వొచ్చేసరికల్లా బైటనించి శాస్త్రిగారు లోపలికి వచ్చారు.

వరదరాజు హాల్లో అతిథులతో మాట్లాడుతూ కూర్చున్నాడు. టీపార్టీ సరుకు ఇంకా హోటల్నించి రాలేదు. మధ్యాహ్నం మూడు గంటలకి టీపార్టీ. అప్పుడు రెండున్నరయింది. శాస్త్రిగారు హాలుకీ లోపలి గదికీ మధ్యనవున్న నడవాలో నిలబడి, "ఏం వల్లీ నీ పని బలే జల్సాగా వుంది! ఇంక మనం కనపడతామా!" అన్నాడు సరసంగా.

"శాస్త్రిగారూ! ఇదంతా తమ చలవేగా! నాకిక్కడ బాగానే వుంది గానీండి, ఈ మనిషేమిటో అంతా విచిత్రంగా వున్నాడండి..."

"అంతా విచిత్రమే...అదంతా..." అని మెల్లిగా స్వరం తగ్గించి, "పిచ్చి డబ్బు...అదీ ఆ విరగబాటు!......నీవు చెప్పాలి! ఎంతకాలం వుంటాావో...బాగా డబ్బు చేసుకో!"

ఇంతలో బైటనించి ఎవరో లోపలికొచ్చే పదధ్వని వినిపించింది. శాస్త్రిగారు చల్లగా బైటికి సర్దుకున్నాడు. బ్రహ్మానందం లోపలికొచ్చాడు. "మిమ్మల్ని రమ్మంటున్నారండి" అన్నాడతను కనకవల్లితో.

"వస్తున్నానని చెప్పు" అని హంసనడక నడుస్తూ బైటికి బయల్దేరింది.

మూడు గంటలకి పది నిమిషాలుందనగా టీపార్టీ సరుకు వొచ్చింది. వరదరాజు అతిథులందర్నీ కూర్చోమని మనవి చేశాడు. కనకవల్లి ఎంతో సిగ్గునభినయిస్తూ వరదరాజు పక్కనే కూర్చుంది. బ్రహ్మానందం సెర్వర్స్‌కి ఆజ్ఞలిస్తూ తిరుగుతున్నాడు. ఘుమఘుమలాడే నేతి వంటకాలూ, కమ్మని కాఫీ అతిథులను సంతృప్తి పరిచింది. తుదకి అందరూ తాంబూలాలు పుచ్చుకుని వెళ్లిపోయినారు. వరదరాజు అతిథులందర్నీ పంపించేసి, సరాసరి లోపలికి వచ్చి "ఏం వల్లీ! ఇల్లు నచ్చిందా నీకు?" అన్నాడు.

"ఇంటికేం? బాగానే వుంది. ఆ పడమరగది తాళం తియ్యలేదే? అందులో పెద్దమంచం వెయ్యొచ్చుగా!" అంది.

వరదరాజు ముక్కుమీద వేలేసి, "ఆ గదిజోలికి పోమాక..." అన్నాడు భయపెడుతున్నట్టు.

ఆమెకి ఇంకా ఆశ్చర్యం ఆసక్తీ ఎక్కువైనాయి. "అందులో ఏముందేమిటి?" అని ప్రశ్నించిందామె, వరదరాజు దగ్గరగా వొచ్చి నిలబడి.

వరదరాజు "దేవుడున్నాడందులో...జాగ్రత్త!" అన్నాడు.

ఆమె ఊరుకుంది, ఏదో ఏమిటో అని.

ఆవేళ రాత్రి వరదరాజు మామూలు ప్రకారం, పదిగంటలకి ఇంటికి వచ్చాడు. అతనికి కనకవల్లి అంటే ప్రేమ ఏ కోశానా లేదు. తన అవసరం తీర్చే వ్యక్తిగా మాత్రమే పరిగణిస్తున్నాడామెను. ఆమె ఏమడిగినా సరిగ్గా సమాధానం చెప్పడు. ఆమె ఏదికోరినా తెస్తాడు. అతని మనస్సు రానురాను మరీ ఏదో ఇరుకులో పడుతున్నట్టుంది. ఆవేళగూడా అతను, పూర్తిగా తాగి

వచ్చాడు. అయితే అతినిదగ్గిర ఒక్క సుగుణం వుంది; ఎంత తాగినా తూలడు.

అతను ఇంట్లోకొచ్చేవరకు కనకవల్లి గుర్రుపెట్టి నిద్రపోతోంది వొళ్లు తెలియకుండా. పనిమనిషి వచ్చి తలుపుతీసింది. హాల్లో లైటు వెలుగుతోంది. వరదరాజు ఆమెవంక ఒకసారి చూశాడు. ఆమె కళ్ళకింద నల్లటి వలయాలు, పౌడరు పోవటంతో బయటపడినాయి. పగలు మెలుకువతో వున్నప్పుడామె అభినయంలోనూ, అలంకారంలోనూ దాచిపెట్టుకున్న వయస్సు ఇప్పుడు స్పష్టంగా తెలుస్తోంది. ఆమె నా స్థితిలో చూడలేకపోతున్నాడతను. వరదరాజు కీవిగా నడిచివచ్చి ఆమె నొక్కసారి గట్టిగా గుంజి నిద్రలేపాడు. ఆమె ఉలిక్కిపడి లేచి కళ్లు నులుముకుంటూ కూర్చుంది. వరదరాజును చూడగానే ఆమె, "ఏంటా మోటతనం, పిలవలేవూ?" అంది కొంచెం చిరచిరలాడుతూ.

వరదరాజు మెల్లిగా నవ్వుతూ, "లే. లే. పోయి మొహం కడుక్కురా! అప్పుడే నిద్రేంద! నాటకమైతే తెల్లార్లూ మేలుకుని వుంటా దెయ్యాముల్లే" అంటూ అక్కడ్నించి లోపలి గదిలోకి వెళ్ళిపోయినాడు.

కనకవల్లికి వళ్లు మండుకొస్తున్నది కాని ఏం చెయ్యాడం? ఆమె మొహం చిన్నబుచ్చుకుని, లోపలికి వెళ్ళి మొహం కడుక్కుని వచ్చింది. వరదరాజు హాలుపక్క చిన్నగదిలో మంచం మీద కూర్చున్నాడు. ఆమె వెళ్లి అతని పక్కనే కూర్చుని, కోపం చూపించి లాభంలేదని లాలనగా ప్రారంభించింది; "మరి మద్రాసుకి ఎప్పుడూ వెళ్ళడం?" అంది.

"ఎందుకూ?" అన్నాడు వరదరాజు సహజంగా.

ఈ తాపీ సమాధానం ఆమెకి ఆగ్రహం తెప్పించింది. "ఎందుకూ అంటావేమిటి? మద్రాసులో కాపరం పెట్టి నన్ను సినీమాలో చేర్పిస్తాననలే నువ్వూ? శాస్త్రిగారెదటే వొప్పుకున్నావుగా" అందామె కొంచెం మొరటుగా, వరదరాజుకి ఎడంగా జరిగి.

వరదరాజు ఏదో వేరే ఆలోచనలో వున్నవాడల్లా దప్పున ఆమెవంక తిరిగి, "నీకేమన్నా పిచ్చా యేం?" అన్నాడు ఇంకా మామూలుగా.

ఆమె కింకా కోపం ఎక్కువైంది. "పిచ్చా! వెర్రా! సరిగ్గా చెప్పరాదూ!" అంది.

వరదరాజు గది గోడలవంకా, గోడలకున్న పఠాలవంకా చూస్తున్నాడు. గోడలు శుభ్రంగా వున్నాయి. నిన్ననే బ్రహ్మానందం కొనుక్కొచ్చి తగిలించిన దేవుళ్ల బొమ్మలు జాలిగా చూస్తున్నాయి వరదరాజుకి కనకవల్లి కోపం, నవ్వు తెప్పిస్తోంది. అతను చిన్నగా నవ్వుతూ "సినిమాలో ముసలాళ్ళని చేర్చుకుంటారంటా?" అన్నాడు.

"ముసలాళ్లని ఎందుకు చేర్చుకుంటారు?"

"అందుకనే చెప్పా. నోరుమూసుకునిపడివుండు. ఇక్కడేం? హాయిగా లేదు?" అంటూ పకపకనవ్వాడు వరదరాజు.

"అయితే నేనుముసిల్దాన్నా!..."కోపం పొంగిపొయ్యేసరికి, అదివరకల్లా నటిస్తున్న ఆమె సంస్కారం మాయమై మామూలు ధోరణిలో పడింది. "నీకంటే ముసిల్దాన్నంట్రా? సచ్చినోడా?" అంది.

వరదరాజు, "నాటకంలో వేషం వెయ్యగానే సరిపోయిందీ! ఏళ్లు ఎక్కడికి పోతయి? సినిమా అంటేనే సినిమా! ఊరుకుందూ! ఎవరన్నా వింటే నవ్విపోతారు!" అన్నాడు.

"అన్నీ ఉత్తుత్తిమాటలేనా! రేపో మాపో నేనే మద్రాసు పోతా. నువ్వేం రాఖ్ఖర్లేదులే" అంది మండిపోయి.

"పీడ విరగడైపోతుంది" అన్నాడు వరదరాజు. అసలే విసిగిపోయివున్నవాడు, ఈ సంభాషణతో మరింత విసిగిపోతున్నాడు "అర్ధరాత్రిపూట ఏందీ గోల? పగల్లా తీరిక లేదూ? పడుకో— పడుకో. నిద్రవస్తోంది!" అన్నాడతను విరక్తిగా.

"ప్రతీనెలవా డబ్బుంటే సరి డాబ్బరిమాటలాడుకుంటూ..." అన్నది కనకవల్లి. మాట పూర్తికాకముందే వరదరాజు లేచి చెంపలు వాయగొట్టాడు. ఆమెకళ్లముందు వేసంగి మెరుపులు మెరిశాయి. పటుత్వంజారిన పళ్లు కదిలాయి. ఆమె పరుపుదిండ్లకి జేరగిల పడిపోయింది వెక్కుతూ.

వరదరాజు విసురుగా బైటికి నడిచాడు. ఇంకా అక్కడే వుంటే, తనకోపంలో ఆమెఎముకలు చూర్ణమౌతాయి అనిపించిందతనికి. అత నారాత్రి పదకొండుగంటలవేళ వొణికించే చలినైనా లెఖ్ఖచెయ్యకుండా నిదానంగా రోడ్డువెంబడి నడవ

సాగాడు. బైటికి వచ్చాక గాని అతని మనస్సు స్థిమితపడలేదు. అతనికి వసంతం జ్ఞాపకం వొచ్చింది. వసంతం తనూ ఎన్నిసార్లు తన్నుకున్నా, తిట్టుకున్నా, జీవితం ఇంత దుర్భరంగా ఉండేది కాదనిపించింది...వరవరాజు, పూలచౌకుదగ్గిర ఎదురుపడ్డ ఓ రిక్షా ఎక్కి, స్టేషన్ దగ్గిర ఏసుకొండలు టీ షాపు దగ్గర చెప్పాడు. రిక్షా వేగంగా వెళ్ళిపోయింది.

42

రంగయ్యగారు రెప్పలను లోలోపల గొణుగుతూ మూసేసి పైకే అంటున్నారు. ఆయన మనఃఫలకంమీద విరిగి దృశ్యాలు కనపడుతూంటే బాహ్యస్థితిని మర్చిపోయి వాటిల్లోనే లీనమైపోతున్నారు. ఆయన ఉదయం స్నానంచేసి మౌనంగా పూజామందిరం దగ్గిర కూచుంటాడు. అది ఆయన అలవాటు. ఆవేళకూడా అలాగే కూచున్నవాడల్లా లేచి ఏదో గొణుగుతూ తడుముకుంటూ ఇంటివెనక దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. వరలక్ష్మమ్మగారు వెనకే వెళ్ళింది.

రంగయ్యగారు దొడ్లో మునగచెట్టుకింద నిలుచున్నాడు. పండిన మునగాకులు ఉదయపు ఎండలో బంగారురేకుల్లా మెరుస్తూ చుట్టూ రాలుతున్నాయి. ఆ పక్కనే వున్న బొప్పాయిచెట్టు పెద పల్పటి ఆకులమీద సూర్యకాంతి పచ్చగా జారుతోంది. రంగయ్యగారిని చూస్తూ వరలక్ష్మమ్మగారు గడపమీద నిల్చుంది. రంగయ్యగారు ఏదో ఆలోచిస్తూ నిలబడి వున్నాడు.

"అమ్మా! వొస్తావా?...ఎట్లా వొస్తావులే? నీకాపురం నీకూ! నాన్న నీకేం చేశాడు! ఏమీ చెయ్యలేకపోయినాడు ... ఇంకా నీరుణంతీర్చి నిన్ను సుఖపెట్టలేకపోతిని ... అమ్మా జయా! నిన్ను ఇక్కడికి రమ్మనటం స్వార్థంకాదా అమ్మా! అయితే నా భాగవతం ఎప్పటి కవుతుందమ్మా! పోనీలేఅమ్మా! భాగవతంలేకపోతే పోయిం దిలే..." అంటున్నాడాయన.

ఎవరేమిచెప్పినా వినిపించుకోడు; ఏది ఏమైనా మాట్లాడడు. వేళకి ఏదైనాఇస్తే కొద్దిగా నంజుతాడు. లేదా అడగడు. ఎవర్నీమీ బాధపెట్టడు.

వరలక్ష్మమ్మగారు కుంగి కృశించిపోతున్నది. ఇటు కొడుకు కూడా సదా ఏదో ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. వాడూ సరిగ్గా వుండటంలేదు. ఆమె ఇటు ఈ భర్తతోనూ, అటు ఏవో ఆలోచనలతో సగం బుర్ర చెడిన కొడుకుతోనూ సర్దుకుపోతూ కాలం గడుపుకొస్తున్నది.

మునగ చెట్టుకింద రంగయ్యగారు నిల్చునివుండగానే పోస్టుమన్ కేక వేశాడు. వరలక్ష్మమ్మగారు బైటికివెళ్ళి వుత్తరం అందుకుని లోపలికి తెచ్చుకుంది. ఆమెకి తనుమాత్రం విద్య వొచ్చి వుండటంవల్ల ఉత్తరం చదివింది.

శ్రీ రంగయ్యబావగారికి, శేషాద్రిరావు నమస్కరించి వ్రాసుకొన్నది ఏమనగా, మీరు మా అబ్బాయి పరంగా ఇచ్చిపంపిన ఐదొందల చిల్లర పైకం ముట్టినది. అబ్బాయీ కోడలూ ఇంకో నెలరోజుల తర్వాత అక్కడికి రావాలనుకుంటున్నారు. మీరూ సదానందం అక్కగారూ కులాసాయేనని భావించుచున్నాను. ఇచ్చట అందరూ కులాసా. ఇంతే సంగతులు.

మీ వియ్యంకుడు,
శేషాద్రిరావు వ్రాలు.

వరలక్ష్మమ్మగారికి అంతా అయోమయంగా వున్నది. అల్లుడువొచ్చి చెప్పినమాట నిజమేగాని, ఐదొందలు ఎప్పుడు ఎవరిచ్చారు? అల్లుడు ఆవేళ ఏదో అన్నాడు...ఆయనే సర్దేశాడా?.. ఆమె ఉత్తరం తీసుకుని దొడ్లోకి వెళ్ళింది.

భార్య పదధ్వని రంగయ్యగారికి వినిపించింది. ఆయన మళ్ళీ ఏదో ధోరణిలో పడ్డాడు. "ఫైవ్ జీరోమీద రెండు రూపాయలు కట్టితే...ఇవ్వాళ తప్పకుండా బ్రాకెట్ వొస్తుంది...వల్లకాదు వొస్తుంది. వెర్రి! బ్రాకెట్లుకూడా మనకి శత్రువులు. నాబోటి వాడికి వొస్తాయా అవి?" అంటున్నాడు. వరలక్ష్మమ్మగారు దగ్గర కెళ్ళి ఆయనకి ఉత్తరం వినిపించింది. ఆయన శూన్యంలోకి చూస్తున్నాడు. భార్య చెయ్యిపట్టుకుని, "లోపలికి రండి! జయ వస్తుందిట..." అంది.

జయ అన్నమాట మాత్రం ఆయన మస్తకబారిపోయిన మెదడుకు తగిలింది గావును, "ఏదీ? వచ్చిందా, నా లక్ష్మి!" అంటూ లోపలికి చరచర నడిచివచ్చాడు.

వరలక్ష్మమ్మగారు ఆయనదగ్గర కూచుని ఏమేమిటో చెప్పింది. అల్లుణ్ణి గురించీ, బాకీ తీరిపోవటం గురించీ. ఆయన వొక్కటీ విని పించుకోలేదు. మళ్ళీ మొదలెట్టాడు. "శాస్త్రీ! భాషంటే నీకేం తెలుసునోయ్? తెలుగంటే నీకెంత తేలికైపోయిందోయ్! నాకు కళ్ళు కొంచెం మసకబారిపోయేమాత్రం, నేను పిల్లలకు చదువే చెప్ప లేనా? శాస్త్రీ! నీవు నాబోటివాణ్ణి తప్ప ఇంకెవర్ని ఏం చెయ్య గలవోయ్? శాస్త్రీ! ఒకరోజున నువ్వు నాకు తెలుగు సరిగ్గా రాదన్నావుట హెడ్‌మాస్టర్‌తో! బూతులు తప్ప తెలుగున ఇంకేమీ రాని— హెడ్‌మాస్టర్‌టోయ్ తెలుగుకు అధికారీ?" అంటున్నాడు.

వరలక్ష్మమ్మగారికీ వాసుదేమీ అర్థంకావటంలేదు. ఆమె కళ్ళుతుడుచుకుంటూ ఓ పక్కన కూచుంది. రంగయ్యగారు వాలు కుర్చీలో కూర్చుని పూజామందిరంలోని కోదండరాముని పటంవేపు చూస్తున్నాడు అంధత్వం ప్రాప్తించిన కళ్ళతో. ఆ కళ్ళ వెనక వున్న మనఃఫలకంమీద రెండు వేపులా ముత్యాల్లా వెలుగుతున్న రెండు దీపప్రమిదలూ, మధ్య నిశ్చలంగా పవిత్రంగా నిలబడి వున్న కోదండరాముడూ కన్పిస్తూనేవున్నారాయనకు.

"కోదండరామా! ఏనాడో చేసుకున్న పుణ్యంవల్ల రెండు చర్మచక్షువులూ పోయాయి తండ్రీ! ఈ మాయలోనుంచి బైటపడే మార్గం చెప్పు స్వామీ" అంటున్నాడు రంగయ్యగారు. భర్తతో మాట్లాడ్డం నిరుపయోగం అని గ్రహపర్చుకుని వరలక్ష్మమ్మ గారు మామూలు కార్యక్రమంలోకి దిగింది.

ఆవేళ మధ్యాహ్నం సదానందం ఇంటికి వచ్చినప్పుడు తల్లి వియ్యంకుడు రాసిన కార్డు ఇస్తే చదువుకున్నాడు, అతిని కెంతో సంతోషం వేసినా, లోలోపల బాధకూడా కలిగింది. "కాకపోతే బావ చెల్లాయిబాధ తప్పించాడుగాని బాకీ బాకీయేగా! ఎన్నటికైనా బావకి మనం ఆ డబ్బు ఇవ్వాల్సిందే!" అన్నాడు సదానందం.

తల్లి "నిజమే బాబూ! నాన్న చూశావా! పొద్దుణ్ణించీ ఒకటే వాగుడు. ఏం చెప్పినా వినిపించుకోటంలేదు! నాకేమో మతి పోతున్నది! ఎవరికన్నా డాక్టర్‌కి చూపించరా!" అంది కొడుక్కి అన్నం వడ్డిస్తూ.

"అమ్మా! నీదంతా వొట్టి ఆశేగాని, ఆ భ్రమ తొలిగే మార్గం వుందంటావా? నాన్నకి ఇక బాహ్యప్రపంచంతో నిమిత్తం లేదమ్మా! ఆయన..." అంటూ ఆపేశాడు. ఇంక వివరించడంవల్ల ఆమెని గాభరాపరచటం అవుతుందేగాని ప్రయోజనం లేదు.

"అంతేనంటావురా! తిరిగి ఆయన మనతో మాట్లాడరూ?" అంది అమ్మ గద్గదికంఠంతో.

"అంతమాత్రానికే దిగులుపడిపోకమ్మా! ఏమో ఎవరు చెప్ప గలరు! ఎట్లా వొచ్చిందో అట్లాగే నయమైపోగూడదా ఏమిటి?"

తల్లి వూరికే విని ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచింది. ఏం చెయ్యగలదు? ఆడది!

సదానందం కలత చెందిన మనస్సుతోనే డిస్పెన్సరీకి వెళ్లాడు. అప్పుడు మూడుగంట లవుతోంది డిస్పెన్సరీ ఖాళీగా వుంది. డాక్టర్ పెద్ద ఇంగ్లీషుచుట్ట వెలిగించి కుర్చీలో కూర్చుని, హోమియోపతీ వేదం 'ఆర్గనాన్ ఆఫ్ మెడిసిన్' చదువుతున్నాడు.

కంపౌండర్ డిస్పెన్సరీ టేబిల్ మీద వున్న సీసాలలోకి చీటీల ప్రకారం మందులు కలిపిపోస్తూ "డాక్టర్ గారూ, ఆ అమ్మాయి వచ్చిందా?" అని ప్రశ్నించాడు.

డాక్టర్ "ఎవరూ? తాసీల్దారు గారమ్మాయా?" అన్నాడు నవ్వుతూ.

సదానందం, "అవును. వొస్తానన్నదండి. వాళ్ల పిల్లాడికి ఏదో సుస్తీట—మందుకోసం" అన్నాడు.

డాక్టర్ "మంచి కస్టమరేనోయ్ — అట్లాంటి వాళ్ల ఇళ్లకి ఎప్పుడూ డాక్టర్లూ మందులూ అవసరమౌతూంటాయి. కానీ — మంచిమందే ఇద్దాం" అన్నాడు.

పదినిమిషాలైనతర్వాత రోగులు ఒక్కొక్కరే రాసాగారు. చివరికి శ్యామలకూడా వొచ్చింది; మబ్బులమధ్య మెరుపల్లే వుందామె. ఆమె కొంచెం వొదిగి నిల్చుంది, పిల్లాణ్ణి చంక నేసుకుని.

డాక్టర్ "ఏమిటమ్మా!" అని పలకరించాడు.

శ్యామల, "వీడికండి. జలుబూ దగ్గూ. మా తమ్ముడు" అంది, పిల్లాణ్ని చూపిస్తూ.

డాక్టర్ కుర్రాడి చెయ్యి చూసి సదానందంతో ఏదో మందుల పేర్లు చెప్పి ఇవ్వమన్నాడు. శ్యామల సదానందం ఇచ్చిన పొట్లాలు తీసుకుంటూ, "సాయంత్రం కనపడతారా?" అన్నది.

"వస్తా. ఇవ్వాళ టౌన్ పార్టీ మీటింగ్ వుంది. మీతో మాట్లాడి వెళ్తాను" అన్నాడు సదానందం ఆమెని తనివితీరా చూస్తూ.

శ్యామల, "మీరు పార్టీరాజకీయాల్లో బాగా పాల్గొంటున్నారన్నమాట!" అంటూ బయల్దేరింది.

సదానందం "ఏమిటోనండి. మనపనులకి ఒకొక్కప్పుడు మనమేమాత్రం బాధ్యత వహించలేం" అన్నాడు.

శ్యామల వెళ్ళాక డాక్టర్ "అయితే సదానందం రాబోయ్యే ఎన్నికల్లో మీ పార్టీఅభ్యర్థులు టౌనంతా నిలబడతారా?" అన్నాడు.

"బలంవున్నచోట పార్టీవాళ్లనే నిలబెడతారట. లేనిచోట స్వతంత్రుల్ని సపోర్టుచేస్తారట."

"ఏమిటోయ్ నువ్వు! నీకేమీ పట్టనట్టే మాట్లాడుతున్నావు. దిగతల్చుకున్నవాడికి సముద్రం మోకాళ్లలోతు! దిగినవాడివి ఎటూ దిగావు. సాంతం దిగు. సగంవొడ్డూ, సగం నీళ్ళూనా—" అన్నాడు.

"ఏమిటంటారు మీరు? అంతరాత్మ అంటూ ఒకటి లేదుటండీ? మాపార్టీవాళ్లు నిలబెట్టదల్చుకున్న అభ్యర్థుల లిస్టు చూస్తే మీకే తెలుస్తుంది. అందులో ఒకళ్ళిద్దరు మినహాయిస్తే మిగతావాళ్లందరూ ఏవిధంగానైనా డబ్బు చెయ్యటమే పరమాదర్శంగా పెట్టుకున్న వాళ్లు. మరొకఆదర్శమే లేదు వాళ్లకి. అటువంటివాళ్ళని ఎలా సెలక్టుచేశారా అని ఆశ్చర్యంవేసింది నాకు. కాని, అదీ ఒకటంతే. వాళ్ళనికాక మరొకర్ని సెలక్టుచేసేటట్టయితే — ఇక దీపంపార్టీ లేదు" అన్నాడు యువకుడు బాధపడుతూ.

"అయితే మీ దీపంపార్టీ ఆదర్శాలు ఏమిటంటావు?" డాక్టర్ కొంటెగా ప్రశ్నించాడు.

"ఆదర్శాలకేముండి? లావాటిపుస్తకాల్లో కుంకుడుకాయలంతేసి అక్షరాల్లో అచ్చేసి పంచుతున్నారు; బహిరంగసభల్లో మైకులు దద్దరిల్లేట్టు ఉపన్యసించుతున్నారు. తీరా ఆచరణలోకొచ్చేసరికి డబ్బుముందు అన్నీ మంచులా కరిగిపోతున్నాయి."

"మళ్ళీ నీకెందుకోయ్ ఈవిమర్శ. నీపని సాగడం నీకు ప్రధానం. పోనీ — నువ్వూ ట్రైచెయ్యకపోయ్యావా ఏదైనా ఓ వార్డులో నిలబడ్డానికి!" అన్నాడు ఎగతాళిగా.

"డాక్టర్ గారూ! నాకు డబ్బయితేలేదుగాని, ఈ పేటలో నాకు చాలామంది పరిచయంవుంది, మీపుణ్యాన; అంతేగాదండి నేనే నిలిచి గెలిచానంటే ఏదో నా చేతయినంత ఉపకారమే చేస్తానుగాని వీళ్ళకి మల్లె అపకారం చెయ్యను" అన్నాడు. అతని మాటలు హృదయంలోనుంచి వచ్చాయి.

డాక్టర్ పెద్దగా నవ్వి, "గొంతెమ్మకోర్కెగాని దీపంపార్టీ వాళ్లు తల్చుకుంటే అదేమంత కష్టం కాదనుకో ... ఏమో మరి, ట్రైచెయ్యి" అన్నాడు.

సదానందం ధీరుడులా నిలబడి, "డాక్టర్ గారూ! నేనెన్నడూ చూస్తూ చూస్తూ దీపంపార్టీ సీటులో నిలబడి గెలవటానికి ఒప్పనండి. స్వతంత్రంగా నిలబడి ఓడిపోయినా ఒప్పుకుంటానుగాని!" అన్నాడు.

"సభాష్! వాళ్ళది పాపిష్టిడబ్బనా నీవుద్దేశం?"

"కాస్తా కూస్తానా? వొట్టి త్రాష్టులుగదండి! నరమాంస భక్షకులైతేనూ! గతిలేక పనిచేస్తున్నా నాపత్రికలో" అన్నాడతను. అతని కీమధ్య పార్టీ—పత్రికసంబంధం దగ్గరైనకొద్దీ—ఆ మనుషుల నిజస్వరూపాలూ మాటలూ బాగా తెలుస్తున్నాయి.

"అయితే నువ్వు ఒకవేళ తెగించి నిలబడ్డా గెలవవు! డబ్బుకున్న అపారమహిమ నీకింకా తెలీదు. నీప్రత్యర్థి నిన్ను 'ఉఫ్' మని ఊదేస్తాడు తెలుసునా?" అన్నాడు డాక్టర్.

"కాదని నే నను. కాని ..." ఇంకేమనాలో తెలియలేదా యువకునికి. అయినా, తాను అభ్యర్థిగా నిలవడమేమిటి? తన దగ్గర డిపాజిట్టుడబ్బులుకూడా లేవే?... నవ్వుకున్నాడు సదానందం. "డాక్టర్ గారూ! ఇదంతా పగటికలలెండి. మన కెందుకండి, ఆ ఎలక్షన్ గొడవ. చెయ్యాదల్చుకున్న సేవ ఏదైనావుంటే బైటవుండే చెయ్యగూడదా! పోనిద్దురూ!" అన్నాడు.

"ఏంసేవ చెయ్యగలవోయ్, రంగునీళ్లు పొయ్యగలవుగాని? రోడ్లు బాగుచేస్తావా? ఈ పేటలో మురికికూపాలు సరిచెయ్యగలవా? ఓట్లమాటలు. -అధికారంలోవుండే ప్రబుద్ధులకి మహజర్లు పెడతావు?—అన్నీ చక్కగా బుట్టపాలవుతాయి ... నువ్వేమీ చెయ్యలేవు!" అన్నాడాయన. ఆయనకి "ప్రజాసేవ" చాలాకాలంనించీ అనుభవం.

"అయితే?"...యువకుడు ప్రశ్నించాడు.

"అయితే?!...మరేమీ లేదు; ఏదోరకంగా నీబాగు నువ్వు చూసుకోవల్సిందే ఈ పరిస్థితుల్లో. అంతకంటే వేరేమార్గం నాకు కనిపించటం లేదు."

"చాలా అన్యాయంగా మాట్లాడుతున్నారండి" అన్నాడు కంపౌండర్.

"అన్యాయమా? నువ్వు అమాయకుడివి కాబట్టి నీ కిదంతా అన్యాయంగా కనపడుతున్నదిగాని, నువ్వు చెప్పిన మనుషుల కివి చాలా సహజంగా తోస్తాంటాయి. నిజానికి వాళ్ళతప్పు ఇంకేమీ చెయ్యరేమో! ఇంకోటి చూశావూ! అటువంటివాళ్లే గెలుస్తారోయ్. గొర్రె, గొల్లణ్ణి నమ్మదు. కసాయివాణ్ణి నమ్ముతుంది. ఈ ప్రజలూ అంతే. ఈ కసాయివాళ్ళనే నమ్మి వోట్లు వేస్తారు, గెలిపిస్తారు!" అన్నాడు డాక్టర్.

"ఎల్లకాలం సాగుతుందా అలాగే!"

"డబ్బుకి ఇప్పుడున్న విలువ ఇలాగే వున్నంతకాలం, ఈ పరిస్థితి ఇలాగే వుంటుంది నాయనా! మన కెందుకీ తర్కం నీ కళ్ళతో నువ్వు చూస్తావుగా! ఏం జరుగుతుందో? ఎలక్షన్ ఇంక రెండు నెల్లలో జరుగుతాయి. నీ ఎన్నికల ప్రజాస్వామ్యం పిచ్చి ఆ దెబ్బతో వొదిలిపోతుంది చూడు!" అన్నాడు డాక్టర్.

"అయితే ఏదో విధంగా నేను నిలబడి గెలుస్తాను చూడండి. డబ్బుతో నిమిత్తం లేకండా, నా సేవానిరతికే ప్రజలు వోటు చేసేట్టు చూస్తానుగదూ!" అన్నాడు సదానందం, ధీమాగా.

"కల! ముమ్మాటికీ. టెక్నికలర్ కల! అయినా నిన్ను నేను నిరుత్సాహపరచడ మెందుకు? నీ అంతట నువ్వే చూస్తావుగా!"

సదానందం నవ్వి వూరుకున్నాడు.

43

వరదరాజు అడితీబైట నిలబడ్డాడు. లోపల బ్రహ్మానందం కొత్తగా కొన్న మేడ రిజిస్ట్రేషనుకి కావల్సిన పనులు చూస్తున్నాడు. శాస్త్రిగారు రమేశంతోపాటు రిజిస్ట్రారు ఆఫీసుకి సరాసరి వొస్తానన్నాడు.

బ్రహ్మానందం కావల్సిన కాయితాలూ డబ్బూ తోలు సంచీలో వేసుకుని బైటికి వొచ్చాడు. వరదరాజు బైట ఉదయపు టెండలో నిలబడి చలికి ఓగిసిన చేతులు రుద్దుకుంటున్నాడు. పక్కనే కాలవ నిదానంగా, అన్నీ తెలిసిన సంసారి జీవితంలా ప్రవహిస్తోంది.

- బ్రహ్మానందం, "ఏమండీ, జట్కా పిలవమన్నారా!" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఎందుకండి? సరదాగా ఈ ఎండలో నడిచిపొయ్యేదానికి! ఎన్నాళ్ళయింది, కులాసాగా నడిచి, పదండి వెళ్దాం!" అంటూ వరదరాజు హుషార్ గా నడవసాగాడు. బ్రహ్మానందం సంచీ చేతికి తగిలించుకుని వెనకనే నడవసాగాడు.

వరదరాజు, "పంతులుగారూ! ఈ ఎలక్షనేమిటండి? దాని గొడవేంటో కాస్త చెప్పండి!" అని ప్రశ్నించాడు, కాలవవైపు చూస్తూ. కాలవ అవతల పచ్చని బయలు; తర్వాత నీలాలు పరిచి నట్టు కృష్ణ. కృష్ణ వొడ్డున దెయ్యంలా కనపడే పవర్ హావుస్— పొగగొట్టం.

బ్రహ్మానందం, "మీరూ నిలబడతారని విన్నానే! నిజమేనా?" అని ప్రశ్నించాడు తిరిగి.

"అవునండి అందుకనే అడుగుతున్నాను" తాపీగా, అదేమీ పెద్ద విశేషం కానట్టే అన్నాడు వరదరాజు.

"ఎకరాలకి ఎకరాలు అరిపోతాయండి, ఈ ఎలక్షన్లలో. వేలకు వేలు డబ్బు ఎందుకో తెలియకండా అయిపోతుంది. అంత ఖర్చు అయినా గెలుస్తామన్న నమ్మకం వుండదు. వొట్టి జూదం" అన్నాడు గుమాస్తా.

వరదరాజు పకపక నవ్వాడు. "భలే సరదాగా వుంటుందన్న మాట అయితే!" అన్నాడు.

"సరదా! బొమికెలు విరిగిపోతాయ్. ఎంత పెట్రోల్ కాలుతుందో, ఎంత కాఫీ హరించిపోతుందో, ఎన్ని వేళ్ళ పోస్టల్ కాయితాలు ధ్వంసమౌతాయో ఎవరికీ తెలియదు. చివరికి లెక్కలు చూసేసరికి గుండెలు అవిసిపోతాయి!"

"ఊహూం! పెళ్ళంత తతంగం అన్నమాట!"

"పది పెళ్ళిళ్ళంత! దిగితే గానీ తెలీదండి దాని లోతు! దిగక పోవటమే శ్రేష్ఠం!"

"ఎందుకనీ! నాకేం డబ్బు లేదనా?" వరదరాజు కొంచెం తీవిగా అన్నాడు.

"డబ్బు లేదనా! అంతమాట నే నెలా అంటానండి. స్వతంత్రించి ఒక్కమాట చెబుతా, కోప్పడకండి. డబ్బుండి చెయ్యి దల్చుకుంటే ఇంతకంటే మంచి పన్లు కౌన్సిలర్ కాకుండానే చెయ్యవచ్చునండి, ఒక్కసారి కౌన్సిలర్ కావటానికి చేసే ఖర్చులో, నాలుగు గోళ్లు వేయించవచ్చు. మూడు ధర్మసత్రాలు కట్టవచ్చు. ఓ అనాధ శరణాలయం, ఓ ప్రసూతివైద్యశాల ఏళ్ళ తరబడి, ఎవరి విరాళాలూ అక్కర లేకండా నిక్షేపంగా నడుస్తాయి."

వరదరాజు తిరిగి పకపక నవ్వాడు, "అవన్నీ చెయ్యవచ్చులే...కాని, ఇలా ఎందు కెగబడుతున్నారు, వాళ్లకి నలుగురూ? వాళ్ళకి తెలియదా ఈపాటి?"

బ్రహ్మానందం తల గోక్కున్నాడు. "అంతే......అంతే. కానివ్వండి. కౌన్సిలరయి కూడా మంచిపన్లు చెయ్యవచ్చు. అధికారం వుంటుందాయెను!" అని సర్దేశాడు.

వరదరాజు, "శాస్త్రి వున్నాడు మన తరఫున. మనకేం ఫర్వాలేదు. ఇంకేదైనా సలహా కావల్సివస్తే మీరున్నారాయె... రాయటానికి చెయ్యటానికి—నాకేం భయం! డబ్బంటారు! ఒక్కను తంతే రాల్తది...అదిసరే సెంతులుగారూ! మొన్న కొన్న వాగన్లేమైనాయి?"

"అక్కడే ఒకరు మన వాగన్లకి, టన్నుకి ఇంత అని లాభం ఇచ్చి మళ్ళీ కొన్నారు. మొత్తం పదివేలుదాకా లాభం రావచ్చు. ఇంకా బేరం పరిష్కారం కాలేదు...కాసేపటికి టెలిగ్రాం రావొచ్చు" అన్నాడు బ్రహ్మానందం తిరుగుకుంటూ.

"ఇది భలే బేరమండి. మనం ఇందులో దిగినాక ఇంతవరకూ మనకి కాని నష్టం రాలేదు. పగవ డబ్బు, వొద్దన్నకొద్దీ వస్తుంది." అన్నాడు విరక్తిగా. అత నెందుకో డబ్బు అంటే సరి, విసుక్కుంటున్నాడు. తన ఇనప్పెట్టిలో డబ్బు ఎంతకీ తరగదాయె; ఎంత ఖర్చుకీ వ్యాపారంలో డబ్బే సరిపోతున్నది...ఇవ్వాళ మేడ

కొన్న డబ్బు పాతిక వేలూ, ఈ నెలలో రెండు తఫాలుగా అప్పుడే వచ్చేసింది...దీన్ని ఎలక్షన్‌లోనైనా వొదిలించేయ్యాలి... ఛట్...మతి పోతున్నది!...

బ్రహ్మానందం తన షావుకారువంక వింతగా చూస్తున్నాడు. ఏమి టితను? అంపైనా లాభాలు రావాలే అని గోల పెడుతూంటే, ఇతను నష్టం రావాలని, దిగులుపడుతున్నా డేమిటి?...ఇదొక తత్వం కాబోలు...

వరదరాజు దారే పొయ్యే రిక్షా ఆపి బ్రహ్మానందంవైపు తిరిగి, "నా బదులు మీరే అన్నీ పూర్తిచేసెయ్యండి అక్కడే. నాకు వేరేపని వుంది, వెళ్తా" అంటూ రిక్షా ఎక్కి వెళ్ళిపోయాడు.

బ్రహ్మానందం ఒక నిమిషం కొయ్యబారిపోయాడు. ఏమి టిది!...

వరదరాజు సరాసరి పచ్చమేడకి వెళ్ళాడు. కాసేపు కుర్రాడితో ఆడుకుంటా మనిపించిందతనికి. అప్పటికిగాని కొంత మన శ్శాంతి చిక్కదు...వెధవ మనుషులూ, వెధవ డబ్బూ....జిడ్డులా పట్టుకున్నాయి. గది తలుపు తీసి లోపలికి వెళ్ళాడు. పది నిమిషాలకి చిన్నా మెల్లిగా వొచ్చి "మామా!" అన్నాడు.

వరదరాజు కుర్రాణ్ణి అందిపుచ్చుకుని, ఎగాదిగా చూశాడు. ఎంత నిర్మలంగా ఎంత కాంతిగా వున్నాయి ఆ కళ్లు! ఏ మోసమూ ఏ వంచనా లేని యథార్థమైన చిరునవ్వును అతను రెండుచోట్ల చూశాడు. రత్తమ్మ అలా నవ్వగలదు. చిన్నా అలా నవ్వుతాడు; మిగతా వాళ్ళ నవ్వుల వెనక ఏదో మలినం, ఏదో వెర్రి భీతి కనిపిస్తాయి...కనకవల్లి నవ్వితే అతను అసలే భరించలేడు.... తంపామనిపిస్తుంది...

"నవ్వు చిన్నా! నవ్వు!" అన్నాడతను కుర్రాణ్ణి తొడమీద కూర్చోబెట్టుకుని, తల నిమురుతూ.

కుర్రాడు కొంచెం బలహీనంగా, నీరసంగా వున్నాడు. వొళ్లు వెచ్చగావుంది. అయినా వరదరాజు 'నవ్వు' అనగానే అలాగే నీరసంగా నవ్వి, "మామా నొప్పి.." అని వొళ్ళు చూపించాడు.

వరదరాజుకి కుర్రాడి వొళ్లు వేడి నీరసం అర్థం అయ్యాయి. "అరెరె! జ్వరం తగుల్తోంది బాబూ! మందు తాగావా?" అని

ప్రేమగా కుర్రాణ్ణింకా ఎదలోకి హత్తుకుని, బుగ్గన ముద్దెట్టుకుని ప్రశ్నించాడు;

కుర్రాడు మొహం చిట్లించి, "ఛీ—థూ...అమ్మ..." అన్నాడు; అతని సౌజ్ఞ అమ్మ మందుపోసింది బాగుండలేదని. కుర్రాడి మొహమే చెబుతోంది—ఆ అర్థాన్ని.

వరదరాజు నవ్వాడుగాని, అతని కేదో కలతగావుంది... కుర్రాడేమిటి చిక్కినట్టున్నాడు, సరిగ్గా మందిప్పిస్తున్నారో లేదో..."బాబూ, వుండు..." అని కుర్రాణ్ణి కిందికి దించి, దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. దొడ్లో పత్తిమొక్క పక్కనే నుంచుని, "ఏమమ్మా! ఏమమ్మా," అని పిల్చాడు, కొంచెం జంకుతూనే.

కుర్రాడికోసం కనిపెట్టుకుని నుల్చున్న చిన్నా తల్లి, కొంచెం సిగ్గుపడుతూ, "ఏమిటండి అన్నయ్యగారూ పిల్చారా?" అంది, తలుపవతలే నిలబడి.

"అవునమ్మా! బాబుకి సుస్తీగా వున్నట్టుంది, డాక్టర్ కి చూపించారా!" అని ప్రశ్నించాడు వరదరాజు, ఆ తలుపువంక చూస్తూ. పదకొండు గంటల ఎండ పొడకి కొబ్బరిచెట్టు నీడ తలుపు మీద కదుల్తోంది. దొడ్డంతా పచ్చగావుంది.

"డాక్టరా! ధర్మాస్పత్రి మందు పోశాం..."

వరదరాజు "నేను మంచి డాక్టర్ కి చూపించుకొస్తానండి" అనేసి సమాధానంకోసం ఎదురుచూస్తూ నుల్చున్నాడు.

ఆమె లోపలికివెళ్ళి ఐదారు నిమిషాలకల్లా తిరిగివొచ్చి, "అదేమంత భయపడవల్సిన సుస్తీకాదండి, చడామడా తిన్నాడు, కాస్త అజీర్తి చేసింది అంతే" అన్నది.

వరదరాజు, "అయినా..." అని ఇంకేదో అనబోయినాడు. కాని ఆమె వినిపించుకోలేదు. "రెండురోజులు కాస్త కాక తగిలి దానంతట అదే పోతుంది" అన్ని, "చిన్నా! రా బాబు, కాస్త జావ తాగుదువుగాని" అని పిల్చింది.

కుర్రాడు బిక్కమొహంపెట్టి, అతనికేసి చూస్తూ లోపలికి వెళ్ళాడు.

వరదరాజుకి ఎందుకో చిరాకు కలిగింది. తన గదిలోకివెళ్ళి అల్మారాతీసి జాగ్రతచేసి వుంచిన సీసా ఒకటి అందుకుని ఒక గ్లాసులో పోసుకుని నాలుగు గుక్కలు తాగి కలతగావున్న మనస్సు నిమితపర్చుకుని ఎక్కడికి పోవటమా అని ఆలోచించాడు ఒక

క్షణం, గడపమీద నుల్చుని. చివరికి అతను, అలాగ్మరాలోంచి పేక తీసి జేబులో పెట్టుకుని మొగల్రాజపురం మండపం చేరుకున్నాడు.

మండపం ఇప్పుడు నిర్మానుష్యంగా వుంది. దుమ్ముకొట్టుకొని వుంది. ఎంగిలి బీడీలు పడివున్నాయి. వింజామరం వేస్తున్న శిల్పసుందరిమీద, శిథిలమౌతున్న పైకప్పు రంధ్రాల్లోంచి ఎండ చారలు పడి మెరుస్తున్నాయి.

వరదరాజు లోపలి స్తంభాల్లో ఒకదానాన్నానుకుని కూర్చుని, జేబులోనుంచి పేకముక్కలు తీసి ముందు పరుచుకుంటూ వినోదించసాగాడు, అతని అంతస్సు ఎంతో నిర్మలంగా శాంతిగా వుందిప్పుడు.

44

సదానందం తనవరకు చాలా కులాసాగావున్నాడీమధ్య. శ్యామల నైఖరివల్ల అతని జీవితంలో కొత్త ఆశలు చిగిర్చాయి. ఆమె రోజూ సాయంత్రం వేళ అతన్ని కలుసుకుని మాట్లాడుతుండ. వాళ్ల సంభాషణ వివిధ విషయాలమీదికి పోయి చివరికి ఎలక్షన్ల మీదికి వొచ్చేది. సదానందానికి ఎలక్షన్ అంటే అంత ఆసక్తి లేదు.

అతను పార్కు గోడకానుకుని నుల్చుని, లోపల ఆవరణలో పెరగలేక పెరుగుతూన్న మొక్కల్ని చూస్తూ, "మనవాళ్ల సేవ ఇలా ఫలిస్తూ ఉంటుందండి! ఏదైనా ఇంతే!" అన్నాడు.

శ్యామల నవ్వి, "ఈ పార్కు కేసింది లగాయతు చూస్తున్నాను, ఈ మొక్కల్ని మేకలు తినని రోజు లేదు, లోటె దిక్కు లేదు!" అంది. ఆమె సదానందం వేపు చూసే చూపుకి ఏమర్థం ఉంటుందో, ఆమెకే తెలియాలి. దాన్ని సదానందం మాత్రం అది నించీ ప్రేమగానే అర్థం చేసుకుంటున్నాడు.

సదానందం, "ఏమండి, మీరు స్వేచ్ఛగా నాతో మాట్లాడుతూ వుంటారుగదా, మీవాళ్ళు అభ్యంతర పెట్టరూ?" అన్నాడు ఉండి ఉండి.

శ్యామల సదానందం వేపు విచిత్రంగా చూసింది. "నాకెప్పుడూ ఎలాంటి ఆటంకమూ రాలేదండి, మా యింట్లో! ఏం తప్పు చేస్తున్నానని!" అంది నిక్కచ్చిగా.

"అయితే మీ నాన్న గారు మంచి సంస్కారం కలవారన్న మాట!"

"నిజమండి. అయినా, మన సంస్కారం కూడా మంచిదయితే గాని..." అని ఆగిపోయిం దామె. తర్వాత విషయం మారుస్తూ, "మీరీతడవ ఈ వార్డులో ఎన్నికలకి నిలబడతారని డాక్టర్ గారివ్వాళ అన్నారే! నిజమేనా?" అని ప్రశ్నించింది.

"నిలబడాలని వుందిగానీండి, తాడూ బొంగరం లేనివాణ్ణి, ఎలా నిలుస్తాను, నిలిస్తేమాత్రం ఎలా గెలుస్తాను!" అన్నాడు నవ్వుతూ.

వాతావరణం చలి బారుతూవుంది. పశ్చిమాకాశం ముదురు ఎరుపులోంచి నీలవర్ణంలోకి మారుతోంది. శ్యామల నిండైన అందమైన విగ్రహం, ప్రకృతిలోని అందమైన ఓ పుష్పంలా కన్పిస్తోంది సదానందానికి. పార్కులోని క్రోటన్సు మొక్కల పచ్చదనం పక్కనే నుల్చున్న ఆమె వనదేవతలా కన్పిస్తోంది. ఆమె బరువైన కనురెప్పల్నీ, నవ్వుతూంటే జలిగే ఎర్రని పెదాల మధ్య తెల్లని ముత్యాల పలువరసల్నీ, వొంటికి అతుక్కున్నట్టు కట్టుకున్న సిల్కుచీరె చాటున మెరిసే శరీరపు వొంపుసొంపుల్నీ సదానందం ఎంత చూసీ తృప్తిపడలేకపోతున్నాడు. ఆమెతో మాట్లాడి తన కోర్కెను తెలియబరచాలని అతనెంత కుతూహలపడుతున్నా, సమయానికి గొంతుక తడి ఆరి మాట రావడంలేదు.

శ్యామల సదానందం ఏదో బాధపడుతున్నాడని మాత్రం గ్రహించింది. కాని అదేదో ఆమె కర్థంకావటంలేదు. అది 'ప్రేమ' జబ్బే ననుకోటానికి ఆమె కాస్కారం లేదు. సదానందం అందరి వంటి మనిషి కాడు. కొంచెం ఉన్నతమైన భావాలు కలవాడు - ముఖ్యంగా చిత్రకారుడు అతనికి ఆర్థికబాధేమో...అది తను నివారించలేదు. అటువంటప్పుడు ఆ ప్రసక్తి తీసుకురావడం అనవసరం.

"ఏమండి! పొద్దుకూకింది ఇంటికి పోదామా?" అన్న దామె.

"పదండి... నేనూ పెందరాళే ఇంటికి వెళ్ళాలె. నాన్నగార్కి వొంట్లో ఏమంత బాగుండడం లేదు..." అంటూ సదానందం బయల్దేరాడు.

అతను ఇంటికొచ్చేప్పటికి రంగయ్యగారు దొడ్లో గుడ్డి వెన్నెట్లో మునగచెట్టుకింద నుల్చుని వున్నాడు. ఆయన కక్కడ

నుల్చోవడం అలవాటయింది. ఏమిటో ధోరణిగా మాట్లాడుతున్నాడు. సదానందం ఆయన్ని మెల్లిగా తీసుకొచ్చి ఇంట్లో కూర్చో పెట్టాడు.

రంగయ్యగారు మసకలాంతరు వెలుగులో రేగిన తెల్లబారిన జుట్టు చేత్తో సవరించుకుంటూ, "కరుణమూర్తి! నా రెండొందలివ్వవూ? మా అమ్మాయికి పంపించాలయ్యా! నువ్వెందు కిస్తావులే. నీది వ్యాపారం కాదూ?...పోగుచెయ్యి...పోగుచెయ్యి... నావంటివాడి డబ్బు పోగుచేస్తే గాని నీకు మేడలు రావు..."

సదానందం ఈ వాగుడంతా వింటూ తన బల్లముందు కూర్చుని, ఆలోచిస్తున్నాడు, ఎలక్షన్ సంగతి. నామినేషను పడేయ్యమని డాక్టర్ గారన్నాడు. ఏభై రూపాయలు తానిస్తానన్నాడాయన...ఆయనదంతా అదొక తత్వం...

...ఈ వార్డుకి ఎవరో బాగా డబ్బున్న ఒకాయన్ని దేశం పార్టీవాళ్ళు నిలబెడుతున్నారని ఉదయం ఎడిటర్ గారన్నారు. కొత్తగా పార్టీలో చేరాడట...పార్టీకి విరాళంగా ఐదువేలు ఇచ్చాడట...ఆయన్ని ఒక్క వరసన పొగుడుతున్నారందరూ...డబ్బే.. అంతా డబ్బుమయం...

నాలుగురోజులు జరిగాయి. విజయవాడలో ఖాళీ గోడంటూ ఎక్కడా లేదు...ఎలక్షన్ ప్రచారం ప్రారంభమైంది. సదానందం మనస్సులో ఎన్ని కలతలున్నా ఎలక్షన్‌లో నిలబడి ప్రచారం ప్రారంభించగానే అన్నీ మర్చిపోయినాడు.

ఇంట్లో ఒకటుంటే ఒకటి లేదు. రంగయ్యగారికి పిచ్చి బాగా ముదిరింది. వరలక్ష్మమ్మగారు, రాత్రి ఏ వేళటికి వొచ్చినా కొడుకుతో అన్నీ మొత్తుకుంటున్నది. సదానందం అన్నీ విని "ఎప్పుడూ ఉన్నదేకదమ్మా, ఈ సోది! ఏం చెయ్యమన్నావు... ఇప్పుడా పత్రికవాళ్లు కూడా డబ్బు లివ్వటంలేదు..." అన్నాడు.

"ఎట్లా చావనురా! ఇంట్లో ఏమీ లేవయ్యా. బియ్యంలేవు... పప్పులేదు...నెయ్యిమాట కేం, అసలు వేసుకోటమే మానేశాంగా!.. రేపు పొద్దు ఎలా వెళ్తుందిరా? నువ్వేమో, ఉదయంవెళ్ళి అర్ధరాత్రి కొస్తుంటివి..." అంది తల్లి బాధగా.

కొడుకు మౌనం వహించాడు. జేబులో లేనిది ఏం సమాధానం చెపుతాడు?

"అదికాదురా, నాయనా! ఇంట్లో సామానైనా తాకట్టు పెట్టి డబ్బు పట్టుకురారా! మీ నాన్నగారు ఉసూరుసుని వస్తుంటే చూస్తూ ఎలా వూరుకునేదిరా?...

"అబ్బ! తెస్తాలేవే....మతిపోతోంది...ఉదయం ఎట్లాగో చూసి తెస్తాలేవే. బ్రహ్మానందాన్ని కలుసుకుని చాలా రోజులైంది..." చాలా బాధగా అన్నాడు కొడుకు.

"సరేలే నాయనా, పోయి పడుకో. పగలల్లా తిరిగి తిరిగి వొచ్చావు..." అంది తల్లి. సదానందం, పక్కమీద పడుకున్నాడు. తల్లి దుప్పటి కప్పుతూ, "మా నాయన కెన్ని కష్టాలొచ్చాయిరా...నా కడుపున పుట్టినందుకు అన్నీ బాధలే..." అంది, అతని తల నిమురుతూ.

రంగయ్యగారు గూడా నిద్రపట్టక కలవరిస్తున్నాడు.

తెల్లారి సదానందం మొదటిపనిగా బ్రహ్మానందం ఇంటికెళ్లాడు. అప్పుడు ఉదయం ఏడుగంటలవుతోంది. బ్రహ్మానందం వీధి అరుగుమీద కూర్చునివున్నాడు. "ఏమిగోయ్! బహుకాల దర్శనం!" అన్నాడు. పచ్చని ఎండపొడ ఉభయులమీదా పడుతోంది.

"ఏమిటోరా! ఎవడి సంసారం వాడిదైపోయేటప్పటికి ఎవడి వ్యాపకం వాడిదైపోయింది—క్షణం తీరికలేదు—దంబిడీ ఆదా లేదు అన్నట్టుంది నా స్థితి ... నీపని ఫర్వాలేదనుకుంటానే!" అన్నాడు సదానందం, అరుగుమీద కూర్చుంటూ.

బ్రహ్మానందం, "అదే బాగులే. ఏదో గంజినీళ్ళకి కరువులేకండా నెట్టుకొస్తున్నాను. నువ్వేం చేస్తున్నట్టు? నాన్న కులాసా?" అని ప్రశ్నించాడు ఆప్యాయంగా.

"నేనా! నేను ఓ డాక్టర్ దగ్గిర కంపౌండర్ పని చేస్తున్నానులే. గంజికేనా చాలని సంపాదన!"

బ్రహ్మానందం స్నేహితుణ్ని పరికించి చూశాడు. వెనకటి కళ మొహంలో లేదు. క్రాపు చెరిగి పెరిగివుంది. ఇస్త్రీ మడత చెరిగితే సహించలేని తన మిత్రుడు అక్కడక్కడ చిరుగులుపడ్డ చొక్కా పంచె కట్టాడు...

"ఏమిటిరా ఇలా వున్నావు...నాన్నగార్ని ఉద్యోగంనించి తీసేశారుట, ఏం కారణం?"

సదానందం తన స్థితినీ తనతండ్రిస్థితినీ వర్ణించాడు. "కాలం మారిందోయ్; మా నాన్న దానికి సరిపెట్టుకోలేక మతి పోగొట్టుకున్నారు... నేనేమో మతి వుండి లేనట్టుగా తిరుగుతున్నాను... మన్య ఈ బాధలు చాలవని ఎలక్షన్ గొడవలోకి గూడా దిగాను... దానికి...."ఆపైన ఏం చెప్పాలో ఆలోచిస్తూ వూరుకున్నాడతను.

"అదేమిట్రోయ్! ఉన్నవాడికీ లేనివాడికీ గూడా ఇదొక హాబీగా వున్నట్టుందే మానే! నువ్వుగూడా నిలబడ్డావూ అంటే...చిత్రం! ఏమిటో వివరాలు కొస్త చెపిని నయ్యి నాయనా!" అన్నాడతను ఆశ్చర్యంగా.

"ఏదో లేరా/ మా డాక్టర్ గారి ప్రోత్సాహం కొంత. నా ఆదర్శపు పైత్యం కొంత-కలసి ఈ వ్యవహారం-ఆ వార్డులో కొంత మంది యువకులు కూడా కలిశారు. ప్రచారమంతా స్వచ్ఛందంగా జరుగుతోందిలే. దానికి దంబిడీ ఖర్చులేదు. కాకపోతే!..." సదానందం పూర్తిచెయ్యకముందే బ్రహ్మానందం అడ్డం వచ్చాడు "డబ్బు లేకండా ఎలక్షనేమిటిరా నీ మొహం! నీకు ఏం చూసి వేస్తారు ఓట్లు? వోట్లగాకా వొద్దు—నువ్వా ఎలక్షన్‌లో నిలబడ్డావని ఆ వార్డు వోటర్లకి తెలియాలా అసలు? ఎన్ని పోస్టర్లు గావాలి! ఎన్ని బహిరంగ సభలు ఏర్పాటు చెయ్యాలి? మా షావుకారూ మీ వార్డులోనే నిలబడ్డాడు. దీపం పార్టీ తరఫున నిలబడుతున్నందుకు పార్టీకి ఐదు వేలు విరాళం ఇచ్చాడు. ఇంకో ఐదు వేలు ఖర్చుపెడుతున్నాడు. ఉం అంటే డబ్బు—ఆఁ అంటే డబ్బు!...మా షావుకారుకేంలే...డబ్బు చాలా వుంది. అవసరమనుకుంటే వోటుకి పదన్నా జంకడు, పాతికన్నా భయపడ్డు...అతనికి ప్రత్యర్థివా, నువ్వు! నీకేమన్నా పిచ్చా యేమిటి?..."

సదానందం, "అక్కడే వుంది తిరుగుడు. నేను ఆదర్శాలూ, ఆచరణ చూసి వోటు వెయ్యమని అడుగుతున్నాను. నీ షావుకారు డబ్బు చూపుతాడు గావును...ఏమౌతుందో లే. ఇదిగో ఇవ్వాళ నుంచి నేనూ, ఇంకో పదిమందీ కలిసి ఆ వార్డులోని వోటర్లందర్నీ కలుసుకోవాలి...అప్పుడుగాని చెప్పలేనురా" అన్నాడు.

"ఇవన్నీ గాలి పోగుచెయ్యడంలాంటి పనుల్లే! అది సరేకాని ఏదో పని వుండి ఇటొచ్చినట్టున్నావు!" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఆఁ! ఏమీ లేదు! ఒక్క ఐదు రూపాయలుంటే ఇవ్వు. ఓ వారం రోజుల్లో సర్దుతాను" అన్నాడు సదానందం.

"ఇస్తాలే. పద. ఎక్కడైనా కాస్త కాఫీ తాగివద్దాం" అన్నాడు బ్రహ్మానందం, లోపలికెళ్ళి చొక్కా వేసుకొచ్చి.

"ఊం. కాఫీ వొద్దనటం భావ్యం కాదు" అంటూ బయల్దేరాడు. మున్సిపల్ ఎలెక్షన్ కాండిడేటు.

45

దీపం పార్టీ కార్యాలయంలో ఎలక్షన్ సమావేశంలో పాల్గొని బయటపడ్డాడు వరదరాజు. బయట కొచ్చేటప్పటికి మధ్యాహ్నం మూడుగంటలవుతోంది. శాస్త్రి కరుణామూర్తి లోపలే వున్నారు. అతనుమాత్రం పచ్చమేడకి బయల్దేరాడు. దారిలో కనపడ్డ హోటల్లోకెళ్ళి కాఫీ తాగాడు. హోటల్లోకూడా రెండుమూడు ఎలక్షన్ బోర్డులు కన్పించాయి. అతనికి నవ్వొచ్చింది. కాఫీ తాగుతూ హోటల్ గోడమీద పాలడబ్బా అడ్వర్ టైజ్ మెంటుమీద పసివాడి బొమ్మచూసి చిన్నాని జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. ఎలావున్నాడో కుర్రాడు! నాలుగైదురోజులైంది అటు వెళ్ళి... ఈ హడావిడిలో అటు వెళ్ళడమే పడలేదు.

అతను బైటికివచ్చి రిక్షా ఎక్కి పచ్చమేడ దగ్గర కెళ్ళాడు, గదిలో కూర్చుని రెండుమూడుసార్లు 'చిన్నా' అని కేక వేశాడు. కుర్రాడు పలకలేదు. లోపల్నించి, కుర్రాడి తల్లి జవాబిచ్చింది—కుర్రాడికి సుస్తీ ఎక్కువగా వుందనీ, అలసి నిద్రపోతున్నాడనీ.

వరదరాజు, "ఒకసారి లోపలికొచ్చి చూస్తానండి" అన్నాడు వినయంగా.

"రండి! దానికేం" అంది ఆమె.

అతను లోపలికి వెళ్ళాడు. ఇల్లు పరిశుభ్రంగా వుంది. నిరాడంబరంగానూ వుంది. ఇంటి యజమాని ఫోటో గోడకి వేళ్ళాడుతోంది. కుర్రాడి తల్లి వంటింట్లోకి వెళ్ళి నుల్చుంది. వరదరాజు మధ్య గదిలో మంచంమీద పడుకునివున్న కుర్రాణ్ణి దగ్గరకెళ్ళి చూశాడు.

నిద్రపోతున్న కుర్రాడి చిలిపితనం నుదుట కన్పిస్తూనేవుంది. వొళ్ళు వెచ్చగా కాలిపోతోంది. "వొద్దే! అమ్మా! మందు వొద్దే" అంటూ నిద్రలో కలవరిస్తున్నాడు.

వరదరాజు కుర్రాడి తల నిమిరి, "మంచి డాక్టర్‌కి చూపించండమ్మా!" అన్నాడు వంటింటి వేపు చూస్తూ.

"అలాగేనండి అన్నయ్యా. ఏదో మా శక్తికొద్దీ!" అందామె.

వరదరాజుకి ఇంకా కాసేపు అక్కడే వుండి కుర్రాడు లేచిం తర్వాత చూసిపోవాలనివున్నది గాని, మర్యాదగా తోచలేదు. "వెళ్తున్నానమ్మా, చిన్నాని జాగ్రత్తగా చూడండి!" అంటూ బయటికి వొచ్చాడు.

గదిబైట ఏడుకొండలు నిలబడి వున్నాడు.

"ఏందిరా! ఈడకొచ్చావు?" అని ప్రశ్నించాడు వరదరాజు.

"నిన్న కోటిగాడికేందో చెప్పి పంపించావు! ఏంది యీవారం?" అన్నాడు ఏడుకొండలు.

"అదా! సత్యనారాయణపురంలో ఎలక్షన్ గదంట్రా? అందుకని ఓమాటు నిన్ను రమ్మన్నాలే. ఇంకేం లేదు!" అన్నాడు వరదరాజు.

ఏడుకొండలు "పోదాం పా. నిలబడి ఎంచేపు మాట్లాడతాం! అంటూ నడవసాగాడు. వరదరాజు అతనిపక్కనే నడుస్తూ, "మనం గూడా ఎలక్షన్‌లో నిలబడ్డాంలే. ఇప్పణ్ణించీ ఓ టీకొట్టు...సత్యనారాయణపురంలో పెట్టాల్రా. వోటర్లకి బాగా కాఫీటిపిన్లు మెక్కబెట్టాల. అప్పుడే మనం గెలుస్తాం. ఏమంటావు?" అన్నాడు.

"ఇంకో ధర్మసత్రం పెట్టాలెట్టా! చెప్పవూ?" అన్నాడు ఏడుకొండలు మంటగా.

వరదరాజుకి ఏడుకొండలు మాటలకి నవ్వొచ్చింది. పగలబడి నవ్వాడు. "ఒరే, నీకంతా మంటగా వుంటది గాని, కాఫీనా పోయించకపోతే వోట్లు వొస్తాయంట్రా పిచ్చిమొదవ! అంతా డబ్బుతోనే వుందిరా లోకం" అన్నాడు. అతనికీమధ్య డబ్బు విలువ బాగా తెలిసొస్తున్నది.

ఏడుకొండలు, "అయినా నేనోమాట అడుగుతా కొప్పడకండా వింటావంట్రా? నీ కెందుకొచ్చిందిరా ఈ ఎలచ్చను గొడవ? తిని తిరక్క?" అన్నాడు.

"ఒరే పోరా, నీకేం తెలుసు? ఇప్పుడు అందరూ చేసే అన్ని పన్లుకీ అర్థం వుందంటా? ఏందో, అదో సర్దా! డబ్బే వుండాలి గాని, ఏ పని చెయ్యకూడదురా? మనకేం పెళ్లామా బిడ్డలా? ఓరు

తినమరా ఇదంతా! మొన్న నూడకపోతివి! ఆ పార్టీ ఆఫీసుకాడికి పోతిని; చాలా గొప్పోళ్లు కూసున్నారాడ; అందరూ లక్షాధికార్ల మల్లేనే వుండారు; డబ్బుతో జూదమాడుతున్నారురా! పాళ్ళ అడగంగానే నేను ఆ పార్టీకి ఐదువేలూ పారేసినా. ఇంకేంగుడులే, నాకు పూలదండలేసి, జైలుకొట్టి ఓ! ఎంత గౌరవం చేశారను కున్నా! ఇప్పుడేం వెనకటి వరదరా జనుకున్నావంట్రా నన్ను! నాల్రోజులు పోనీ, కౌన్సిలర్ —!ఉం!"

ఏడుకొండలు ఆశ్చర్యంతో నోరు తెరిచాడు. అతనికిదంతా అయోమయంగానూ గందరగోళంగానూ వుంది.

వరదరాజు "ఒరే ఒక్కమాట చెబుతా విను. నిజంగానే నువ్వు మంచివాడివై చేసేదేం లేదురా, నేను చూస్తున్నాగా. మంచాళ్లకి కూడు పుట్టడంలేదు; శాస్త్రిని ఎరుగుదువుగా! అంత దసుల్బాజీ యాడన్నా వున్నాడూ! ఆడికెంత పలుకుబడి, ఎంత గౌరవం చూసినావు? అంతా డబ్బు మహాత్యమే! అదేవరస మనమూ! మనం తెలిసి ఎవడికీ మోసం చెయ్యడంలేదు. డబ్బున్నాది. దాన్ని చూపిస్తే అంతా అంటుకుపోతున్నాది. అంతే. డబ్బు పోతుందంటా! నీ తాత సొమ్మా, నా తాత సొమ్మా!" అన్నాడు హేళనగా.

"అది కాదు వరదా! కూస్తి యోనకా ముందు చూసుకుని దిగరా! చేతిలో తడారిపోతే మనఖాట్లు ముక్కలు పడవు!" అన్నాడు ఏడుకొండలు.

"ఆ ఆలోచన నాకు లేదంటా! ఒక తమాషా. నేనింత వరకూ ఖర్చుపెట్టిన డబ్బంతా యాపారంమీద సంపాయించిందేరా! అసలు—మనం పట్నంలో మార్చుకొచ్చిందాన్లో ఒక్క వంతు కూడా ఖర్చు కానేలేదు. అదంతా అలాగే మూలుగుతోంది." అన్నాడు వరదరాజు కొంత ఆశ్చర్యంతో, కొంత బాధతో.

"అట్టాగంట్రా! అయితే పోనీలే. మరి నీ వార్డులో టీకొట్టు ఎప్పుడు పెట్టమన్నావు?"

"ఆ వ్యవహారమంతా నేను చూసి నీకు కబురు చేస్తాగా! నేను ఇటు పనివుంది వెళ్తా; నువ్వు టీకొట్టుకు పోతావా?" అన్నాడు వరదరాజు.

ఏడుకొండలు వెనక్కి తిరిగి వెళ్ళిపోయాడు. వరదరాజు సరాసరి మొగల్రాజపురం మండపానికి వెళ్ళి పొద్దుకూకేంతవరకూ అక్కడే కూర్చున్నాడు.

ఆ మర్నాడు వరదరాజూ, శాస్త్రిగారూ, దీపం పార్టీ 'ప్రసన్న' ఎడిటర్ వినాయకరావుగారూ, ఎలక్షన్ ప్రచారం సందర్భంలో సత్యనారాయణపురంలో వోటర్లని కలుసుకోడానికి బయల్దేరారు.

కొత్తగా కొన్న కారు మెత్తగా పోతోంది. కార్లో సంభాషణ సాగుతోంది. చలికాలపు ఎండ మార్దవంగా కారు అద్దాల్లోగుండా లోపలికి ప్రసరిస్తోంది. కారులోని మెత్తని సీట్లమీద సౌకర్యంగా సుఖంగా కూర్చుని, రోడ్డుకిరువేపులా చూస్తూ ముగ్గురూ మాట్లాడుతున్నారు.

శాస్త్రిగారు, అన్నాడు "ఓటర్లనందర్నీ ఒక్కచోట కూడగట్టి మాట్లాడితే సరిపోదండి, రావుగారూ! ప్రతివాడి ఇంటికీ వెళ్ళాలంటే కష్టం. ఇంకొకటి చూశారూ, ఆ కొంపలు...మరీ అపరిశుభ్రంగావుంటాయి. లోపల అడుగుపెట్టటానికి మనస్కరించదు."

వరదరాజు శాస్త్రిగారివేపు చూశాడు. వసంతం ఇంట్లో కులాసాగా గడిపే పెద్దమనిషేనా ఈమాటలు మాట్లాడుతున్నది? అతను వూరుకున్నాడు పైకేమీ అనకుండా.

రావుగారన్నాడు: "బయటే నిలబడి పిలిపించి మాట్లాడదాంలెండి. ఈ వార్డులో స్వతంత్ర అభ్యర్థిగా నిలబడ్డ అతను ప్రతివాణ్ణీ వెళ్ళి కౌగలించుకుని మరీ అడుగుతున్నాట్ట. మనం కూడా కనీసం అలా అడక్కపోతే కుదరదండి!" అన్నాడు.

వరధరాజు సత్యనారాయణపురం పార్కు వేపు తిరిగి సిగరెట్టు పొగ వొదుల్తూ, "వెళ్ళొచ్చులెండి, వాళ్ళేం మనుషులుగాదా, అవేం ఇళ్ళుగావా! మీరు బైట నిలబడండి. నేను లోపలికెళ్ళి మాట్లాడుతాను సరా!" అన్నాడు గంభీరంగా.

శాస్త్రిగారికి షాక్ తగిలినట్టయింది. ఇతనితో ప్రతిదీ పేచీగానేవుంది. ఎప్పుడు ఎలా మాట్లాడతాడో ఊహించడం అసాధ్యం. ఆ వేళ పార్టీ విరాళం నూటపదహార్లిస్తే సరిపొయ్యేదానికి వొక్కసారి ఐదువేలు ఇచ్చాడు ..పార్టీలో ఇప్పుడు ఏ ఇతరుడికీ లేని పలుకుబడి ఇతనికి..."వరదరాజుగారూ! మీ రన్నమాట సబబుగా

వుంది. అభ్యర్థి మీరూ! మేం పైవాళ్ళమేగా! మీరే గనక స్వయంగా ప్రతివాడ్నీ కలుసుకుని అడిగారూ అంటే, ఇంక గెలవ టంలో ఆశ్చర్యం వుండదు!" అన్నాడాయన.

"నేనూ ఆమాటే చెప్పా వరదరాజుగార్కి" అన్నాడు వినాయకరావుగారు సర్దుతూ.

కారు ఒక గతుకులరోడ్డులో ప్రవేశించి, గూడెం మొగదల ఆగిపోయింది. శాస్త్రిగారు వోటర్ల లిస్టు తీసుకుని, "ఇదుగోనండి, ఈ పూరింట్లో ఒకాయన వున్నాడు...వున్నాడేమో చూద్దాం" అన్నాడు.

అక్కణ్ణించి వరసగానూ, మధ్యమధ్య నీటి గోతులతోనూ, దుర్గంధ భూయిష్ఠమైన మురికినీటి కాలవలతోనూ, ఆ ప్రాంతం ఆధు నిక నాగరికతకే, మానవాభ్యుదయ చరిత్రకే కళంకంగా కనపడు తోంది.

శాస్త్రిగారు చేతిగుడ్డ ముక్కుకు అడ్డంపెట్టుకుని నిలబడ్డాడు కాకును అనుకుని. ఎడిటర్ గారూ పక్కనే నిలబడ్డాడు. వరద రాజు ఆ యింటినీ పరిసరాన్నీ చూస్తూ ఇంటి వాకిలిదగ్గరకెళ్లి "సుబ్బయ్యగారూ? అన్నాడు.

లోపల్నించి "ఎవరు బాబయ్యా!" అని ఒక హీనస్వరం సమాధానమిచ్చింది.

శాస్త్రిగారు ఎడిటర్ గారితో అన్నాడు: "వీళ్ళు ఏనాడి వాళ్లండి."

ఎడిటర్ గారు "ఆ గుడిశలే చెబుతున్నాయిగా!" అన్నాడు నవ్వుతూ.

వరదరాజు వెనకా ముందూ చూడకండా తడిక వాకిలి నెట్టు కుని లోపలికి వెళ్ళాడు. గుడిశె ఎత్తు చాలా తక్కువ. గుండ్రగా వున్నది. లోపల సుబ్బయ్య అన్న వ్యక్తి ఓ చింకిచాపమీద పడు కుని మూలుగుతున్నాడు. అతమా, ఓ కుండ, ఓ మూడురాళ్ల పొయ్యి, పక్కన గెడకర్రకి ఓ చింకి పంచె వున్నాయి.

వరదరాజు, "బాబూ, బాగుండావు?" అన్నాడు నుల్చునే.

"మీరు వోరండి బాబు! గొప్పోరల్లే వుండారు. ఏం పనిమీ దొచ్చారు?" అని ప్రశ్నించాడు సుబ్బయ్య, లేచి కూర్చుని. అత నికి అరవై ఏళ్లుంటాయి. వొట్టి బొమికల పోగు.

"ఏమీ లేదు. ఈ వార్డుకి ఎలక్షన్ వొచ్చిందిగా! నేను అభ్యర్థిగా నిలబడ్డాలే. మీ వోటు" అని ఆపేశాడు వరదరాజు.

సుబ్బయ్య, "ఏం ఎలక్షనో ఏంటో బాబు. పోయింతడవ ఇట్టనే ఇంకో మారాజు వొచ్చి అడిగితే వోటు వేశినాం. ఈ గూడెమంతా బాగుచేయిత్తాం అని యేందెందో చెప్పిండు. మళ్లీ కనపళ్లా! ఇదిగో ఇప్పుడు మీరొచ్చిండ్రు! యేత్తాలే బాబు! వోటు!" అన్నాడతను.

వరదరాజు త్రుటికాలం వూరికే నిలబడ్డాడు. తర్వాత, అట్లాంటివాణ్ణి కాదులే తాతా! నేనివంతా ఖచ్చితంగా బాగు చేయిస్తాలే గెలిసినా సరే, వోడినా సరే" అనేసి, "వస్తున్నా తాతా" అంటూ బైటికి వొచ్చాడు.

దానిపక్కనే ఇంకో గుడిశెదగ్గిర కెళ్లాడు వరదరాజు. లోపల్నించి విపరీతమైన దుర్వాసన వొస్తున్నది. వరదరాజు, "ఇక్కడ లచ్చుమ్మంట ఎవరూ?" అన్నాడు, గుడిశెలోకి తొంగిచూస్తూ. గడ్డిమంటలో కాల్చిన ఎండ్రకాయల్ని ఇద్దరు పిల్లలూ, ఒక ఆమే, ఆప్యాయంగా, ఆగుర్దాగా తింటున్నారు లోపల. వరదరాజు గబుక్కున వెనక్కి తిరిగి, బయటే నిలబడి, "లచ్చమ్మా, లచ్చమ్మా" అని కేకేశాడు.

లోపల్నించి ఆ ఆడమనిషి బయటికి వచ్చింది. ఆమె జుట్టు ఎన్నడూ తైలసంస్కారం ఎరగదు. చాలీ చాలని గుడ్డ వొంటికి సంబంధం లేనట్టుగా చుట్టింది. బుగ్గలు పీక్కుపోయినాయి. కళ్లు పసుపుపచ్చగా, మసకబారి వున్నాయి. ఆమె వెనక సన్నగా, వొట్టి శల్యాలుతప్ప ఇంకేమీ లేని నల్లని పిల్లలిద్దరు గోచీలు పెట్టి, చింకిరి జుట్టు రెండుచేతులతోనూ గోక్కుంటూ నిలబడి గాబరాగా చూస్తున్నారు.

లచ్చమ్మ, "ఏంది బాబు!" అని ప్రశ్నించింది.

వరదరాజుకి ఏమడగాలో తోచలేదు. "ఎలక్షను గదూ!" అని మాత్రం అనగలిగాడు. అతని అంతరాత్మ అతన్ని వేధిస్తోంది. వీళ్ళూ మానవులే! వీళ్ళిట్లా అయిపోవడానికి ఏం కారణం? ఎండిన డొక్కల్లోనూ, ఆ మసకబారిన కళ్ళల్లోనూ, ఆకలి తప్ప మరో భావనే లేదే వీళ్ళకి! అరెరే! ఆ ఆకలి ఎంత ఘోరమైంది కాకపోతే మురికినీటి కాలవలోని ఎండ్రకాయల్ని పట్టి తింటారు!..

లచ్చుమ్మ, "ఎట్లా బాబయ్యా! మళ్ళీ వొచ్చింది తిరనాళ!" అంది.

వరదరాజు, "ఆ! వొచ్చింది." అంటూ వెనక్కి తిరిగాడు. ఇంకేం చెప్పటానికి అతనికి మనస్కరించలేదు. ఇక్కణ్ణించి వెళ్ళిపోవటం మేలు...అతను కారు దగ్గిరకొచ్చి "శాస్త్రిగారు! వీళ్ళకి అర్థమయ్యేట్టు చెప్పడం నా చేత గాదండి. మీ రన్నట్టు బహిరంగ సభ పెట్టితే సరిపోతుంది" అన్నాడు.

శాస్త్రిగారు నవ్వి, "మీరేం గాభరాపడకండి. ఈ గూడెంలో వున్న పెద్ద ఒకణ్ణి పిలిపించి మాట్లాడదాం. అన్ని పన్లూ అయిపోతయి. మనం ఎక్కడ తిరగ్గలమండి వీళ్ళ చుట్టూనూ" అన్నాడు.

ముగ్గురూ కారెక్కి వెనక్కి మళ్ళారు. వరదరాజు కారులో ఒక మూలగా వొదిగి కూర్చుని సిగరెట్ వెలిగించి ఆలోచిస్తున్నాడు. మాటిమాటికీ ఇందాక చూసిన ఆ యేనాది మనిషీ ఆమె పిల్లలే కంటికి కన్పిస్తున్నారతనికి. "అహా! ఎంత ఘోరం! వాళ్ళ వోట్లు కాజేసి, వాళ్ళ కేవో చేస్తామని ఏమీ చెయ్యకండా, వాళ్ళనట్లాగే వుంచుతున్నారే ఈ కౌన్సిలర్లు!...అసలు వాళ్ళు వీళ్ళ గుడిసెలలోకి వెళ్ళి చూస్తేగా!...

వరదరాజు దారిలోనే కారుదిగి, కలతపడిన మనస్సుతో మొగల్రాజపురం మండపానికి బయల్దేరాడు.

46

డాక్టర్ గారి ప్రోద్బలంతో స్వతంత్ర అభ్యర్థిగా పోటీ చేస్తూ సదానందం పదిమంది యువకుల్ని వెంటేసుకుని ఆ వార్డంతా కలయ తిరుగుతున్నాడు. ఇలా అతనెన్నడూ వ్యక్తి వ్యక్తినీ కనుక్కొని పలకరించి వుండలేదు గనక అతనికి సమాజంస్థితి ఇప్పుడు అర్థమౌతున్నది.

మధ్యతరగతి గుమాస్తాలూ, దర్జీలూ, ఇతరులూ ఒక మాదిరిగా జీవితాన్ని ఈడ్చుకు పోతున్నారు. ప్రతివాడి జీవితమూ సమస్యలమయం. ఏదో నిరర్థకంగా బతుకుతున్నట్టుగా గాఢ నైరాశ్యంలో జీవిస్తున్నారు వాళ్ళు. జీవితావసర వస్తువులు కొనుక్కునే తాహతైనా లేదు ఆట్టే మందికి. మధ్యరకం మనుషులు బాధల్ని కప్పి

పుచ్చుకుని పరువు కాపాడుకొంటూ తిరుగుతున్నారు. కర్మ సిద్ధాంతం పుణ్యమూ అని తమ సమస్యల్ని భాగ్యాల్ని ఏదో అగోచర కారణాలకి ముడిపెట్టి సంతృప్తిపడుతున్నారు. వాళ్ళ దగ్గిర మెసిలే కొద్ది డబ్బునీ ఆశ చూపించి లాటరీ ఇతిగిరులు బాగుపడుతున్నారు. ఆశ వున్నంతకాలం జూదం మీదా జ్యోతిషంమీదా మనిషికి నమ్మకం చావదు; ఇందువల్లే, పజిల్సూ, బ్రాకెట్లూ విపరీతంగా వ్యాపించిపోతున్నాయి. బాగా విజృంభించి, లేనివాళ్ళకు ఆశలు రెచ్చగొట్టి వాళ్ళ రక్తాన్ని పీల్చేస్తున్నాయి...

సదానందం వోటర్లతో మాట్లాడుతూ ఇంకా చాలా విష యాలు తెలుసుకుంటున్నాడు. "ఎవరు గెలిస్తే ఏమిటి? మనని ఎవడూ ఉద్ధరించడు లెద్దూ" అన్న ధోరణిమాత్రమే కన్పిస్తోంది.

...దానికి మూలకారణాలు అనంతం. కలకాలంగా వాళ్లు ఈ దౌర్భాగ్య నిరాశావాతావరణంలో పెరిగారు. కొందరికి వృత్తి ఉద్యోగం వుండికూడా కడుపునిండా కూడులేదు. చాలామందికి నిరుద్యోగం. వాళ్ళ కష్టాల కంతులేదు ..

సదానందం ఇదంతా విని కళ్ళారాచూసి చాలా బాధపడుతు న్నాడు. తీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నాడు. దీన్నంతా పరిష్కరించా లంటే పని ఎక్కడ మొదలెట్టాలో అతనికి తోచటంలేదు. మొత్తం సమాజం పునాదిలోనే ఎక్కడో పెద్దలోపం ఉన్నది. అది సరి దిద్దితేగాని – ఈ సమస్యలన్నీ పరిష్కారంకావు. ఎవర్ని చూసినా ఏదో దిగులుగా, ఏదో బాధగా 'ఎందుకిట్లా బ్రతకటం' అన్నంత నిరాశతో కన్పిస్తారేమిటి?...

ఇంకో వంక అతడు పెద్ద వుద్యోగస్తుల్ని భాగ్యవంతులైన వ్యాపారస్తుల్ని ఆస్తిపరుల్నీ చూశాడు. వాళ్ల సమస్యలు ఆశ్చ ర్యం గొల్పుతున్నాయి. ధరలింకా పెరగటం లేదేమనీ, ఇంకా ఆర్జన పెరగదేమా అని దిగులుపడుతున్నారు వాళ్లు. ఇంకొందరు తమ ఆస్తుల సరిహద్దుల దగ్గిర గజన్నరస్థలం కోసం హైకోర్టులదాకా వెళ్లి డబ్బు ఎలా వినియోగించాలో ఇతర్లకి చూపిస్తున్నారు. వీళ్ళ మూలంగా న్యాయస్థానాల్లో ఖాళీలుండటం లేదు. న్యాయవాదులు బాగుపడుతున్నారు...వాళ్లకి జీవితమే జూదంగా, డబ్బే పావులుగా కన్పిస్తోంది.

మొత్తానికి సదానందం ఈ ఎలక్షన్ దెబ్బతో చాలా విష యాలు ఏ పుస్తకాలూ నేర్పలేనివి నేర్చుకున్నాడు.

అతను చాలా ఆసక్తిగా ప్రతి వాళ్లనీ వెళ్లి కలుసుకుంటున్నాడు. ఒకరోజు మధ్యాహ్నం అతడూ తన స్నేహితులతో సహా ఓ కారు డ్రైవర్ ఇంటికి వెళ్లాడు. ఆయింటికి రేకుల కప్పు. గోడలు శిథిలావస్థలో వున్నాయి.

ఇంటి యజమాని లేడు. అతని భార్య వున్నది. ఇద్దరు పిల్లలతో సహా. మొహాలు ఎండిపోయి కళ్లు పీక్కుపోయి, కూర్చుని వున్నారు ముగ్గురూ.

"ఏమండి డ్రైవర్ వెంకన్నగారిల్లు ఇదే గదండి" అని ప్రశ్నించాడు సదానందం ఆమెని. తల వూపింది. "ఎందుకూ? మీకేమన్నా బాకీయా?" అన్నది ఆమె భయం భయంగా. సదానందానికి ఒక్కసారిగా నవ్వూ విషాదం కలిసి వొచ్చాయి. "ఏమిటమ్మా! అలాగడుగుతున్నారు?" అని ప్రశ్నించాడు. మిగతా యువకులు ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూసుకున్నారు.

"మావారు ఏవూరో పోయినారు పదిరోజులైంది. ఆయన ఎల్లిందగ్గిర్నించి రోజూ ఏ బాపతు బాకీవారైతేం రోజూ ఇద్దరూ ముగ్గురూ వొచ్చి ఇంటిముందు కూర్చుని నానామాటలు అంటున్నారు నాయనా! మీరూ...అంతేనేమో అనుకున్నాను."

సదానందం కుంగిపోయినాడు. "పదండి, డ్రైవర్ గారొచ్చింతర్వాత మళ్లీ వొద్దాం" అని స్నేహితులతో కలిసి బయల్దేరాడు.

మధ్యాన్నపు ఎండ రోడ్డుమీద తళతళలాడుతోంది. పచ్చని చెట్ల ఆకుల్లోంచి గాలి దూసుకుపోతోంది.

వాళ్లింకో ఇంటి కెళ్లారు. ఈయిల్లు ఆరు కుటుంబాలున్న పెద్ద పెంకుటి కొంప. బైట అరుగుమీద ముసలాయన వొకరు పిల్లలకి చదువు చెబుతున్నాడు. ఆయన్ని పలకరించాడు సదానందం; "ఏమండి, ఈ యింట్లో ఐదుగురు వోటర్లున్నారండి. మున్సిపల్ ఎలక్షన్లు దగ్గిరపడుతున్నాయి. నేను స్వతంత్ర అభ్యర్థిని!" అని తన్ను తాను పరిచయం చేసుకున్నాడతను.

ముసలాయన "ఆవేళటి కెవరికో ఒకరికేస్తారులెండి. అయితే మీరు ఓటు కెంత ఇస్తున్నారేమిటి?" అన్నాడు గొంతు తగ్గించి.

సదానందం విస్తుబోయ్యాడు. కొంచెం తమాయించుకుని "అవతలవా రేమన్నా ఇస్తానన్నారా?" అని ప్రశ్నించాడు.

ముసలాయన "మా ఐదు వోట్లకి గాను నూటఏభై అడిగాం. ఇస్తామన్నారు. మీరూ మాకు ముఖ్యులే. ఏదైనా ఎక్కువ ఇప్పిస్తే మీకే వేస్తాం వోట్లు" అన్నాడాయన నిష్కర్షగా.

"నమస్కారం తాతగారూ! నే నలాంటివాణ్ణిగాను. నా దగ్గర డబ్బులేనూ లేదు. ఏదో మనందరి తరఫునా కౌన్సిల్లోవుండి, కాస్త సేవ చేద్దామని అడిగాను" అన్నాడు సదానందం.

"చాలా గొప్పవాడివిలే. ఏమిటయ్యా నువ్వు చేసే సేవ? కౌన్సిలరయి నాల్గుడబ్బులు చేసుకోటమేగా? పదవయ్యా, పద!" అన్నాడు ముసలాడు విసుగ్గా.

సదానందం బయల్దేరాడు. ఇంత మాత్రానికే నిరాశపడితే లాభంలేదు...వాళ్ళు ఇంకా చాలామందిని కలుసుకున్నారు. గూడెంలో వోట్లు గ్యారంటీగా తనకే వస్తాయి. కాకపోతే డబ్బాలో చూపించి, గుమాస్తాలవీ, ఇంకా అటువంటివారివీ లాగే స్తాగు ప్రత్యర్థులు...తనకి డిపాజిటు దక్కవచ్చు. పోరపాట్న గెలవవచ్చు కూడా; అట్లాంటి ఆశకి ఆస్కారం లేకపోలేదు. చాలామంది ఓటు వేస్తామన్నారు...అదే నిజమైతే సంగతి.

సదానందం ఆవేళ ఇంటికి వొచ్చేటప్పటికి రంగయ్యగారు దొడ్లో కాలుజారి కిందపడి మంచంమీద వున్నాడు. పైకేమీ గాయం కన్పించలేదుగాని, లోలోపల బాధపడుతున్నాడు. మతి అసలే లేదు. ఎప్పుడు చూసినా భాగవతం స్మరణే. జయ గొడవే; తిప్పితే, హైస్కూలూ, హెడ్మాస్టరూను.

సదానందం తండ్రి దగ్గిరకొచ్చి కూర్చుని ఆయనవంక చూడ సాగాడు, ఎన్నడూ లేనంత ఆసక్తిగా. అతనికి తండ్రి అంటే భయమేకాదు, చాలా గౌరవభావంకూడా వుంది మనస్సులో ...ఆయన రాసిన భాగవతంలో ప్రతీవాక్యం ఎంత గొప్పగా వుందో, ప్రతీ పద్యమూ ఎంతటి భావసమున్నతమైనదో అతి నెరుగును. కాని ఆయనకీ దుస్థితేమిటి? ఆయన ఈ స్థితిలోనే కన్ను మూస్తాడా?

సదానందం తండ్రి వొంటిమీద చెయ్యేసి చూశాడు. ఆయన వొళ్ళు కాలిపోతోంది. జ్వరతీవ్రతవల్ల కణతలు పొంగివున్నాయి. సదానందం వెంటనే లేచి బల్లమీదవున్న ఒక సీసాలో పొడిని నీళ్ళల్లో కలిపి తండ్రి నోట్లో పోశాడు. "నాన్నా! కాస్త మందు తాగు!..." అన్నాడు.

రంగయ్యగారికి దొడ్లో కాలుజారి కిందపడ్డప్పటి అగురుకి, కొంచెం బాహ్యస్మరణ కలుగుతోంది, రెండుమూడు నిమిషాలకి. కాని మధ్యమధ్య ఎక్కువసేపు యథాప్రకారం మతి భ్రమిస్తోంది.

అట్లాంటి స్మరణ అకస్మాత్తుగా కలిగిం దాయనకు. మందు మింగి, "నాయనా! సదానందం! నువ్వేనా?" అని అడిగా డాయన హీనస్వరంలో.

"అవును నాన్నా! నేనే. మాట్లాడు నాన్నా!" అన్నాడు సదానందం, చాలా ఆశతో.

వరలక్ష్మమ్మగారు వంటింట్లోంచి పరిగెత్తుకొచ్చిం దీ మాటలు విని. "నాన్న మాట్లాడుతున్నార్రా! పరమేశ్వరుడి పుణ్యమా అని...నన్ను దయదల్చాడు." అందామె సగం ఏడుపు గొంతులో.

రంగయ్యగారు కొడుకు చేతులు తడిమి పట్టుకుని, "బాబూ! శేషాద్రిరావు పుత్తిర మేమైనా రాశాడా! జయ సంగతేమైనా తెలిసిందా!" అన్నాడు ఆయాసంతో.

"వాళ్ళ బాకీ తీరిపోయింది నాన్నా! జయకి వొళ్లు కులాసాగానే వుందిట. వారం పదిరోజుల్లో ఇక్కడికి వొస్తుంది నాన్నా!" అన్నాడు కొడుకు చాలా ఆప్యాయంగా, తండ్రికి మంచి వార్తల వల్ల మతిస్థిరం ఏర్పడొచ్చన్న ఆశకొద్దీ.

కాని రంగయ్యగారీ మాటల్ని సగం వినకముందే తిరిగీ ఆయన పిచ్చిలో పడిపోయాడు. "ఒరే శేషాద్రీ! నీకు వచ్చే ప్రధానం గాని నా కూతురు ఏంతికిపోతే నీకేమిరా!" అని అరవసాగా డాయన.

తల్లీకొడుకులు ఒకరి మొహా లొకరు చూసుకున్నారు. సదానందం తండ్రి నుంసంవిూంచి లేస్తూ, "రేపు నాన్నగార్ని పెద్దాస్పత్రిలో చేరుస్తానే అమ్మా! ఈ జ్వరం ఈ పిచ్చిమాటలూ చూస్తుంటే నా కేదో భయంగావుందే" అన్నాడు.

తల్లి కంట తడిపెట్టి వెక్కుతూ, "ఏదో ఒకటి చెయ్యి నాయనా! నాకేం తోచటం లేదురా!" అంది.

"భయపడకమ్మా! నాన్న కాస్త దోవన పడుతున్నారులే. ఇందాక సరిగ్గా మాట్లాడలేదూ?" అన్నాడు.

47

కనకవల్లి ఇంట్లో ఓ కుర్చీలో కూర్చుని పైకప్పువంక చూస్తూ ఆలోచిస్తోంది. వరదరాజింకా రాలేదు. సాయంత్రం ఆరు కావస్తోంది. కిటికీలోనుంచి చూస్తే ఆకాశంలో తెల్లని నక్షత్రం ఒకటి మెరిసిపోతోంది. ఆమె బాగా అలంకరించుకునివుంది. ఈ సమయాన శాస్త్రిగారు లోపలికొచ్చారు మెల్లిగా చుట్టూ చూస్తూ. ఆమె ఆయన్ని ఆహ్వానించి కుర్చీ చూపించి "ఏమిటిలా బయల్దేరారు వేళగాని వేళ!" అన్నది.

శాస్త్రిగారు కూర్చుని, "ఏమిటో పిచ్చిగా వుంటేనూ బయల్దేరానులే. మొన్న చెప్పి వెళ్లానే, నెక్ లెసు, చేయించాడా?" అని ప్రశ్నించాడు.

"చేయిస్తానన్నాడు. నిన్న ఆదివారమైంది. ఇవ్వాళ తీసుకొస్తాడేమో!" అన్నది చాలా మామూలుగా.

శాస్త్రిగారి మొహంలో ఆశ్చర్యం మెరిసింది. "ఏమి లేవ్! ఇతను చూస్తే అఖండుళ్లా వున్నాడు! నువ్వడగడం తరవాయి అన్నీ వొచ్చి పడుతున్నాయి! ఆ నెక్ లేసు ఎంత చేస్తుందో నీకేమైనా తెలుసా?...కనీసం రెండు వేలుంటుంది. అందులోని 'పచ్చ' ఖరీదు ఐదొందలు! ఎలాగో మాయలో పడేశావు! అదృష్టవంతురాలివి!" అన్నాడాయన.

కనకవల్లి మొహంలో అసహ్యం, భయం ఆవరించాయి. ఆమె మందకొడి కళ్ళల్లో ఏదో చెప్పరాని రహస్యం దాగివున్నట్టు తోచింది శాస్త్రిగారికి. ఆమె ఒకసారి వాకిలివైపు చూసింది. "ఏం మాయలో వేశానంటారు? ఈ రోజుకీ నేను అతనికి అవసరమో కాదో, అసలు నేనెందుకిక్కడ వున్నానో నాకే తెలియటం లేదండి శాస్త్రిగారు! కొంచెం కరుగ్గా మాట్లాడితే—మొన్న ఒకనాడు, దవడమీద మోటుగా కొట్టాడు. దినువుగా మాట్లాడితే, "ఎందుకే దొంగవేషాలు! ఎందుకీ నంగినాటలు! అంటాడు. అయితే—చిత్రం, ఏమడిగినా వెంటనే తెచ్చి పడేస్తాడు, ఇష్టమో అయిష్టమో!...ఏమిటోనండి, నాకిదో పంజరంలాగున్నదండి. ఎప్పటికి విముక్తో తెలియటం లేదు!" అన్నదామె చాలా బాధగా.

శాస్త్రిగారు నవ్వాడు. "పిచ్చివానా! డబ్బుగలవాడితోటి స్నేహం ఎప్పుడూ ఇలానే వుంటుంది! అతడెటువంటివాడైతే నీ కెందుకు? నీపని నువ్వు నెరవేర్చుకో. ఏనాడు పోవాలనుకుంటావో ఆనాడే వుడాయించు! ఏంబాధ!" అన్నాడాయన.

"అదంత తేలికపనికాదండి శాస్త్రిగారు!..."అని ఆపేసింది.

శాస్త్రిగారికి ఈమాట అనటంతోటే, ఆ వాన రాత్రి తన ముందు మెరుపు వెలుగులో బాకు చేతపట్టుకుని భయంకరుడైనయముడల్లే నిలబడివున్న వరదరాజు జ్ఞాపకం వొచ్చాడు. ఆయనకి ఒక్క నిమిషం వొళ్లు జలదరించింది. "నిజమే, నిజమే, ఎలాగో జాగ్రత్తగా మసులుకో" అంటూ లేచాడాయన. "నే వెళ్లొస్తా. అతనొస్తే, ఉదయం పార్టీఆఫీసుకు రమ్మని చెప్పు" అని బయల్దేరివెళ్లాడాయన.

కనకవల్లి కిప్పుడు నెక్లెస్ కన్న ఈ పంజరంవొదిలి ఎటన్నాపోతే బావుణ్ను అనే ఆవేదన ఎక్కువైంది. కాని కర్తవ్యంతోచదు.

ఆవేళ వరదరాజు చాలా పొద్దుపోయిగాని ఇంటికి రాలేదు. అప్పటిదాకా అతను పచ్చమేడలో చిన్న పక్కనే కూర్చున్నాడు. చిన్నా జ్వరతీవ్రతలో గొణుగుతూ అతన్ని పట్టుకుని వొదల్లేదు. రాత్రి ఏడింటినించీ వరదరాజు అక్కడే వున్నాడు. కుర్రాడితల్లి అబ్బాయికి పరిచర్యలుచేస్తూ, మందు తాగిస్తూ అక్కడే వుంది.

ఆమెభర్త దిగులుగా ఓ కుర్చీలోకూర్చుని ఆలోచిస్తున్నాడు. వరదరాజు, కుర్రాణ్ణి సముదాయిస్తూనే, "మీరేం భయపడకండి. నేనుపోయి పెద్ద డాక్టర్ని తీసుకువస్తాను" అన్నాడు ధైర్యం చెబుతూ.

కుర్రాడితండ్రి "అంత డబ్బు మాదగ్గర ఎక్కడిదండి, మా ఆదాయమెంత మేమెంత! చిన్న బీడీకొట్టు పెట్టుకుని జీవిస్తున్నాం. ఆచార్లుగారిస్తున్న మందుతో సరి!." అన్నాడు దిగులుగా.

వరదరాజు, "డబ్బుకు చూస్తున్నారా! ఎంత కావలిస్తే అంతా నేనిస్తానండి. చిన్న లేచి తిరగాలిగాని, ఎంతడబ్బు అయితేం లెఖ్ఖ!" అంటూ జేబులోనించి పదిరూపాయలకట్టు బైటికి తీశాడు.

తండ్రి కిచ్చే! మీ రిచ్చేట మేమిటండి! నేనులేనూ! నా ప్రాణమేనా అమ్మి వసి కుర్రాణ్ణి కాపాడుకుంటాను. మీదగ్గిర తీసు కోటం ధర్మమా! వొద్దు. వొద్దు" అన్నాడు. ఆయన అభిమాని.

వరదరాజు "ఇట్లాంటిసమయాల్లో ఒకరికొకరు సాయం చెయ్యటం తప్పగాదండి" అంటూ లేచి, డబ్బు ఆయన కివ్వ బోయ్యాడు.

ఇంటాయన నిరాకరించాడు మొండిగా. "అక్కర్లేదులెండి. పెద్దాస్పత్రిలో డాక్టర్ నాకు పరిచయంలెండి. కుర్రాణ్ణి రేపు ఆస్పత్రిలో చేర్పిస్తాను" అనేశాడు.

మొదటిసారిగా వరదరాజు డబ్బు నిరుపయోగం కావటం చూసి విసుక్కున్నాడు. ఆతర్వాత చాలాసేపు కుర్రాడిపక్కనే కూర్చుని వుండిపోయినాడు.

కుర్రాడు వారంరోజులకిందటికంటే ఈరోజున చాలా నీర సించి వున్నాడు. వరదరాజు డబ్బు జేబులో పెట్టుకుని పదకొం డింటికి ఇల్లు చేరుకున్నాడు. అతనికి బహు చిరాకుగా వుంది.

కనకవల్లి అలాగే కుర్చీలో కూర్చుని తూలుతూవుంది. వరద రాజు తలుపు తట్టగానే ఆమె వులికిపడిలేచి తలుపుతీసింది.

కొంచెంసేపు ఇద్దరూ మౌనంగా కూర్చున్నారు చెరిఒక మూల. ఎవరిమనస్సులోని భారం దిగులూ వాళ్ళని దిగలాగుతోంది. ఈ మౌనాన్ని ఆట్టేసేపు భరించలేకపోయింది కనకవల్లి. "ఏమండి, నెక్ లెస్ తెచ్చారూ?" అంది, మెల్లిగా.

వరదరాజు, "రేపు తెస్తాలెద్దు. అది లేకపోతే నీ అందం తగ్గిందా ఏమిటి?" అన్నాడు విసుగ్గా.

"ఇందాక శాస్త్రిగారొచ్చి నిన్ను ఉదయం వాళ్ళ పార్టీ ఆఫీసుకు రమ్మని చెప్పమన్నాడు" అన్నది.

వరదరాజేమీ మాట్లాడలేదు.

మర్నాడు దీపంపార్టీ ఎలక్షన్ ప్రచారం పెద్దఎత్తున ప్రారంభ మైంది. సత్యనారాయణపురంలో ఒక ఇంటిని అద్దెకి తీసుకున్నారు వరదరాజుకోసం. అక్కడినించి వాలంటీర్లు బయల్దేరి వరదరాజు పెట్టించిన హోటల్లో చెక్కపూటుగాతిని ఒక బజారంతా, "మీ వోటు వరదరాజు గారికే" అని అరిచి, తిరిగి అలిసిపోవటంవల్ల మళ్ళీ హోటలుకువచ్చి కాఫీ తాగేవారు. ఒక వాలంటీరు ఇంకో వాలంటీ

రుతో, "ఇప్పుడు విజయవాడ మొత్తంమీద వరదరాజులా ఖర్చు పెట్టేవాడు ఈ ఎలక్షన్‌లో ఎవడూ లేడురా" అన్నాడు.

"నిజమేరా! వాలంటీరుకి రోజుకి రెండు రూపాయలు! భోజనం కాఫీలు ఇచ్చి!" అన్నాడు రెండోవాడు.

"పెద్ద ధర్మసత్రంలా సాగుతున్నది వ్యవహారం, ఇంకో సంగతి విన్నా? వోటుకి ఎంత ఇస్తారో తెలుసా?"

"తెలీదురా!"

"నాకూ నిఖరంగా తెలీదుగాని, మొత్తంమీద పది, పదిహేనువరకూ ఇస్తార్ట..."

టీ హోటలు మహాజోరుగా సాగుతున్నది. ఒక్కడూ డబ్బు ఇవ్వటంలేదు. ఎవణ్ణడిగినా "ఓటర్ని!" అంటున్నాడు. ఏడుకొండలే మేనేజరు. ఓటు విలువ తెలిసిన సగువుగల ఓటర్లు కొందరు. డబ్బులిచ్చి వెళ్తున్నారు. వాళ్ళని మహాశ్చర్యంతోటి చూస్తున్నాడు ఏడుకొండలు.

అదే సమయాన ఎలక్షన్ ఆఫీసు మేడమీద గూడెం పెద్దని కూర్చోబెట్టి వరదరాజూ, శాస్త్రి దీపంపార్టీ టౌన్ ఆర్గనైజర్ యుగంధరరావూ మాట్లాడుతున్నారు.

"ఏమోయ్, పుల్లయ్యా, మరి మీ వోట్లు పన్నెండు వందల వరకూ ఉన్నాయి, తెలుసా?" అన్నాడు యుగంధరరావుగారు.

పుల్లయ్య బక్కపల్చగా పొడుగ్గా వున్నాడు. రంగు నలుపు. తల ముందువేపు నున్నగా గొరిగి, వెనక జుట్టు ముడేశాడు. ఎర్ర పంచె, వలబనీను, మల్లు చొక్కా తొడిగాడు. తాంబూలపు గారతో పళ్లు కావిరంగు తిరిగాయి. అతను చిరునవ్వు నవ్వి, "తెలుసు దొరగారూ" అన్నాడు.

యుగంధరరావు వరదరాజును అతనికి చూపించి, "వీరు నిలబడ్డారీ వార్డుకి. ధర్మాత్ములు. మీకు చాలా మేలుచేస్తారు...మరి మీ వోట్లన్నీ ఇటే బడేట్టు చూడాలి నువ్వు" అన్నాడాయన.

పుల్లయ్య రెండుమూడు నిమిషాలు వరదరాజు వేలి వుంగరాన్ని, మెళ్లో గొలుసునీ, అతని సిల్కుగుడ్డల్ని చూశాడు. ఉన్నవాడే...తను ఈ దెబ్బతో కొంత బాగుపడే అవకాశం వుందన్నమాట...

"మీ మాట కాదంటానా? అందరికీ చెబుతాను." అన్నాడతను.

"చెబితానంటే కాదోయ్, దగ్గరవుండి వేయించాలి. గూడెం పెద్దవి నువ్వు. నువ్వు చెబితే పని కాకపోతుందీ?..." అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

"చెబుతానండి. కాని..." అని పుల్లయ్య నసుగుతుంటే వరదరాజు అందుకుని, "ఆ గూడెం గోత్తులూ అవీ బాగుచేయిస్తామోయ్!...ఊం అను!" అన్నాడు.

"కానీ ఏమిటోయ్?" అన్నాడు యుగంధరరావు. ఆయనకి తెలుసు వ్యవహారం. గూడెం పెద్దకి గాని, శాస్త్రిగారికి గాని, టౌన్ ఆర్గనైజర్ గారికి గాని, గూడెం గోతులు బాగుపడ్డం కాదు కావల్సింది. పుల్లయ్యకి డబ్బు ఇస్తే దాంతో సాధిస్తాడు పని. మిగతా వోటర్లకి డబ్బు చేరితే ఏం చేరకపోతే ఏం?...కులపెద్దగా! కులంలో వెలెయ్యటానికీ చేర్చుకోటానికీ అతనికి అధికారంవుంది. ఆ అస్త్రం ప్రయోగిస్తే పని కాకపోతుందీ?...

పుల్లయ్య మెల్లిగా, "రేపు మా గూడెం అమ్మవారి కొలుపులున్నాయి దొరా! ఓ ఐదారువందల డబ్బు నలుగుద్ది. అదిగాని అయ్యగారిచ్చినారంటే ఇంక పనయినట్టే!" అన్నాడు పుల్లయ్య.

"అట్లాగే తీసుకో. అమ్మవారి కొలుపులు చేసుకుంటామంటే కాదంటామా!" అన్నాడు టౌన్ ఆర్గనైజర్.

వరదరాజుకి ఆశ్చర్యం వేస్తోంది. డబ్బుకి వినియోగం ఇదేనా? ఇంకేం లేదా! అని. కాని వీట్ని ప్రశ్నించేపాటి సంస్కారం అతనిలో లేదు. ఇది అనవసరం అని మాత్రం తెలుసు. పైకి ఎలా అంటాడు? చుట్టూవున్న పెద్దలలో వెలికాడూ?..."పుల్లయ్యా! రేపొద్దున్న వొచ్చి పైకం తీసుకు వెళ్ళవోయ్. ఎలాగో మాట దక్కించు!" అన్నాడు.

పుల్లయ్య పైపంచ దులిపి లేస్తూ "దండం దొరా!" అనేసి నిష్క్రమించాడు.

అతను వెళ్ళింతర్వాత టౌన్ ఆర్గనైజర్ వరదరాజువంక చూసి నవ్వి, "వోత్తి వెధవలండి. డబ్బు అంటే సరి, చచ్చే శవంగూడా నోరు తెరిచి మాట్లాడుతుంది!" అన్నాడు.

శాస్త్రిగారు అందుకున్నాడు. "అందులో అతిశయోక్తం లేదులెండి. మొన్న నిమ్మయ్యనే ఓ ముసలాడు అకస్మాత్తుగా చస్తే దాయాదులు 'విల్ నామా' రాయించి, శవంచేత వేలిముద్ర వేయించుకున్నారు; తీరా రిజిస్ట్రార్ వొచ్చేవరకు ముసలాడికి ప్రాణం

లేచివొచ్చి కూర్చుని, తన ఆస్తంతా
దచ్చాడు" అన్నాడు.

అందరూ గొల్లున నవ్వారు.

ఆర్గనైజర్ యుగంధరరావు "ఓటర్స్ లిస్టులో చూశారూ, ఎంతమంది చచ్చినవాళ్లో! ఒక్కొక్కప్పుడు అవసరమైతే వాళ్ళూ లేచివచ్చి వోట్లు నయ్యిపొంకద్దు!" అన్నాడు ధూర్తగా.

వరదరాజు "చెబ్బిస్తే చచ్చినవాళ్లు లేస్తారు గావును?" అన్నాడు.

"అంతే—అంతే! అది నిజంగా సంజీవిలాంటిది!" అన్నారు శాస్త్రిగారు.

48

ఎలక్షన్ వారం వుందనగా ఒకరోజున సదానందం డాక్టర్‌తో మాట్లాడుతున్నాడు ఆనాటి కార్యక్రమంగురించి. "ఇవ్వాళ రాత్రి కూడెంపక్క చౌకులో బహిరంగసభ. మీరువచ్చి అధ్యక్షత వహించాలి" అన్నాడతను.

డాక్టర్ "చూశావుటోయ్ అబ్బాయి! ఏమీ ఖర్చుపెట్టగూడదంటూ బయల్దేరితే ఇప్పటికి రెండొందలయింది! చివరికి ఎలా తేలుతుందో గాని!" అన్నాడు.

"అవునండి! పదిహేనురోజులనించి, తిండీ తిప్పలూ నిద్రాహారాలూ మానేసి తిరిగి తిరిగి, నేను చివరికి 'పేషెంటు' నయ్యేట్టున్నాను. కాని మహోత్సాహంగావుందలెండి ఈ వుద్యమం" అన్నాడు.

"నీకు ఓటర్ల పరిస్థితులూ అవీ బాగా తెలిసివుండాలే!"

"బాగా తెలిశాయండి! ఎటుచూసినా తీవ్రమైన నైరాశ్యం కన్పిస్తున్నదండి. అందరూ ఒకటేపల్లవి; 'ఎవడైతేనేం?' అని. అందుకు వాళ్ళనన్న ప్రయోజనంలేదు. వాళ్ళ దారిద్ర్యం అలా అనిపిస్తోంది. వాళ్ళసమస్యలు ఎలక్షన్లలో వోట్లు వేసినంతమాత్రం చేత పరిష్కారం అయిపోతాయన్న నమ్మిక వాళ్ళకి కలిగించలేకుండా ఉన్నామండి"

"ఎలాగా కలిగించలేవు. నిజానికి ఆ సమస్యల్ని పరిష్కరించలేంకూడానూ! వ్యక్తిగతసమస్యలైతే ఎలాగో సవరించగలవు. సామాజికంగా అలుముకునివున్న ఈ సమస్యల్ని ఎలా

పరిష్కరించగలవు? నీకయితే చిత్తశుద్ధి వుంది. నీతోటి కౌన్సిలర్లు కాబోయ్యేవారంతా నీతో సహకరిస్తారా? అందాకా ఎందుకూ? అసలు నిన్ను గెలవనిస్తారా? నువ్వే గనక నిజం మాట్లాడావా నిన్నెలాగో వాళ్ళు దాగినించి తప్పించేస్తారు! అన్నిటికీ తప్పించుకుని కౌన్సిలరవుతావు? నువ్వు వూరికే ఆ సమావేశాల్లో అరుస్తూ వుండవల్సిందే."

"అదైనా మంచిదేగా డాక్టర్ గారూ! కొస్త అరవనిస్తే, మనగోల వినసైనా వినబడుతుందిగదా! అదీ నా ఏడుప్పు!"

"అంతవరకు నీకోరిక్క పరిమితమైవుండడం మంచిది; కనీసం కొంతకాలంవరకు!" అన్నాడు డాక్టర్.

"ఇవ్వాళ సభకు వొస్తారుగదండి?" అన్నాడు యువకుడు డాక్టర్ గారివంక సగౌరవంగా చూస్తూ. డాక్టర్ గొంతు సవరించుకుని, "వొస్తానయ్యా! తప్పేదేముంది! కాని, నాకు...ముఖ్యం, నేను డాక్టర్ ని. ఏ వేళప్పుడు ఏరోగికి ప్రమాదం అని వెళ్ళవల్సొస్తుందో ఏంచెప్పగలను! ఇంకెవర్నయినా చూసి వుంచు. నేనొస్తినాసరే; లేదా, ... ఇటు చూడవోయ్! నాకు ఎలక్షన్లకంటే మనుష్యులప్రాణాలు ముఖ్యం; రోగులంటే నాకు జాలి!" అన్నాడాయన. అది నిజమే. ఆ సంగతి సదానందానికి బాగా తెలుసు.

సదానందం వెళ్ళేవేళకి పదకొండుగంటలయింది. మధ్యాహ్నపు ఎండ మ్రుమురటూంది. అతని కడుపులో ఎలుకలు పరుగెత్తుతూ వుంటే, పక్కనే ఒక హోటల్లోకి వెళ్ళి అరకప్పు కాఫీ తాగి బైటకు వచ్చాడు. శ్యామల అటు వెళ్తూవుండడం అతనికి కన్పించింది. ఆమె కొంచెం సమీపించగానే, అతను, "ఏమండీ, ఈవరప్పుడు ఎక్కడికో అడావుడిగా వెళ్ళిపోతున్నారు?" అని ప్రశ్నించాడు.

శ్యామల ఎండకి కొంచెం వాడినట్టుగావుంది. "ఇవ్వాళ మీ యింటికైనా వొచ్చి మిమ్మల్ని కలుసుకోవాలనుకుంటున్నానండి. ఒకమాట మీతో చెబుదామని!" అన్నది.

ఆమె పక్కనే నడుస్తూ, సదానందం, "ఏమిటది!" అని ప్రశ్నించాడు.

"నాన్నగారికి ఏలూరు ట్రాన్స్‌ఫర్ అయిందండి. మేమంతా వెళ్ళిపోతున్నాం. రేపో ఎల్లుండో" అన్న దామె చాలా సహజంగా.

సదానందం కుంగిపోయ్యాడు. తనను ప్రేమిస్తున్నదైతే కొంచెమైనా బాధపడదా, ఇక్కణ్ణించి వెళ్ళిపోతున్నందుకు? కాని వెళ్ళదేమో! కాలేజీలో చదువుతోందిగా! "మరి మీ చదువో?" అని ప్రశ్నించా డతను నీరసంగా.

"మానెయ్యటమే! నాకు పెళ్ళీడు వచ్చిందని మా అమ్మ తెగపోరుతోందండి. నాన్నగారు తలొంచక తప్పలేదు!" అన్న దామె తల వొంచుకుని నడుస్తూ.

"చదువు మానటం మీ కిష్టంలేదనుకుంటా!" అన్నాడు యువకుడు.

"మన యిష్టా యిష్టాలతో నిమిత్తంలేదండి...వ్యతిరేకించి ప్రయోజనం లేదేమో అనిపించింది. మానేస్తానన్నాను."

"అయితే ఇక మనం దూరమౌతున్నామన్నమాట! మరి నేను జ్ఞాపకం వుంటానా?" అన్నా డతను లోలోపల బాధపడుతూ ఏం సమాధానం చెబుతుందోనని ఆశగా ఎదురుచూస్తూ.

శ్యామల ఈ ప్రశ్నలోని అంతరార్యాన్ని అతని స్వరాన్ని పట్టి పోల్చింది. "ఎందుకు జ్ఞాపకం వుండరండి? మీ చిత్రాలమీది గౌరవం శాశ్వతం" అన్న దామె, అతనివంక చూస్తూ.

సదానందం ఉద్రేకం అపుకోలేకపోయినాడు. తన ఉద్దేశాన్నయినా ఆమెకి తెలియచేస్తే, హృదయభారం కొంతవరకు తగ్గుతుంది..."శ్యామలా! నా చిత్రాలమీదనేనా నీకు గౌరవం? అయితే నేను పొరపడ్డాను శ్యామలా! నిన్ను నేను ఎంతగానో ప్రేమించాను. నువ్వూ ప్రేమిస్తావనుకున్నాను. నా పొరపాటుకి నన్ను క్షమించు..." అన్నా డతను బాధగా.

"నేను మిమ్మల్ని క్షమించడమా! మీరే నన్ను క్షమించాలి గాని! మిమ్మల్ని నేను ఆదినించీ గౌరవించాను. మీరా గౌరవాన్ని ఇలా అర్థం చేసుకున్నారంటే నేను ఎక్కడైనా హద్దు మీరి ప్రవర్తించానేమో ననిపిస్తోంది. నన్ను క్షమించండి. ఇందువల్ల నాకు మీమీది గౌరవం హెచ్చిందిగాని ఏమీ తగ్గలేదండి.

నే వెళ్లొస్తాను! జయ వొస్తే నేను అడిగినానని చెప్పండి!" అంటూ శ్యామల చకచక నడిచి వెళ్ళిపోయింది.

సదానందం పది నిమిషాలు అదే ఆవేశంలో నిలబడిపోయినాడు. కాని తర్వాత తేరుకుని ఎండమావులవెంట పరిగెత్తితే ఫలం ఇంతే ననుకున్నాడు. ఎంత సమర్థించుకున్నా అతని హృదయభారం తగ్గటంలేదు. అతను చాలా సేపటికి తన దృష్టిని తిరిగి ఎలక్షన్ గొడవలోకి మరల్చుకోగలిగాడు.

అతను ఆస్పత్రికి రాగానే డాక్టర్ గారు, "ఏమోయ్, తాశీల్దారుగారు ట్రాన్స్ఫర్ ఐనాట్టగా? మన కియ్యావల్సిన ఫీజు అరనై తిరిగి పంపించారులే. వాళ్ళమ్మాయ్ వొచ్చి చెప్పి వెళ్ళింది." అన్నాడు.

సదానందం మొహం వాల్చుకుని "నాతోనూ చెప్పిందండి" అన్నాడు. అతని హృదయంలో భారం మొహంలో తొంగి చూస్తోంది. డాక్టర్ అనుభవజ్ఞుడు. "కాస్త ఫీలవుతున్నట్టున్నావే?" అని ప్రశ్నించాడు.

"ఏదో కాస్త పొరపడ్డాను. ఇవ్వాళే తెలుసుకున్నాను డాక్టర్ గారు! అయినా మనస్సు ఇంకా బాధిస్తోనేవుంది" అన్నాడతను.

డాక్టర్ నవ్వాడు. "నీ వయస్సులో అలా పొరపడ్డం సహజమేలే. బాధగాకూడా వుంటుంది. అంతమాత్రానికే మజ్నూ అయిపోయినట్టుగా యాక్ట్ చెయ్యటం, కర్తవ్యం మరిచి పోవటం అవివేకం" అన్నా డాయన.

"కర్తవ్యం మరిచిపోతానా! బాధ తప్పదుగాని." అన్నాడు నిరాశాహతుడైన యువకుడు.

"ఆబాధ కొద్దిరోజుల్లో మర్చిపోతావులే" అన్నాడు డాక్టర్.

ఆవేళ రాత్రి పదిగంటలకి చౌకులో మీటింగ్. పెద్ద బల్లలు రెండు జతగావేసి రెండుపక్కలా 'బహిరంగ సభ' అని అట్టలు కట్టారు సదానందం స్నేహితులు. పెట్రోమాక్సు లైట్లు వెలుగుతున్నాయి. జనం పలచగా కూర్చుని వున్నారు. ఎదురుగా వీధిలో ఒకవేపు ఇళ్లవరసల అరుగులమీద చాలామంది కూర్చుని వున్నారు ముసుగులు వొత్తుగా కప్పుకుని.

ఈ బహిరంగసభకి మైకులు లేవు. ముందుగా డప్పులు వాయించడంలేదు; కనీసం నోటీసులేనా పంచలేదు. అంచేత

జనం చాలా తక్కువున్నారు. దూరంగావున్న ఒక బీడీకొట్టు ముందు బల్లలమీద నలుగురు దీపంపార్టీవర్కర్లూ పార్టీ టౌన్ ఆర్గనైజర్ యుగంధరరావు కూర్చుని సభనిగురించి మాట్లాడుతున్నారు సిగరెట్లు తగలేస్తూ, నవ్వుతూ.

ఒక వాలంటీరు మరో వాలంటీరుతో "సభ మధ్యలో ఆరిపోవు గదా లైట్లు!" అంటూ పకపక నవ్వాడు.

ఇంకో అతను బీడీ అంటించి, "చాలామంది వొచ్చార్రా! నిజంగా ఇది వాళ్లంచనాకన్న చాలా ఎక్కువ. కింద కూచున్న వాళ్లు ఇరవైమంది వుంటారులే! ... అమూల నిద్రపోతున్నాడే అతనితో సహా!" అన్నాడు.

టౌన్ ఆర్గనైజర్ నవ్వి "మరీ అంత తీసేసినట్టు మాట్లాడకండి బాగుండదు. ఏదో డిపాజిట్టైనా దక్కుతుందిలే అతనికి" అన్నాడు అప్పుడే బల్లమీదనుల్చుని మాట్లాడబోయ్యే సదానందాన్ని చూపుతూ.

వాలంటీర్లు, "డిపాజిట్టా!" అని నవ్వారు పెద్దగా.

"ఉష్." ఏదో చెబుతున్నాడు వినండోయ్" అన్నాడు ఆర్గనైజర్. చలివేస్తోంది. బీడీకొట్టు యజమానికి సదానందం అంటే లోపల అభిమానం. పైకి దీపంపార్టీ వాళ్ళతో సఖ్యత. లేకపోతే బేరం పోతుంది...

సదానందం ఉపన్యసిస్తున్నాడు; "మీ రివ్వాళ వోటుకింత అని తీసుకుంటారు తప్పేంలేదు. వ్యక్తిగతమైన కష్టాలు ఎవరివి వాళ్ళకుంటాయి. పాతికో పరకో వస్తే, ఎందుకైనా వస్తాయి. కాని బాగా ఆలోచించండి. వాళ్లు మీవోట్లకి ఎందుకు డబ్బిస్తున్నారు? ఈ డబ్బెక్కడిది? అంత దయాపరులైతే ఆ డబ్బెట్టి ఇంకో మంచిపని ఎందుకు చెయ్యరు? మీమీద దయదల్చి వోటు కొంటున్నారా! లేదు. అందులోవున్న నిజమేమిటో గ్రహించండి..."

వాలంటీరు ఆర్గనైజరువంక చూశాడు. ఆర్గనైజర్ "సాంతం చెప్పనీరా. నెత్తిన కానీ పెడితే దంబిడీ చెయ్యడు! డబ్బుమీద వుపన్యాసాలు!" అన్నాడు.

సదానందం చెప్పుకుపోతున్నాడు. "వోట్లు కొనటంగూడా వాళ్లదృష్టిలో ఒక వ్యాపారంమాత్రమే. ఇన్ని వేలుపోసి గెలిచా రనుకోండి? తిరిగి, ఇంతకి రెండింతలు తన కౌన్సిలర్ వోటుపై

చెయిర్మన్ కాబోయేవారికి అమ్ముజూపుతారు. లేదా ఇంకో రకంగా. తమ-పరపతి చూపించి సంపాయిస్తారు. ఈ మోసాన్ని గ్రహించండి. మీవోటుకి విలువ కట్టలేం. దాన్ని సద్వినియోగం చేస్తే, మీకు మేలు చేస్తుంది. లేదా, తర్వాత పశ్చాత్తాపపడవల్సి వొస్తుంది."

ఆర్గనైజర్, "మహా కనిపెట్టాడురా! తనకివ్వటం చేతగాదు. ఇచ్చేవాడ్ని చూస్తేమంట. వీడు మహా పతిత్తు అయినట్టు! వీడి కీరోజున కూడులేదు. నేనూ అభ్యర్థి నేనని బయల్దేరాడు. ఏదో నాలుగుడెబ్బులు జబురుకుందామని కొకపోతే ఏమిటి!" అన్నాడు సిగరెట్టు వెలిగించి.

సభికులు మౌనంగా వింటున్నారు. పెట్రోమాక్సు లైట్లు మందంగా వెలుగుతున్నాయి. చుట్టూ చీకటి మధ్య సభాస్థలి సదానందం—అధ్యక్షుడు డాక్టర్ వీరభద్రరావుగారూ బాగా కన్పిస్తున్నారు.

సదానందం "మీకు ఇంకో అనుమానంకూడా కలగవొచ్చు. నేనుగూడా వాళ్లలాగే ప్రవర్తిస్తానేమోనని. ఈ వొచ్చే డబ్బులు కూడా రావే అని గూడా అనిపించవొచ్చు, అలా అనుకోకండి నా శక్తికొద్దీ మీ మేలుకోసం ప్రయత్నిస్తాను. తిరిగి ఇంకోసారి మీదగ్గిరకి రావొద్దా! రోజూ మీ ముందే తిరగాలిగదా? నావంటి వాడికి ప్రజలతో ఎప్పుడూ అవసరం వొస్తూనే వుంటుంది. నే నేం లక్షాధికార్ని కాను; మేడల్లో దాక్కుని, ప్రపంచాన్ని చూడకండా వుండడానికి" అన్నాడు.

వలంటీర్లు మండిపడుతున్నారు; ఎందుకో వాళ్ళకే తెలీదు. డబ్బుగలవాళ్ళ తరఫున పనిచేస్తున్నారు గనుకనే గాబోలు; యధార్థంగా వాళ్ళూ దరిద్రులే. వాళ్ళూ రోజు కూలికి ప్రచారం చేస్తున్నారు; తప్పితే, దీపంపార్టీ ఆదర్శాలు—నిజమని నమ్మరేమో... ఆర్గనైజర్ "వొరే, పోదాం పదండిరా! వీడి నీతులు ఎరగమా ఏం?" అని లేచాడు.

వాళ్లు వెళ్లాక బీడీకొట్టు అతను పక్కనే నుల్చున్న ఇంకో కుర్రాడితో, "వీళ్ళకేంరా! కష్టాలంటే ఏమెరుగుదురు వీళ్లు? తేరగా ఏ బాబో, తాతో సంపాయించింది కూర్చుని తింటూ, నిజం మాట్లాడేవాణ్ణి చూస్తే మండిపడతారు" అన్నాడు.

సభ పావుగంటకి ముగిసింది కరతాళధ్వనుల మధ్య.

సదానందంతో సహా అతని తరఫున పనిచేస్తున్న స్నేహితులు కిందపరచిన చాపలూ, బల్లలూ చేరవేస్తున్నారు. అందరూ అన్నీ చేరవేశాక, మిగిలిన ఒక లైటు తీసుకుని సదానందం ఇంటికి బయ ల్దేరాడు.

— బాగా చలిగావుంది. అంతటా చీకటిగావుంది. ఆకాశం నిండా నక్షత్రాలు మెరుస్తున్నాయి. బజార్లన్నీ నిర్మానుష్యంగా వున్నాయి. ఎలక్ట్రిక్ లైట్లున్నచోట్ల వెలుగు ప్రసరిస్తోంది. మిగి లినదంతా చీకటి. సదానందం వేగంగా నడిచి, ఆ లైటు స్వంత దారు కివ్వటానికి ఒక ఇంటిముందాగాడు. లైటు ఆయింట్లో ఇచ్చి అతను నిదానంగా ఆలోచిస్తూ బయల్దేరాడు తన ఇంటివేపుగా... తన ఆశలన్నీ భగ్నమైపోయాయి...చదువు అట్లా అయింది... తండ్రి పెద్దాస్పత్రిలో ప్రాణావశిష్టంగా పడివున్నాడు...తల్లి ఇదే దిగులుతో చిక్కి శల్యమైపోయింది—ఏదో ఉద్వేగంతో తనీ ఎలక్షన్లోకి దిగాడు. తనూ ఓ కౌన్సిలరయితే...అయితేఏం— కాకపోతేఏం? తను ఎంతగానో ప్రేమించిన యువతి తృటిలో తనని తిరస్కరించి వెళ్ళిపోయింది. ఊహాపథంలో ఆమెని ప్రేమిస్తూ కూర్చోటానికి తనంత తెలివి తక్కువవాడు కాక పోయినా, ఆమె తిరస్కారం తన హృదయాన్ని రంపపుకోత కోస్తోంది...

సదానందం ఒక సందు మలుపు తిరిగాడు; అతని ఇల్లు ఆ సందు చివరనే వుంది. పార్కు అడ్డం. పార్కు ప్రహరీగోడ వెంబడి దట్టంగా నిద్రగన్నేరుచెట్లున్నాయి రోడ్డుమీదికి వూగేకొమ్మ లతో. దూరంగావున్న ఎలక్ట్రిక్ లైటు వెలుగులు ఆ నిద్ర గన్నేరు గుబుళ్ళలోంచి చీల్చుకుని పడడంలేదు. అంతా కటికచీకటి. సదానందం ఇంకా పార్కు దాటకముందే, అతన్ని వెనకనించి వచ్చి ఎవరో నల్లటి నీడల్లాంటివాళ్ళిద్దరు, ఓ లాటీకర్రతో తలమీద బలంగా కొట్టారు. సదానందం "ఓ" అంటూ అరిచి కింద పడి పోయాడు. ఆ నల్లనినీడలు పార్కుగోడ దూకి ఎటో మాయ మైనాయి చీకట్లో.

అతని అరుపు విని దూరంగావున్న ఇళ్ళవాళ్లు లేచివచ్చి చూశారు లాంతర్లతో సహా. సదానందం రక్తపుమడుగులో పడి వున్నాడు. అతని కపాలం దాదాపు బద్దలైపోయి నెత్తురు ప్ర

హిస్తోంది. ఆ వొచ్చినవాళ్ళే అతన్ని వెంటనే ఆస్పత్రికి తీసుకు వెళ్ళారు.

డాక్టర్ "చాలా అపాయకరమైన దెబ్బలు! బంధువు లెవరైనా వుంటే కబురు చెయ్యండి" అన్నాడు వాళ్ళతో. వొచ్చిన వాళ్లుపరిగెత్తారు కంగారుగా.

49

ఆ మర్నాడు మధ్యాహ్నం వరదరాజు ఏశుకొండల్ని తీసుకొని పచ్చమేడకి వెళ్ళాడు. చలి కాలపు ఎండ మార్దవంగా సుఖంగా వుంది. వరదరాజు జనసందోహాన్ని పట్టించుకోకుండా మౌనంగా నడుస్తున్నాడు. ఒకవంక విజయవాడంతా ఎలక్షన్ హడావుడిలో పోగొట్టుకుపోతోంది. ఏ గుర్రబ్బండిమీద చూసినా "మీవోటు... వారికే" అని పోస్టర్లు. ప్రతిగోడమీదా పెద్దపెద్ద బోర్డులు. అవి లేనిచోట కనీసం బొగ్గుమసితో అయినాసరే ఇదే నినాదాలు గీశారు. సిమెంటురోడ్డుమీదకూడా ప్రతిగజానికో పోస్టరు అంటించబడి వున్నాయి. ప్రచారపు బండ్లు మైకులు అమర్చుకుని అరిచినవి అరిచినట్టే తిరుగుతున్నాయి. పెట్రోలు మంచినీళ్ళలా ఖర్చయిపోతోంది. కార్ల తిరుగుడికి అంతులేదు.

శాస్త్రిగారు కరుణామూర్తివార్డులో తిరుగుతూండడంవల్ల వరదరాజు వేపు రావటంలేదు. వరదరాజుకి ఎలక్షన్ పని ఎంత వున్నప్పటికీ, ఆఫీసులో పనివున్నప్పటికీ, రాత్రి 'చినా'కి సుస్తీ బాగా ఎక్కువైంది అని విన్నాడు. అందువల్ల మధ్యాహ్నానికి అన్నిపనులూ వొదిలించుకుని ఇక్కడికి బయల్దేరాడు. అతని మనస్సెందుకో చాలా చికాకుగా వుంది. అతనికి దాంట్లోనే జ్ఞాపకం వొచ్చింది. కుర్రాడు పెద్దాస్పత్రిలో వున్నాడుగదా అని. అతను ఆస్పత్రికి వచ్చాడు.

విశాలమైన ఆస్పత్రిభవనాలు నల్లరాతి గోడలతో కట్టబడి, పెద్దపెద్ద కిటికీలతో, వాకిళ్ళతో నిలబడి వున్నాయి. లోపలికొక కంకరమున్నగోడ్డున్నది. వరదరాజు మొదటివార్డుబైట మెట్లెక్కిపై అరుగుమీద అడుగు పెట్టాడు. అతని కెదురుగా ఆస్పత్రి వార్డుకి బైట వాకిలికి పక్కగా, ఎవరో ముసుగు కప్పుకుని పడుకుని వున్నారు. ఆ వ్యక్తికి కొంచెందూరంలో నేలమీద రక్తమ్మ

కూరుకుని వుంది. బాగా ఏడవటంవల్ల కాబోలు ఆమెకళ్ళు ఎర్రబారి వున్నాయి.

వరదరాజు ఏడుకొండలువైపు తిరిగి, "ఒరే ఆకుర్రాణ్ణి ఎరుగుదువుగా? ఏవార్డులో వున్నాడో చూసిరారా. నేను ఇక్కడ రెండునిమిషాలు మాట్లాడి వస్తాను!" అన్నాడు. ఏడుకొండలు లోపలికి వెళ్ళాడు. వరదరాజు మనస్సులో భయంకరమైన ఒక సందేహం పొడచూపింది...రత్తెమ్మ మొగుడు కాదుకదా! ఆ పడుకున్నది! అని.

అతను ఒకసారి అంతటా కలియజూశాడు. ఆస్పత్రి నిశ్శబ్దంగా వుంది. మధ్యాన్నంపూటగావటంతో నర్సులూ డాక్టర్లూ సగంమంది లేరు. రోగులమూలుగులూ, నర్సుల, డాక్టర్ల బూట్ల చప్పుళ్లూ, విచిత్రమైన ఆస్పత్రివాసన, నర్సుల గొంతుకలూమాత్రం అప్పుడప్పుడు వినిపిస్తున్నాయి.

వరదరాజు తలవొంచుకుని కూర్చున్న రత్తెమ్మదగ్గిరకి వెళ్లాడు "ఏం రత్తెమ్మా!" అని పలకరించాడు. అతని కేదో తెలియరాని ఆందోళన బయలుదేరింది.

రత్తెమ్మ తలెత్తి వరదరాజుముఖంలోకి చూసింది. ఆమె వెంటనే గుర్తు పట్టలేకపోయింది. రెండునిమిషాలకి "మామా" అన్నది మూలుగుతూ. ఆ వుత్తరక్షణమే గొల్లుమంది.

వరదరాజు వొంగి ఆమె తల నిమురుతూ, "ఎందుకట్లా ఏడుస్తావు? ఎవరది?" అని ప్రశ్నించాడు. అవతల నిండు ముసుగులో ఏచలనమూ లేకండా పడివున్న వ్యక్తివైపు చూస్తూ.

"మామా!" అన్నది మళ్లీ రత్తెమ్మ. కొంచెం తమాయించుకున్నాక "వసంతం అక్కయ్య మామా! ఎట్లా ఐపోయిందో చూసినా?" అంది.

వరదరాజుకి గుండెల్లో జలదరింపు ఆరంభమైంది. "వసంతమా? ఏంజబ్బు?" అని అడిగాడతను అటు రెండడుగులు వేస్తూ.

రత్తెమ్మ "వెళ్లకుమామా! ... డాక్టర్ వెళ్ళొద్దన్నాడు ... ఆర్నెల్లనించీ ఈడనే పడివుంటది..." అన్నది.

వరదరాజు ఇంకో అడుగు వేశాడు; ఇంతలో ఒక డాక్టర్ బయటికి వొచ్చాడు; ఎర్రగా సన్నగా పొడుగ్గా వున్నాడు. అతను వరదరాజుదగ్గిరకొచ్చి "అటు వెళ్ళకయ్యా!..." అన్నాడు.

కాని వరదరాజు ఆగకుండా సరాసరి వసంతందగ్గిర కెళ్ళి పై దుప్పటి లాగాడు సగంవరకు. అతని గుండెలు ఝల్లుమన్నాయి. "ఆ వసంతమేనా!" అనుకుంటూ అతను కళ్ళు మూసుకున్నాడు. వసంతం వొళ్ళంతా కుష్ఠు వ్యాపించింది.

వరదరాజు గబుక్కున ముసుగు తిరిగి కప్పేసి, డాక్టరు వేపు తిరిగాడు. "ఇదేం జబ్బు?" అని ప్రశ్నించాడు, దడదడలాడే గుండెల్తో.

"ఇదా! ఇది కుష్ఠు!" అన్నాడు డాక్టర్ తాపీగా.

"ఏమిటి! కుష్ఠా!"...అని అరిచాడు వరదరాజు. అతనికి నుంచో బుద్ధి కావటం లేదు. ఏమిటో తత్తరగా వుంది. అతని మనస్సులో ఏదో మెదిలింది. "డాక్టర్! మీరేనా ఈవిడకి మందిచ్చేది?" అని ప్రశ్నించాడు వూపిరి బిగబట్టుకుని.

"మే మే!..." అంటూ డాక్టర్ లోపలికెళ్ళాడు. వరదరాజు అతని వెంబడే వెళ్ళాడు గబగబ. రెండు వార్డులలోగుండా మంచాలు దాటి ఓ గదిలోకి పోయినారిద్దరూ. గదిలోకి వెళ్ళాక డాక్టర్ వెనక్కి చూసి, "ఏం వొచ్చావు?" అంటూ తన టేబిలుముందు కూర్చుని ప్రశ్నించాడు నిర్లక్ష్యంగా.

డాక్టర్ గది శుభ్రంగా వుంది. పెద్ద అద్దాల కిటికీలోనుంచి లోపలికి ఎండ పడుతోంది పచ్చగా. వరదరాజు టేబిలు ఇవతల డాక్టర్ కి ఎదురుగా నిలబడి, "ఎంతైనా ఇస్తాను, ఆమె రోగం నయం చెయ్యండి!" అన్నాడు హుందాగా, జేబులోనించి వంద రూపాయల కాయితాలు తీసి బల్లమీద పడేసి.

డాక్టర్ చెయ్యి అడ్డం పెట్టి, "తీసుకోవయ్యా నీ డబ్బు. తియ్యి ముందు! ఈపాటి సాయం, ఆర్నెల్లముందు చేసివుంటే బతికేది! చాలా ఆలస్యంగా వొచ్చావు! సరేగాని మీకేమవుతుందామె!" అన్నాడు వరదరాజు ముఖంలోకి చూస్తూ.

వరదరాజుకి ఇది సమ్మెటపోటులాంటి ప్రశ్న. వసంతం తనకేమవుతుంది? తను వసంతానికేమవుతాడు? ఆ రోజుల్లో తను రోడ్లవెంబడి బలాదూర్ తిరిగే బికారి...ఆమె వొళ్ళమ్ముకుని బతికే మనిషి...తనను ఒకనాడు వానరోజున ఇంట్లోకి పిలిచి ఆదరించి కూడుపెట్టింది...అదే స్నేహం...తను ఆమెను వొదిలేదాకా...దానికి బంధుత్వపు రూపమేమీ లేదు...అతను తికమక పడ్డాడు. పైకిమాత్రం గంభీరంగా, "డాక్టర్ గారూ, ఇంకా ఇంత

డబ్బైనా సరే...ఆమెకి నయం చెయ్యండి...ఇస్తాను... ఎంతయినా సరె చెప్పండి" అన్నాడు ఆశగా డాక్టర్ ముఖంలోకి చూస్తూ.

"పిచ్చివాడులా వున్నా వేమిటయ్యా! నువ్వు లక్ష రూపాయలు పోసినా ఆమె రేపు సాయంత్రం దాటి బతకదు. అసలు రేపటికే కష్టం. నీకు డబ్బుంటే ఆమె ఉత్తరక్రియలకి వుంచు. వెళ్లు—విసిగించకు నన్ను" అన్నాడు డాక్టర్ నిక్కచ్చిగా.

వరదరాజు కళ్లు ఎర్రబారాయి. అతని మెదడులో సమ్మెట పోట్లు ప్రారంభమైనాయి. అతను డాక్టర్ వంక ఒకసారి దారుణంగా చూసి వెనక్కి మళ్లాడు...అతని డబ్బు—అతనెంతో ఆశలు పెట్టుకునివున్న డబ్బు రెండోసారి పరాజయంపొందింది... వసంతం అలా ఆ ఘోరస్థితిలో అంతం కావటమేనా! దీనికి కారణం ఏమిటి? ఆమెకి పొట్టకూటికి చాలీచాలని డబ్బిచ్చి తమ సరదాలు తీర్చుకున్న పెద్దలు ఏమైనారు? ఆమె నీ గతికి తెచ్చిన వాళ్లొక్కళ్ళూ రా లేదే ఇక్కడికి? తనూ వొచ్చేవాడేనా?...ఏదో యాదృచ్ఛికంగా వొచ్చాడు గాని; ఎంత కృతఘ్నులు! ఎంత దారుణం! నవనవలాడే ఆ శరీరం, ఈగోజుని కుళ్ళి, ఎముకలు ఊడి, ఒక్కొక్క వేళ, ఒక్కొక్క అవయవమే హరించుకుపోతూవుంటే, ఆమె జీవశక్తినంతా, ఆమె ప్రతిరక్తాణువునూ తమ సరదాకోసం తమ సౌఖ్యంకోసం పీల్చిన ఆ మగపురుగులంతా ఏరీ? ఇప్పుడొచ్చిమాత్రం రక్షించగలరా?...

అతను ఇలాగె ఆలోచిస్తూ, రెండో వార్డు మంచాలు దాటుతూ ఎడం వేపు శోకాలు విని అటు చూశాడు. అతనికి రంగయ్యగారు పెద్దగా కేకలు పెట్టూ మంచంమీద అటూఇటూ పొర్లుతూ వుండడం అతనికి కన్పించింది. వెంటనే అటు వెళ్ళాడు.

రంగయ్యగారు మంచానికి పక్కనే ఇంకో మంచం మీద సదానందం, తలనిండా కట్లతో పడుకుని వున్నాడు, అగమ్యమైన స్థితిలో. వరదరాజు అటూ ఇటూ చూశాడు. అక్కడే కూచుని శోకాలు పెడ్తూన్న వరలక్ష్మమ్మగారూ, కూతురు జయ, త్రయంబకరావూ కన్పించారు.

అతను త్రయంబకరావుని పలకరించాడు. "అయ్యగారికేం సుస్తీ?" అని. అతను సదానందాన్ని ఎరగడు.

త్రయంబకరావు క్లుప్తంగా వినిపించాడు రంగయ్యగారిస్థితిని. "ఏమిటో, మాలోకంలో వున్నాడాయన. భాగవతం, అచ్చెయ్యాలో అని తెగ అరుస్తున్నాడు...ఎవడో శాస్త్రిట—ఆయన్ని మోసం చేశాట. అదోకగొడవ" అన్నాడతను. పైగా "ఇంకోటి చూడండి: ఈ దురదృష్టంలో నే మేం కుమిలిపోతోంటే, మా బావని రాత్రి మీటింగ్ చెప్పివస్తూంటే ఎక్స్‌పార్టీ వాళ్లు నెత్తి పగలగొట్టారు. ప్రాణాలమీదికి వొచ్చింది అతనికి. మా అత్తగారికి ఇదంతా చూసి సగం పిచ్చెక్కింది..." అంటూ చెప్పుకుపోతున్నాడు.

వరదరాజుకి అనుమానం వేసింది...తెల్లారి, తన వార్డులో ప్రత్యర్థిని ఎవరో కొట్టారని విన్నాడు...అది ఇతన్నా! ఇతనా తన ప్రత్యర్థి! రంగయ్యగారి అబ్బాయినా! సన్నగా బక్కపల్చగా ఎంత అందంగా వున్నాడు! ఓరి కిరాతకుల్లారా! వాళ్లు కొట్టేంత నీచపుపని ఇతనేం చేసివుంటాడు?...ఒక వేళ కాదేమో! ఇతను వేరేమో?...అతను త్రయంబకరావు వంక తిరిగి, "ఇతను సత్యనారాయణపురంలో ఎలక్షన్‌కి గాని నిలబడ్డాడా?"అని ప్రశ్నించాడు. రంగయ్యగారి మంచం వేపు వెళ్తూ.

త్రయంబకరావు, "అవునండి!" అన్నాడు. ఈయన ఎవరో పెద్దమనిషి చూడ్డానికొచ్చాడుగదా అనుకుంటున్నాడతను. అతను ఆరోజు వుదయమే వరలక్ష్మమ్మగారిచ్చిన టెలిగ్రాం అందుకుని భార్యని తీసుకుని వచ్చాడు. అతనికేమీ తోచటంలేదు. అటు అత్తగారూ, ఇటు భార్యా ఇద్దరూ ఒకటే ఏడుపూ మొత్తుకోళ్ళూ.

వరదరాజు రంగయ్యగారి దగ్గిరకెళ్లి నిలబడ్డాడు. తికమక పడుతూ. అతని మనస్సు ఇప్పటికే చాలా చెడిపోయింది.

రంగయ్యగారు, "ఇవ్వాళ బ్రాకెట్టు ఏమిటి?...పేమెంటు ఇస్తాడూ? ఒరే శాస్త్రీ నా భాగవతం విలువ నీకేం తెలుసురా! అమ్మాయి! రా అమ్మా, నేను వెళ్తున్నానమ్మా!" అని ఇంకేదో సంబంధం లేకండా వాగుతున్నాడు.

వరదరాజు రంగయ్యగారిస్థితిని ఊహించాడు. నర్సు ఒకామె వొచ్చి రంగయ్యగారికి టెంపరేచర్ చూసి, పెదవి విరిచి వెళ్తూ వుంటే పిలిచాడు అతను. "ఎలా వుంది...? "అని అడిగాడు.

"వుందిలేండి. చాలా కష్టం..." అంటూ వెళ్లిపోయిందామె.

వరదరాజు ఇటు తిరిగి తన ప్రత్యర్థి వేపు చూశాడు. అమ్మా, యకంగా, దీనంగా పడివున్నాడతను. వరదరాజుకి తల బద్దలై పోతున్నట్టన్నది...

ఇంతలో ఏడుకొండలూ బ్రహ్మానందం లోపలికి వచ్చారు. వరదరాజు నిరామయంగా నుంచున్నవాడల్లా ఏడుకొండల్ని చూడగానే "చిన్నాకి ఎట్లావుందిరా?" అన్నాడు ఆదుర్దాగా.

ఏడుకొండలు, "గురక పుట్టిందిరా! ... బతకటం కష్టం... వాళ్ళ ఏడుపు చూడలేక వొచ్చాను..." అన్నాడు.

వరదరాజు ఎగిరి పడ్డాడు. "ఎక్కడ పద—చూపించు..." అంటూ బైటకి పరిగెత్తాడు. ఏడుకొండలు వెనకాలే వెళ్ళాడు రొప్పుతూ. బ్రహ్మానందం సదానందాన్ని చూసి చకితుడై అక్కడే నిలబడ్డాడు.

వరదరాజు పిల్లల వార్డులోకి వెళ్ళి చిట్టచివరి మంచంమీద పడుకుని వున్న చిన్నాదగ్గిర కెళ్ళాడు. కుర్రాడికి గురక ఎక్కువగా వుంది. ఒకనర్సు పక్కనే నుల్చుని వుంది. డాక్టర్లూ వైద్య శాస్త్రమూ రక్షించలేని జీవన—మృత్యుసంధిలో వున్నాడు చిన్నా. అతని చిలిపికళ్లు మూతలు పడిపోయాయి. శరీరం బక్కచిక్కి శల్యమై పోయింది.

వరదరాజు మంచందగ్గిర కూర్చున్నాడు; అతని కంటివెంబడీ, అతని జీవితంలో ఎన్నడూ ఎరగనిది, కన్నీళ్లు పొంగాయి. చుట్టూ ఎవరున్నదీ కూడా గుర్తించలేదతను. భోరున ఏడ్చాడు. ఐదుని మిషాలు అలాగే కూర్చుండిపోయినాడు అదేస్థితిలో.

ఏడుకొండలికి తెలుసు వరదరాజు ఆ కుర్రాణ్ని ఎంతగా ప్రేమించిందీ. అతనికీ భారంగానే వుంది మనసు. చిన్నా తల్లీ తండ్రీ మంచం అవతలవేపు నుల్చుని వున్నారు అపరిమితమైన దుఃఖంతో.

అప్పటికి మధ్యాహ్నం మూడుగంటలు దాటింది. నిమిషాలు యుగాల్లాగున్నాయి అక్కడి వాళ్లకి. చిన్నా ప్రాణం ఎప్పుడు ఎగిరిపోతుందో అని ఎగురుచూస్తున్నారంతా. ఇక మందులు పని చెయ్యవని పెద్ద డాక్టర్ చెప్పేశాడు.

వరదరాజు కింక అక్కడ పనిలేదు. అతను నెమ్మదిగా లేచి, చిన్నావైపుగా వొంగి, జ్వరతీవ్రతలో సహించరాని బాధతో, కుంచించుకుపోయిన ఆ పసివానిబుగ్గమీద ముద్దెట్టుకున్నాడు.

మెల్లిగాలేచి నుల్చుని రెండుచేతుల్నీ అంజలి భంగిమలో పెట్టి ఆకాశం వేపు ఎత్తాడు. ఎవర్ని ప్రార్థిస్తున్నాడో! ఏ ఆత్మశాంతి కై ప్రార్థిస్తున్నాడో అతను! అతనికి అన్నీ ప్రశ్నలే; ఒక్కదానికీ జవాబు లేదు.

వరదరాజు ఒక్కమాట మాట్లాడకుండా వెనక్కి తిరిగి బయటికి వచ్చాడు. అతని కిక ఏమీ పనివున్నట్టే తోచటంలేదు. తనకిక దేనితోనూ నిమిత్తంలేదు. గబగబ ఏడుకొండలూ, బ్రహ్మానందం కేకలు వేస్తున్నా వినిపించుకోకుండా పెద్దపెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ ఆస్పత్రినుంచి బైటికి నడిచాడు. వేగంగా, పిచ్చెత్తినవాడిలా, తాగినవాడిలా నడక సాగించాడు.

అతన్ననుసరించి పరిగెత్తుతున్న ఏడుకొండలూ బ్రహ్మానందం, గంటకి మొగల్రాజపురం కొండమీదిమండపందగ్గిర కొచ్చారు. మండపం ముందు వేపు స్తంభానానుకుని విరాగిలా కూర్చున్న వరదరాజు కనిపించాడు వాళ్ళకి. వాళ్ళిద్దరూ మెట్లెక్కి పైకి వెళ్ళారు. మండపం సాయంకాలపు బంగారు ఎండలో మెరిసి పోతోంది. పైని అల్లుకునివున్న పిచ్చి తీగలు మెల్లిగా వీస్తున్న గాలికి వూగుతున్నాయి వొయ్యారంగా. లోపల కలకాలంగా నిలబడి నవ్వుతున్న శిల్పసుందరిగూడా ఎండ బంగారుకాంతిని వొంటికి అలుముకుని నవ్వుతోంది అలాగే. ఆ మండపం ఆ క్షణాన స్వర్ణమయంగా కన్పిస్తోంది.

వరదరాజు తలవొంచుకుని కూర్చునివున్నాడు నిశ్చలంగా.

బ్రహ్మానందం కొంచెంతగి, "ఏమండీ, శాస్త్రిగారు మీకోసం ఫోన్ చేశారు...వొస్తారా?" అని అడిగాడు.

వరదరాజు తలెత్తి పకపక నవ్వాడు. ఆ నవ్వు అసహజంగా వుంది. అతనికళ్లు రెండూ ఎండకాంతిలో నిప్పురవ్వల్లా మెరుస్తున్నాయి. "నేను రాను. నేను ఇక ఎక్కడికీ రాను. పొండి... పొండి...నన్ను వెంటాడించకండి" అని గట్టిగా అరిచాడు. ఉద్వేగంతో.

"ఏందిరా, నీకేమైనా పిచ్చా యేం! రా, రా, నీతోటి పని వుండది. పార్టీవాళ్ళకి డబ్బు కావాలంట" అన్నాడు ఏడుకొండలు, వరదరాజుపక్క నిలబడి.

'డబ్బు' అనేమాట వరదరాజు చెవుల్లో శూలంగా తగిలింది. అతని మెదడులో ఇందాకణ్నించి పాడుస్తున్న సమ్మెట పోటు

మరింత తీవ్రమైనాయి. "డబ్బురా? డబ్బా! డబ్బుకేం? లక్ష రూపాయలున్నాయి! పిచ్చివెధవ? ఏంచేస్తావురా డబ్బుతోటి?" అంటూ, నమ్రతగా తనముందు నుల్చున్న బ్రహ్మానందం వేపు తిరిగాడు ఉద్రేకంతో, "మీరు చెప్పండి! చెబుతారా? నేనడిగిందానికి సమాధానం?" అన్నాడు అగ్గిలా మండిపడుతూ.

బ్రహ్మానందం వొణికిపోయినాడు. "తెలిస్తే చెబుతానండి" అన్నాడతను. అతని అంతర్యంలో వరదరాజుమీద క్రోధం కొంత అణగివుంది. సదానందాన్ని కొట్టించినది ఇతనేగదా అని అతని వూహ. అదీ అడగాలి....

వరదరాజు అన్నాడు "మీరు వసంతా న్నెరుగరుగదూ? ఆమె ఇప్పుడు చావసిద్ధంగా పడివుంది! ఎందుకు? ఆమె కుష్టు పుట్టి అట్లా నరకయాతనపడుతూ మూలుగుతూ పడివుంది. ఇప్పుడు లక్ష రూపాయలు పోసినా బతకదట! ఏం? ఆమె నీస్థితికి ఎవరు తెచ్చారు? ఆమె మగాడికి ఆనందమిచ్చేందుకే పుట్టి, వాళ్ళతోటే బతికి, వాళ్ళ సరదాలకోసమే ఇప్పుడు ఇట్లా చస్తోంది! పంతులుగారూ? చెప్పండి! ఈ బతికే అందరు ఆడవాళ్ళలాగే ఆమె కూడా ఎందుకు ఒకడితోనే బతకలేకపోయింది? ఆమె పొట్ట నింపడానికి వేరే మార్గమే లేకండా చేశారేం? ఎవరి ద్రోహముండీ అది?"

బ్రహ్మానందం ఏడుకొండలు చెప్పగా వినివున్నాడు వసంతం సంగతి. కాని ఏం చెప్పగలడు? ఈ ప్రశ్నలకి ఎవరు మాత్రం జవాబు చెప్పగలరు? బ్రోతెల్ ఆక్టులు సృష్టించేవారైనా, వ్యభిచారం చేసిగాని బతకలేని ఈ సమాజస్థితినిగురించి ఏం చెప్పగలరు?...

వరదరాజు మళ్ళీ అందుకున్నాడు. "మీరు చూశారా? చిన్నా! నా చిన్నా! "మామా, మామా" అని ఎవరూ నామీద చూపించినంత ప్రేమ చూపించిన చిన్నా! ఈ నిమిషాన ఏం ద్రోహం చేశాడని అట్లా బాధపడుతూ చచ్చిపోతున్నాడు? నేను డబ్బిస్తానంటే వాళ్ళు వొద్దన్నారు. అభిమానపడ్డారు, తీసుకోటానికి. వాళ్ళదగ్గిర లేదు. ఆనాడే డబ్బుండివుంటే వుగ్రాడు బ్రతికేవాడేమో!...ఇప్పుడు?...చిన్నా చిన్నా!" వరదరాజు ఆగిపోయినాడు. స్తంభానికి చేరగిలబడిపోయినాడతను. అతనిమీదా, ఒడపంమీదా ఎండకాంతి పచ్చగా ప్రసరిస్తోంది.

బ్రహ్మానందం, "ఇవన్నీ ఆలోచించే మీరు, ఆ వుగ్రాడు సదానందం, మీకేం అపకారం చేశాడని అతన్నలా కొట్టించి

చంపటానికి—పురిగొల్పారు?" అన్నాడు మెల్లిగా. అతని కడుపు దహించుకుపోతోంది.

వరదరాజు షాక్ తగిలినవాడులా త్రాచుపాములా లేచాడు. "ఏమిటి? ఏమన్నారు? నేను కొట్టించానా అతన్ని? నా కసలేమీ తెలియదే! నే నెన్నడూ అతన్నెరగనే! అతన్నెందుకు కొట్టిస్తాను! పంతులుగారూ! మీరు ఆ కసాయివాళ్ళని ఎరగరు; వాళ్ళు అచ్చంగా దెబ్బకోసమే పుట్టి అందుకోసమే జీవిస్తున్నారు. వాళ్ళే అట్లా చేశారు...అంతేనా? ఇతన్ని ఒక్కసారే కొట్టి చంపారు; రంగయ్యగార్నే! ఆయన్నెరుగుదురా! ఎంత పండితుడు! ఆయన ప్రాణాల్నీ రక్తాన్నీ చుక్కలు చుక్కలుగా పీల్చుకున్నారు... నే నెరగననుకోకండి...ఛీ...ఛీ...పొండి...పొండి...వీటికి జవాబులు కనుక్కుని నాదగ్గిరకి రండి...పొండి..." అని పెద్దగా అరిచాడతను. ఉద్రేకంతో అతను నిలువెల్లా వొణికిపోతున్నాడు.

"ఒరే రా, రా, నువ్వూ, నేనూ అరిస్తే అవుద్దంట్రా?" అన్నాడు ఏడుకొండలు.

వరదరాజు భయంకరంగా లేచినిలబడ్డాడు. "ఫో.. ఫో... నన్నొదిలి పో. వెళ్ళు...వెళ్ళు....లేదా, నేపోతా ఇక్కణ్ణించి..." అంటూ ఏడుకొండల్ని మెడ పట్టుకున్నాడు.

లాభం లేదని తెలుసుకున్నారు ఏడుకొండలూ బ్రహ్మానందమూ. వాళ్ళిద్దరూ మెదలకుండా కిందికి దిగివెళ్ళారు. "ఇంకో నలుగుర్ని తీసుకొచ్చి లాక్కుపోదాం వీణ్ణి. వీడికీ మతి చెడ్డది" అన్నాడు, ఏడుకొండలు.

"అంతేలే. నిజం తెలుసుకున్నవాడూ, తెలుసుకోవాలనుకున్నవాడూ, మన దృష్టిలో పిచ్చివాడేగా మరి" అన్నాడు బ్రహ్మానందం.

"ఈ వేదాంతం నాకు తెలీదు. రండి తొందరగా. మళ్ళీ వొచ్చి వీణ్ణి లాక్కెళ్ళాలి" అన్నాడతను వేగంగా నడుస్తూ.

ఏడుకొండలు శాస్త్రిగారితో చెప్పి కొండమీద మండపం దగ్గిరకొచ్చాడు ఇంకో నలుగురు వాలంటీర్లతో సహా; బ్రహ్మానందం కూడా వెనకనే వొచ్చాడు.

సాయంకాలపు రక్తార్ణవరేఖల భీకర సౌందర్యంలో కింద నించి ఆ ఎనిమిది స్తంభాల మంటపమూ, తీగెలూ మండిపోతున్నట్టు కనిపిస్తున్నాయి.

మేస్త్రి—"నేను పిలిస్తే వొస్తాడులే....అదంతా తాత్కాలికంతే" అంటూ ముంగుగా మెట్లెక్కసాగాడు. మిగతా వాళ్లూ తొందరగా పైకి ఎక్కారు.

మంటపం ఖాళీగా వుంది. కాలం తెలియని శిల్పసుందరి మాత్రం నిగనిగలాడుతూ కన్పిస్తోంది. వరదరాజు అక్కడ లేడు.

అతన్ని తీసుకెళ్లటానికి వొచ్చినవాళ్లు దిగ్భ్రాంతులై నిలబడిపోయినారు.

అప్పుడే కాదు; వరదరాజు తిరిగి ఎప్పటికీ వాళ్లకి కన్పించలేదు.

[సమాప్తం]